

**Digitization of the scientific library of the
State Museum of Natural History of NAS**

Jarocki, Felix Paweł Zoologia czyli zwierzetopismo ogólne. T. 2: Ptaki
/ Felix Paweł Jarocki. – w Warszawie : Drukarni Łątkiewicza w, 1821.
– 331 s.; z dwiema rycinami.; Spis nazwisk: 20 s.

Download a copy of the book from the site:

<http://libsmnh.com.ua>

Permanent link to the book page:

http://libsmnh.com.ua/books/jarocki_f_p/zoologia_czyli_zwierzeto_pismo_ogolne_t2/

Biblioteka Muzeum im. Dzieduszyckich
we Lwowie.

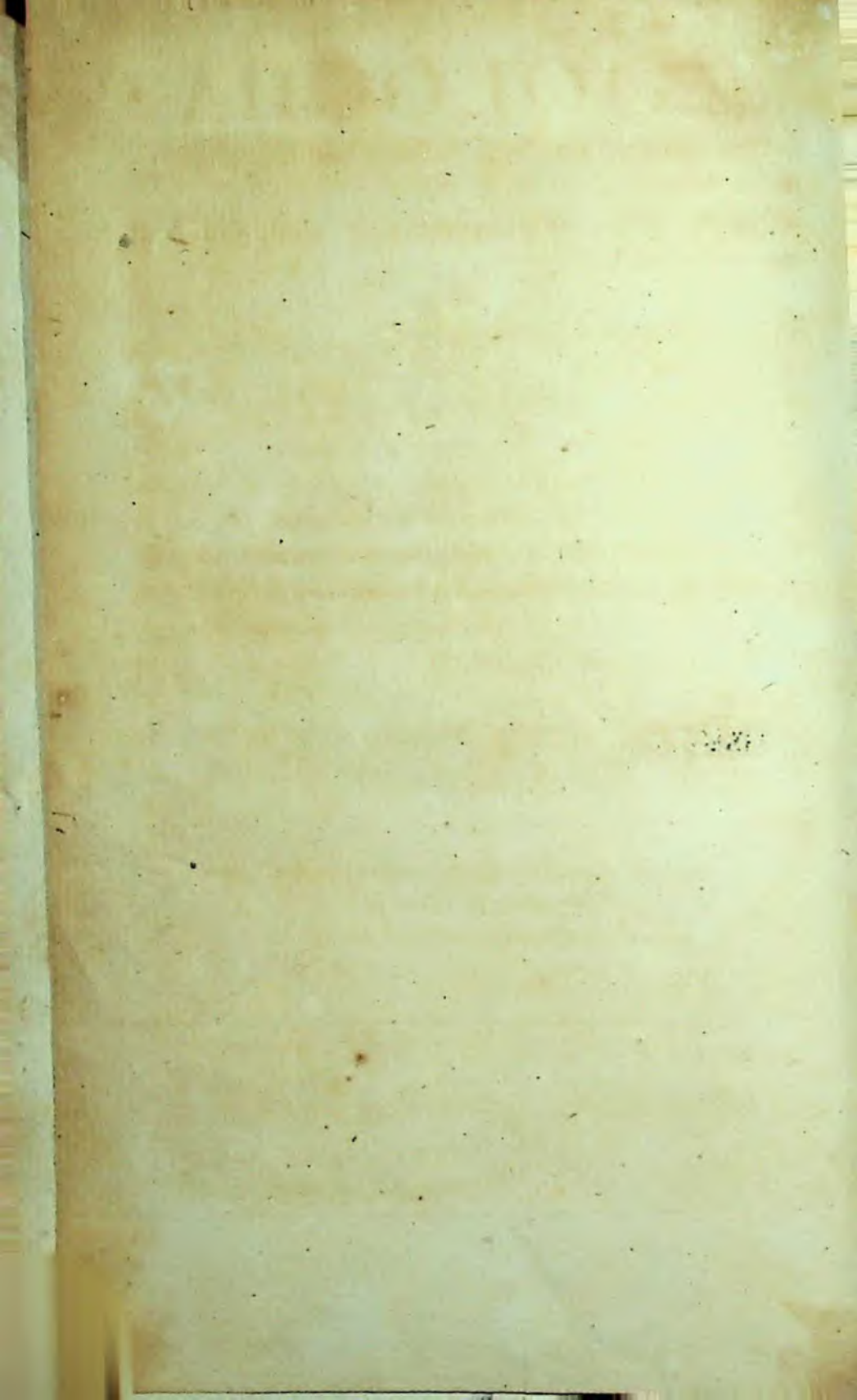
Sz. 1a N° 52

7-52

522

1984

ZOOLOGIIA

c z y l i

ZWIĘRZĘTOPISMO OGÓLNE

podług

NAYNOWSZEGO SYSTEMATU

ułożone

przez

FELIXA PAWŁA JAROCKIEGO,

NAUK WYZWOLONYCH I FILOZOFII DOKTORA, PROFESSORA ZOOLOGII W KRÓLEWSKO WARSZAWSKIM UNIWERSYTECIE, CZŁONKA TOWARZYSTWA MINERALOGICZNEGO W JENIE, etc.

75

TOM DRUGI.

z dwiema rycinami

DZIAŁ
PRZYRODNICZY

P t d k

W WARSZAWIE

W Drukarni Łątkiewicza przy Ulicy Senatorskiej Nr. 467.

1821.

22

A

Magnus est DEUS noster!
et magna est virtus Eius,
et potentiae Eius non est numerus!

David Psalm CXLVI. v. 5.

DALSZY POCZET ALFABETYCZNY

JO. JW. WW. JMci PANÓW PRENUMERATORÓW.

<i>Biblioteka Szkoły</i>	Leśnéy w Warszawie - - -	1.
— —	Woiewódzkiéy w Kielcach - - -	3.
— —	Woiewódzkiéy w Pultusku - - -	3.
— —	Woiewódzkiéy w Płocku - - -	2.
— —	Wydziałowéy w Łęczycy - - -	2.
— —	Podwydziałowéy w Tykocinie - - -	1.
<i>Bogucki Ján,</i>	Uczeń Prawa w Uniwers. Jagiellońskim	1.
<i>Bogusławski Andrzej,</i>	Applikant przy Trybunale Cywilnym w Płocku - - - - -	1.
<i>Brunner Fidelis,</i>	Konserwator i Operator Gabin. Zoologicz. przy Król. Warszaw. Uniwersytecie	1.
<i>Chrapczyński Józef,</i>	Nauczyciel w Szkol. Woiewódz. Radomskiéy - - - - -	1.
<i>Czosnowski Wincenty,</i>	- - - - -	1.
<i>Elsner Samuel,</i>	Aptékàrz w Stól. Mieście Warszawie	1.
<i>Gedroyé Adolf,</i>	Xiąże - - - - -	1.
<i>Gorączkiewicz W,</i>	- - - - -	1.
<i>Grobicki Antoni,</i>	Nauczyciel przy Szkole Woiewódz. Płockiéy - - - - -	1.
<i>Gruell Waleryán,</i>	Aptékàrz w St. Mieście Warszawie	1.
<i>Hildebrand Ján,</i>	Uczeń Medycyny w Król. Warszawskim Uniwersytecie - - - - -	1.
<i>Jax Ján,</i>	Magister Farmacyi, Prowizór Apt. w Łęczycy	1.
<i>Kamionowski,</i>	X. Rektór Szk. Woiewódz. w Radomiu	1.

<i>Koszkowski Szymon</i> , Sekretarz Archiwista w Kom-	
missyi R. W. R. i O. P.	- - - - 1.
<i>Kotowski</i>	- - - - 1.
<i>Kozłowski Wiktor</i> , Assessor Nadleśny w Wojewódz.	
Mazowieckiem	- - - - 1.
<i>Kronenberg Salus</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	1.
<i>Kurczyński Józef</i> , Patron przy Tryb. w Płocku	- 1.
<i>Kuśmiński Marcin</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	1.
<i>Le Brun Alexander</i> , Uczeń Medycyny w Król. War-	
sawskim Uniwersytecie	- - - - 1.
<i>Lipiński Józef</i> , Radca Kommissyi R. W. R. i O. P.	
Członek Król. Warsz. Tow. Przyj. Nauk, etc.	1.
<i>Łuszczewicz Michał</i> , Z. Proffesor Fizyki i Zoolo-	
gii w Lyceum Krakowskiem	- - - 1.
<i>Markowski Felix</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	- 1.
<i>Motty Ján</i> , Proffesor w Lyceum Poznańskiem	- 1.
<i>Niemcewicz Urs. Julian</i> , Sekretarz Senatu Król. Pol.	
Członek wielu Towarzystw Uczonych, etc.	- 1.
<i>Pieczkowski Józef</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	1.
<i>Pietraszkiewicz Onufry</i> , Magister Filozofii	- - 1.
<i>Piotrowski Andrzej</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	1.
<i>Piotrowski Józef</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	1.
<i>Plewczyński Franciszek</i> , Aptekarz w S. M. Warszawie	1.
<i>Pokutiński Bartłomiej</i> , Adwokat w Radomiu	- - 1.
<i>Postawka Ludwik</i> , Inżynier Klasy Isz. Budowy Dróg	
i Mostów w Królestwie Polskiem	- - 1.
<i>Raabski Jdzy</i> , Assessor w Poznaniu	- - 1.
<i>Redeki, X.</i> Rektor Szk. Wojewódz. w Łukowie	- 1.
<i>Reschif</i>	- - - - 1.
<i>Rochliński Ján</i> , Uczeń Medycyny w Królewsko War-	
sawskim Uniwersytecie	- - - - 1.

<i>Roliński Marcin</i> , Professor Anatomii w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - -	I.
<i>Salinger Stanisław</i> , Uczeń w Liceum Warszawskiem		I.
<i>Sawiczewski Józef</i> , Dr. Medycyny, Professor Farma- cyi w Uniwersytecie Jagiellońskim	- -	I.
<i>Sawiczewski Julian</i> , Medycyny i Chirurgii Dr. Profes- sor w Uniwersytecie Jagiellońskim	- -	I.
<i>Siekierzyński Paulin</i> , X. Prefekt Konwiktu XX. Pi- iarów w Warszawie	- - - -	I.
<i>Skotnicki Michał Jarosław</i> , Patron przy Tryb. w Pło- cku, obrońca Prokuratoryi Jeneralnéy Kró- lestwa Polskiego	- - - -	I.
<i>Skrodzki Karól Józef</i> , Professor Fizyki w Królewsko Warszawskim Uniwersytecie	- - -	I.
<i>Sniadecki Jan</i> , Professor Astronom w Imperat. Wi- leńskim Uniwersytecie, Członek wielu To- warzystw Uczonych, etc.	- - - -	I.
<i>Stankowski Ignacy Alojza</i> , Rektor Szkoły Podwy- działowéy w Tykocinie	- - - -	I.
<i>Stoliński Józef</i> , Uczeń Prawa w Uniwersyt. Jagielloń.		I.
<i>Szubert Michał</i> , Filozof. Dr. Professor Botaniki w Król. Warszaw. Uniwersytecie	- -	I.
<i>Szumski Tomasz</i> , Professor w Lyceum Poznańskiem		I.
<i>Tillinger Karol</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	-	I.
<i>Ulbricht Ferdynand</i> , Aptekarz w St. Mieś. Warszawie		I.
<i>Vetter Gottfried</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem	-	I.
<i>Węcki Józef</i> , Księgarz Nadwórny w Warszawie	-	13.
<i>Wierciński Kazimiérz</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem		I.
<i>Woiatowski Jan</i> , Fizyk Obwodu Łęczyckiego	- -	I.
<i>Wolff Maksymilian</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskiem		I.

<i>Wolski Antoni</i> , Magister Praw, Sędzia przy Tryb.		
Cywil, Izby Instancyi w Warszawie	- -	1.
<i>Wolski Józef</i> , Artysta Dramatyczny w Warszawie	-	1.
<i>Wołowski Michał</i> , Patron przy Tryb. w Płocku	-	1.
<i>Wunderlich Henryk</i> , Prowizor Apteki w Warszawie		1.
<i>Zachert Ludwik</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskim	-	1.
<i>Zawadzki Józef</i> , Marszałek Dworu Xcia Namiestnika Kraja Polskiego	- - - -	1.
<i>Zawadzki</i> , Księgarz Nadworny w Wilnie	- -	13.
<i>Zdzarski Augustyn</i> , Professor w Szkole Woiewódz. w Płocku	- - - - -	1.
<i>Zegrzda Konrad</i> , Assessór Pełnomocnik Prokurato- ryi Jeneralnej Król. Polsk. przy Kommissyi Hypotecz. w Woiewódz. Płockim	- -	1.
<i>Zeuschner Ludwik</i> , Uczeń w Lyceum Warszawskim		1.

Późniéj Prenumerujących jmiona umieszczone zosta-
ną na czele tomu trzeciego.

Upraszám Czytelników, ażeby następujące uchybie-
nia druku w tym tomie sprostować raczyli.

Str: 11. w. 11. od góry <i>jest</i> oeroma	<i>czytady</i> ceroma
— 44. — 13. od dołu — długie	— długie
— 50. — 10. od góry — Zywią	— Żywią
— 55. — 2. od dołu — Zywią	— Żywią
— 56. — 8. — — — Zywią	— Żywią
— 62. — 10. — — — dzioba	— dzioba
— 113. — 7. — — — znaia	— znaia
— 116. — 10. — — — náymniej	— náymniej
— 121. — 4. — — — ożykowato	— nożykowato
— 154. — 4. — — — sie	— się
— 167. — 6. od góry — apirovus	— apivorus
— 172. — 13. — — — cinercus	— cinereus
— 175. — 10. od dołu — serpentanius	— serpentarius
— 200. — 6. — — — pułkuli	— półkuli
— 264 — 15. — — — náypiękniejszych	— náypiękniejszych
— 302. — 3. od góry — Zagłościgi	— Żagłościgi
— 309. — 1. od dołu — przywiązani	— przywiązanie
— 316. — 10. od góry — zgrubiałémii	— zgrubiałemi
Na pierwszém stronie Spisu nazwisk	
w. 6, od góry <i>jest</i> Confussis	— Confusis

W TOMIE PIERWSZYM
Uszły sprostowania następujące uchybienia druku.

- Między Prenumeratorami *jest* Dubicki *czytáy* Dubiecki
Str. 13. w. 13. od góry — Wytchniéymy *czytáy* Wytkníymy
— 32. — 16. — — — łączącego — łączącego
— 273. — 5. w tablicy — palce nieprzedłużone zewnątrz błony.
czytáy: palce nieprzedłużone, mierne, zewnątrz
błony umieszczone.
— 326. w. 16. od góry *jest* zewnątrz ciała *czytáy*: wewnątrz ciała
Nadto w wielu miejscach zaimek *jém* zamiast *ju*.
-

W S T Ę P.

Przystępujemy teraz do uwag nad gromadą takich zwierząt, których równie sposób ubarwienia czyli pokrycia, jak cała zewnętrzna postać tyle má odznaczającego, że je zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich jnnych dotąd znanych zwierząt rozróżnić można. Těmi są *Ptáki*. Tę zewnętrzną charakterystyczność Ptaków potwierdzą jeszcze mocnięj wewnętrzna budowa jch ciała. Okázaliśmy to prawda dosyć obszérnie w ogólnych uwągach nad tą gromadą (*). Gdy jednakże jeszcze wiele takich punktów zostało niedotkniętych, które albo same z siebie są za ważne, ażeby je można przeyść milczeniem, albo téż do łatwiejszego zrozumienia i pojęcia rzeczy koniecznie są potrzebnými: poświęćmy więc dlá nich przynajmnięj krótką chwilę czasu.

Z wszystkich dotąd znanych zwierząt Ptáki mają głos náy Mocniejszy i náy donośnięjszy. Przyczyna tego zawisła częścią od długości gardzieli, a częścią od urządzenia jch krztani; gdyż ściśle biorąc, głos jch powstaie w jch piersiach, a nie przy gębie jak u jnnych zwierząt.

(*) Patrz w *Tomie piérwszym* na stronie 28 i na następnych.
Tom II.

Gardziela (trachea) nazywamy cały ten z chłząstkowych obręczek złożony kanał, którym powietrze do płuc przechodzi; ten zaś koniec gardzieli, który głos wydaie, zowiemy *krztanią* (larynx).

Większą liczba Ptaków má żołądek podzielony na trzy osobne kómory. Pierwszą z tych jest *Wole* (ingluvies, *jabot*). Jest to ów cienki, wewnątrz gładki, błonowy worek, który powstaie przez rozszerzenie się kanału pokarmowego czyli gardła, a który u nich postrzegamy pod szyją przy piersiach. *Wole* można uważać za skład zapasowy żywności, i odpowiada *torbie żołądkowey* w Ssących Przeżuwiających. *Wole* jest u jednych więcej niż u drugich wyraźne; a u wielu zupełnie go nie dostaie. I tak wszystkie prawie te Ptaki, które żyją wyłącznie Owadami i Robákami, nie mają wyraźnego wola.

Drugą kómorą żołądka ptasiego jest *Odwilżacz* (ventriculus, *ventricule succenturié*). Worek także błonowy, ale grubszy niż pierwszy, znaydujący się wewnątrz ciała tuż przy żołądku właściwym, opatrzony jest na wewnętrznej stronie mnóstwem drobnych gruzłów, które dostarczają płynu do zmiękczenia pokarmów twardych.

Trzecią nakoniec kómorą jest *Trawieniec* czyli *żołądek właściwy* (gésier). Ta kómosfera składa się z dwóch bardzo grubych i potęż-

żnych, brunatnych muszkułów, które na wewnętrznej stronie wysłane są grubą, chropowatą i prawie chrząstkowatą błoną, a zewnątrz złączone są z sobą za pomocą dwóch *ścięgaczy* (*tendons*) promienistych. Ta część ich wnętrzości służy do rozciągania pokarmów i do uskutecznienia trawienia. W Ptakach żywiących się wyłącznie mięsem *trawienie* tak niemal jest cienki jak *odwilżacz*, i oba te przedziały żołądka tak nieznacznie z sobą się łączą, że stanowią prawie jeden worek.

Moc i prędkość trawienia w Ptakach odpowiada ich żyzności. Wszystkie jednak dla ułatwienia strawności połykają mniej więcej piasku lub drobnych kamyczków, a to stosownie do jakości pokarmu, który pożeraią, i do wielkości swojej. Piasek w żołądku mniejszych, a kamyczki w żołądku większych Ptaków są tym potrzebniejsze; gdyż Ptaki nie mając zębów, muszą pokarm bez żucia w znacznych kawałkach połykać. Tym to więc piaskiem i kamyczkami rozciéra ich żołądek zawarty w sobie pokarm.

Kanał odchodowy Ptaków (*cloaca*) jest kiszka obszerną. W nim schodzą się *kanal gnojowy* (*rectum*), kanały moczowe i kanały nasienne u samców, a jajowód u samic.

Ptaki nie oddają uryny osobno, ale zawsze połączoną z gnojem. Jeden tylko Struś zdaie się czynić wyjątek od tej ogólnej reguły; gdyż czasami wyrzucá on z siebie oso-

bno gnóy, a osobno urynę. Uryną Ptaków jest ta gęsta, flegmistá, biaława ciecz, którą zwykle obok rudego jch gnoiu postrzegamy.

Pokrycie Ptáka nazywamy w ogólności *piérzem*; lecz to piérze względnie do wielkości i położenia na ciele jego dostało różne nazwiska; a mianowicie:

a. *Piérze właściwe* (*plumae*) czyli pióra mniejsze, które stanowią zewnętrzne pokrycie ciała ptasiego.

b. *Puch* (*pennulae* albo *plumulae*) zowie się to krótkie, miękkie bez szypułek piérze, którym ciało niektórych (nadewszystkie pływających) Ptaków gęsto jest przyodzia-
ne, a które w ten czas dopiero postrzegamy, gdy *piérze właściwe* obskubane zostało.

c. *Pióra lotne* (*pennae*) są pióra náy-
większe na Ptaku, i umieszczone w skrzydłach i w ogonie. Względnie do tych dwóch położeń, dostały one dwoiste nazwisko. Te z nich, które się znáydują na tylnym brzegu skrzydła, a które składają właściwe narzędzie do lata-
nia, nazywają się *Lotki* (*remiges*); te zaś, które są osadzone na brzegu kupra, dostały nazwisko *Stérówki* (*rectrices*); gdyż ostatnie pełnią Ptakom podobną usługę w locie, jaką stér przy statku na wodzie.

d. *Pióra strzępiaste* (pluma pilosa) są pióra wietkie, których włosy w chorągiewkach nawzajem się nie czepią: takimi są n. p. pióra podskrzydłowe u *Ptaka Rayskiego*.

e. *Pióra krzewiste* (pluma decomposita), które mają włosy w chorągiewkach rzadkie, a każdy taki włos má po dwie osobne chorągiewki tak, że przez powiększające szkło widziany, má postać osobnego pióra: takie są n. p. Stérunki u samca *Dziwogona*.

W każdym piórze właściwém postrzegamy następujące części:

a. *Dutka* (calamus), część rogową, mnięj więcęj doskonale walcowatą, tęgą, sprężystą, wpół przeźroczystą, wewnątrz wydrążoną i szupłym gąbkowatym rdzeniem (duszą zwanym) opatrzoną. *Dutkę* można uważać za korzeń pióra. Jest ona po większey części w skórze Ptaka utkwioną. Dopóki pióro całkowicie niewyrośnie, dopóty dutka jego jest zupełnie miękką, błonowatą, krwią napełnioną.

b. Z *dutką* pióra stykają się *Szypułka* (rhabdus) Jest to część suchą, rdzeniowatą, czworograniastą, z wierzchu i ze spodu listwami rógowemi, sprężystemi wzmocnioną. Te listwy są przedłużeniami dutki. *Szypułka* z *dutką* razem wzięte stanowią *Łodygę pióra* (scapus).

c. Do dwóch boków *Szypułki* przyrosłe są *Chorągiewki* (pogonium) złożone z włosów płaskich, zadzierzystych i tak nawzajem się

czepiących, że na pierwszy rzut oka zdają się być jednem ciałem. *Chorągiewka zewnętrzna* (pogonium externum) jest pospolicie węższą niż *chorągiewka wewnętrzna* (pogonium internum). Ta różnica w szerokości chorągiewek náywyraźniéj widzieć się daie na piórach lotnych.

Kształt nóg będąc náylepszą wskazówką do poznania sposobu życia, jest oraz náydogodniejszą i náyprawdopodobniejszą zasadą do ustalenia oddziałów *rzędami* zwanych. Zastanówmy się więc nad niemi.

Większą część Ptaków chodząc następuie na same tylko palce; stopę zaś właściwą mają zeszuploną i pionowo w górę podniesioną. Tak ustawioną i zwykle łuskowato pokrytą stopa w téj gromadzie nazwaną została *goleniem*. Od téj, prawie ogólnej ustawy, rząd Ptaków *Bezlotnych* czyni ważny wyjątek; gdyż te mając nogi bardzo krótkie, następują na całych stopach; a te są u nich spłaszczone i rozszerzone. Ten przeto rząd między Ptakami przypomina nam rząd Nastopnych w gromadzie Ssących.

Palce Ptaków musimy tu rozróżnić dla snadniejszego zrozumienia w dalszém wystowieniu.

a. *Palce wolne* (digi fissi) nazywamy te, które są aż do osady rozłączone, błoną nie spięte. Nogi z takiemi palcami nazywają także Łacinnicy *pedes fissi*.

b. *Palce w części spięte* (subcolligati) zowią się te, które są przy nasadzie po pierwszy członek błoną złączone.

c. *Palce wpółspięte* albo *do połowy spięte* (semicolligati) są te, między którymi błona spinająca застаie mniej lub więcej niż do połowy.

d. *Palce Płatkowate* (lobati) zowiemy te, które są na bokach rozszerzone błoną w płatki powycinaną.

e. *Palce spięte* (colligati albo connexi) są palce aż do końców błoną spętane.

f. *Palce zroste* (coadunati) nazywamy te, które do połowy lub dalej bez szrodkującej błony z sobą są spoione, czyli zroste.

Potężne, łukowate, ostrokończyste pazury nazywamy *Szponami*.

Do ogólnych uwąg nad Ptastwem jeszcze i to dodadź wypadá, że niektóre Ptáki gdziejndziéy przepędzaią lato, a gdziejndziéy zimę. — Tak n. p. *Jaskółki*, *Bociany*, *Przepiórki* i jne przybywaią do nás z początkiem wiosny, a na początku jesieni odlatuią do kraiów ciepleyszych; przeciwnie zaś *Śnieguły* (*Emberiza nivalis*) przybywaią do nás wszród zimy a z początkiem wiosny wracaią do kraiów zimniejszych. Takie Ptáki nazywamy *Ptákami przelotnémi* (*Zugvögel*). Za pierwszą przyczynę tego zmieniania mieysca pobytu można by położyć zbyt wielką jch tkliwość, która

jém uczucia zbyt mocnego zimna i zbyt wielkiego ciepła nieznośnemi czyni. Drugą, a podobno ważniejszą jej przelotności przyczyną, jest niedostatek żywności. I tak wszystkie te Ptaki, które się żywią wyłącznie albo Owadami albo Gadami i Płazami: muszą się udawać na zimę do krajów cieplejszych; ponieważ u nas z początkiem zimna jesiennego wszelki dla nich zapas żywności uśtaie. Wiadomo bowiem, że o tęg porze w kraju naszym Gady, Płazy, Owady i Robaki kryją się w łono ziemi dla odbywania snu zimowego.

Inne Ptaki bawią u nas tak w zimie jak w lecie. Między temi wiele jest takich, jakoto: Czyże, Wrony i t. d. które się tulą po kraju stadami w czasie zimy i jesieni: takie nazywamy *Ptākami tulającemi się* (Strichvögel).

Wszystkie Ptaki pierzą się co rocznie. — Wszystkie prawie po skończonym roku przestają rosnać.

Zostawiając resztę uwąg do dalszego ciągu rzeczy, przystąpmy po tym krótkim wstępie do przedmiotu; a naprzód rozbierzmy tę gromadę tabellarycznym sposobem na rzędy.

Koniec Wstępu.

Tablica I. (47.)

GRONADA TAZECIA. PTAKI. AVES.

Zwierzęta Grzbiemne bez cyców, dwunożne, skrzydlate, pokryte piórzem, noszące jaja, oddychające za pomocą płac; mające czerwoną ciepłą krew, serce o dwóch uszkach i o dwóch kół-mórkach, kanały odchodowe w jeden złączone.

RZĘDY.

ORDINES.

Palce u nóg			
spite		wolne, zwrócone	
aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	w części, rzadko wolne; nogi	dwu na przód, a dwa w tył; rzadko dwa na przód, a jeden w tył	1. Łażące.
		trzy na przód, a jeden w tył	2. Zrostopalczaste. Syndactyli.
		wszystkie cztery na przód; rzadko tylny zwrotny; pazury słabe	3. Skłaczające. Ambulatores.
aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	w części, rzadko wolne; nogi	wszystkie cztery na przód; rzadko tylny zwrotny; pazury słabe	4. Przyczepne. Adhucantes.
		miernie, czworopalczaste; rzad-ko wysokie; u palców	5. Drapieżne. Raptores.
		wysokie, dwóy lub tróy palczaste; pazury tępé	6. Grzbiące. Rasores.
aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	co połowy, rzadko wolne; nogi czworopalczaste, wysokie	7. Biegające. Cursores.
		aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	8. Brodzące. Gallatores.
		aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	9. Plywające. Natatores.
		aż do pazurów, lub płatkowate; nogi krótkie; chód na całym stopie 10. Bezłone.	10. Impennes.

UWĄGI DO TABLICY I. (47.)

Stósownie do przyjętęj zasady wspartęj na jakości nóg i urządzeniu palców, widzimy w dopięro odczytanęj tablicy całą gromadę Praków podzieloną na dziesięć tak naturalnych rzędów, że na pierwszy zaraz rzut oka rozróżnić je można. Dalsze uwagi nąylepięj nás przekonaią o trafności tego podziału. —

Ponieważ dalsze podziały na Pokrewieństwa i na rodzaie, zasadzaią się po większęj części na kształcie i wielkości dzioba: potrzeba zatém wymaga, ażebyśmy się cokolwiek nad nim zastanowili.

Dziób *bardzo krótki*, (rostrum brevissimum) nazywamy ten dziób, który jest krótszym niż połowa długości głowy.

Dziób *krótki* (rostrum breve) jest na ten czas, gdy niewyrównywá długości głowy.

Dziób *mierny* (rostrum mediocre), którego długość równá się długości głowy.

Dziób *długi*. (rostrum longum) jeżeli wyrównywá długości głowy półtora razy wziętęj.

Dziób *przedłużony* (rostrum elongatum), skoro jest dwa razy tak długi jak głowa.

Dziób *bardzo przedłużony* lub *bardzo długi* (rostrum longissimum) zowie się ten, który jest dłuższy niż długość głowy dwa razy wziętą.

Dziób *wielki* lub *bardzo wielki* (rostrum maximum) skoro jest bardzo długi i bardzo gruby.

Dziób *haczykowaty* (rostrum aduncum), nazywá się taki dziób, którego wiérzchnią szczęka będąc znacznie dłuższą i mając szczyt mnięj więcéj łukowato wypukły, zakończoną jest końcem ostrym, na dół podanym.

Dziób *wpół-haczykowaty* (subaduncum), jeżeli przy podobném (jak przeszły) ukształceniu má koniec wiérzchnięj szczęki tępy i nie wiele przed spodnią szczękę wystaiący.

Dziób *nożykowaty* (*cultratum*), jest dziób prosty, ściśniony, mający szczęki równe lub prawie równe, z szczytem prostym przy końcu łukowato spadzistym. Taki dziób widziany z boku má postać noża szewskiego.

Resztę o kształcie dzióbów powiemy w miejscach gdzie tego potrzeba będzie.

Niektóre Ptaki mają przy nasadzie dzioba skórę nagą, kolorową, grubą, zamsową. Tę skórę (zgodnie z jnnymi Naturalistami) nazywać będziemy *Woskuwką* (*ceroma*, *Wachshaut*).

Po takiem przygotowaniu, przejdźmy do uwag nad każdym z zapowiedzianych rządów.

Tablica II. (48.)

RZĘD PIĄWISZY. (17.) ŁAŻĄCE. SCANSORES.

Płaki mające nogi do łożenia czworopalczaste z dwiema palcami na przód a z dwiema w tył zwróconymi; rzadko tróypalczaste, z których na przód dwa a jeden w tył zwrócony: palce wolne, bloną nie spięte; rzadko przednie zrosłe; pazury łukowate, kończyste.

POKREWIEŃSTWA.

FAMILIAE.

P a l c e	{ wszystkie wolne; dziób	{ bez woskuwki; brzoogi	{ wyrażnie ząbkowane gładkie; nie wysuwalny; głowa	{ wysuwalny, przedłużony mierny	1. Papugowate.	<i>Psittacini.</i>	
					2. Zębatodziobo.	<i>Serrati.</i>	
	{ przednie zrosłe aż do ostatniego członka; dziób bardzo długi, kończysty 6. Ostrodziobo.		{ dzioba	{ nie wysuwalny; głowa	{ duża, wąsata mierny	3. Wąsate.	<i>Barbati.</i>
						4. Zwrotnopalczaste.	<i>Amphiboli.</i>
						5. Strzałojęzyczne.	<i>Sagittilingues.</i>
						6. Ostrodziobo.	<i>Acutirostris.</i>

UWAGI DO TABLICY II. (48.)

Ptaki tego rzędu szukając pożywienia łążą z dołu do góry po nągładszych nawet drzewach. Ta podziwienią godną jch zręczność, zjednała jm w wszystkich językach jedno znaczące nazwiska rządowe. Do tego łążenia otrzymały one od Przyrodzenia tak szczególniejsze urządzenie nóg, że niemi zaraz na pierwsze weyżrzenie różnią się dostatecznie od wszystkich jnnych dotąd znanych Ptaków. Co większą? w całym oddziale zwierząt Grzbietnych jeden tylko rodzaj *Kamelcon* między Gadami má podobne nóg urządzenie. Nogi albowiem Ptaków Łażących są pospolicie krótkie, rzádko mierne; a u káżdęy nogi znáyduie się po dwa palce na przód a po dwa w tył zwrócone, z których skrayne są pospolicie dłuższe niż przyszrodkowe. Tak rozdzielone, i kończystémi łukowatými pazurami opatrzone jch palce, tworzą w péwnym względzie gatunek obcęgów ostrych, którými na korze drzew wygodnie trzymać się mogą. Tak urządzone nogi nazywamy *nogami do łążenia* (pedes scansorii).

W niektórych rodzajach tego rzędu postrzegámy to usposobienie, że palec tylny skrayny mogą podług upodobaniá zwracać na bok; nigdy jednakże zupełnie na przód przekręcić go nie mogą. — Te stanowią pokrewieństwo *Zwrotnopalczastych*.

Znáyduiemy także niektóre gatunki w tym rzędzie, które mają tylko po trzy palce u nóg; t. j. po dwa na przód a po jednym w tył zwróconym. — Liczba takich jest dotąd bardzo małą.

U wszystkich palce są zupełnie wolne. W ostatniém tylko pokrewieństwie napotykámy palce przednie zrosłe aż do ostatniego członka. To więc pokrewieństwo daie piękny przechód do rzędu *Zrostopalczastych*.

Wszystkie prawie Ptaki Łażące mają skrzydła przykrótkie. Lot jch z tego powodu jest powolny.

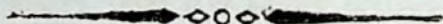
Jedne z pomiędzy nich żywią się Owadami i Robákami, drugie obok tych używają owoców roślin. O tym punkcie na swoim miejscu obszerniey mówić nie zaniedbamy.

Wszystkie prawie nie mają wola wyraźnego, i niemal wszystkie gnieźdzą się w dziuplach takich drzew, które lubo mają w sobie miejsce wyprućnięte, jeszcze żyć nieprzestały; czyli (co jedno znaczy) które liściem są pokryte.

Wyrazy *nosdrza* lub *otwory nosdrzy*, których używać będziemy w cechach rodzajowych téy gromady, są wyrazami jedno znaczącemi.

Nosdrza w *osadzie* lub w *nasadzie dzioba*, są takie, których otwory umieszczone są w téy błonie, która pod ostrym kątem na boki dzioba jest wysuniona.

Nosdrza *na dziobie* nazywamy te, których otwory umieszczone są nie w błonie wypustkowéy, ale wydrążone we właściwych, rogowych częściach dzioba. —

Tablica III. (49.)

POKREWIEŃSTWO I. PAPUGOWATE. PSITTACINI.

Ptáki Łażące, mające nogi krótkie, czworopalczaste: palce wolne, niezwrótne, skrajne dłuższe niż przyszkodkowe: pazury łukowate, okrągławe: dziób rogowy, gruby, z wierzchu i ze spodu wypukły, haczykowany z małą woskuwką przy osadzie.

RODZAJE. GENERA.

Golen	{	plaski, bardzo krótki; dziób wielki, w szrodku zięjący . . .	1. Ziéwacz. <i>Chaenirhynchus</i> .
		za okrągłony, połowie palca skrajnego	2. Papuga. <i>Psittacus</i> .
		równy { całemu palcowi skrajnemu	3. Pieszka. <i>Pezoporus</i> .

UWĄGI DO TABLICY III. (49.)

Pokrewieństwo *Papugowatych* stawiamy z téj przyczyny na czele gromady Ptaków; ponieważ zwierzęta do niego policzone podziwienią godną zdolnością w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiej i głosów junczych zwierząt, tudzież zgrabnością w łożeniu po drzewach, zręcznością w poruszeniach i w użyciu nóg, nakoniec życiem niespokojnym i wrzaskliwem zasługują na takie miejsce w gromadzie Ptaków, jakie otrzymały *Małpy* w gromadzie *Ssących*.

Wszystkie prawie Ptáki *Papugowate* jedząc stoją na jednéj nodze, a drugą podają sobie żér do dzioba. Podobnego sposobu karmienia się niespostrzegamy w żadném jnném pokrewieństwie tego rzędu. —

Ptaki tego pokrewieństwa łażąc w górę po gałęziach czepiają się naprzód dzióbem gałązki, a potem za tę samą gałązkę chwytają nogą. Podobnie czynią, gdy złażą na dół: opierają się naprzód dzióbem na tę gałąź, na którą stąpić zamyślają. Tym więc sposobem długością szyi swojej wymierzają sobie długość każdego stąpienia swego. Takiego łażenia po drzewach nie zobaczymy w żadnym innym pokrewieństwie.

Wszystkie Papugowate żyją tylko w krajach pod strefą gorącą: żaden przeto niezamieszkuje w Europie; chyba jedynie przywiezione i trzymane w niewoli. — W Ojczyźnie swojej żywią się one Owadami, Robakami, owocami drzew i ziarnem roślin. Gnieźdzą się w dziuplach drzew. Są bardzo świątliwie. Głos mają mocny, wrzaskliwy, różno zmienny.

Jch język gruby, mięsisty; tudzież jch krztań błonkami zmarszczkowatymi opatrzona i z każdej strony trzema osobnymi muszkułami wzmocniona: nakoniec jch szczeka spodnią poruszana liczniejszymi muszkułami niż u jnnych Ptaków: otóż to takie uposarżenie jest zasadą jch podziwienią godną zdolności i łatwości, z jaką się uczą gadać czyli naśladować wyrazy mowy ludzkiej, tudzież głosy Psów, Kotów i jnnych zwierząt. W jch udach znáydujemy liczniejsze muszkuły niż u jnnych Ptaków. Jch żołądek jest gruby muszkułarny bez kiszki grubej. Jch trzewia są bardzo długie.

Wszystkie prawie *Papugowate* mają ubarwienie bardzo powabne, różnomaściste. Maść zieloną jest na nich przemagająca; gdyż nie wiele znáydziemy między niemi takich gatunków, któreby na sobie nic nie miały zielonego.

Po tych ogólnych uwagach, przystąpmy do rodzajów.

R O D Z A Y I.

Z I E W A C Z. *CHAENEIRHYNCHUS*.

Oiseau-à-trompe. albo Ara-à-trompe. *Fran.*
 Gähnschnabel. *Niem.*

Dziób wielki, dłuższy niż głowa, ściśniony, haczykowaty, przy nasadzie bardzo wysoki. Szczęka wierzchnią długą, łukowato haczykowatą z szczytem prawie ostrym. Szczęka spodnią więcej niż przez pół krótszą, wypukłą, w górę nagle zadartą. Brzegi obudwóch szczęk esowato wycięte, u zamkniętego dzioba w środku do siebie niedostają, i znaczny otwór między sobą zostawiają. Woskuwka przy czole bardzo mała. Nosdrza w woskuwce. Język mięsisty, walcowaty, długi, w półwysuwalny, rogowym rozdwojonym sęczkiem zakończony. Policzki nagie. Głowa wielka. Szyja bardzo gruba, strzępiastemi piórami pokryta. Ogon mierny. Nogi bardzo krótkie, czworopalczaste, do tażenia. Goleń poziomy płaski, krótszy niż pół przedniego skrajnego palca. n. p. Psittacus aterrimus. GL. —

Do tego rodzaju znamy dwa gatunki. Z tych gatunków za przykład wymieniony jest wielkości *Kury*, cały ciemno czarny, połyskujący. LETEM (*Latham*) opisał go pod nazwiskiem *Psittacus Gigas*, a LE VAILLANT pod napisem *l'Ara noir à trompe*. — Obraz głowy jego w naturalnej wielkości załączamy na *Fig. 2.* — Drugi gatunek cokolwiek mniejszy, szary opisał LE VAILLANT pod nazwiskiem *l'Ara gris à trompe*. Obadwa te gatunki są mieszkańcami Nowej Hollandyi, i należą do liczby największych osobliwości w zbiorach Zoologicznych. Obadwa mają policzki nagie różowe. U obudwóch spostrzegamy na głowie czub duży z piór długich a wąskich. Dzioba nigdy zupełnie zamknąć nie mogą; zawsze

bowiem zostaje w środku duży przelot, od którego dostały swe nazwisko. Jch szczeka wierzchnią w stosunku do spodniej jest bardzo wielką. Jch nadmiarę grubą szyja nada im postać niezgrabną. — Golenie u nóg mają bardzo krótkie, spłaszczone, poziome, do kształtu stopy zbliżone. Chodząc, następują na całym stopie podobnie jak *Ptaki Bezlotne*. Gdyby więc nie to, że mają palce wolne, po dwa na przód, a po dwa w tył zwrócone: náystosowniejsze miejsce dla Ziłowców byłoby w rzędzie *Bezlotnych*. O jch sposobie życia nic jeszcze pewnego nie wiemy.

RODZĄY II.

PAPUGA. *PSITTACUS*.

Perroquet. *Fran.* Papagey. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, lekko ściśniony, haczykowaty. Szczeka wierzchnią dłuższą, wypukłą, łukowato haczykowatą z szczytem tępym. Szczeka dolną krótszą, wypukłą w górę łukowato zadartą. — Brzegi przy końcu wycięte: wierzchnie pokrywają spódnię. Na podniebieniu rowek poprzeczny dla końca szczeki dolnej. Język mierny, gruby, lekko spłaszczony, cały mięsisty. Woskuwka przy czole mała. Nosdrza w woskuwce. Nogi krótkie, czworopalczaste, do łazenia. Goleń pionowy, zaokrąglony, równy połowie przedniego skrajnego palca. Goleń i palce skórą pończoszkwatą pokryte. Pazury mocno łukowate.

Jest to jeden z náybogatszych rodzajów w téj gromadzie. Liczymy w nim dotąd przeszło *sto siedm-dziesiąt* gatunków różnej wielkości. Wszystkie ży-

ią pod strefą gorącą tak jednakże, że (oprócz Europy) każdą część świata, a nawet każdą dużą blisko zwrotników leżącą wyspą, ma sobie właściwe gatunki. Należy więc atoli znajdujemy ich między 20 a 30 stopniem szerokości geograficznej po obu stronach równika. Francuzcy Naturaliści dzielą je na cztery następujące podrodzaje.

a. A R A. A R A.

L' Ara. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki nagie. Ogon długi, wązki, klinowaty. n. p. Psittacus Ararauna. GL.

Do tego podrodzaju należą największe gatunki z całego pokrewieństwa. Liczymy ich w powyższej ilości przeszło dziesięć gatunków. Wszystkie są nieszkodliwymi Ameryki południowej. Piękne i żywe maści w ubarwieniu stanowią całą ich zaletę; mają bowiem głos gruby, chrapliwy: okazują mniej niż inne zdolności w uczeniu się wyrazów mowy ludzkiej. Są powolniejsze i nie tak wrzaskliwe jak inne. — Handlarze przywożą je często żywe do Europy pod niestosownym nazwiskiem *Kruków Indyjskich*.

b. K A K A D O. C A C A T U A.

Kakatoë. Fran.

Na głowie czub z piór dużych. Pióra w czubie (u niektórych także i na karku) dowolnie ruchome. Policzki piórami pokryte. Ogon zaokrąglony. n. p. Psittacus cristatus. GL.

Tych liczymy dwanaście gatunków. Wyspy Moludzkie, Filipińskie, Nowa Holandia i południowe kraje Ameryki są ich Ojczyzną, tak jednakże, iż każdy gatunek gdzieś indziej mieszka. Należą do liczby większych gatunków. Są one z całego rodzaju tego najsilniejsze, najsilniejsze, ale

oraz niemal náypojętniejsze w naśladowaniu wyrazów mowy ludzkiey. Náyczęścięcy jednak (nawet i dzikie) lubią powtarzać wyrazy: *Kakado*, *Kakadoe*; a ten jch krzyk zamieniono prawie w wszystkich językach na jch nazwisko. *Kakada* mogą pióra na głowie i na szyi dowolnie najęzać lub opuszczać: przez to przy jnnych poruszeniach ciała nadają sobie rozmaite dziwaczne postaci. Słowem, Ptaki tego podrodzaiu przedstawiają nám w sobie żywy obraz obyczajów *Małp*.

C. PAPUGA. PSITTACUS.

Lory albo Perroquet. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki piórami pokryte; u niektórych tylko obwód oczów nagi. Ogon albo mierny albo krótki. n. p. *Psittacus erithacus*. GL.

W tym podrodzaiu mieścimy przeszło ośmdziesiąt gatunków, które rozrzucone są po Azji, Afryce, Ameryce i po wyspach jm przyległych. Co do wielkości są one bardzo różne; przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Gołębia Grzywacza* aż do wielkości *Wróbla*. Większe między niemi są náyzdolniejsze do uczenia się gadania; a te nazywają *Francuzi les Perroquets proprement dits*; náy mniejsze zaś zowią *les Lorys*. Udzielanie tych dwóch nazwisk w języku francuzkim jest prawie dowolne; bo nie zawisło od żadnéy stałej cechy.

D. PAPUZIŁ. PSITTACA.

Le Perruche. Fran.

Głowa bez czuba. Policzki piórami pokryte. Ogon długi, klinowaty. n. p. *Psittacus tabuensis*. GL. --

Takich znamy blisko siedmdziesiąt gatunków, które w wielkości jescze bardzięcy są różne niż *Papugi właściwe*. Náywięcécy znáydujemy jch na wy-

spach południowych. Pięknością ubarwienia przechodzą one wszystkie inne gatunki tego wielkiego rodzaju.

Wszystkie Papugi w ogólności trzymane w niewoli można żywić wszelkiemi dojrzałemi owocami drzew i leguminami, byleby te niebyły zbyt słodkie. Mięsa potrzeba przestrzegać, ażeby nie jadły. Lubią one prawda jeść mięso gotowane, ale od niego wpadają w taką chorobę (*świerzbienie skóry*), że sobie pióra przy ciele dziobem ucinają, i wkrótce zdychają. Papugi są długowieczne: nawet w niewoli mogą żyć po kilkadziesiąt lat, skoro są przyzwyczajone do pielęgnowania. Z przyczyny krótkich skrzydeł wszystkie mają lot słaby. — *Fig. 3.* wyobraża kształt dzioba w tym rodzaju.

R O D Z A Y III.

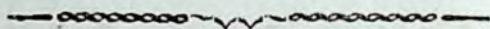
P I E S Z K A. P E Z O P O R U S.

Perruche-Ingambe. *Fran.* Erdsittich. *Niem.*

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, gruby z góry i z dołu wypukły. *Sczeka* wierzchnią dłuższą, haczykowato zakończoną, małą woskową przy nasadzie opatrzoną. *Sczeka* spodnią łukowato zadartą, po większej części piórami zasłoniętą. *Nosdrza* w woskuwce przy czole. (*Język* — ?) *Policzki*, piórami pokryte. *Głowa* mierna. *Nogi* przykrótkie, czworopalczaste, do łożenia. *Goleń* pionowy, okrągławy, równy przedniemu skrajnemu palcowi. *Pokrycie* goleniów pończoszcowate; *palców* zaś łuskowate. *Pazury* słabo łukowate. n. p. *Psittacus formosus*. LATH.

Dotąd wiemy tylko o *jednym* gatunku; a ten mieszka w Nowej Hollandyi. Jest to piękny blado zielony, porządnie czarno i żółto upstrzony Pták, mający długi, wąski, klinowaty ogon. Od końca dzioba do końca ogona ma on blisko trzynaście calów długości; lecz z tego sam ogon záymuie blisko dziewięć calów: ciało więc jego zaledwie wyrównywa ciału. *Przepiórki*. W całej postaci swojej *Pieszka* ma wiele podobieństwa z *Papugami*, a mianowicie z temi, które do czwartego oddziału liczymy; lecz dziób jéy jest słabszy, nogi o wiele wyższe, a pazury prostsze.

Pieszki rzádko łązą po drzewach; ale ustawicznie prawie biegaia po ziemi. Żywią się Owadami i nasionami roślin. Należą jeszcze pomiędzy osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. —

Tablica IV. (50.)

POKREWIEŃSTWO II. ZĘBATODZIOBE. SERRATI.

Piaki Łazące maigce nogi przykrótkie, czworopalczaste, do łożenia; palec skrajny tylny w niektórych rodzajach na bok zwrotny: pazury łukowate końcyste: dzioby rozmaite, bez woskuwki przy nasadzie, z brzegami ząbkowanemi.

RODZAJE.

GENERA.

bardzo wielki; język rogowy; nosdrza	{ za dziobem na czole 1. Tukin.	<i>Ramphastos.</i>
prawie mierny, bardzo wysoki, z szczytem daleko na czoło zasłanym . . . 3. Szyszak.	{ na dziobie blisko osady 2. Pieprzojád.	<i>Pteroglossus.</i>
krótszy niż głowa, przy nasadzie	{ wyższy niż szerszy, nożykowato klinowaty . . . 4. Świecnozczub.	<i>Corythae.</i>
mierny, przy nasadzie wyższy niż szerszy, daszkowato klinowaty . . . 6. Chrupiak.	{ szerszy niż wyższy, gruby 5. Piłik.	<i>Trogon.</i>
		<i>Pogonias.</i>

D z i ó b

UWAGI DO TABLICY IV. (50.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tylko tyle w ogólności powiedzieć można, że mają brzegi dzióbów ząbkowane, i że nogi jch są łuskowato (czyli cienkimi rogowymi tabliczkami) pokryte. Z resztą tak są różne między sobą, że wprost do uwag nad rodzajami przystąpić musimy.

R O D Z A Y I. (4.)

T U K A N. R A M P H A S T O S.

Tucan. *Fran.* Gross-Schnabel. *Niem.*

Dziób bardzo wielki, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie bardzo gruby, równo przycięty z obrąbkiem grubym mnięj więcej wyraźnym: przy końcu mocno ściśniony z szczytem ostrym. Brzegi szczęk nierówno ząbkowane. Język rogowy, długi, cienki, wązki, z obu stron naksztalt pióra zadzierzysty. Nosdrza w tyle dzioba przy czole. Ogon długi, równo przycięty lub zaokrąglony. Nogi czworopalczaste, do łożenia. Palce u nóg wolne: skrajne dłuższe niż przyszkodkowe, nie zwrotne. n. p. Ramphastos Toco. GL.

Tukany różnią się zaraz na pierwszy rzut oka bezstósunkową wielkością dzioba od wszystkich dotąd znanych Ptaków. U niektórych dziób dłuższy jest niż ciało. Mimo jednak téj okazałej grubości i długości, dzioby jch są tak słabe, że niemi nie rozdrobić niemogą; gdyż szczęki jch utworzone z bardzo cienkiej rogowej błony, wypełnione są wewnątrz rzadką kómkowatą tkanką. Muszą więc

żér w całych sztukach połykać. Według twierdzenia niektórych Pisarzów *Tukany* jedząc rzucają żér w górę, i dopiero chwytają go w pascz otwartą. — Żywią się miękkimi owocami roślin, Owadami i świeżo wylęgniętymi Ptáskami. Liczymy jch blisko *ośm* gatunków. Wszystkie mieszkaia w Ameryce w kraiach między zwrótnikami położonych. — Żyia gromadnie, lataiać po kilka w jedném stadzie. Z przyczyny wielkości dzioba lot maia niezgrabny, a postać głupiowatą. Wszystkie prawie są po większey części ciemno czárne, mieniaćo połyskuiaće; ale spód szyi, piersi i pokrycie kupra maia náypięknieyszymi maściami przyozdobione. Z tych to jch części robiono dawniey kosztowne dywany. *Tukany* gniezdzą się w dziuplach drzew. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia. Na zimno bardzo są tkliwe. — Mięso jch, lubo czarne, má bydz dosyć smaczne. —

Náywiększe między niemi wyrównywiaia wielkością ciała *Gołębiewi Grzywaczowi*.

R O D Z Á Y II. (5.)

PIEPRZOJAD. *PTEROGLOSSUS*.

Aracari. *Fran.* Federzüngler. *albo* Pfefferfresser. *Niem.*

*Dziób bardzo duży, ale czczy i słaby, nożykowaty, rogowy: przy osadzie gruby, kątowato powycinany: przy końcu lekko ściśniony, z szczytem zaokrąglonym, tępy. Brzegi nierówno ząbkowane. Język taki jak w rodzaju *Tukana*. Nosdrza na bokach dzioba, w osadzie, blisko szczytu. Ogon długi stopnio wany. Nogi czworopalczaste, do lażenia.*

Włotne. n. p. Ramphastos *niż przysrodli*
Ten rodzaj zawiera w sobie *maculirostris*.
nych gatunków. Wszystkie żyją w *pieć* dobrze z
Ameryki. Latają małemi stadami. Żywią się Ow
dami i miękkimi owocami drzew. Szczególnie ma
ją lubić owoc *Pieprzu Hiszpańskiego* (*Piper lon-*
gum), od którego też dostały swoje nazwisko.

Lubo gatunki tego rodzaju mają także dziób
bardzo duży; lecz w stosunku do ciała o wiele
mniejszy niż *Tukany*, i nierównie silniejszy. Pie-
przoady należą także do liczby Ptaków ozdobnych. Pie-
Maść zieloną jest na nich przemągać. Gatunki
jch są mniejsze niż w przeszłym rodzaju.

Ptaki tych dwóch ostatnich rodzajów (t. j. *Tu-*
kana i Pieprzoady) z przyczyny szczególniejszego
języka, powinnyby osobne stanowić pokrewieństwo;
gdyż język jch długi, wązki, cienki, rogowy, na bo-
kach zadzierzasty ma zupełny kształt pióra. Takie-
go języka nieznajdziemy w żadnym inném rodzaju
tego rzędu.

Ogon stopniowany (*cauda gradata*) nazywá-
my ten, w którym stérunki szrodkowe są náydluż-
sze, a naboczne ku brzegowi ogona stopniami zna-
cznie coraż krótsze. Ogon stopniowany jest oráž *kli-*
nowatym; lecz nie każdy klinowaty może się nazy-
wać stopniowanym.

RODZAY III. (6.)

SZYSZÁK. MUSOPHAGA.

Musophage. Fran. Helm Vogel. Niem.

Dziób prawie mierny, gruby, bardzo wysoki,
daszkowaty: u spodu przy nasadzie szeroki: przy

Dziób
niż szerszy
końcu spá-
gi szczęk
naboczne,
chrząstkowe
ściśnione,
mierne, czw

końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczęka
kliniasty, wysoka: szczyt jej daleko na głowę zast
i tu wypukło płaski, rozszerzony; ku końcowi z
kowato spadzisty, coraz ostrzejszy. Brzegi szczęk
również ząbkowane. Nosdrza naboczne przy szro
szczeki górnej, niczem nie zastłonięte, do tażenia. Pal
kowatemi. Język krótki, ogrubny, chrząstkowa
Nogi mierne, czworopalczaste, do tażenia. Palce
przy samej nasadzie cokolwiek błoną spięte: skraj
nie dłuższe niż przysrodkowe: tylny skrajny zwro
tny. n. p. *Musophaga violacea*. LATH.

Znany tylko jeden gatunek. Senegal i Gwinea
jego Ojczyznę. Szyszak jest wielkości *Wrócy*,
całym ciele ciemno fioletowy (prawie czarny)
ciemnie mieniąco połyskujący. Ma dziób jasno
czerwono-żółty, obwódkę oczów nagą czerwoną,
nie na uchu białą, ogon zaokrąglony. Ten Ptak
się owocami roślin, a szczególnie owocem
masów. —

RODZAJ IV. (7.)
ETNOCZUB. *CORYTHAIX*.
ouraco. Fran. *Trägvogel*. Niem.

krótszy niż głowa, przy nasadzie wyższy
długowato klinowaty, z szczytem przy
stym, na czole niezastłaiącym. Brze
żowane. Nosdrza w osadzie dzioba,
rami położystymi zakryte. — Język
płaski, kończysty. Na głowie czub
my podobnie jak u Dutka. Nogi
czaste, do tażenia. Palce

nasadzie cokolwiek błoną spięte: skrajne dłuższe niż przyszrodkowe: tylny skrajny dowolnie zwrotny. n. p. *Cuculus Persa.* GL.

Liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, a ten mieszka w Afryce południowej. Jest przyjemnie zielony, a wielkością ciała wyrównywa *Kawce*. Żywi się miękkimi owocami roślin i Owadami. Więcej o jego obyczajach nic pewnego nie wiemy.

Gdyby nie brzegi dzioba ząbkowane, te dwa rodzaje (*Szyszak* i *Świetnoczub*) przyzwoicięby pomieścić by można w pokrewieństwie *Zwrotnopalczystych*. Ale i w tamtym równie jak w tym czyniłyby wyjątek od powszechniej reguły; gdyż między palcami przy nasadzie mają szczątki błony spinającej, której w całym rzędzie *Łączących* niepostrzegamy. —

RODZAJ V. (8.)

PILIK. TROGON.

Couroucou. Fran. Nageschnabel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, przy nasadzie szerszy niż wyższy, daszkowaty, na końcu ściśnięty. Brzegi nie równo ząbkowane. Pieszcz obszerna. — Nosdrza naboczne, w osadzie dzioba, długimi szczeciastymi wąsami w pół zastłonięte. Ogon długi, równo przycięty. Nogi bardzo krótkie, słabe, aż do palców kosmate, czworopalczaste, do łożenia. Palce wolne, niezwrotne: skrajne krótsze niż przyszrodkowe. n. p. *Trogon Curucui.* GL.

Ten rodzaj obęymuie dobrze znanych siedm gatunków. Oyczyzną jch są południowe kraie Azji,

Afryki i Ameryki tak jednakże, iż każdą z tych części świata ma sobie właściwe gatunki. Wszystkie mają w pokryciu bardzo piękne maści; a nadto samce jch przyozdobione są świetnym metalicznym połyskiem. Żyją pojedynczo w gęstych, bagnistych lasach. Żywią się Owadami i Robakami. Mimo swą piękność w ubarwieniu mają postać smutną. — Są bardzo ciężkie i ospałe. Latają powoli. W dzień siedzą spokojnie na drzewach krzewistych: w porankach i w czasie zmroku wieczornego wylatują na zér. Gnieźdzą się w dziuplach drzew. Piérze mają na sobie miękkie, gęste i tak duże, że się daleko większemi wydaia, niż są w jstocie.

Piliki czynią w tym rzedzie wáżny wyiátek; gdyż one tylko mają *palce skrayne krótsze* niż przyszrodkowe.

R O D Z Á Y VI. (9.)

C H R A P I Á K. P O G O N I A S.

Barbican. *Fran.* Schnurrvogel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, przy nasadzie wyższy niż szérszy, daszkowato klinowaty, kończysty, z szczytem słabo łukowato spadzistym. Brzegi szczęki wierzchniéy jedno lub dwuzębne. Nosdrza naboczne, w osadzie dzióba, długiémi, szczeciastémi, położystemi wásami pokryte. Język gruby, mięsisto chrząstkowaty. Nogi przykrótkie, do łáżenia. *Palce* wolne, niezwrotne, skrayne dłuźsze niż przyszrodkowe. n. p. *Buco dubius.* GL.

W tym rodzaju mieścimy *cztery* gatunki, które się znajdują w Afryce i na wyspach jęj przyległych. Wszystkie należą do liczby Ptaków pomniejszych. Lot mają ciężki. Lecąc wydaia głos chrapliwy, od którego prawie w wszystkich językach dostały jednoznaczne nazwiska rodzajowe. — Żywią się prawie wyłącznie owocami roślin. Gęste krzewia i cieniste lasy są miejscem jch pobytu. Tęgie położyste wasy przy dziobie, różniac je od wszystkich jnych tego pokrewieństwa, zbliżaią je do Ptaków pokrewieństwa następującego.

Tablica V. (51.)

POKREWIEŃSTWO III.

WĄSATE. BARBATI.

Ptaki Łączące mające nogi czworopalczaste: palce wolne, niezwrótne, skrajne dłuższe niż przyszkodkowe: dzioby z brzegami gładkimi bez woskuwki przy osadzie: paszcz obszerną, język niewysuwalny: wąsy sterczące, długie: głowę dużą.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{ prosty, gruby	klinowaty, kończysty . . .	1. Brodacz.	<i>Bucco.</i>
		okrągławy, małym haczykiem zakończony . . .	2. Drzym.	<i>Tamania.</i>
		łukowaty, szczupły; głowa napuszysta .	3. Wąsatek.	<i>Barbaculus.</i>

UWĄGI DO TABLICY V. (51.)

Ptaki tego pokrewieństwa okazują wiele wspólnego tak w budowie ciała swego, jak w obyczajach: dla tego większą ich część składała w dawniejszych systematach tylko jeden rodzaj *Bucco*; reszta zaś bez względu na sprzeczność cech rozrzuconą była po różnych rodzajach. Wszystkie *Wąsate* mają głowę dużą, mniej więcej napuszystą; a ta nada im postać smutną i wyraz głupiości. Wszystkie mają przy dziobach długie, szczeciaste, najęzione wąsy. Żyją w nągęstszych lasach pojedynczo. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Latają powoli, i krótko. Siedząc na drzewach tak są o siebie niebale, że je z łatwością podęszdź i kłiem zabijać mo-

zną. Co większą? nawet wystrzałem w bliskości z fuzyi nie wiele się przestraszaia. Wszystkie należą do liczby Ptaków pomniejszych.

R O D Z Ä Y I. (10.)

B R O D Ä C Z. B U C C O.

Barbu. *Fran.* Bartvogel. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, klinowaty, kończysty: przy nasadzie gruby; na końcu ściśniony z szczytem słabo spadzistym). Przy nasadzie dzioba wąsy szczeciaste, geste, sterczące, na pięć kupek rozdzielone. Brzegi gładkie. Pąszcz obszerną. Nosdrza w osadzie dzioba piórami i wąsami zastłonięta. Nogę krótkie, czworopalczaste, do łożenia. n. p. Bucco cayennensis. GL.

Podług dobrych opisów i obrazów liczymy do tego rodzaju przeszło dwadzieścia gatunków, które są rozrzucone po Azji, po Afryce i po Ameryce. — Większą ich liczba ma ubarwienie bardzo powabnie upstrzone. Mimo to głupioświatą ponurość wszystkiem jest właściwą. Dzioby napotykaemy u nich pospolicie czarne, rogowe. Ich wąsy szczeciaste rozłożone są kupkami w następującym porządku: po jednę kupkę za każdym otworem nosdrzy, po jednę przy kątach otworu pąsży; a piątą kupkę pod brodą.

Dla krótszego wyrażenia w cechach dzioba, zamiast *brzegi szczek* będziemy używać tylko wyrazu *brzegi* (tomia); tam jednakże położymy obadwa powyższe wyrazy, gdzieby z tego skrócenia wątpliwość wyniknąć mogła.

R O D Z Ä Y II. (11.)

D R Z Y M. T A M A T I A.

Tamatia. Fran. Grossmaulvogel. Niem.

Dziób cokolwiek dłuższy niż głowa, gruby, prosty, zaokrąglony, na końcu ściśniony. — Szczęka wierzchnią małym, tępym haczykiem zakończoną, z brzegami przy końcu wyciętymi; z resztą brzegi gładkie. Płaszcz obszerny. Nosdrza na dziobie przy osadzie, piórami zasłonięta. Przy dziobie wąsy szczeciaste, sterczące. Głowa duża, napuszysta. — Nogi krótkie, słabe, do łazenia. n. p. Bucco macrohynchos. GL.

Drzymów liczymy blisko sześć gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami gęstych lasów Ameryki. Latają pojedynczo. Żywią się Owadami i Robakami. Siedząc na drzewach mają postać smutną, i niby drzemiącą; a ta jest powodem do ich nazwiska rodzajowego. U jednych dziób jest czerwony, żółtawy lub rdzawo czerwony, u drugich czarny. U wielu koniec haczyka szczęki wierzchniej znajdziemy rozdwojony.

R O D Z Ä Y III. (12.)

W A S A T E K. B A R B A C U L U S.

Barbacou. Fran.

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, szupły, łukowaty, cokolwiek ściśniony, kończysty, z brzegami gładkimi. Wąsy przy nasadzie dzioba rzadkie.
Tom II.

kie, szeciaste, sterczące. Nosdrza w osadzie piórami i włosami zastonione. Pasek obszerny. Głowa duża, mocno napuszysta. Nogi krótkie, słabe, do tażenia. n. p. *Bucco calcaratus*. LATH.

Ten rodzaj obeymuie teraz trzy gatunki. Z tych gatunek za przykład wymieniony, mieszkający w Ameryce w gęstych lasach Kaienny, má dziób czarny, krótszy niż głowa. Tenże gatunek znayduiemy w trzynastém wydaniu dzieł Linneusza opisany pod trzema następującemi nazwiskami: *Cuculus tranquillus*, *Bucco cinereus* i *Corvus australis*. Ta mięszanina dostatecznym jest dowodem dwuwykładowości cech rodzajowych w dawniejszych systematach; bo jakż w nich pewnoś, skoro jeden i ten sam Pták mógł bydz do trzech tak od siebie różnych rodzajów policzonym? Daléy znaydziemy więcéy tem podobnych zamieszkań.

Dwa june gatunki tego rodzaju mieszkające w Azyi, mają dzioby mierne, za życia czerwone, które po śmierci wyschnąwszy, przybierają żółtość wosku. Na wszystkich maść czarna jest przemagająca. Wszystkie z przyczyny mocno najézonyé głowy mają postać smutną.

W tém pokrewieństwie náywiększą zasługę położył Anglik Licz (LEACH) (*) przez dokładne opisy i ryciny nowo odkrytych gatunków. To tylko szkoda, że na dawne dzieła nie miał względu; bo nawet te gatunki nowémi ochrzcił nazwiskami, które już dawniéy znane były.

(*) Patrz pismo peryodyczne: The Zoological Miscellany by William Elford LEACH.

Tablica VI. (52.)

POKREWIEŃSTWO IV. ZWROTNOPALCZASTE. AMPHIBOL.

Płaki każęco mające nogi czworopalczaste; palce wolne, skrajne dłuższe niż przyszkrodkowe;
tylny skrajny na bok zwrotny; dzioby rozmaite, bez woskuwki z brzegami nieząbkowa-
nemi; język nie wysuwalny, głowa mierną.

RODZAJE. GENERAL.

Dziób		
szczyty	dłuższy niż głowa, okrągławy, prawie prosty	1. Wróżyk. <i>Vetula.</i>
	krótszy niż głowa. { bardzo ściśniony; pazur tylny prosty	2. Prostoszpón. <i>Centropus.</i>
wysoki, ściśniony	{ miernie ściśniony, pazury wszystkie łukowate	3. Kukulka. <i>Cuculus.</i>
		4. Złóbkodziób. <i>Scytrops.</i>
gruby, daszkowaty	{ długi, silny, nożykowaty	5. Kłuszczójd. <i>Crotophaga.</i>
		6. Daszkonos. <i>Cromba.</i>
	{ mierny, lancetowaty; szczyt i broda ostre	7. Miodowiód. <i>Indicator.</i>
	{ mierny; noszra przy szrodku dzioba	
	{ krótki, niski	

UWAGI DO TABLICY VI. (52.)

Te siedm dopiéro w táblicy odczytane tak od siebie różne rodzaje stanowiły w dawnych systematach tylko dwa, t. j. *Cuculus* i *Crotophaga*; i to w takim stósunku, że do rodzaju *Crotophaga* należały tylko dwa gatunki: wszystkie zaś jnne wcielone były (właśnie jak na chybi-trafi) do rodzaju *Cuculus*. A przecież tak zgromadzone Ptáki miały tylko to wspólne, że jch tylne skrayne palce są dowolnie na bok zwrotne. Ażeby się o téj niezgodności tém mocniej przekonać można, zastanówmy się nad każdym rodzajem w szczególności.

R O D Z A Y I. (13.)

W R Ó Ź Y K. V E T U L A.

Tacco. *Fran.* Weibervogel. *Niem.*

Dziób długi, prawie prosty, miernie-szczupły, równy, lekko-ściśniony, zaokrąglony. Szczyt na samym końcu spadzisty. Brzegi górney szczęki przy końcu drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzioba, podłużno okrągławe, odstonione. Paszcz obszerna. Wąsów żadnych. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazury łukowate. n. p. Cuculus Vetula. GL. —

Z pewnością wiemy tylko o *jednym* gatunku. Oczyzná jego są lasy wyspy Jamaiki. Długi ogon czyni go okazałym; lecz ciało jego mało co jest większe od ciała *Synogarlicy*. Lot má krótki. Ludzi się nie bardzo lęka. Żywi się Owadami, Robákami tudzież drobnými Gadami i Płazami. — Jest bardzo żarłoczny. Pospolicie dniem przed słońcą da-

ie słysząc swój żaloszny, labiédząoy głos tak właśnie, jak gdyby chciał nastąpić mającą niepogodę przepowiedzieć. To jego pewnoczasowe czyli peryodyczne odzywianie się zjednało mu powyższe nazwisko rodzajowe.

R O D Z A Y II. (14.)

P R O S T O S Z P O N. C E N T R O P U S.

Coucal. *Fran.* Spornfuss. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, niski, daszkowato nożykowaty, przy końcu mocno ściśniony i zesczupłony. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba szczeciastemi, położystemi piórami zakryte. Ogon przedłużony, stopniowany. Nogi mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazur na palcu tylnym przyszkodkowym najdłuższy, prosty; inne pazury słabo łukowate. n. p. Cuculus Tulu. GL.

Do tego rodzaju należy ośm gatunków, które żyją w Afryce, w Azji i na wyspach jmi przyległych. Żywią się prawie wyłącznie Owadami. Oprócz cech powyższych zaraz na pierwszy rzut oka różnią się tém od jnnych rodzajów tego pokrewieństwa, że mają głowę pokrytą wązkiemi drobnemi piórkami, i że jch głowa niską nieznacznie w dziób przechodzi. Trudno zgadnąć, dla jakiej przyczyny, mogły być policzone do rodzaju Kukulek.

R O D Z A Y III. (15.)

K U K U Ł K A. C U C U L U S.

Coucou. *Fran.* Kukkuk. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, słabo łukowaty, przy nasadzie słabo przygnieciony, dalej miernie ści-

śniony, nożykowaty. Nosdrza odstosnione, przy osadzie naboczne, okrągławe. Ogon stopniowany, albo długi, albo przedłużony. Nogi czworopalczaste, do łożenia. Pazury wszystkie łukowate.

Ten rodzaj zamyka w sobie blisko czterdzieści dobrze znanych gatunków. Każdą część ziemi ma sobie właściwe. Niektóre między niemi należą do liczby Ptaków *Przelotnych* (*Wandervogel*); t. j. do takich, które latową porę roku przepędzają w krajach chłodniejszych, a zimową w krajach ciepłych. Wszystkie żyją prawie wyłącznie Owadami i ich liszkami. Są bardzo żarłoczne. Wiele między niemi jest takich, które mają ubarwienie świetnym metalicznym połyskiem przyozdobione. Ostatnie zamieszkują w Afryce. Wszystkie mają mięso smaczne. Francuzcy Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaje. —

a. KUKUŁKA. *le Coucou.*

Nogi bardzo krótkie. Otwory nosdrzy okrągłe w krótkich, rurkowatych, błonowych przedłużeniach. n. p. Cuculus canorus. GL.

Do tego oddziału należy większą połowa powyższej liczby gatunków. Wszystkie z tych lepiędy znane mają ten szczególniejszy zwyczaj, że same jay swoich niewysiadują, ale znoszą je w gniazda jaynych owadożernych Ptaków. Przyczyna tak osobliwszego (tylko Ptakom tego podrodzaju właściwego) postępowania, jest dotąd zagadką dla Badaczów. Ta zagadka stała się tém ważniejszą, bo w tym punkcie *Kukułki* czynią wielki wyjątek w gromadzie Ptaków, w której wszystkie matki tak troskliwemi są o swoje dzieci. W tym zaś jednym podrodzaju ani matki swych dzieci, ani dzieci swych matek nigdy nieznają.

Niektórzy Naturaliści uważając, że *Kukułki* mają żołądek za bardzo w tył usunięty i kością piersio-

wą nie zasłonięty, czego w jnnych Ptákach niepostrzegamy: wnioskuia z tąd, że w tém położeniu jch żoładka tkwi wrodzona jch niemożność siedzenia na jaiach; bo siedząc na nich, uciskałyby żoładek, a tém samém tamowałyby trawienie, i przyspieszałyby koniec życia swego. Drudzy do powyższego wniosku przydaia to postrzeżenie, że jaja dożyżręwaia w *Kukulkach* bardzo powoli, i że tak znaczny przeciąg czasu upływa samicy między zniesieniem dwóch jaj, jż każde prawie jajo musiałaby wysiadywać osobno.

Napomknąć tu musimy, że wszystkie jne powieści o *Kukulkach Europeyskich*, których dotąd pełno między pospółstwem i w dawniejszych książkach, náležą do zbioru tak niedorzecznych uroień, że nawet wspomnienia są niegodne; gdyż tém podobne baśnie muszą byđź płodem nieprzyjaciół prawdy i oświaty; niemi albowiem trwoniąc czas drogi, zabałamucaia oraz umysły wyprowadzaiąc je z kolei czystych doświadczeń, w przestrzeń marzeń i oślakania.

Gatunek za przvkład wymieniony gości co lato w umiarkowanych kraiach Europy; na zimę ciągnie do krajów południowych.

b. KUKULIK. *le Couas.*

Nogi prawie mierne. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe bez rurkowatych wyrostów. n. p. Cuculus madagascarensis. GL.

Tu náleży ledwie dziesięć gatunków z powyższej liczby. — Ściśle biorąc, podział ten jest trudnym do zachowania: gdyż ustawiwszy wszystkie gatunki w jednym rzędzie, zobaczymy tak nieznacznie powiększaiącą się wysokość jch nóg, że prawie niepodobieństwem jest ściśle oznaczenie granic, na którym gatunku má się piérwszy podrodzáy kończyć, a na którym drugi zaczynać. Mimo to niemożemy zaniechać tego podziału; gdyż

nowsi, wiary godni Pisarze zgadzają się na to, że w tym rodzaju wszystkie te gatunki wyśiadują same swe dzieci, które mają nogi cokolwiek wyższe.

R O D Z A Y IV. (16.)

Ż Ł O B K O D Z I Ó B. S C Y T H R O P S.

Bec-de-corne. *Fran.* Rinnenschnabel. *Niem.*

Dziób długi, silny, wysoki, ściśniony, nożykowaty. Szczyt przy głowie płaski; ku końcowi ostry łukowato spadzisty, na końcu wraz z spodnią szczęką zakrzywiony. Brzegi gładkie. Obwódki oczów nagie. Język chrząstkowaty, płaski, na końcu rozdwojony. Nogi prawie mierne, czworopalczaste, do łożenia. Pazury łukowate.

Liczymy tu trzy gatunki. Tak małą liczbę z przyczyny ważnych różnic dzielą francuzcy Naturaliści na dwa następujące podrodzaje:

a. Ż Ł Ó B K O D Z I Ó B. S C Y T H R O P S.

Dziób potężny. Na bokach szczęki wierzchniej po dwa płytkie ukośne rowki. Nosdrza naboczne w osadzie dzioba, okrągławe, grubą skórą obrabiane. Obwódki oczów nagie, pozmarszczane. n. p. Scytrops Novae Hollandiae. LATH.

Tu należy tylko jeden dość okazały gatunek; a ten znayduje się na Nowej Hollandyi. O jego obyczajach i o sposobie życia nic dotąd pewnego nie wiemy.

b. K R W A W O L É C. M A L C O H A.

Dziób cokolwiek krótszy niż w przeszłym podrodzaju, zupełnie gładki. Otwory nosdrzy na dziobie, okrągławe, blisko brzegów. Obwódki oczów i

większą część policzków, nagie brodawkowate. n. p. *Cuculus pyrocephalus*. LATH.

Takich znány dwa gatunki. Obadwa mieszkają na wyspach leżących blisko Nowéj Hollandyi. Żywią się Owadami i owocami roślin.

Ptáki tych dwóch podrodzaiów tyle mają cech nderzających, któremi się różnią między sobą, iżby słuszenie dwa osobne rodzaje stanowić powinny.

R O D Z A Y V. (17.)

K L É S Z C Z O J Á D. C R O T O P H A G A.

Ani. *Fran.* Schneidenvogel. *Niem.*

Dziób mierny, wysoki, lancetowaty, silny, potężnie ściśniony, z boku widziany kształtu połowy jaia. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Nosdrza na bokach dzioba przy nasadzie. Język płaski, kończysty. Ogon stopniowany, przedłużony, ośmio stérówkowy. Golenia nóg mierne. n. p. *Crotophaga* Ani. GL.

Dotąd wiemy o dwóch gatunkach. Obadwa są mieszkańcami wilgotnych okolic Ameryki południowéj. Obadwa są ciemno czarne mieniaco połyskujące: różnią się więc po większój części tylko wielkością ciała. Latają wielkimi stadami. Żywią się Owadami i owocami roślin. Lubią siadać na bydledlá wybierania *Klészczów*, które w tamtych kraiach są bardzo liczne, a bydłu wielce dokuczające.

Samice *Klészczojadów* zbierają się po kilka, a czasem i po kilkadziesiąt, w jedną gromadę: budują na drzewie jedno duże gniazdo, i w niém po dwa razy co rocznie wysiadują i pielęgnują zgodnie swe pisklęta. Młodo złowione łatwo się oswaiają, a nawet i gadać się uczą. Mięso jch liczą pomiędzy pośledniejsze.

R O D Z A Y VI. (18.)

D A S Z K O N O S. C R O M B A.

Courol albo Vourougdriou. Fran.

Dziób mierny, gruby, prosty, ostro daszkowaty, prawie tróyraniasto klinowaty. Szczyt ostry, prosty, przy końcu spadzisty, podgięty. Brzegi drobno nasiekane, przy końcu obu szczęk wycięte. Otwory nosdrzy odstonione, podłużne, ukośne, nabokach dzioba, przy szrodku, bliższy końca niż osady. Głowa duża, płaska. Wypustki czoła daleko na boki dzioba zstają. Ogon przedłużony, zaokrąglony. Golenia mierne. n. p. Cuculus afer GL.

Ten rodzaj zawiera tylko jeden gatunek; a ten znayduie się na wyspie Madagaskar. Żyje Owadami i nasionami roślin. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest wielkości *Gołębia*. Samiec ma zupełnie inne ubarwienie niż samica: dla tego też dostały od tamtejszych mieszkańców dwa osobne nazwiska; i tak, samca nazywają *Wurugdriu*, a samicę *Kromb*. — Z jakiego powodu został *Daszkonos* wcielonym do rodzaju *Cuculus*? tego trudno się domyśleć: w całej albowiem budowie ciała nie ma nic takiego, w czémby choć pozorne podobieństwo z Kukułkami upatrzyć można.

R O D Z A Y VII. (19.)

M I O D O W I Ó D. I N D I C A T O R.

Indicateur. Fran. Honig-Weiser. Niem.

Dziób krótki, ogrubny, prosty, niski, daszkowato klinowaty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty.

*Brzegi gładkie, przy końcu wierzchniej szczęki wy-
cięte. Nosdrza odstonione, na dziobie blisko osa-
dy, okrągławo podługne. Wąsy przy paszczy dro-
bne. Wypustki czoła znacznie na boki dzioba za-
stają. Ogon mierny. Nogi przykrótkie, do łazenia.
n. p. Cuculus Indicator. GL.*

Do tego rodzaju należy tylko jeden gatunek. Jest to czerwono-szara, niepozorna, ale użyteczna ptaszyna. Wielkością ciała wyrównywają *Dzierlatce*. Mieszkają w Afryce. Żywi się Owadami; nade wszystko zaś lubi miód. Z tej przyczyny wyszukuje z pilnością w lasach bartnie *Pszczół* dzikich; a znalazłszy którą, krąży w koło niej z krzykiem; tym sposobem zdradza je Ludziom, którzy podbiierając miód i jemu część wyrzucają. Przeznaczwszy mu Przyrodzenie taki żywioł, dało mu oraz na ciele bardzo grubą i twardą skórę; tak więc zabezpieczyło go przeciw żądłom. Z drugiej strony postrzegamy podziwienią godny instynkt w *Pszczolach*; gdyż te broniąc swych zapasów zdają się wiedzieć o tem, że skóra na ciele *Miodowioda* tak jest tęgą, iż jej żądłem swoim przebić niezdolają; wszystkie bowiem cisną się mu do oczów, i zdarza się, że go tym sposobem życia pozbawiają. *Miodowiód* w tak wielkiem jest poszanowaniu u tamtejszych Narodów, że go zabijać niewolno. Gniazdo buduje sobie z cienkich włókien, roślinnych w kształcie kolby chemicznej, i zawieszają je tak u gałęzi, że długi, sztykowaty wchód do gniazda wisi u spodu. Takim urządzeniem gniazd zabezpieczają swe dziatki przed żarłocznością *Węzów*, które w tamtych gorących krajach wciągają się po drzewach piskłeta innych Ptaków z gniazd wyjadają. — Gabinet Zoologiczny Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu posiada parę gniazd takich.

Tablica VII. (53.)

POKREWIEŃSTWO V.
STRZAŁOJĘZYKIE. SAGITTILINGVES.

Ptáki Łączące mające nogi czworopalczaste, rzádko tróypalczaste: palce wolne, niezwrotne, skrajne dłuższe niż przy-srodkowe: dziób klinowaty, silny, bez woskuwki: język przedłużony, wysuwalny, kończysty.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	krótszy niż głowa; końce stérówek wietkie 1. Krętogłów. <i>Yunz.</i>
		mierny; stérówki tęgie, ostrokończyste . 2. Dzieciób. <i>Picus.</i>

UWÁGI DO TABLICY VII. (53.)

Ptáki tego pokrewieństwa z przyczyny szczególniejszój budowy języka zasługują na uwagę. Język ich cienki, wazki, na końcu twardy, prawie rogowy, ostro kończysty, bardzo długi, jest oráz wysuwalnym za pomocą następującego urządzenia. *Dwie długie, szczuple chrząstki*, które są przedłużeniami kości podjęzykowéy, otaczają tył głowy, i mają końce przyrosłe do czoła przy osadzie szczytu dzioba. Dopóki Pták z tego pokrewieństwa má dziób zamknięty, dopóty wspomniane ścięgną wráz z częścią języka zgięte łukowato rozpychając skórę pod gardłem i na tyle głowy, zostają w spoczynku. Jak tylko Pták (taki) zacznie dziób otwierać, natychmiast osobne muszkuły ściągając skórę przy głowie, wypychają wspomniane chrząstki; a tém samém przymuszają język do wysuwania się z dzioba. Prędkość wysuwania się języka, odpowiada prędkości otwarciá dzioba. Na taki język podobnie jak na

szpilke chwytają one Owady. Nadto koniec języka u jednych jest zupełnie gładki, u drugich na bokach wstecznie zadzierzysty. Ostatnie mogą nawet z ciastnych szpár zdobyć swą wyciągać; bo raz na jch język nawdziany Owad, już się z niego ssunąć nie może. —

Żołądek mają wietki, prawie zupełnie błonowy. Między jch trzewiami nieznánydujemy kiszki grubéy.

Ptáki *Strzałojęzykie* będąc bardzo żarłoczne a żywiąc się niemal wyłącznie takiemi Owadami, które psują korę drzew, powinny być wysoce szanowane w lasach, i zabijanie jch powinno być surowo zakazane; gdyż one wytępiają najszkodliwszych nieprzyjaciół lasów.

R O D Z Á Y I. (20.)

K R E T O G Ł Ó W. Y U N X.

Torcol. Fran. Wendehals. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, gładki, walcowaty, kończysty. Nosdrza na dziobie blisko osady duże, odstonione. Wąsy przy dziobie szczeciaste, krótkie, położyste. Język przedłużony, wysuwalny, kończysty, gładki. Ogon zaokrąglony: w nim steruwki na końcach wietkie. Nogi mierne, czworopalczaste, do łazenia. Palce wolne: skrajne dwa razy tak długie jak przyszkodkowe. n. p. Yunx Torquilla. GL.

Známy dotąd cztery gatunki. Z tych jeden mieszka w Europie, jeden w Ameryce, a dwa w Afryce. *Krętogłów pospolity* czyli Europeyski má ten zwyczaj, że złapany i trzymany w ręce wykrecá głowę swoją wráz z szyją na wszystkie strony. Te zwroty nawet i na pisklętach widzieć się daią. Jest on ptakiem prze-

lotnym. Z początkiem wiosny przybywają do nas; a w jesieni odlatują do ciepłych krajów. Gnieździ się w dziuplach drzew. Żywi się Owadami; a szczególnie Mrówkami. Mięso ma smaczne. Przy końcu lata bywają bardzo tłusty.

R O D Z A Y II. (21.)

D Z I Ę C I Ó Ł. P I C U S.

Épeiche albo Pic. Fran. Specht. Niem.

Dziób mierny, silny, prosty lub lekko zgięty, wieloboczny, na końcu ściśniony, klinowaty. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami szczeciastymi, położystymi zakryte. Język wysuwalny, przedłużony, kończysty, na bokach wstecznie zadzierzysty. Ogon klinowaty: w nim steruwki tegie, ostro kończyste. Nogi krótkie, czworopalczaste, rzadko tróypalczaste, do łożenia. Palce wolne, skrajne cokolwiek dłuższe niż przyszkodkowe.

Ten rodzaj względnie do jakości nóg dzieli francuzoy Naturaliści na dwa następujące podrodzaje.

a. D Z I Ę C I Ó Ł. le Pic albo l'ÉPEICHE.

Nogi czworopalczaste. Dziób prosty, wieloboczny. n. p. Picus Martius. GL.

Do tego podrodzaju liczymy przeszło pięćdziesiąt gatunków; sama bowiem Europa żywi siedm dobrze rozróżnionych. Z całego rzędu tego są one náyżręczniejsze w łożeniu po drzewach. Do tego dopomaga im osobliwszy tego steruwkowy ogon; bo gdy leżą do góry po drzewie podpieraią się nim podobnie jak trzecią nogą. Łaząc po drzewach pukają swym silnym rogowym dziobem w korę drzewa dla wystraszenia z pod niego Owadów. Wystra-

szone chwytają na język. Przebywają u nas zimą i latem. Są Ptakami nąyżyteczniejszemi w gospodarstwie leśném; gdyż czyszcą lasy z szkodliwych drzewom Owadów.

Między gatunkami Afrykańskimi jeden *Picus arator*. VAILL. stanowi ważny wyjątek; gdyż ten nigdy prawie po drzewach nie łązi; ale zawsze niemal uwiił się za Owadami po ziemi: mimo to má wszystkie cechy *Dzięciołów właściwych*.

Do tego podrodzaiu liczą także zamorskie (*exoticus*) gatunki, które mają *dziób okrągławy, słabokłukowato zgięty*. Těmi są *Picus auratus* i *Picus cafer*. LATH. Ściśle biorąc te dwa gatunki powinny by stanowić osobny podrodzay.

b. DZIĘCIUK. PICOIDES.

Picoïde. *Fran.*

Dziób prosty, wieloboczny. Nogi tróypalczaste; t. j. bez tylnego skraynego palca. n. p. *Picus tridactylus*. GL.

Do tego podrodzaiu należy pewnie więcéy niż trzy gatunki; lecz dotąd niemiano w nich względu ani na wielkość ciała, ani na uderzającą różność w ubarwieniu: wszystkie więc umieszczono w systematach pod jedném nazwiskiem *tridactylus*, tak właśnie, jak gdyby były jednym gatunkiem.

Stósownie do powyższego wykazu ten wielki rodzaj zawiera blisko *sześćdziesiąt* rozmaitych gatunków, z których większą część do liczby ozdobnych, a wszystkie do użytecznych Ptaków zamieścić potrzeba. Wszystkie gnieźdzą się w dziuplach drzew.

Tablica VIII. (54.)

P O K R E W I E Ń S T W O VI.
OSTRODZIOBE. ACUTIROSTRES.

Ptaki Łażące mające nogi bardzo krótkie, czworopalczaste lub tróypalczaste; palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; tylne wolne: dziób długi, kończysty z brzegami nasiekanými.

		RODZAJE.	GENERA.
Nosi	{	czteropalczaste	1. Złotka. <i>Galbula.</i>
		tróypalczaste , , ,	2. Rybaczek. <i>Ceryx.</i>

UWĄGI DO TABLICY VIII. (54.)

To pokrewieństwo składając się z dwóch rodzajów, stanowi piękne ogniwo, które daje nieznamy przechód z rzędu Ptaków *Łażących* do *Zrosłopalczastych*. Ptaki bowiem *Ostrodziobe* mają po cztery lub po trzy palce u nóg, z których (podobnie jak w całym tym rzędzie *dwa naprzód*, a *dwa* lub *jeden w tył* są zwrócone; lecz owe dwa przednie jch palce są z sobą zrosłe aż do ostatniego członka; tylne zaś palce mają wolne, nie zwrotne. Ptaki te wmieszane były dawniey do rodzaju *Alcedo*. Zastanówmy się bliżey nad niemi.

R O D Z À Y I. (22.)

Z Ł O T K A. G A L B U L A.

Jacamar. *Fran.* Glanzvogel. *Niem.*

Dziób przedłużony, albo prosty albo cokolwiek zgięty, szczyty, czworograniasto ostro stępny, kończysty. Szczyt i broda ostre. Szczęki prawie równe, z brzegami bardzo drobno nasiekanymi. Wąsy przy dziobie położyste. No drza na bokach dzioba przy osadzie, jajowate, odsłonięte. Język krótki, kończysty. Nogi do tażenia, bardzo krótkie, słabe, czworopalczaste. Palce przednie zroste aż po ostatni członek; tylne wolne. n. p. Alcedo Galbula. GL.

Liczymy w tym rodzaju dobrze znanych pięć gatunków. Wszystkie mieszkają w gęstych, bagnistych lasach Ameryki południowej. Żywią się Owadami i Robakami. Lot mają bystry. Lubią, siadać i gnieździć się na gałązkach blisko ziemi. Świetny, mieniący, metaliczny połysk jch piór dał powód do jch nazwiska rodzajowego. Jakoż w rzeczy samej *Złotki* należą bezsprzecznie do liczby najpiękniejszych Ptaków. Mięso mają mieć smaczne.

Te z pomiędzy nich, u których dziób jest słabo łukowato zgięty, opisał LE VAILLANT pod nazwiskiem *Jacamerops*. Takim jest na przykład gatunek *Galbula Grandis*. LATH.

R O D Z À Y II. (23.)

R Y B À C Z E K. C E Y X.

Ceyx. Fran. Uferspecht. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, czworograniasty, lekko ściśniony, kończysty. Szczyt pro-
Tom II.

sty, odznaczony. Broda cokolwiek w górę zadartą. Szczęki prawie równe. Brzegi drobno, ukośnie nasiekane. Język krótki, mięsisty, płaski. Otwory nosdrzy wąskie w osadzie dzioba, blisko szczytu. Nogami krótkie, tróypalczaste, do łożenia. Palce przednie zrosłe aż po ostatni członek; palec tylny wolny. n. p. *Alcedo tridactyla*. GL.

Tu należy trzy do czterech gatunków. Mieszkają one w Indiach wschodnich i na wyspach im przyległych. Żywią się Rybkami drobnymi. Przebywają więc ustawicznie w bliskości wód; a siedząc na gałązkach krzewiów nadbrzeżnych, czatują na przepływające Rybki. Skoro którą spostrzegą, rzucają się na nią w wodę, chwytają one dzióbem, i wynoszą na brzeg dla pożarcia.

GMELIN taką dał cechę gatunkowi za przykład wymienionemu, że chociażby się tysiąc rozmaitych gatunków znalazło: wszystkie pod toż nazwisko wygodnie podciągnąć się dadzą. Pochlebnać to w prawdzie, ale niepożyteczną łatwość; bo zamiast nauki sprawiła zabałamucenie.

Rybaczki całą zewnętrzną postacią wielce są podobne *Zimorodkom*. Lecz zastanowiwszy się nad ich nogami, widzimy w nich wskazówkę stopniowego przechodu z rzędu pierwszego do drugiego. Właśnie ten palec, którego im u nóg niedostaje, jest palcem przyszkodkowym; a ten jest u innych Łazących tylnym przyszkodkowym. Odjęła go Natura *Rybaczkom* (zda się) jedynie dla tego, ażeby go mogła przywrócić w rzędzie następującym; lecz przywrócić tak, ażeby był na przód zwróconym, od brzegu trzecim i od dwóch skrajnych oddzielonym, czyli wolnym palcem; a tém samém, ażeby okazać z ręczne stopniowanie zmian w ukształceniu członków zwierzęcych.

Na tem kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Łazących.

Tablica IX. (55.)

R Z Ę D D R U G I (18.)

ZROSŁOPALCZASTE. SYNDACTYLI.

Ptáki mające nogi krótkie lub mierne, czworopalczaste z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconými; dwa przednie skrajne palce zrosłe; trzeci przedni wolny; dziób bez woskuwki przy nasadzie.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

Dziób	{	prosty, graniasty lub płaski .	1. Graniastodziobe.	<i>Angulirostres.</i>
		mniejszy więcej lub	zabkowane 2. Zębate.	<i>Dentirostres.</i>
		kowaty; brzegi jego	{ gładkie 3. Łukodziobe.	<i>Arcuati.</i>

UWĄGI DO TABLICY IX. (55.)

Ptáki do tego rzędu należące mają nogi czworopalczaste, u których po trzy palce znajdujemy na przodzie a po jednym w tyle. Trzy przednie ich palce nie mają prawa między sobą spinającej błony; ale natomiast są z sobą zrosłe w ten sposób, że palec skrajny zrosły jest z *szrednim* aż do ostatniego członka; *szredni* zaś z *przyszrodkowym* tylko po pierwszy lub po drugi członek od nasady. Są jednakże i takie rodzaje między niemi, które czyniąc przechód do zupełnie wolno palczastych czyli do *Skaczących*, mają dwa przednie skrajne palce tylko do połowy zrosłe. W tym punkcie przekonywamy się znowu, że Przyrodzenie nigdy nagłych przeko-

ków czynić nie zwykło ; lecz że zawsze prawie w przemianie kształtów stopniowym przechodzi sposobem.

W rzędzie *Łazących* palce skrajne (tak przednie jak tylne) były prawie u wszystkich dłuższe niż przyszkodkowe. Przeciwnie w rzędzie *Zrostopalczystych* zobaczymy palec *szredni* czyli drugi od brzegu náydluższym, a *przyszrodkowy* czyli trzeci náykrótszym. Piérwszy zaś czyli skrajny jest zawsze cokolwiek krótszy niż szredni.

BRISSON był piérwszy, który Ptaki *Zrostopalczaste* od jnnych odosobnił i z nich osobny oddział utworzył. W trzynástém wydaniu dzieł LINNEUSZA znáydujemy je rozrzucone częścią w rzędzie *Picae*, częścią w rzędzie *Passeres*.

Większą część Ptaków *Zrostopalczystych* má lot bystry. Co większą? niektóre między niemi náležą nawet do liczby náylepszych latawców. Lecz z drugiéj strony są między niemi i takie, które mają lot powolny. Dzióby napotykamy u nich różne w różnych rodzajach. Ich sposób życia jest tak rozmaity, jak kształt ich dzióbów. Jedne żywią się wyłącznie Owadami, drugie Rybami, jnne owocami i nasionami roślin. Są między niemi i takie, które ściérw pożeraia, chociaż ściśle biorąc, nienáležą do liczby Ptaków drapieżnych. O tém w mieyscu swoim mówić niezanieedbamy.

Tablica X. (56.)

P O K R E W I E Ń S T W O I. (7.)

GRANIASTODZIOBE. ANGULIROSTRES.

Ptaki Zrosłopalczaste mające dzióby proste, graniaste lub płaskie, z brzegami nie ząbkowanymi.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób {	czworo graniasty { długi . . . 1. Zimorodek.	<i>Alcedo.</i>
	mierny . . . 2. Mniszka.	<i>Monacula.</i>
	płaski prawie równoboczny . . . 3. Płaskodziób.	<i>Todus.</i>

UWĄGI DO TABLICY X. (56.)

Ponieważ o tém pokrewieństwie nic prawie ogólnego powiedzieć nie można: przystąpimy więc wprost do uwąg nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (24.)

Z I M O R O D E K. *A L C E D O.*

Alcyon albo Martin-Pêcheur. Fran. Eisvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, silny, czworo-graniasty, ostrokończysty lub małym haczykiem za-

kończony. Szczyt prosty, odznaczony. Broda lekko w górę zadartą. Szczęki prawie równe z brzegami ukośnie drobno nasiekanymi. Język krótki, płaski, mięisty, kończysty. — Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, blisko szczytu, wąskie. Nogi krótkie czworopalczaste. Palec skrajny zrosły z szrednim aż po ostatni członek. Brzegi pazura szredniego rozwarłe.

Francuzoy Naturaliści dzielą ten rodzaj na dwa następujące podrodzaie.

a. ZIMORODEK. MARTIN-PÊCHEUR.

Dziob ostro kończysty. Szczęki równe. n. p. Alcedo Ispida. GL.

Do tego oddziału liczymy czterdzieści gatunków, z których każda prawie część świata má sobie właściwe. Wszystkie żyją prawie wyłącznie Rybkami drobnymi. Siedząc spokojnie na krzakach nad wodą, czatują na swą zdobycz; a spostrzegłszy Rybkę, rzucają się w wodę z szybkością strzały: schwytaną z równą szybkością wynoszą w dziobie na brzeg, i tu zabiwszy ją pożerają. Latają blisko ponad wodą z największą ręczością i zwinnością. Gnieźdzą się w norach brzegów rzek i jezior. Z przyczyny powabnego różno maścistego ubarwienia, mieszczą się w liczbie Ptaków náyozdobniejszych. Wielkość ich jest różná: przechodzą bowiem stopniami od okazałości *Gołęba* aż do szczupłości *Wróbla*. — Zolądek znaydujemy w nich pojedynczy, błonowy, workowaty. —

Zimorodki właściwe náležą do liczby takich Ptaków, które jeszcze dotąd u pospólstwa są celem náydziwaczniejszych powieści i náynierozsądniejszych zabobonów; a których w dawniejszych ksiązkach do sytu naczytać się można.

b. OWADOŚCIG. MARTIN-CHASSEUR.

Dziób potężny. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższą, bardzo małym haczykiem zakończoną.
n. p. Alcedo Gigantea. LATH.

Znamy dotąd jeden gatunek, który jest wielkości *Wrony*. Mieszka na Nowej Gwinei daleko od wód. Żywi się prawie wyłącznie Owadami. Więcej o nim nic pewnego nie wiemy.

R O D Z À Y II. (25.)

M N I S Z K A. M O N A C U L A.

Manikup. Fran.

Dziób mierny, prosty, prawie czworograniasty, szerszy niż wyższy. Szczyt wzniesiony, prosty, przy samym końcu spadzisty. Szczęka wierzchnia cokolwiek dłuższą, małym haczykiem zakończoną. Brzęgi gładkie: przy końcu wierzchniej szczęki wycięte. Broda słabo zaokrąglona. Nosdrza w osadzie dzioba piórami zastoniona. Nogi przykrótkie. Palec skrajny zrosty z szrednim aż po ostatni członek.
n. p. Pipra albifrons. GL.

Wiemy o dwóch gatunkach. Obadwa żyją w Ameryce południowej. Obadwa są ptaszkami małemi. Zda się więc, iż ta ich małość była przyczyną, że je bez względu na różnicę cech w mieszano do rodzaju *Pipra*. — Obadwa mają głowy czubate. Żywią się Owadami i Robakami. Głos mają mieć przyjemny.

R O D Z A Y III. (26.)

P Ł A S K O D Z I Ó B. T O D U S.

Todier. *Fran.* Plattschnabel. *Niem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, prosty, płaski, równo legło boczny, wąski, na końcu zaokrąglony, tępy. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe. Nogi prawie mierne. Palec skrajny zrósły z szrednim więcéy niż do połowy.
n. p. *Todus viridis.* GL.

Ten rodzaj składa się z samych drobnych dość przyjemnie ubarwionych gatunków, których liczymy sześć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowéy. Żyją w lasach i w gęstych krzakach. Żywią się Owadami i Robákami. Gnieźdzą się na ziemi pod krzakami. Postać mają głupiowatą.

W trzynastém wydaniu dzieł LINNEUSZA, czytamy w tym rodzaju szesnaście gatunków opisanych; lecz dziesięć z nich potrzeba wysunąć do jnnych rodzajów; gdyż w tym dlá sprzeczności cech pozostać się nie mogą. —

Tablica XI. (57.)

POKREWIEŃSTWO II. (8.)

ZĘBATE. DENTIROSTRES.

Ptaki Zrosłopalczaste, mające dzioby mniey więcéy łukowate,
z brzegami mniey więcéy wyraźnie ząbkowanemi.

RODZAJE.

GENERA.

D S D	{	krótki; brzegi tylko przy końcu w ząb wycięte	1. Górzyk.	<i>Pipra.</i>
		przedłużony z wyrostami rogo- wemi różnego kształtu . . .	2. Dzióborożec.	<i>Buceros.</i>
		mierny, gładki; brzegi wyra- źnie ząbkowane	3. Zębata.	<i>Prionites.</i>

UWĄGI DO TABLICY XI. (57.)

Rodzaje tém pokrewieństwem objęte, tak są
między sobą różne, iż zniewoleni jesteśmy do przy-
stąpienia od razu do szczegółowych uwąg nad niemi.

R O D Z A Y I. (27.)

G Ó R Z Y K. P I P R A.

Manakin. *Fran.* Ziervogel. *Niem.*

*Dziób krótki, nożykowato spadzisty, na końcu
ściśniony. Szczęka wierzchnią daszkowatą, z koń-
cem haczykowatym. Brzegi gładkie; przy końcu*

szczęki wierzchniey wycięte. Osada dzioba położystemi piórami pokryta. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami zastonione. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na dwa podrodzaie; a to z następujących przyczyn.

a. GÓRZYK. PIPRA.

Les vrais Manakins. *Fran.*

Dziób przy nasadzie szerszy niż wyższy. Pióra pod dziobem w kształcie brody owiste. n. p. Pipra Pareola. GL.

Do tego podrodzaju należy blisko trzydzieści gatunków. Są to same drobne, ale powabnie ubarwione i tak miłym głosem obdarzone ptaszyny, że podług świadectwa wiary godnych Pisarzów słusznie pomiędzy náyprzyjemniéy śpiwające Ptaki policzone być mogą. Ameryka południową jest jch Oyczyzną. Lubią nadewszystko gęste bagniste krzewia między górami. Żywią się drobnými Owadami i Robakami. Długie, pod dziobem zwisle pióra, nadaiają im szczególniejszą postać.

b. SKAŁOKUR. RUPICOLA.

Coq-de-Roche. *Fran.*

Dziób przy nasadzie wyższy niż szerszy. U niektórych na głowie czub grzebieniasty. n. p. Pipra Rupicola. GL.

Takich znamy dwa gatunki, które żyją w górach Ameryki południowéy. Żywią się owocami i nasionami roślin. Są bardzo płuche i pierzchliwe. Gniedzą się w rozpadłościach skał niedostępnych, ścieląc sobie gniazda z suchych ziół i precików. Samice znoszą tylko po dwa jaja. Na piérwszy rzut oka dziób jch podobny jest dziobowi kurzemu.

Młode obu dwóch gatunków są rude; w starszym zaś wieku przybieraia maść kwiatu Krokoszu; samce jednak piękniejszymi są niż samice. Gatunek za przykład podany jest wielkości Golebia.

R O D Z A Y II. (28.)

D Z I Ó B O R O Ż E C. *BUCEROS*.

Calao. *Fran.* Hornvogel. *Niem.*

Dziób wielki: t. j. gruby i przedłużony, ale czczy i słaby, łukowaty, kończysty, rogowy. Na dziobie wyrost podobnie rogowy różnego kształtu i wielkości. Brzegi szczęk u młodych gładkie; u starych nierówno w zęby poszczerbane. Otwory nosdrzy odstonione, podłużno okrągławe, na bokach dzioba, blisko osady przy wyroście. Język bardzo krótki, kończysty. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Buceros Rhinoceros. GL.

Podług wykazu LETEMA (*Latham*) liczymy w tym rodzaju *dziewiętnaście* gatunków, które się znajdują częścią w Afryce, częścią w Azji południowey, a częścią na wyspach tém dwóm częścią światu przyległych. Należą do liczby Ptaków dużych; gdyż niektóre między niemi wyrównywiają w wielkości Indykowi. Są Ptakami wszystkożernymi; żywią się bowiem nasionami roślin, owocami drzew, Owadami Gadami, Płazami: łowią także szczury i inne małe zwierzęta Ssące: wyjadaia z gniazd pisklęta Ptaków junczych; a w potrzebie i ściérwem niegardzą. Nie mogąc słabym swym dzióbem nic rozdrabiać, łykają pospolicie naraz całą zdobycz swoją. Są bardzo śmiałe. Krążą zwykle w bliskości myśliwych, i unoszą wyrzucone trzewia z zwierzyny. Gnieźdzą się

na drzewach. Mięso mają mieć wyborne. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia, i czyszcza domy z Myszy i z Szurów.

Świerzo z jáy wylęgle piskłeta *Dzióbborożców* mają dziób krótki, gruby, niezgrabnie nożykowato klinowaty, bez wyrostu na szczycie, i z brzegami zupełnie gładkiemi. Daléy z wiekiem dziób jch powiększając się w długość, zginá się coráz bardziéy, i coráz więcéy staie się kształtniejszym: na szczycie jego wyrost zaczyná powoli odrastać; a na brzegach szcęk pokazuią się coráz wyraźniejsze szcérby.

Nadmiernie wielki, a w szrodku czczy i słaby dziób zbliża *Dzióbborożce* do rodzaju *Tukanów*; lecz potężny wyrost z podobnéy massy jak dziób na wierzchu tegoż, który w niektórych gatunkach wyrównywa wielkości dzioba: ten mówię różno kształtny wyrost różni *Dzióbborożce* od wszystkich jnych dotąd znanych Ptaków. Cechę gatunków w tym rodzaju stanowi powiększény części kształt wyrostu na dziobie.

R O D Z Á Y III. (29.)

Z Ę B A T K A. P R I O N I T E S.

Momot. *Fran.* Sägeschnabel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, rogowy, silny, zaokrąglony, łukowaty, ku końcowi zeszuplony, kończysty. Brzegi porządnie ząbkowane; przy końcu gładkie. Wąsy przy dziobie sterczące. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe, odstosione. Głowa suto upięrzona. Język taki jak w rodzaju Tukana. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Ramphastos Momota. GL.

Z pewnością wiemy o *dwóch* gatunkach, które do tego rodzaju należą. Obadwa żyją w Ameryce południowej. Żywią się Owadami i Robakami. — Wielkością ciała wyrównywią *Sroce*; a kształtem głowy podobne są *Krasce Europejskiej*. Gnieźdzą się w nórach podziemnych na brzegach rzek. Lot mają krótki, lecz dość zwinny.

Dwa szrodkowe pióra w jch ogonie zasługują na osobną uwagę. Są one o wiele dłuższe od jnych stérówek, a na dwa cale przed końcem mają blisko dwu calową przerwę t. j. szypułkę bez chorągiewek; sám zaś koniec i reszta tych dwóch stérówek opatrzone są (jak zwykle) chorągiewkami. — U niektórych tego wystrzyżenia na wspomnianych dwóch stérówkach niepostrzegamy. CUVIER twierdzi, że tak wystrzyżone stérówki są dowodem późniejszego jch wieku. Gdyby się to podanie jego nie potwierdziło: rodzaj ten obéymowałby trzy gatunki, z których dwa miałyby stérówki szrodkowe wystrzygane, a jeden całe. — Na wszystkich maść rdzawo zieloną jest przemágaiącą.

Ten rodzaj jest znowu dowodem niepewności zasad dawniejszego systematu; gdyż (oprócz jednego języka) trudno domyśleć się powodów, któreby choć na pozór usprawiedliwiały pomieszczenie *Zębatek* w rodzaju *Tukanów*. Wszakże *Tukany* mają nogi do łążenia; te zaś zrosłopalczaste: *Tukany* mają dzióby bardzo wielkie; te zaś mierne. Zamilczám jne drobniejsze różnice; bo już te są dostateczne do rozróżnienia jch na pierwszy rzut oka.

Tablica XII. (58.)

POKREWIEŃSTWO III. (9.)

LUKODZIOBE. ARCUATI.

Ptaki Zrosłopalczaste, mające dzioby szupłe, na dół lub w górę
zagięte: brzegi szczęk gładkie: stérówki na końcach wietkie.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	na dół zgięty	{	zaokrąglony, lekko ściśniony 1. Zjawka. <i>Phoeniculus.</i>
				graniasty {
			czworograniasty 2. Zołna. <i>Merops.</i>	
			tróygraniasty , 3. Szmérka. <i>Dicaeum.</i>	
		w górę zadarty, odwrotnie nożykowaty 4. Przybysz. <i>Xenops.</i>		

UWĄGI DO TABLICY XII. (58.)

Jle dotąd wiadomością zasięgamy, całe to pokrewieństwo składa się z samych pomniejszych Ptaków. Wszystkie mają dzioby szupłe, z tą jednak różnicą, że u jednych dziób zgięty jest łukowato na dół końcem; drugie zaś mają koniec dzioba w górę zadarty. Wszystkie żywią się Owadami i Robakami.

Napomknąć tu musimy, że *brodą* (*gonys*) nazywany u Ptaków tę część spodnięj szczęki dzioba, która po zetknięciu się z sobą *zuchw* czyli *sának* (*gnatidia*) jednostayny i nie rozdwoiony koniec spodnięj szczęki stanowi. Długość téj brody jest różną stósownie do różności rodzajów w gromadzie Ptaków: z tąd często za pomocniczą cechę używać jéy będziemy.

R O D Z A Y I. (30.)

Z J A W K A. P H O E N I C U L U S.

Dziób długi, szczupły, łukowaty, z góry i ze spodu zaokrąglony, z boków ściśniony, ostro kończący. Szczęki równe, z brzegami gładkiemi. Broda blisko dwie trzecie części spodniej szczęki zajmuje. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, podługne, odślonione. Głowa bez czuba. Ogon przedłużony, lub długi. Nogi prawie mierne. Goleń blisko do połowy kosmata. Palec skrajny zrosły z szrednim więcej niż do połowy. Pazury łukowate, wszystkie ściśnione. n. p. Upupa erythrorhynchos. LATH.

Znány jch dwa gatunki. Jeden z nich żyje w południowey Azji, a drugi w Afryce. Obadwa są ciemno czarne mieniaco połyskujące. Z przyczyny tak podobnego ubarwienia, zmieszano je pod jedno nazwisko; lecz oprócz nierówny wielkości mają w upstrzeniu skrzydeł i ogona tak wyraźne cechy, że je na pierwszy rzut oka rozróżnić można. Należą one dotąd między náy rzadsze sztuki w zbiorach zoologicznych. Jednego z nich widziałem w gabinecie Berlińskim a drugiego w gabinecie Paryżkim. Niebędzie, mniemam, od rzeczy, gdy załączę jch opis wierzytelny.

1. *Zjawka czarnooğoniastá.*

Phoeniculus unimaculatus. n.

Cecha. Ogon długi, zaokrąglony, cały czarny. Na skrzydle plama białá.

Opis. Cały ten Pták jest ciemno czarny, w zielone, w błękit i w fiołek mieniaco świetnie połyskujący, tylko lotki dłuższe mają przy nasadzie po kawałku białym: a te tworzą na złożoném skrzydle wyżey wynmienioną małą plamę białą. Dziób i no-

gi są u starych pięknie żółtawo czerwone; u młodych zaś rude. Pazury czarne. Od końca dzioba do końca ogona má blisko dwanaście calów długości; lecz z tego dziób záymuie półtora, a ogon blisko półszosta cala. W ogonie tylko dwie szrodkowe stérunki mają na wierzchu świetny mieniący połysk; jnné zaś stérunki są bez połysku czarne. Ten gatunek widziałem 1816. r. w Gabinecie Zoologicznym Berlińskim pod napisem: » *Nectarinia erythrorhynchos* (Upupa erythrorhynchos LATH.) e Guinea.» Podług tego napisu Pták ten był z Afryki.

2. Zjawka pstroogoniastá.

Phoeniculus notatus. n.

Cecha. Ogon przedłużony, stopniowany, na spodzie biało upstrzony. Na skrzydle dwie plamy białe. —

Opis. Ten Pták jest podobnie jak przeszły ciemno czarny mieniáco świetnie połyskuiący. Na piérwszych sześciu lotkach má po dwie białe plamy, z których jedna jest przy samém osadzie a druga w szrodku lotki. Nadto káżdá z ośmiu skrajnych stérówek naznaczoną jest przed końcem białą jałowatą plamą: z tad owa pstrość na spodzie ogona. Dwie szrodkowe náydłuższe stérunki są bez plamy ciemno czarne mieniáco połyskuiące. Dziób i nogi podobne jak u przeszłego gatunku. Od końca dzioba do końca ogona ten Pták má pietnaście calów długości; lecz z tego záymuie dziób przeszło dwa a ogon ósm calów. W jego klinowatym, z dziesięciu stérówek złożonym ogonie tak są stérunki stopniowane, że dwie szrodkowe mają po ósm, gdy tym czasem piérwszą na obu brzegách ogona má tylko trzy cale długości. Ten gatunek widziałem 1817. r. w Gabinecie Zoologicznym Paryzkim pod napisem: » *Guepier á queue etagée* (*Upupa erythrorhynchos*) d'Asie.»

R O D Z A Y II. (31.)

Ż O Ł N A. M E R O P S.

Guepier. Fran. Immenvogel albo Bienen-
Fresser. Niem.

Dziób mierny, szczupły, czworograniasty, ściśniony, słabo łukowaty, ostro kończysty. Szczyt i broda ostre. Brzegi gładkie. Język wązki na końcu strzępiasty. Nosdrza w osadzie dzioba, okrągławe, piórami położystymi pokryte. Nogi krótkie. Goleń naga. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. Merops Apiaster. GL.

Rodzay ten obeymuie przeszło dwanaście gatunków. Wszystkie są mieszkańcami dawniey znanych części świata. W Ameryce nie postrzeżono dotąd żadnego gatunku Żołn. W Europie znamy tylko ten jeden gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został; a i ten jest u nas tylko przelotnym Ptakiem, który rzadko pięćdziesiąty stopień szerokości przechodzi, wyiawszy lata nąygorętsze. — Właściwą jego Oycyzną są wyspy morza Szródziemnego, Grecyia i Ukraina. Tam wiészaiąc jm w powietrzu wędki z Owadami, łowią je podobnie jak Ryby. *Żołna Europeyska*, którą JUNDZIEL nazwał *pospolita*, jest wielkim nieprzyjacielem Psczół. A że *Dzięcioł zielony* lubi także przebywać w pasiekach i wyjadać Psczoły z ulów: z tąd po-spółstwo nasze nazywá mylnie tegoż Dzięcioła Żołną. Wytknięcie tak błędny zamiany nazwisk poczytuujemy sobie za obowiązek.

Wszystkie Żołny żywią się wyłącznie Owadami. Lot mają bardzo bystry i zwinny, jaskółczemu po-

dobny. Gnieźdzą się w jamach podziemnych brzegów rzek, jezior i mórz. Wszystkie ozdobione są bardzo powabnym ubarwieniem. Mięso mają wyborne. *Zołny* należą także do liczby takich Ptaków, których starodawne bayczarstwo użyło za przedmiot niedorzecznej obmowy.

R O D Z A Y III. (32.)

S Z M É R K A. *D I C A E U M*.

Dicée. Fran.

*Dziób prawie mierny, szczupły, przy osadzie szerszy niż wyższy, przy końcu ściśniony, łukowaty, tróyraniasty, ostro kończysty. Szczyt ostry łukowato spadzisty. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, wąskie. Nogi przykrótkie. Palec skrajny zrosły z szrednim po ostatni członek. n. p. *Certhia Cardinalis. LATH.**

Liczymy do tego rodzaju przeszło pięć gatunków. Wszystkie należą do liczby nąymniejszych ale oraz nąyozdobniejszych Ptaków. Żyją w Azji południowey i na wyspach jéy przyległych. Żywią się drobnymi Owadami i Robákami. Látaiąc wydają skrzydłami szmér czyli słabe fruczenie: co jest skutkiem jch przykrótkich skrzydeł.

Szmérki były dotąd bez żadnego ostrzeżenia wmięszane do rodzaju *Certhia*; a przecież (oprócz szczupłości dzioba) nic z nim nie mają wspólnego.

R O D Z A Y IV. (33.)

P R Z Y B Y S Z. X E N O P S.

Steigschnabel. Niem.

Dziób mierny, w górę zadarty, szczupły, silny, z boku mocno ściśniony, kończysty, ze spodu łukowato nożykowaty. Szczyt już prosty, już słabo wklęsły. Broda ostrą łukowato w górę zadartą. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Skrzydła mierne. Nogi mierne. Palec skrajny zrosły z szrednim więcéy niż do połowy. n. p. Xenops genibarb. Hofmg.

Ten rodzaj czyni piękny przechód do rzędu *Skaczących*. Liczymy w nim trzy gatunki; a te należą do liczby najsławniejszych odkryć. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żyją w lasach. Żywią się Owadami. Mimo jnnego kształtu nóg łążą zręcznie po drzewach. Léząc w górę po drzewie podpięraią się dzióbem. Ten szczególniejszy zwyczaj zjednał jn w języku niemieckim wyżej wymienione nazwisko rodzaju. Wszystkie dotąd znane *Przybysze* nie przechodzą wielkością Wróbla. Na wszystkich maść brudno rdzawo czerwoną jest prze magaiącą. —

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Zrosłopalczastych.

Tablica XIII. (59.)

R z e d T a z e c i (19.) SKACZĄCE. AMBULATORES.

Pidki mające nogi mierne wysokie, rzadko krótkie, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle;
palce wszystkie wolne; t. j. ani nie zrosłe, ani błoną nie spięte: dzioby bardzo rozmaite.

P a s c z		P o n e w i e n s t w a .		F a m i l i a e .		
prawie mierne; brzeży szczęk gładkie; dziób mierne przy końcu szczęki wierzchniej w zęb wycięte		mniej więcej długi, szczupły		I	Szczupłodziobe.	<i>Tenuirostres</i>
		nożykowały lub prosy, silny		II.	Dziwokrzyki.	<i>Coraces.</i>
		klinowały, kończyste;		III.	Klinodziobe.	<i>Contirostres.</i>
		krótki, gruby, silny		IV.	Wróblowate.	<i>Passeres.</i>
				V.	Wcięrodziobe.	<i>Incisirostres.</i>
				VI.	Pasczaste.	<i>Hiantes.</i>

UWĄGI DO TABLICY XIII. (59.)

Przystępujemy teraz do rzędu, który jest náywiększy w całej téj gromadzie. Obeymuje on przeszło półtora tysiąca gatunków rozmaitej wielkości.

Wszystkie prawie mają podobną wewnętrzną budowę ciała i podobny skład nóg. Mimo więc różnaitości kształtu dzióbów, trudno jest ściśle odznaczyć granice między jch rodzajami tém bardziéj; gdyż po większój części dzioby jch przechodzą zwolna i nieznacznie z jednego kształtu w drugi. Z tego powodu przyzwoite uporządkowanie tego rzędu wymaga náywiększej przezorności a razem i bystrości Badacza; nie dziw przeto, że w nim náywięcéj popelniono zamieszania.

Stósownie do tak wielkiej liczby tu należących gatunków, postrzegamy także między niemi bardzo rozmaity sposób życia. Żywią się bowiem ziarnem, miękkimi owocami drzew i jnnych roślin, Owadami, Robakami, a nawet niektóre z nich pożeraią mnieysze Ptaki i zwierzęta Ssące; lecz żadnego prawie nie masz takiego, o którym by powiedzieć można, że się wyłącznie żywi mięsem lub ziarnem. Tyle jednak z pewnością twierdzić możemy, że te gatunki żyją więcéj Owadami i Robakami niż ziarnem, które mają dziób szczuplejszy i słabszy; przeciwnie, że te między niemi przeznaczone są do żywienia się wyłącznie nasionami roślin, których dziób jest grubszy i silniejszy. Jch lot, jch obyczaje i jch ubarwienie, są tak rozmaite jak kształt jch dzioba. Znáydują się między niemi náyzwinnieysze latawce, náyprzyjemniejsze śpiewaki: tudzież i takie, które w całej téj gromadzie náypiękniejszym i náypowabniejszym ubarwieniem są obdarzone.

U większej jch liczby żołądek właściwy jest gruby, muskularny; a u wielu wole wyraźne. Wszystko to zostanie w dalszych uwagach przyzwoicie rozwinione.

POKREWIEŃSTWO I. (60.) SZCZUPŁODZIOBE. TENUIROSTRES.

Płaki Skóńczące mańge dzioby szczupłe, mnięć więćć długie, z brzegami gładkiemi lub bardzo drobno nasiekaniem, bez wyinków przy końcu.

RODZALE. GENERA.

Stérunki	{	twardo, tegie, ostro kończyste; dziób	{	mierny lub dłuższy niż głowa . . . 1. Tegostér.	<i>Dendrocolaptes.</i>
na końcach wiekcie; dziób	{	długie	{	krótszy niż głowa, ostrokończysty . . . 2. Pelzacz.	<i>Certhia.</i>
	{	troganiasty; język wysuwalny, rurkowaty . . . 3. Miodojád.	{	wysuwalny . . . 4. Kolibr.	<i>Trochilus.</i>
	{	walcowaty	{	kończysty; język	nie wysuwalny . . . 5. Pomórnik.
	{	tepy; język krótki 6. Dudek.	{	ściśniony; szczęka górna dłuższą niż spodnią . . . 7. Ozdobnik.	<i>Upupa.</i>
	{	mierny lub dłuższy niż głowa	{	ściśniony . . . 8. Latawiec.	<i>Epimachus.</i>
	{	zaokrąglony . . . 9. Wieszczek.	{	zaokrąglony . . . 9. Wieszczek.	<i>Paradisec.</i>
	{	zaokrąglony . . . 9. Wieszczek.	{	zaokrąglony . . . 9. Wieszczek.	<i>Fregilus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XIV. (60.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że mają dzioby szupłe, mniej więcej długie; lecz co do kształtu bardzo rozmaite. Większą ich liczba ozdobiona jest náypowabniejszém i náyświecniejszém ubarwieniem. Jedne z pomiędzy nich żywią się Pałakami, drugie Owadami i Robákami. Są między niemi i takie, których pożywienie stanowi miód kwiatów.

R O D Z A Y I. (34.)

TEGOSTÉR. DENDROCOLAPTES.

Picucule albo Grimpar. Fran. Holzhauer. Niem.

Dziób różnój długości, przysezupty, ale silny czworograniasty lub ściśniony, prosty lub łukowaty. Broda dwarazy dłuższa niż sanki. Brzegi równe. Język krótki, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Ogon dwánasto stérówkowy. Stérówki tegie, kończyste jak w rodzaju Dzieciota. Nogi mierne. Palec skrajny równając się szredniemu jest z nim zrostły przynasadzie. Palec przyśrodkowy náykrótszy. Pazury łukowate, kończyste.

Do tego rodzaju liczymy dobrze rozróżnionych jedenaście gatunków, które dawniej poprzyczepiane były do rodzajów *Gracula*, *Oriolus*, i *Promerops*. Aże z cechami tamtych rodzajów nie miały nie wspólnego: HERRMANN utworzył dla nich ten rodzaj. To prawda, że wszystkie mają ogony z stérówek tegich ostrokończystych złożone, że wszystkie łągą zrécznie po drzewach, chociaż mają u nóg po trzy palce na przodzie a po jednym w tyle: nakoniec, że nawet maść ubarwienia mają podobną; bo tło jch

piór jest albo kasztanowate albo rdzawo czerwone. Z drugiey strony kształt i długość dzioba spostrzegamy między temi Ptakami tak rozmaite, że z tego rodzaju z czasem cztery osobne rodzaje potrzeba będzie utworzyć. Tymczasowo dzielimy je atoli na cztery następujące oddziały.

a. *Dziób mały co dłuższy niż głowa, prawie mierny, prosty, mocno ściśniony, klinowato kończysty.* n. p. Oriolus Picus. GL.

b. *Dziób długi, słabo łukowato nożykowaty, mocno ściśniony.* n. p. Dendrocoloptes guttatus. LICHT.

c. *Dziób przedłużony, mocno ściśniony, prosty, tylko na końcu cokolwiek łukowaty.* n. p. Nasican. VALL. promer. pl. 24.

d. *Dziób długi, czworograniasty, nożykowaty, przy nasadzie prawie szerszy niż wyższy.* n. p. Gracula cayennensis. GL.

Ptaki do tego rodzaju należące ukształceniem nóg, a nawet i maścią ubarwienia dają piękny przechód z rzędu poprzedzającego do tego. Náywiększe między niemi wielkością ciała nieprzechodzą. *Droзда dużego.*

RODZĄY II. (35.)

PEŁZACZ. CERTHIA.

Grimpereau. Fran. Baumläufer. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szupły, ściśniony, łukowato nożykowaty, ostro kończysty. Nosdrza wąskie, odstonione, naboczne, w osadzie przy brzegach dzioba. Język mierny, ostro kończysty. Skrzydła mierne: w nich lotka skrajną krótszą od na-

stepnėy. — Ogon klinowaty: w nim stėruwki tegie, ostro kończyste. n. p. Certhia familiaris. GL.

Właściwie liczymy w tym rodzaju tylko trzy gatunki. Z tych gatunków za przykład podany żyje w Europie. Pospólstwo nasze nazywá go *Dzięcioletem szarym*. Pták ten należąc do liczby náyminiejszych Ptaków naszych, latá znacznėmi stadami. — Łazi po drzewach bardzo szybko, i wybiera z kory drzew Owady i jch liszki. Jest więc ptászkiem bardzo użytecznym w gospodarstwie leśnym. W zimie zbliżá się do mieszkań ludzkich otoczonych drzewami. Łaząc po drzewie, wydaie głos cichy piskliwy. Z przyczyny szarawey maści w ubarwieniu, podobny jest Myszy na piėrwszy rzut oka. Gnieździ się w dziuplach drzew. Jest bardzo mnożny.

Dawniėy rodzaj *Certhia* był w systematach przytułkiem wszystkich drobniejszych szczipłodzióbnych Ptaków bez żadnego względu tak na długość i kształt dzioba jak na ukształcenie nóg. Dziwić się przeto nie można; gdy w dziełach *Letema* (LATHAM) rodzaj ten obeymuie dziewięćdziesiąt trzy gatunki. Podług teraźniejszego stanu rzeczy, ta liczba różnorodnych jstót rozebraná została na kilka osobnych rodzajów, z których jedne poznaliśmy już w rzędzie *Zrosłopalczastych*; jnne zaś znaydziemy w rzędzie obecnym.

R O D Z Á Y III. (36.)

M I O D O J Á D. N E C T A R I N I A.

Guitguit albo Sucrier. *Fran.* Honigvogel. *Niem.*

Dziób albo mierny albo długi, szcuple, mniėy wiėcėy łukowaty, okrągławo tróygraniasty, ostro kończysty. Brzegi słabo wgiėte, albo gładkie albo

bardzo drobno nasiekane. Nosdrza w osadzie dzioba wązkie. Język wysuwalny, długi, rurkowaty, na końcu strzępiasty. Skrzydła mierne: w nich lotka pierwszą krótszą od następnej. Stérówki w ogonie tepe, wietkie. Nogi mierne, z goleniami nagiemi.

Gatunki tego rodzaju wmieszane były do rodzaju *Certhia*. Liczymy jch blisko pięćdziesiąt gatunków. Oprócz Europy, każda jnná część świata má z nich sobie właściwe. Náywięcéy atoli mieszka jch w Afryce, gdzie здаie się, że Przyrodzenie zastąpiło niemi miejsce *Kolibrów*. Są to same drobne, ale tak powabnie ubarwione Ptaszki, że się jm słuszenie pierwsze po *Kolibrach* miejsce należy. Samce Miodojadów przyozdobione są w czasie weselnych godów náypiękniejszemi maściami i ożywione náyświecniyszim połyskiem metalicznym. Samice mniéy są ozdobne i częstokroć zupełnie niepodobne swym samcom. — Żywią się one drobnemi Owadami i miodem kwiatów. Są żeżwe i wesole; a niektóre pomiędzy niemi do ozdobnego pokrycia łączą bardzo przyjemne śpiewanie.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na trzy następujące podrodzaie.

a. MIODOJAD. NECTARINIA.

Sucrier albo Guitguit. Fran.

Dziób mierny, słabo łukowaty. n. p. Certhia cyanea. GL.

Do tego podrodzaju należy z powyższéy liczby przeszło dziesięć gatunków, z których większą część mieszka w Ameryce południowéy i na wyspach jéy przyległych.

b. ŚSIEKWIAT. CINNYRIS.

Souï Manga. Fran.

Dziób długi, lub przedłużony, słabo łukowaty. n. p. Certhia famosa. GL.

Tu należy z powyżey oznaczonéy liczby przeszło trzydzieści gatunków. Afryka, południowa Azja i wyspy jm przyległe żywią jch náywięcéy.

c. ZGIĘTODZIÓB. VESTIARIA.

Héorotaire. *Fran.*

Dziób przedłużony, mocno łukowato zgięty, prawie półkolisty. n. p. Certhia coccinea. GL.

Do tego oddziału liczą tylko trzy gatunki. Gatunek za przykład wymieniony jest pięknie ponsowy. Żyje na wyspach Sandwichskich. LATHAM opisał go pod nazwiskiem *Certhia Vestiaria*.

R O D Z A Y IV. (37.)

K O L I B R. T R O C H I L U S.

Colibri. *Fran.* Kolibri. *Niem.*

Dziób długi lub przedłużony, szczupły, prosty albo słabo łukowaty, walcowaty, przy osadzie przynieciony z szczekami niby zrostémi má kształt rurki na końcu tylko otwieralnéy; gdyż szczeka wierzchnią otacza spodnią. Otwory nosdrzy wąskie w osadzie dzioba. Język wysuwalny, bardzo długi, z dwóch szczupłych rurek złożony. Skrzydła długie, wąskie, pałasikowate: w nich lotka pierwsza náydluższą, następne coráz krótsze. Nogi bardzo krótkie, słabe, kosmate.

Podług kształtu dzioba, Naturaliści Francuzcy dzielą ten rodzaj na dwa następujące podrodzaie.

a. K O L I B R. T R O C H I L U S.

Colibri. *Fran.* Kolibri. *Niem.*

Dziób przedłużony, łukowaty. n. p. Trochilus Mango. GL.

Takich liczymy przeszło *trzydzieści* gatunków. Niektóre z przyczyny długiego ogona mają postać okazalszą.

b. FRUCZEK. ORTHORHYNCHUS.

Oiseau-Mouche. *Fran.* Schweber. *Niem.*

Dziób długi, prosty. n. p. *Trochilus viridissimus.* GL.

Tych znamy blisko *czterdzieści* gatunków.

Podług tego wykazu liczymy w tym całym rodzaju blisko *siedmdziesiąt* gatunków. Wszystkie należą do liczby najdrobniejszych, ale oraz najodrobiniejszych i najpowabniejszych Ptaków. — Do drugiego jednakże podrodzaju należą drobniejsze i świetniejsze niż do pierwszego.

Wszystkie dotąd znane *Kolibry* i *Fruczki* żyją wyłącznie w Ameryce między zwrotnikami. Są Ptakami przelotnemi. Towarzysząc słońcu, względnie do pory roku przenoszą się z niem od jednego zwrotnika do drugiego. Pożeraia wprawdzie Komary, Muszki i inne drobne Owady; właściwym jednakże ich pokarmem jest miód kwiatów. — Unosząc się w powietrzu przy kwiatku wyciągają z niego słodycz za pomocą swego przedłużonego języka. Lot mają bardzo bystry i zwinny. Ich długie wąskie skrzydła, i szybkość z jaką je poruszają, są przyczyną, że latając wydają fruczenie podobne brzęczeniu Pszczoł, acz nierównie mocniejsze. Te Ptaszyny są żeźwe, wesole, aż do zuchwałości odważne, a w bitwach z sobą zapalczywe. Zostają prawie ustawicznie w locie. Rzadko siadają na roślinach. Żyją gromadnie. Gniazda budują sobie z najmiększego puchu roślinnego, nadają im kształt półkulisty, i zawieszają je na gałązkach drzew między gęstemi liśćmi. Samica znosi po dwa białe jaja wielkości grochu cukrowego; a siedząc na przemian z samcem, wysiaduje z nich w dwanaście dni pisklęta. Dzieci te czę-

stokroć bywają zjadane od Mrówek. Stare oblane wodą za pomocą sikawki można łatwo złowić; lecz w niewoli wkrótce zdychają.

Lubo wszystkie są do podziwienia piękne: na szczególniejszą jednakże uwagę zasługują jch samce. Większą liczbą samców mają plecy i wierzchnie pokrycie skrzydeł tylko ciemno zielone, mieniaćco metalicznie połyskujące; lecz na wierzchu głowy, na spodzie szyi i na piersiach postrzegamy u nich tak piękne mieniające maści, ożywione tak bystrym i świetnym połyskiem, że mu połysk náydroższych brylantowanych kamieni nie wyrówna. Wszelkie usiłowania náybieglejszych Mistrzów w sztuce malarstwa są dotąd daremne; jeszcze bowiem nikt zupełnie podobnych jm obrazów wystawić niezdolął; gdyż żadną z dotąd używanych farb malarskich i sztycharskich podobnego połysku nie wyda. Zastanowiwszy się nad temi Ptakami, zdaje się, że Przyrodzenie dla przyozdobienia jch całej siły swojej użyło, ażeby w náydrobniejszych tworach zostawić náyokazalsze piętno Wszechmocności.

RODZĄY V. (58.)

POMÓRNIK. TICHODROMA.

Echelette. *Fran.* Mauerklette. *Niem.*

Dziób przedłużony, cokolwiek łukowaty, bardzo szupły, przy osadzie tróyr graniasty, dalej okrągławy, ostro kończysty. Broda dwie trzecie części szczęki spodnięj zajmuje. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy wązkie w osadzie blisko brzegów dzioba. Skrzydła długie, szerokie: w nich lotka pierwszą krótsza od następnej. Nogi mierne, z gołeniami nagiemi. Pazury długie, mocno łukowate,

szupłe. *Stérunki na końcach wietkie.* n. p. *Certhia muraria.* GL.

Dotąd znamy tylko jeden gatunek. Żyje on w południowych górach Europy. Jest wielkości *Zięby ogrodowej*, cały popielato siwy, z dużą pięknie różową plamą na skrzydłach. Lot má cichy, a przy tém tak lekki jak *Motyl*. Zapomocą swych długich łukowatych pazurów, łązi po ścianach náygladszych skał i murów. Náyulubieńszém jego pokarmem są *Pająki*. Gnieździ się w dziurach skał i murów spustoszałych. Należy do liczby náypiękniejszych Ptaków w Europie.

R O D Z À Y VI. (39.)

D U D E K. U P U P A.

Huppe. Fran. Wiedehopf. Niem.

Dziób przedłużony, słabo łukowaty, szupły, przy osadzie tróygraniasty, daléy walcowaty, na końcu tępy. Broda większe pół szczęki dolnéj zajmuję. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Język bardzo krótki, tróygraniasty, tępy. Skrzydła i nogi mierne. n. p. *Upupa Epops.* GL.

Rodzáy *Dutek* zawiera trzy gatunki. Z tych dopiero za przykład podany gości w Europie; jest bowiem Ptakiem przelotnym. Przybywá do nás na początku wiosny. — Gnieździ się w dziuplach drzew, w rozpadłościach skał lub w szparach murów spustoszałych. Żywi się Owadami, a nadewszystko Mrówkami. W jesieni ciągnie do cieplic. Jest dość powabnie upstrzony, i pięknym grzebieniastym ruchomym czubem przyozdobiony; lecz dla nieprzy-

iemnéy woni, którą z siebie wydaie, wzięto go za wzór plugawości; mamy bowiem przysłowie: »*Plugawy jak Dudek.*» Włochy liczą mięso jego pomiędzy przysmaczki.

RODZĄY VII. (40.)

OZDOBNIK. *EPIMACHUS.*

Epimaque. Fran.

Dziób mniéy więcéy przedłużony, szcuple, mocno ściśniony, łukowaty, z wierzchu i ze spodu zaokrąglony. Szczęka wierzchnią znacznie dłuższą niż spodnią. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba piórkami drobnemi, kutnerowatemi pokryte. — Pióra wspierne z pod skrzydeł na bokach ciała wystające. Ogon różnéy długości.

Z pewnością wiemy o dwóch gatunkach, z których *Upupa magna*. GL. má ogon trzy razy dłuższy niż ciało, w kształcie szerokiey wstęgi zwisły. Ten sám Pták opisany jest w dziełach LATHAMA pod nazwiskiem *Upupa superba*. Drugi zaś gatunek *Epimaque Promefil*. Cuv. má ogon mierny, księżycowato wycięty. Ten jest z liczby Ptaków świeżo odkrytych. Obadwa te gatunki mieszkają na wyspach wschodnio Indyjskich; a mianowicie na Nowéy Gwinei. Obadwa náležą do náypiękniejszych Ptaków. Ich długie, z pod skrzydeł wystające pióra wspierne; a przy tém świetny metaliczny połysk w całém ubarwieniu czynią je zachwycającemi dla oka. Widziałem obadwa w zbiorze Zoologicznym Paryżkim.

Jedynie przez wzgląd na szupłość dzioba, stawiamy rodzaj *Ozdobnika* w tém pokrewieństwie;

gdyż nóg jch dotąd nie znamy. Ptasznicy tamtejsi wyprawiając dla handlarzów skóry ozdobniejszych Ptaków, urzynają im nogi, a często i skrzydła.

Wyjaśnić tu wypadą parę punktów.

1. *Piórami kutnerowatemi* (plumula holosericea) nazywamy te miękkie, włoskowate, krótkie, w górę podniesione, bardzo gęste piórka, które u niektórych Ptaków głowa cała lub w część jest pokrytą, a które na pierwszy rzut oka mają podobieństwo z kutnerem aksamitu.
2. *Pióra wspierne* (ptilosis, *plumes des flanc.*), nazywamy te podskrzydłowe naboczne pióra, które wystając u niektórych Ptaków znacznie z pod skrzydeł, nadają bokom jch ciała szczególniejszą postać. Dla tego zaś dostały nazwisko *wspiernych*, ponieważ n. p. u *Latawca Ptaka rayskiego* służą za pomoc skrzydłom w czasie lotu; gdyż rozwinięte czynią niepotrzebnem częste machanie skrzydłami. Te pióra u jednych są zwyczajnego kształtu z chorągiewkami szerokiemi, u drugich zaś są one bardzo długie, *strzępiaste*.

R O D Z A Y VIII. (41.)

L A T A W I E C. P A R A D I S E A.

Oiseau-de-Paradis. *Fran.* Paradiesvogel. *Niem.*

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, szczupły, mocno ściśniony, nożykowaty. Nosdrza i znaczna część głowy

wy

wy piórkami kutnerowatemi pokryte. Pióra wspierne z pod skrzydeł wystające. Osobne bardzo długie, rogowe szypułki w ogonie, lub przy piórach wspiernych. Nogi mierne.

Dobrze znanych liczymy *dziesięć* gatunków, które podług jakości piór wspiernych dzielimy na dwa następujące oddziały.

a. *Pióra wspierne obfite, bardzo długie, strzępiaste.* n. p. *Paradisea apoda.* GL.

b. *Pióra wspierne zwyczajnego kształtu, w górę zagięte, miernie długie, z chorągiewkami szerokimi.* n. p. *Paradisea regia.* GL.

Wszystkie *Latawce*, które dotąd znamy, są mieszkańcami Indyy wschodnich i wysp jmi przyległych mianowicie wysp Moluckich i Nowej Gwinei. Żyją gromadnie. Żywią się owocami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na drzewach. Są śmiałe, i naksztalt Szpaków świegotliwe. Ich różno maściste, świetne ubarwienie mieści je w rzędzie náypiękniejszych Ptaków. Są Ptakami przelotnymi. — A ponieważ pewnoczasowe pielgrzymki swoje odbywają ponad morzem, w których po dwadzieścia i więcej mil morskich muszą przelatywać bez wypoczynku, czego szczególniej doświadczają *Latawce* do pierwszego oddziału należące: Przyrodzenie więc opatrzyło jmi boki ciała nadzwyczaj długimi i gęstymi piórami podskrzydłowymi, które podług upodobania rozsuwać i składać mogą. Na tych to rozwiniętych piórach podskrzydłowych, które *wspiernymi* nazywamy, opierają w czasie lotu swe skrzydła, i zostają przez chwilę niby zawieszone w powietrzu. Te wędrówki odbywają zawsze

pod wiatr; gdyż wiatr wiejący z tyłu wikle jm
pióra wspierne tak dalece, że na ziemię upadać
muszą. —

Wspomniane pióra wspierne *Latawców* pierwsze-
go oddziału stanowiąc celniejszą jch ozdobę, są o-
róż kosztownym przedmiotem handlu; bo majątniey-
sze damy Europejskie używają jch za ozdobę ubra-
nia głowy, zatykając za pomocą dzioba całą skó-
rę *Latawca* między włosy. — Handlarze Indyjscy
przyspasabiając skóry tych Ptaków dla kupców, od-
rzynaia od nich za świeższ skrzydła i nogi. To da-
ło powód do rozlicznych błędnych mniemai; a te
zrodziły krocie niedorzecznych powieści. Miedzy
jnnemi twierdzono bardzo długo, że *Latawce* od
urodzenia ani skrzydeł ani nóg nie mają, że je-
dynie zapomocą swych miękkich nabocznych pior
utrzymują się ciągle w powietrzu, że żyją samą ro-
są i wilgocią powietrza, że samice na plecach sam-
ców wysiadują i pielęgnują swe dzieci: i jeszcze wię-
céy tém podobnych dziwacznych marzeń, na któ-
rych wymienienie szkoda trwonić czasu. I owszem
pragnąć potrzeba, ażeby te i tém podobne baśnie
z nauk wypędzone i wiecznie w niepamięci pogra-
żone zostały.

Sprowadzone za naszych czasów całkowite skó-
ry *Latawców* do gabinetów Zoologicznych, mające
w zupełności skrzydła i nogi podobnie jak jne Ptá-
ki tego rzędu, okazały mylnosć powyższych staro-
dawnych podań. Náywiększe w tym rodzaju gatun-
ki nieprzechodzą wielkoscią ciała *Synogarlicy*; lecz
pióra wspierne czynią je okazalszemi.

R O D Z A Y IX. (42.)

W I E S C Z E K. F R E G I L U S.

Crave. Fran. Steinrabe. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, szupty, łukowaty, z wiérchu i ze spodu zaokrąglony, słabo ściśniony, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęki prawie równe. Nosdrza w osadzie dzioba, kutnerowatemi piórkami pokryte. Pióra wspierne żadne. Skrzydła długie. Ogon mierny, zaokrąglony. Nogi mierne, n. p. Corvus Graculus. GL.

W tym rodzaju mieści się dwa gatunki. Jeden z nich mieszka w Europie, a drugi w Nowej Hollandyi. Europejski má dziób i nogi żółtawo czerwone, a Nowo Hollandski czarne: z resztą obadwa mają wielkość prawie jednaką, i obadwa są całe jednostaynie ciemno czarne, mieniaćco połyskujące. — To czarne jch ubarwienie było przyczyną, że je dawniey (bez względu na szupłość dzioba) do rodzaju *Corvus* wmięszano.

*Wieszcze*k Europejski gnieździ się w rozpadlinach niedostępnych skał. Żywi się Owadami, Robakami, tudzież miękkieimi owocami i ziarnem roślin. —

Dniem przed nadchodzącą słą, spuszcza się pospolicie na równiny po kilka w jednę gromadzie. Ten pewno czasowy jch zwyczaj, zjednał jm nazwisko rodzajowe. Głos mają chrapliwy. Mięso dość kruche i smaczne.

Trzy ostatnie rodzaje mając nosdrza piórkami pokryte, czynią nieznaczny przechód do pokrewieństwa następniego.

UWĄGI DO TABLICY XV. (61.)

Ptáki tém pokrewieństwém objęte mają ten zwyczaj, że gdy jakie zwierze bądź żywe bądź martwe w bliskości siebie niespodziewanie spostrzegą: wsczy-
 naia nad niém mocne chrapliwe krzyki. Ten jch
 zwyczaj zjednał jm nazwisko *Dziwokrzyków*. Są
 to zwierzęta wszystkożerne, żywią się bowiem na-
 sionami roślin, Owadami, Robákami, ściérwem zwie-
 rząt zdechłych: pożeraia także młode ptastwo domo-
 we i drobne zwierzęta polne. Wiele między niemi
 jest takich, które się w niewoli z łatwością uczą na-
 śladować wyrazy mowy ludzkiej; a wszystkie pra-
 wie okazują szczególniejszą skłonność do kradze-
 niá i przechowywania przedmiotów błyszczących. —
 Wszystkie celują bystrością węchu.

R O D Z Á Y I. (43.)

G W A R E K. G R A C U L A.

Mainate. Fran. Atzel. Niem.

*Dziób mierny, prosto nożykowaty, silny, wyso-
 ki, ściśniony. Brzegi gładkie, u wierzchniej szczę-
 ki przy osadzie wywinione. Otwory nosdrzy na bo-
 kach w osadzie dzioba, okrągławe, niczém nieza-
 słonione. Głowa piórkami kutnerowatemi pokryta,
 mającá na bokach łysiny nagie, nabrzmiałe, płat-
 kami skóry w tyle zakończone. n. p. Gracula reli-
 giosa. LINN.*

Znány dotąd dwa gatunki. Obadwa są ciemno
 czárne, połyskuiace; różnią się tylko wielkością cia-
 ła, tudzież kształtem błazn nagich i płatków na tyle
 głowy. Obadwa mieszkaią w Indyach wschodnich
 i na wyspach jm przyległych; mianowicie na wyspie
 Jawie. Żywią się wszelkiemi owocami miękkimi ro-

ślin, ziarnem, Owadami, Robákami; a w niewoli lubią nade wszystko mięso gotowane. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daią. Są bardzo świegotliwe. Snadniey niż Papugi uczą się gadać, i dobitniey wymawiaią wyrazy. Pociąg do kradzieży błyszczących przedmiotów okazują w wysokim stopniu.

Ostrzedz musimy, że CUVIER utworzył zupełnie nowy rodzaj pod nazwiskiem *Gracula*; ten zaś rodzaj, o którym właśnie mówimy, nazwał *Eulabes*. Przez tę niepotrzebną zmianę nazwisk powstaie znaczne zamieszanie.—Ponieważ wszyscy celnieysy Naturaliści kładli gatunek *Religiosa* za wzór do rodzaju *Gracula*: przeto szanując większość głosów zostawiaamy go przy dawném jego nazwisku rodzaju; o gatunkach zaś mylnie tu policzonych, na swoim miejscu mówić niezaniebamy.

R O D Z À Y II. (44.)

K R U K. C O R V U S.

Corbeau. Fran. Rabe. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, ściśniony, prostonożykowaty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastemi, położystemi zakryte. Szczęki prawie równe. Głowa cała piórzem zwyczajném pokryta.

W niektórych dzielach liczba gatunków tego rodzaju posuniona jest aż do sześćdziesięciu; lecz ta z tąd pochodzi, ponieważ do nich wcielono takie gatunki, z których teraz kilka osobnych rodzajów zrobić musiano. — Właściwie zatem do rodzaju *Kruka* liczymy tylko *trzydzieści* gatunków; a te francuzcy Naturaliści dzielą na dwa następujące podrodzaie.

a. KRUK. CORVUS.

Corbeau albo Corneille. Fran. Rabe albo
Krähe. Niem.

Ogon mierny, płaski, na końcu zaokrąglony.
n. p. Corvus Corax. GL.

Sama Europa żywi z tego podrodzaju pięć gatunków; a te mają ubarwienie mniej więcej czarne. W wiekach ciemnoty i zabobonu Ptaki te były w poszanowaniu religijnem: osobni do tego przeznaczeni Ksieżą uważali ich głos i obroty lotu, i z tych wróżyli wypadki przyszłości nie tylko dla każdego Człowieka w osobności, ale nawet i dla całych Narodów. Dzięki wzrostowi oświecenia, że te niedorzeczne kalendarze szczęścia i nieszczęścia zupełnie utraciły wiarę.

b. SROKA. PICA.

Pie. Fran. Elster. Niem.

Ogon długi lub przedłużony, klinowaty lub stopniowany. n. p. Corvus Pica. GL.

Ten podrodzaj jest bogatszy w gatunki, niż przeszły; liczy on bowiem blisko dwadzieścia gatunków; lecz z tych w Europie znamy tylko jeden gatunek. Wszystkie prawie mają ubarwienie bardzo powabne.

Rodzaj *Kruka* w ogólności celuie między innymi skłonnością do kradzieży. Młodo złowione łatwo się oswoiła, i uczą się dość dobrze wymawiać wyrazy mowy ludzkiej. Każdą część świata mają sobie właściwe gatunki. W jesieni i w zimie żyją gromadnie i tulają się znaczemi stadami po kraju. Są śmiałe a razem ostrożne. Proch myśliwski wietrzą zdaleka, i uciekają. Gnieźdzą się na drzewach wysokich, w rozpadłościach skał i w dziurach wysokich spustoszałych murów. W zimie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Żywią się ziarnem i mięk-

kiemi owocami roślin, tudzież Owadami, Robákami, Gadami, Płazami, i ściérwem zwierząt zdechłych. Pożeraia także Ptaszki młode, z tąd w pisklętach ptastwa domowego wielkie czynią szkody. Słowem jak widzimy, są to Ptaki wszystkożérne. Kruki stare mają mięso twarde. Mięso młodych za specyjał jadane bywá od pospólstwa. Niektórzy Naturaliści twierdzą, że *Kruki* z wszystkich Ptaków náytrwalsze mają życie, i że náypoźniejszy dochodzą starości. —

R O D Z Á Y III. (45.)

O S T R O D Z I Ó B. T O E N I A.

Toenia. *Fran.*

Dziób mierny, gładki, nożykowaty, ściśniony, wysoki. Szczyt dzioba w szrodku łukowato wzniesiony, ostry, ku końcowi spadzisty, podgięty. Szczęka wierzchnią dłuższą niż spodnią. Broda wgięta, ostrą, zaokrągloną. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami kutnerowatemi pokryte. Ogon przedłużony, stopniowany. n. p. Corvus varians. LATH.

Známy dotąd tylko *jeden* gatunek, który niedawno odkrytym został w Afryce. Jego sposób życia i obyczaje są nám jeszcze niewiadome.

R O D Z Á Y IV. (46.)

K R A S K A. C O R A C I A S.

Rollier. *Fran.* Rakke. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, silny, przy osadzie wyższy niż szerszy, nożykowaty, ściśniony. Szczęka

wiérzchniá dłuższá, podgiętá. Brzegi gładkie, przy końcu szczęki wiérzchniéy płytkie. Otwory nosdrzy wązkie, blisko brzegów w osadzie dzióba, piórami niezakryte. Pącz mierná. Głowa dużá, suto upiérzoná. n. p. *Coracias garrula*. GL.

Liczymy w tym rodzaju pięć gatunków; a te rozrzucone są po różnych częściach świata. Wszystkie mają piękne ubarwienie. *Kraska Europejská* jest náyozdobnieyszym Ptákiem w Europie. Żywi się ona ziarnem, żołądźią, Owadami, Robákami tudzież młodémi Gadami i Płazami. Mieso má wyborne. Jest bardzo ostrożná i piérzchliwą. Głos má chrapliwy. Należy do liczby Ptaków przelotnych. W połowie wiosny przybywá do nás párami. Gnieździ się na wiérzchach drzew náywyższych. — W jesieni ciągnie do ciepłic po pięć lub po sześć w jednéy gromadzie.

RODZÁY V. (47.)

K R A S K O P I Ó R. C O L A R I S.

Rolle. *Fran.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, nożykowato daszkowaty; przy osadzie szerszy niż wyższy, tróygraniasty; na końcu słabo ściśniony. Szczeka wiérzchniá dłuższá, haczykowato podgiętá. Brzegi gładkie, przy końcu szczęki wiérzchniéy płytkie. Otwory nosdrzy w osadzie dzióba wązkie, długie, ukośne, piórami położystémi w półzastónione. Pącz obszérná. Głowa dużá, suto upiérzoná. n. p. *Coracias orientalis*. LATH.

Ten rodzaj zawiera prawie náypięknieysze Ptáki w tém pokrewieństwie. Na piérwszy rzut oka

maia one wiele podobieństwa z Kraskami: to więc podobieństwo było źródłem jch Polskiego nazwiska rodzajowego. Liczymy dobrze rozróżnionych ^{cztery} gatunki. Wszystkie są mieszkańcami wysp pod stre-
fą gorącą; mianowicie wyspy Mindanao, Madagaskar i t. p. O jch sposobie życia nic dotąd pewnego nie wiemy.

RODZĄY VI. (48.)

SOYKA. GARRULUS.

Geai. Fran. Heher. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, silny, prawie walcowaty, słabo z boku ściśniony, tępy. Szczęki prawie równe. Nosdrza piórami szczeciastymi, półżystemi zakryte. Pączki mierną. Głowa suto upierzona. n. p. Corvus glandarius. GL.

Tu należy sześć gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Wszystkie żyją w lasach. Żywią się Owadami, Robakami, a szczególnie bukwią, żółędzią i innymi owocami drzew. Tułają się ustawicznie przelatując z jednego miejsca na drugie. Chęć przechowywania zbytniego pokarmu w ziemi czyni Soyki bardzo użytecznymi Ptakami w ekonomii leśnej; bo zagrzebując dziobem w ziemi żółędź, bukiew i inne tym podobne nasiona drzew: są zasięwaczami lasów. W Europie żyje tylko jeden gatunek. Ten podczas zimy zjada ptasznikom złapane w siłach Ptaki: przy czém i sam się częstokroć usidla. Zdzięgniiony w siłko krzyczy prze-
rażliwie; a gdy go kto chce wydobyć, szczypie dziobem potężnie i drapie pazurami. W stanie wolności krzyczy podobnie, gdy w lesie człowiek lub zwierze jakie spostrzeże, a krążąc około niego cie-

kawie, zwabia drugie, które z podobnym krzykiem śpieszą do miejsca, z którego pierwszy głos towarzyszy usłyszały. W złości najęzają pióra na głowie. Młodo złowione staia się aż do zuchwałości śmiałe. Ubarwienie maia dość powabne, a mięso (mianowicie w młodości) smaczne; lecz zabijanie jch bynnoby bydz zakazane.

R O D Z A Y VII. (49.)

ORZECHÓWKA. *CARYOCATACTES*.

Casse-Noix. *Fran.* Nussrabe *albo* Tannenheher. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, silny, walcowaty, ku końcowi zaszupłony, kończysty. Szczeki równe, na końcach płytke. Brzegi gładkie. Nosdrza piórami szczeciastými, położystými zakryte. n. p. Corvus Caryocatactes. GL.

Známy dotąd tylko jeden gatunek; a ten jest mieszkańcem Europy. Oprócz pory weselnych godów żyie pojedynczo w najgęstszych lasach. Lubo ma nogi poskoczne, łązi zręcznie po drzewach. Żywi się Owadami i jch liszkami, tudzież orzechami, żołędzią, bukwia i jnnými owocami drzew. Pożerá także w gniazdach pisklęta Ptaków mniejszych. — Gnieździ się w dziuplach drzew. Mięso ma dość smaczne, ubarwienie niepozorne. Na pierwszy rzut oka dziób *Orzechówki* ma wiele podobieństwa z dzióbem *Szpaka*; lecz u niéy jest nie równie silniejszy, a na końcu okraglejszy.

Tablica XVI. (62.)

P O K R E W I E Ń S T W O III. (12.)

KLINODZIOBE. CONIROSTRES.

Ptaki Skączące mające dziób mierny lub dłuższy niż głowa, silny, mniej więcej prosty, klinowato kończysty: szczęki przy końcach płytkie z brzegami gładkimi.

		RODZAJE.	GENERA.
D I O B I O	walcowato-klinowaty, na końcu	zaokrąglony . . . 1. Kowalik.	<i>Sitta.</i>
		spłaszczony . . . 2. Szpák.	<i>Sturnus.</i>
	graniasto-klinowaty; szczyt na czoło застаie	szérokó . . . 3. Ziarnojád.	<i>Cassicus.</i>
		wązkó . . . 4. Zóltaczek.	<i>Icterus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XVI. (62.)

Ponieważ o tém pokrewieństwie nic w ogólności powiedzieć nie umiemy: przystąpimy więc wprost do uwag nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (50.)

K O W A L I K. S I T T A.

Sittelle. *Fran.* Kleiber *albo* Baumklette. *Niem.*

Dziób mierny, przy szczyt, prosty, walcowato klinowaty, ostro kończysty. Szczyt prosty. Broda zaokrąglona, lekko w górę zadarta. dwie trzecie części szczęki zamywie. Język krótki, na końcu ro-

gowej trójdzielny. Nosdrza piórkami szczeniastymi położystymi zakryte. Ogon dwanasto stérówkowy. Stérówki na końcach wietkie. n. p. *Sitta europaea*. GL.

Kowalików liczymy sześć gatunków, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Żyją pojedynczo w lasach. Chociaż mają nogi poskoczne i pióra w ogonie wietkie: mimo to łążą bardzo zręcznie w wszelkich kierunkach po nągładszych drzewach. Żywią się Owadami i ich liszkami, które z kory drzew wybięrają: należą przeto do liczby Ptaków nayszanowniejszych w ekonomii leśnej. — Wszystkie są z rzędu Ptaków małych. *Kowalik europejski* nawet w starym wieku złowiony, daie się łatwo ugłaskać, i staie się bardzo krotofilnym. — Można go żywić mięsem gotowaném, byleby to nie było zbyt słone lub korzenne. Návzdrowszém jednakże dla niego pokarmem są leguminy, orzechy siekane i migdały słodkie. Gorzkie migdały są dla niego trucizną. W dziełach RZĄCZYŃSKIEGO znaydujemy go pod nazwiskiem *Dzięciół modry*; lubo z oechami *Dzięcioła* nic nie má wspólnego. KLUX nazwał go *Sikorożołném*; chociaż takżę ani z *Sikora*mi ani z *Żołnami* nie má podobieństwa.

R O D Z A Y II. (51.)

S Z P Á K. S T U R N U S.

Etourneau. Fran. Staar. Niem.

*Dziób mierny, prosty, walcowato klinowaty, na końcu spłaszczony, tępy. Szczęki prawie równe, na końcach płytke. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy widoczne w osadzie na bokach dzioba, wąskie, z wierzchu błoną w pół zastonione. Język mierny, chrząstkowaty, na końcu strzępiasty. n. p. *Sturnus varius*. MEY.*

Rodzaj *Szpaka* należy do rzędu takich rodzajów, w których DAUDIN i GMELIN niezmiernego narobili zamieszania. Według powyższej cechy przyzwoicie rozróżnionych liczymy teraz *pięć* gatunków. Szpaki żyją gromadnie. Latają licznymi stadami gęsto jeden przy drugim. Żywią się nąwcięcy Owadami i Robakami: czynią przeto w ogrodnictwie i w leśnictwie wielką przysługę; w krajach jednakże winorodnych robią znaczne szkody w winogronach. Są bardzo świegotliwe. Mięso mają wyborne. Na początku wiosny przybywają do nas, a w jesieni odlatują do krajów cieplejszych. Maść ubarwienia aż do piątego roku tak corocznie odmieniają, że pierwszo-roczne zupełnie są nie podobne pięcioletniem. Młodo złowione łatwo się oswajają i uczą się przyjemnie świstać, a nawet i gadać.

R O D Z A Y III. (52.)

Z I A R N O J Ą D. C A S S I C U S.

Cassique. *Fran.* Stirnvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, pospolicie jasno maścisty, niby kościany; przy osadzie gruby; ku końcowi zeszuplony, klinowaty, kończysty, ściśniony. Szczyt prosty, daleko na czoło zastaiący i tu rozszerszony, zaokrąglony, nabrzmiaty; ku końcowi zeszuplony. Zuchwy grube, nagie. Brzegi gładkie, cokolwiek wgięte. Otwory nosdrzy odstonione, okrągławe w osadzie dzioba blisko brzegów. Język chrząstkowaty, krótki, kończysty. n. p. Oriolus Persicus. GL.

Oprócz odmian wiekowego ubarwienia, liczymy w tym rodzaju *pięć* gatunków. Wszystkie są mieszańcami Ameryki. Żyją gromadnie latają wielkimi stadami. Żywią się nąwcięcy ziarnem: czynią przeto ogromne szkody w zasięgach; gdyż nie które między niemi dorastają wielkości Wrony. —

Jch postać i jch ubarwienie są dosyć powabne. Mięso (mianowicie starych) jest twarde i niesmaczne.

R O D Z Á Y IV. (53.)

Ż O Ł T A C Z E K. I C T E R U S.

Troupiale. *Fran.* Gilbvogel. *Niem.*

Dziób mierny (rzadko krótszy niż głowa), rogowy, klinowaty, ściśniony, przy osadzie gruby, ku końcowi zeszuplony, mnięj więcéy ostro kończysty, prosty lub cokolwiek zgięty. Szczyt przy osadzie płaski, ostro na czoło zachodzący; przy końcu zaokrąglony, spadzisty. Brzegi gładkie, cokolwiek wgięte. Otwory nosdrzy naboczne, okrągławe. Język na końcu trójdzielny.

U niektórych Pisarzów znáydujemy liczbę gatunków w tém rodzaju posunioną aż do czterdziestu ośmiu; właściwie zaś ledwie jch *dwadzieścia* naliczyć można. Przyczyną tego jest naprzód to, że pomiędzy Żółtaczkami mieszano dawniéy *Ziarnojady* i *Wilgi*; a powtóre ponieważ odmiany wiekowego ubarwienia brano za osobne gatunki. WILSON uczony Badacz Amerykański okazał w pięknych rycinach dzieła swojego (*), że niektóre gatunki tego rodzaju aż do piątego roku barwę swą tak corocznie odmieniał, że łatwo za jne poczytane być mogą.

Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na cztery następujące podrodzaie.

a. DZIĘRGACZ. PLOCEUS. Tisserin. *Fran.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, na wierzchu cokolwiek zaokrąglony, miernie kończysty. n. p. Loxia Philippina. GL.

(*) American Ornithology etc. by ALEXANDER WILSON. Philadelphia 1808. (in fol: 9. Vol.)

Ten oddział czyni piękny przechód z rodzaju *Ziarnojada* do rodzaju *Zółtaczk*a. Gatunki do niego należące znaydujemy u dawniejszych Systematyków rozrzucone w rodzajach *Loxia*, *Gracula* i *Oriolus*. Jedne z pomiędzy nich dziérgaia sobie z włókien roślinnych pojedynczo u gałęzi drzew podobne gniazda jak *Miodowiody*; inne zaś zbieraia się w gromady, i buduia na drzewach (podobnie z włókna roślinnego) ogromne kłęby, z których każdy podzielony jest wewnątrz na tyle przegród czyli gniazd osobnych, ile pár do zbudowania jego należało. —

b. ŻÓŁTACZEK. ICTERUS.

Troupiale. Fran.

Dziób mierny słabo łukowaty, przy końcu mocno zesczuplony, ostro kończysty. n. p. *Oriolus varius*. GL.

c. PONSUWKA. XANTHORUS.

Carouge. Fran.

Dziób prosty, mierny, kończysty. n. p. *Oriolus Guyanensis*. GL.

d. DAKNIS. DACNIS.

Pit-Pit. Fran.

Dziób krótszy niż głowa; prosty, bardzo ostro kończysty. n. p. *Motacilla Cayana*. GL.

W ogólności wszystkie gatunki tego rodzaju żyia gromadnie, tułaiąc się wielkiemi stadami z jednego miejsca na drugie. Wytepiaia w prawdzie Owady i Robaki; ale obok tych pożeraia także ziarno zbóż, czynia wielkie szkody w zasiéwach; gdyż są bardzo żarłoczne. Oyczyzną większą liczby jest Ameryka i wyspy jéy przyległe. Gniezdzia się na drzewach. W budowie swych gniazd okazuia podziwienią godną zręczność. Większa jch liczba należy do poczetu ozdobnych Ptaków. Wszystkie prawie maia mięso niesmaczne.

Tu.

Tablica XVII. (63.)

POKREWIEŃSTWO IV. (13.) WROBLOWATE. PASSERES.

Piąki Skączące mające dzioby krótkie lub mierne, mniej więcej grube, silne, z brzegami gładkimi.

Rodzaje.		Genera.	
przyszczyły, z okrągłymi, krótkimi	{ tępo stożkowaty 1. Sikora.	<i>Parus.</i>	
	{ ostro kończysto stożkowaty 2. Remiz.	<i>Remiz.</i>	
	{ stożkowaty; podniebienie { zębem uzbroione; brzęgi niedochodzące się 3. Poświętka.	<i>Emberiza.</i>	
		{ bez zęba; brzęgi pokrywające się 4. Zioba.	<i>Fringilla.</i>
		 5. Wdówka.	<i>Vidua.</i>
	{ klinowaty { dość mocno ściśnięty; szczyt spadzisty 6. Grubodziób.	<i>Coccothraustes.</i>	
		{ okrągławo czworograniasty 7. Gil.	<i>Pyrrhula.</i>
	{ w pół haczykowaty { wypukły, niemal półkulisty 8. Łuszczyk.	<i>Corythus.</i>	
		{ słabo ściśnięty 9. Krzywonos.	<i>Loxia.</i>
	{ mocno ściśnięty; szczył krzyżujące się, kończyste 10. Kurobród.	<i>Glaucoptis.</i>	
	{ daszkowaty; u szczył dolnej płatki skórzane, nagie 11. Bąkojłd.	<i>Buphaga.</i>	
	{ czworograniasty, prosty, tępy bez płatków 12. Skowronek.	<i>Alauda.</i>	
	{ nożykowato klinowaty; pazur tylny prosty, długi		

Dziób

gruby

mierny

nożykowato klinowaty; pazur tylny prosty, długi

12. Skowronek.

UWAGI DO TABLICY XVII. (63.)

Cale to pokrewienstwo składa się z samych prawie drobnych Ptaków. Wszystkie żywią się ziarnem i Owadami. A lubo rządzą wielkie szkody w zasięgach wszelkiego rodzaju; doświadczenie jednakże nauczyło nas, że większą nierównie czynią przysługę gospodarstwu wieyskiemu wytepianiem Owadów szkodliwych. W jesieni tułają się znaczne stadami przelatując z miejsca na miejsce. W locie odbywają ustawicznie tak łukowate w górę i na dół zwroty, jakgdyby po rozbiuiałej wodzie pływały. Przyczyną tak niejednostajnego jch lotu jest krótkość jch skrzydeł. Znáydziemy pomiędzy niemi powabnie ubarwione i przyjemnie śpiwające. — Mięso prawie wszystkich jest jadalne i dosyć smaczne. —

R O D Z A Y I. (54.)

S I K O R A. P A R U S.

Mesange. *Fran.* Meise. *Niem.*

Dziób krótki, rogowy, silny, przyszcupły, prosty, tępo stożkowaty. Szczeka wierzchnia przy końcu słabo spadzista. Brzegi gładkie. Nosdrza w osadzie dzioba piórkami zastłonięta. n. p. Parus major. LINN.

Liczymy *Sikór* blisko trzydzieści gatunków. Sama Europa má jch ośm. Wszystkie żywią się więcęć Owadami i Robákami niż nasionami roślin. Szczególniey jednakże lubią siemię konopne. Biorąc pojedynczo ziarnka tegoż pomiędzy nogi tak je kuiać dziobem jak młotkiem; a tém sposobem obtłupiają je z twardéj łupiny. W lecie żyją w gęstych la-

sach. W zimie zbliżają się do mieszkań ludzkich. Głos wydaia przerywano gwizdzący. Są śmiałe, ciekawe i nieostrożne. Wchodzą do każdéj szpary, do którój się tylko zmieścić mogą: dla tego téż łowią się w náyprostsze potrzaski. Co większą? — Złapane i na wolność puszczone w krótcie znowu w téż same wchodzą łapki; skoro w nich żer dla siebie zobaczą. Złowione (nawet i stare) prędko się przyswajają; a puszczone wolno na jzbę czyszczą dom z Paiaków i Pluskiew. Mimo nóg poskocznych łążą zręcznie po drzewach. Rozgniewane bijąc się z sobą gryzą się w nogi czasem aż do krwi. Jedne z nich gnieźdzą się w dziuplach drzew; drugie budują sobie tak sztuczne gniazda; iż te słusznie na podziwienie zasługują. Náywiększe między niemi nieprzechodzą wielkości Wróbla. Mimo to, że są tak małe, są podobno náymnóżniejsze między Ptakami; gdyż niektóre między niemi wysiadują na raz po ośmnaście a czasem i po dwadzieścia piskląt.

R O D Z A Y II. (55.)

R E M I Z. R E M I Z.

Remiz. albo Pendulin. *Fran.* Remitz albo Kottonvogel. *Niem.*

Dziób krótki, prosty, szczupły, stożkowaty, ostro kończysty. Brzegi gładkie. Nosdrza piórkami położystemi zakryte. n. p. Parus pendulinus. GL.

Znany dotąd tylko dwa gatunki, z których jeden jest mieszkańcem południowych krajów Polski, a drugi przygórka Dobréj Nadziei. Obadwa żyją w bliskości wód między gęstemi krzakami. Żywią się prawie wyłącznie drobnemi Owadami i Robakami. Ną-

leżą do liczby Ptaków drobnych. Wszakże ciało ich mniejsze jest niż Kanarka. Te małe ptaszki budują sobie nadzwyczaj duże gniazda z puchu i z włókna roślinnego, które z przyczyny sztucznego urządzenia słusznie na náywiększe podziwienie zasługują. Gniazda te zawieszają w gęstych zaroślach u cienkich gałązek nad wodą: czém zabezpieczają je przeciw wszelkim nieprzyjaciółom.

W wiekach ciemnego przesądu, gdy wszystko nadzwyczajne poczytywano za cudowne, gniazdo *Remiza* stało się źródłem náynedorzeczniejszych powieści i zabobonów, które się dotąd jeszcze między pospółstwem utrzymują. Oprócz mnóstwa innych dziwacznych skutków, przypisywano temu gniazdu także cudowną siłę leczenia bólu gardła.

R O D Z A Y III. (56.)

P O Ś W I É R K A. *EMBERIZA*.

Bruant. *Fran.* Ammer. *Niem.*

Dziób krótki, stożkowato-klinowaty, ograbny, kończysty. Brzegi gładkie, wgięte. Szczeka wierzchnia szupleysza niż spodnia; w szrodku do spodniéj brzegami niedochodząca. Podniebienie mniej więcej wyraźnym, klinowatym zębem uzbroione. Nosdrza w osadzie dzioba piórkami położystými zakryte. n. p. *Emberiza Miliaria*. GL.

Ten rodzaj należał do liczby takich, które służyły za składy tymczasowe nowo odkrytych gatunków. Podobnie nieszczęśliwego losu doznawały także (w tém pokrewieństwie) rodzaj *Fringilla* i *Loxia*. Tkano w te trzy rodzaje wszystkie drobniejsze grubodzióbe Ptaki; a mniemani ułatwiałe téj nauki tak mało cenili ich cechy, że często napotykały

w jch dziełach *samca* w jednym, *samicę* w drugim, a *odmiany* wiekowego ubarwienia w trzecim z tychże rodzajów, i to pod trzema (a czasem i pod więcej) osobnemi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków opisane. Badacz początkujący zamiast szczeréj pomocy i gruntownego oświecenia znayduie u nich zamitnienie i wstręt; bo musi się błąkać w jch dziełach, jak w bezdrożnych manowach. Jakóż w dawniejszych systematach rodzaj *Emberiza* obéymuie przeszło siedmdziesiąt gatunków, które jedynie dla tego tu policzone zostały, ponieważ były z rzędu Ptaków mniejszych. Z tak wielkiéj liczby zaledwie téraz *dwadzieścia* takich gatunków wybrać można, które się rzeczywiście z cechą terażniejszego rodzaju *Poświęrki* zgadzaia. Z tych dziewięć znayduiemy w Europie. W czasie lata żyia one pojedynczo na polach i w lasach. Żywią się ziarnem, Owadami i Robakami. W zimie cisną się stadami do stodół, i nieostrożne pádaia ofiarą ptaszników. Mięso maia tłuste i smaczne.

RODZAY IV. (57.)

Z I E B A. F R I N G I L L A.

Pinçon. Fran. Fink. Niem.

Dziób krótki, gruby, stożkowaty, ostro kończysty. Szczyt przy czole tępo zakończony. Brzęgi wierzchniey szczęki pokrywaią dolne. Otwory nosdrzy okrągławe, w osadzie dzioba przy czole piórkami zakryte.

Rodzay ten składa się z samych drobnych Ptaków, i jest w tém pokrewieństwie náyobfitszy w gatunki; obeymuie jch bowiem przeszło *stopiećdziesiąt* z których sama Europa żywi jedenaście. Wszystkie

żyją Owadami, Robákami i ziarnem. Gdy zboża dożyrrzewać zaczyna: zbieraia się te Ptaki w wielkie gromady tak jednakże, że każdy gatunek osobne tworzy stado: ciągną na niwy okryte plonami, i pożeraia nasiona wszelkiego rodzaju. W zimie jedne z nich cisną się u nas do stodół, drugie uchodzą do krajów cieplejszych. Jakkolwiek wielką jest klęska, którą zrzadzaia w zbożu; większą jednakże jest korzyść, którą przynoszą gospodarstwu wiejskiemu pożeraniem szkodliwych Owadów. Przekonało się o téj prawdzie Państwo Pruskie z szkodą po wytępieniu u siebie Wróblów.

Wszystkie są bardzo mnożne, i mają mięso smaczne. Jedne między niemi obdarzone są przyjemnym głosem, drugie powabném ubarwieniem. Francuzcy Naturaliści dzielą ten rodzaj na następujące cztery podrodzaie.

a. CZECZÓTKA. LINARIA.

Linotte. *Fran.* Hänfling. *Niem.*

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo krótki, ostro kończysty. n. p. Fringilla Linaria. GL.

Ten oddział jest náyliczniejszy, i zawiera náypowabniéy ubarwione i náyprzyjemniéy śpiéwaiące Ptaki. Wszystkie żywią się náywięcéy takiemi nasionami, z których oléy wytłaczamy: jako to Rzepakiem, Siemieniem konopném, Makiem i t. p. w.

b. SZCZYGIEL. CARDUELIS.

Chardonneret. *Fran.* Stieglitz. *Niem.*

Dziób doskonale stożkowaty, bardzo ostro kończysty, cokolwiek dłuższy niż w przeszłym oddziale. n. p. Frigilla Carduelis. GL.

Ten podrodzay zawiera tylko kilka gatunków. Sposobem życia i przyjemnością głosu podobne są przeszłém.

C. ZIĘBA. FRINGILLA.

Pinçon. *Fran.* Fink. *Niem.*

Dziób stożkowaty: dłuższy, grubszy i tepszy, niż w dwóch pierwszych podrodzaiach. n. p. Fringilla coelebs. GL.

Te tylko w ostatniéy potrzebie jadaia nasiona roślin; większą zaś część roku przepędzia żywiąc się Owadami i Robákami. Spiewaia przyjemnie.

d. WRÓBEL. PYRGITA.

Moineau. *Fran.* Sperling. *Niem.*

Dziób stożkowaty, przy końcu cokolwiek wypukły. n. p. Fringilla domestica. GL.

Ten oddział zawiera náywiększych szkodników, które ani z glosu ani z ubarwienia żadnéy nie maia zalety. Są zaś Ptákami tak żérnémi, że stósownie do okoliczności żadném ziarnem niewzgardzą. Náybardziéy jednak lubia Proso, Pszenicę i Ryż.

Jakkolwiek podział tego rodzaju jest pięknym, tak do wykonania prawie niepodobnym; gdyż przechód dzioba z jednego kształtu w drugi jest bardzo nieznaczny.

R O D Z A Y V. (58.)

W D Ó W K A. V I D U A.

Veuve. *Fran.* Wittwen-Ammer albo Wittwenvogel. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, silny, prosty, dość mocno ściśniony, klinowaty. Szczyt zaokrąglony, ostro na

czoło zstający, ku końcowi spadzisty. Szczeki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba, blisko czoła, podłużno okrągławe, piórami zakryte. n. p. *Emberiza paradisaea*. GL.

Tu należy przeszło dwadzieścia gatunków. — Wszystkie są mieszkańcami strefy gorącej, i znajdują się w Afryce w Ameryce i na wyspach jej przyległych tak jednakże, iż każda z tych części ziemi ma sobie właściwe gatunki. Żyją ziarnem i Owadami. Niektóre między niemi mają bardzo długie ogony; a wszystkie prawie ozdobione są powabnym ubarwieniem. —

Ten rodzaj był utworzony przez BRISSONA; lecz GMELIN i jnni niewolniczy naśladowcy LINNEUSZA rozrzucili gatunki tu należące po rodzajach *Emberiza*, *Fringilla* i *Loxia*: i to z taką nieprzezornością, o jakiej namieniło się już w uwagach przy rodzaju *Poświęrki*.

RODZAJ VI. (59.)

GRUBODZIOB. *COCCOTHAUSTES*.

Gros-Bec. *Fran.* Kernbeisser. *Niem.*

Dziób krótki, bardzo gruby, silny, prawie czworograniasto ostrostępny, prosty: przy końcu słabo ściśniony, klinowato kończysty: z wierzchu i ze spodu słabo zaokrąglony. Brzegi gładkie, wgięte: wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt klinem tępy na czoło zstaje. Szczeki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba przy czole, piórkami zasłonięte. n. p. *Loxia Coccothraustes*. GL.

Ten rodzaj doznał tegoż samego losu, jak poprzedzający. — *Grubodzióbów* dobrze rozróżnionych liczymy blisko *pięćdziesiąt* gatunków. Każdą część świata má z nich sobie właściwe. W Europie znamy jch trzy. Żyją one ziarnem i Owadami. W jesieni zbierają się w małe gromady, i krążą po polach. Do mieszkań ludzkich rzadko się zbliżają. Śpiewają dość przyjemnie. Ubarwienie mają powabne. Mięso jch jest smaczne.

R O D Z A Y VII. (6o.)

G I L. P Y R R H U L A.

Bouvreuril. *Fran.* Gimpel. *albo* Dompfaffe. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, zaokrąglony, prawie półkulisto wypukły. Szczęka wierzchnią od spodnię dłuższą, małym haczykiem zakończoną. Brzęgi gładkie. Język gruby, mięsisty. Nosdrza w osadzie dzioba, przy czole, piórkami zastłonięte. n. p. Loxia Pyrrhula. GL.

Gilów znamy *pięć* gatunków. Sposobem życia podobne są *Grubodzióbom*, z tą jednak różnicą, że te bardziej są żarłoczne. Dziko żyjące wabią się gwizdząc głośno; a zamiast śpiewania wydają głos cichy, mrukliwy. Młodo złowione i skromnie chowane, żeby się niezapasty: uczą się z pożytku pięknie śpiewać, i stają się bardzo pieszcotliwemi. W Europie znaydujemy jeden gatunek; a ten należy do liczby pięknych Ptaków. Rzeczyński opisał go pod nazwiskiem *Popek*.

R O D Z A Y VIII. (61.)

Ł U S C Z A K. C O R Y T H U S.

Dur-Bec. *Fran.* Kirschenschneller. *albo*
Bollenbeiser. *Niem.*

Dziób krótki lub prawie mierny, gruby, silny, słabo ściśniony. Szczęka Wierzchnia wypukła, haczykowata, dłuższa niż spodnia. Brzegi gładkie, równe (u niektórych wierzchnie esowate): u wszystkich wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt zaokrąglony łukowato spadzisty. Nosdrza w osadzie dzioba, przy czole, piórkami zasłonięte. n. p. Loxia Enucleator. GL.

Wiemy dotąd o trzech gatunkach. Z tych za przykład wymieniony żyje w Europie. Żywi się bukwą, nasieniem sosen, jądrami pestek wiśni i t. p. Pestki wiśni rozłupuje on swym dziobem z taką łatwością, że słuszenie dziwić się potrzeba równie siłę muszkułów szczękowych jak tęgości rogu w szczękach dzioba jego; gdyż to Ptak jest nie wielki. — Śpiewa przyjemnie. Słazacy nazywają go *Leske*; a u pogranicznego z nimi pospólstwa Polskiego zowie się *Klesk*. Górale polscy nazywają go *Grabotuskiem*. Słowem ten Ptak ma kilka nazwisk prowincjonalnych.

R O D Z A Y IX. (62.)

K R Z Y W O N O S. L O X I A.

Bec-Croisé. *Fran.* Kreuzschnabel. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, silny, mocno ściśniony. Szczęki łukowate, ostro kończyste, na końcu krzyżu-

iące się. Otwory nosdrzy okrągłe w osadzie na bokach dzioba piórkami położystemi zakryte. n. p. *Loxia curvirostra*. GL.

Rzeczywiście do tego rodzaju należących znamy tylko trzy gatunki; a te mieszkają w północnych krajach Europy, Azji i Ameryki. Są Ptakami przelotnymi. W jesieni przybywają do nas; a na początku wiosny ciągną napowrót ku północy. Przebywają w gęstych igielkowatych lasach, i żywią się ziarnem ich szyszek. Na wierzchołkach drzew najwyższych budują sobie gniazda z mchu leśnego. Złowione trudne są do ułaskawiania. Zamknięte w klatce psują dziobem szczeble i wydobywają się z niewoli. —

RODZAJ X. (63.)

KUROBROD. GLAUCOPIS.

Glaucope. albo Calaeas. Fran. Lappenvogel. Niem.

Dziób mierny, gruby, wypukło daszkowaty. Szczęka wierzchnia wypukła, ku końcowi łukowato spadzista, dłuższa niż spodnia. Szczęka spodnia wgłębiona. Brzegi gładkie: wierzchnie pokrywają spodnie. Przy osadzie szczęki spodniej płatki skórzane, owisłe, nagie, kolorowe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wklęsłe, z wierzchu błoną nagą wypukłą pokryte, z tyłu kępkami wąsów szczeciastych opatrzone. Język chrząstkowy, włoskami najęzonym; na końcu szeroki, w ząbki powycinany. Golenia znacznie wysokie. n. p. *Glaucopis cinerea*. LATH. —

Wiemy dotąd tylko o *jednym* gatunku, który mieszka na Nowéy-Hollandyi. Biega prawie ustawicznie po ziemi. Na drzewa rzadko wylatuje. Żywi się równie Owadami i Robákami, jak owocami i ziarnem roślin. Mięso má wyborne; ubarwienie niepozorne. Dwa płátky pod dzióbem podobnie jak u Kury różnią go od wszystkich jnnych tego pokrewieństwa. Głos jego przyjemny podobny jest głosowi piskzałki. Kształt języka *Kurobroda* należy do liczby osobliwości; gdyż podobnego w żadnym rodzaju téy gromady dotąd nieznádujemy. —

RODZAY XI. (64.)

BĄKOJÀD. B U P H A G A.

Pique-Boeuf. *Fran.* Madenhakker. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, gruby, okrągławo czworograniasty, przy końcu mocno zgrubiały, tępy czworograniastym ostrostupem zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi gładkie. Język chrząstkowy, kończysty. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, piórkami zakryte. n. p. Buphaga africana. BRISS. —

Tylko *jeden* gatunek należy do tego rodzaju. Mieszka on w Afryce nad rzeką Senegal. Żyje gromadnie. Żywi się Owadami. Szczególniey zaś lubi siadać na bydle, i wybierać mu z pod skóry liszki Baków i jnnych Owadów.

R O D Z À Y XII. (65.)

S K O W R O N E K. *A L A U D A.*Alouette. *Fran.* Lerche. *Niem.*

Dziób mierny lub krótszy niż głowa, ściśniony, mnięj więcéy klinowato nożykowaty. Szczęki prawie równé. Brzegi równé, gładkie. Pazur palca tylnego długi, prosto pałasikowaty. n. p. Alauda Calandra. GL.

W tym rodzaju liczymy blisko *dwadzieścia* gatunków, które znaydujemy w różnych częściach świata. Wszystkie prawie mają barwę niepozorną, szarawą; ale na to miast wszystkie prawie obdarzone są wyborném mięsem; a wiele pomiędzy niemi znamy takich, które śpiewają bardzo przyjemnie unosząc się wysoko na powietrzu. Europejskie należą do Ptaków przelotnych. Zaraz w pierwszych dniach wiosny przybywają do nas, i ogłaszają zajmującym śpiewaniem powrót przyjemnéy pory roku. Gnieźdzą się niemal wszystkie na gołej ziemi, wygrzebowszy na jąjka mały dołek przy kamieniu lub przy bryle jakiegó. Żywią się Owadami, Robákami i nasionami roślin. W jesieni odlatują do krajów cieplejszych. Niektóre z pomiędzy nich nigdy na drzewach nie siadają. — *Skowronki* są także z liczby tych zwierząt, które w starożytności służyły za przedmiot dziwacznych baśni.

Na tém kończymy uwagi nad pokrewieństwami takich *Ptaków Skączących*, które mają u dzioba brzegi szczęk gładkie, przy końcu niewycięte.

Tablica XVIII. (64.)

POKREWIEŃSTWO V. (14.)

WCIEŹTODZIOBE. INCISIROSTRES.

Prąki Skączące mające dzioby rozmaite: brzegi szczęki wierzchniej przy końcu mniej-więcej wyraźnie w ząb wycięte.

pasz	{	okrągławy, przyszczupły	Oddział A.
		ściśniony, ogrubny, mierny lub długi	Oddział B.
		gruby, krótszy niż głowa	Oddział C.
		daszkowaty, prawie mierny, szeroki	Oddział D.
		bardzo obszerny; dziób przy nasadzie bardzo szeroki	Oddział E.

UWAGI DO TABLICY XVIII. (64.)

Ponieważ to pokrewieństwo tak wiele obeymuje rodzajów, że jch na jednę zwykłą tablicę pomieścić niepodobna: zniewoleni przeto jesteśmy do rozebrania go na powyższe oddziały. Tym sposobem otrzymamy pięć mniejszych, a do użycia wygodniejszych tablic.

Większą część gatunków tego pokrewieństwa żywiąc się Owadami i Robakami należy do liczby Ptaków przelotnych. — Większą jch liczba nie ma wyraźnego wola.

Tablica XIX. (65.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ, A.

Pakli Skaczące, Wcięgodziobe, mające dzioby przyszcuple, okrągławe.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	krótszy niż głowa	prawie walcowaty, szczył	Prosty, brzęgi	nie wcięte; ogon mierny	1. Swiergotek.	<i>Anthus.</i>
					2. Pliszka.	<i>Motacilla.</i>
mierny	przy osadzie szerszy niż wyższy	slabo-nożykowato spadzisty	wcięte; ogon	długi, ruchawy	3. Płochacz.	<i>Accentor.</i>
					4. Pokrzówka.	<i>Sylvia.</i>
slabo-lukowato-nożykowaty, zaokrąglony, cokolwiek ściśniony.	prosty, walcowaty, z brzegami nasiekaniem, zakończony	małym łęczkiem	tępym końcem	5. Rudzik.	<i>Saxicola.</i>	
					6. Pluszcz.	<i>Cinclus.</i>
slabo-lukowato-nożykowaty, zaokrąglony, cokolwiek ściśniony.	prosty, walcowaty, z brzegami nasiekaniem, zakończony	małym łęczkiem	tępym końcem	7. Brzegówka.	<i>Grallina.</i>	
					8. Wronka.	<i>Pyrrhocorax.</i>

UWĄGI DO TABLICY XIX. (65.)

Oddział pierwszy pokrewieństwa *Wciętodziobych* (które CUVIER nazywá *les Dentiostres*) zawiera same prawie takie Ptaki, które się żywią wyłącznie Owadami i Robákami. Większą między niemi liczba obdarzoná jest od Przyrodzenia bardzo przyiemném głosem; ale na to miast właśnie te, które náyprzyiemniéy śpiéwają, są upośledzone w powabności ubarwienia. Wszystkie dotąd znane nie mają wola wyraźnego.

R O D Z A Y I. (66.)

Ś W I É R G O T E K. *ANTHUS*.

Lulu albo Farlouse. Fran. Pieper. Niem.

Dziób prawie mierny, prosty, szczupły, zaokrąglony, kończysty. Szczyt bardzo słabo łukowaty. — Brzegi szczęki wierzchniéy przy końcu słabo w ząb wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Pazur palca tylnego długi, lekko obłączkowaty. Ogon mierny, nieruchawy. n. p. Anthus arboreus. Bechst.

Z pewnością liczymy w tym rodzaju *siedm* gatunków. Wszystkie wmieszane były do rodzaju *Skowronka* bez względu na szczerbę w brzegach szczęki górnej jch dzioba, na kształt pazurów i na sposób życia. BECHSTEIN pierwszy je odosobnił.

Świérgotki są Ptaki drobne, w ubarwieniu nie pozorne, pospolicie szare. Żyją zwykle w gęstych lasach, w zaroślach, albo na łąkach otoczonych gęstemi krzakami. Żywią się drobnými Owadami i Robákami. Jedne z pomiędzy nich ścielą gniazda na gałązkach gęsto krzewistych krzaków, drugie pod
krza-

krzakami na ziemi. Wszystkie prawie mają głos przyjemny; lecz ten nie może jśdź w porównanie z głosem Skowronków. *Swiérgotki* nigdy w locie nie śpięwaia; ale zawsze prawie pod czas śpiewania siedzą na wierzchołkach drzew. — Wszystkie są Ptakami przelotnemi.

RODZĄY II. (67.)

PLISZKA. MOTACILLA.

Hochequeue. albo Lavandière. Fran.

Bachstelze. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szcuple, prosty, walcowaty, kończysty. Szczęki prawie równe. Brzegi obu szczęk wgięte: u wierzchniey przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami małemi. Ogon długi, poziomy, ruchawy.

LATHAM liczy jch *pietnaście* gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Zawsze prawie żyją w bliskości wód, albo na mieyscach niskich wilgotnych. Náyulubieńszém jch pokarmem są Dżdżowniki. Na drzewach rzádko siadaia. Po ziemi biegają szybko. Biegając noszą ogon poziomo, czyli równolegle do poziomemu; a przy káżdém zatrzymaniu się, trzęsą nim pionowo do ziemi. Ten jch zwyczaj zjednał jm w niektórych językach nazwisko *Prączka*. W Wielkiey Polsce znaią je pod nazwiskiem *Trzęsogonek*. Są Ptakami przelotnemi. CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaie.

a. PASTERKA. BODYTES.

Bergeronnette. Fran.

Pazur u palca tylnego długi, słabo łukowato pałasikowaty. n. p. Motacilla flava. GL.

Tom II.

Te gnieźdzą się pospolicie w trawie na łąkach.
Lubią się uwiać wśród bydła na pastwiskach.

b. PLISZKA. MOTACILLA.

Lavandière. albo Hochequeue. Fran.

Pazur u tylnego palca łukowaty. n. p. Motacilla alba. GL.

Te gnieźdzą się náywięcéy w wypruchniałych drzewach albo w dziurach starych strzech wiejskich.

Jak widzimy, te dwa rodzaje *Swiérgotek* i *Pliszka* daia kształtem pazura tylnego piękny przechód z przeszłego pokrewieństwa do tego.

R O D Z Á Y III. (68.)

P Ł O C H A C Z. A C C E N T O R.

Accentor. Fran. Flüevogel. Niem.

Dziób dłuższy niż połowa głowy, prosty, szczupły, prawie walcowaty, ku końcowi zeszczuplony, ostrokończysty. Brzegi obu szczęk wgięte: u wierzchniéy szczęki przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzioba odstonione. Ogon mierny. n. p. Motacilla alpina. GL.

Jak dotąd, znamy tylko dwa gatunki; a te są mieszkanicami Europy. Obadwa były od Naturalistów przerzucane z jednego rodzaju do drugiego, aż wreszcie BECHSTEIN osobny dla nich rodzaj utworzył. Co gorsza? — GMELIN zbierając z pism rozmaitych dla powiększenia ostatniego wydania dzieł LINNEUSZA: opisał wyżej wymieniony gatunek pod trzema następującemi nazwiskami: 1. *Motacilla aplina*, 2. *Sturnus moritanus*, i 3. *Sturnus collaris*.

Podobnych uchybień znájdzie się więcéy w dziele jego. Przyczynę takich zamieszani w téy nauce przypisać potrzeba naprzód zbytniéy skąpości opisów, a powtóre niedokładności cech rodzajowych w systemacie dawniejszym.

Płochacze żyją w kraiach górzystych. Żywią się Owadami, Robákami i nasionami roślin. Należą do liczby Ptaków mniejszych. Gnieźdzą się w rozpadłościach skał i między kupami kamieni. Są bardzo pierzchliwe i ostrożne. Śpiéwają dość przyjemnie.

R O D Z Á Y IV. (69.)

P O K R Z É W K A. S Y L V I A.

Bec-fin. Fran. Säng. Niem.

Dziób połowie głowy równaiący się, prosty, szczupły, przy osadzie wyższy niż szerszy, przy końcu okrągławy, kończysty. Brzegi szczęk niewgięte: przy końcu szczęki wierzchniéy wycięte. Wąsy przy pasczy albo żadne, albo drobne. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba okrągławe, odstonione. Ogon mierny lub krótki.

W tym rodzaju liczymy przeszło sto siedmdziesiąt gatunków, z których sama Europa żywi dobrze różnionych dwadzieścia pięć. Tegocześni Badacze dzielą je na cztery następujące podrodzaie.

a. MYSIKRÓL. REGULUS.

Roitelet albo Figuier. Fran. Zaunkönig. Niem.

Dziób bardzo szczupły, prosty, stożkowaty, ostro kończysty. n. p. Motacilla Regulus. GL.

Ten oddział zawiera náydrobnieysze Ptászki z tego rodzaju, które się żywią drobnými Muszkami i Komarami. W jesieni ciągną do krajów ciepleyszych.

b. KRZCIUCZEK. TROGLODYTES.

Troglodyte. *Fran.* Zaunschnurz. *Niem.*

Dziób bardzo szczupły, ostro kończysty, słabo nożykowato łukowaty. n. p. Sylvia Troglodytes. LATH.

W tym oddziale mieszczą się także bardzo drobne Ptászki. Gatunek za przykład wymieniony, żywiąc się Owadami i Pająkami zostaje u nas na zimę i wśród náyteższych mrozów śpiewa dość przyjemnie. Żyje náywięcéy w gęstych krzewiach blisko płotów. Gnieździ się w płotach: U pospólstwa Polskiego má bardzo wiele nazwisk, mianowicie: *Wółowe oczko, Strasz, Popłotek, Krzciuczek, Szmyrga* i t. p. w.

c. SŁOWIK. CURRUCU.

Fauvette. *Fran.* Grasmücke. *Niem.*

Dziób prosty, równy, szczupły, miernie kończysty z szczytém przy końcu nożykowato spadzistym. n. p. Sylvia Luscinia. LATH.

Do tego oddziału należą náymniej pozorne, ale natomiast náyprzyjemniéy śpiewające Ptáki. Wszystkie odlatują na zimę do cieplic.

W tych trzech oddziałach dziób przy nasadzie jest wyraźnie wyższy niż szerszy, nieprzygnieciony.

d. POKRZÉWKA. SYLVIA.

Rubiette. *Fran.*

Dziób przy nasadzie przygnieciony, prawie tak wysoki jak szeroki; przy końcu zaokrąglony, prosty, kończysty. n. p. Sylvia rubecula. MEY.

Ten oddział czyni kształtém dzióbá piękny przechód do rodzaju następującego. Ptáki do niego należące gnieźdzą się pospolicie w dziurach skál i murów spustoszałych. Niektóre z pomiędzy nich zostają u nás na zimę.

W ogólności wszystkie *Pokrzéwki* są Ptáki drobne, z ubarwienia niepozorne, ale za to náypowabniejszym głosem obdarzone. Większą część gatunków Europejskich ciągnie na zimę do krajów cieplejszych; a z początkiem wiosny powróciwszy do nás, rozweselaia całe okolice náyprzyjemniejszém śpiewaniem. Wszystkie lubią zamieszkiwać gęste krzaki i zarośla w bliskości wód lub mieysc wilgotnych. Żywią się Pałakami, Owadami drobnými i Robakámi. Wszystkie były dawniéj wcielone do rodzaju *Motacilla* bez náymniejszego ostrzeżenia.

RODZÁY V. (70.)

RUDZIK. *SAXICOLA*.

Traquet. *Fran.* Steinschmätzer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, prosty; przy nasadzie przygnieciony, szerszy niż wyższy; dalej zaokrąglony, kończysty. Brzegi szczęki wiérzchniéj przy końcu wycięte. Nosdrza w osadzie dzióba odstónione, z otworami okrągławými. Przy pasczy wąsy szczeciaste, stérczące. n. p. Motacilla Oenanthe. GL.

Ten rodzaj obéymuie dotąd znanych blisko dwadzieścia gatunków. Wszystkie náležą do liczby drobnych ptaków. Ubarwienie jch jest niepozorne, lecz śpiewanie przyjemne. Żywią się wyłącznie O-

wadami i Robákami. Gnieźdzą się albo pod zwaliskami kamieni, albo w rozpadlinach skał, albo na koniec w murach spustoszałych. Od ostatnich (które zwykle *Ruderami* nazywamy) dostały nazwisko *Rudzików*.

Gatunki tu należące były także wmięszane do rodzaju *Motacilla*.

R O D Z A Y VI. (71.)

P L U S C Z. C I N C L U S.

Cincle. albo Merle-d'eau. Fran.

Schwätzler. albo Wasser-Amsel. Niem.

Dziób mierny, nożykowato-prosty, prawie walcowaty. Szczęka wierzchnia małym haczykiem zakończona. Brzęgi wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wierzchniej szczęki przy końcu w ząb wycięte. Nosdrza w osadzie na boku dzioba, wklęsłe, piórkami zastonione, z wąską szparą blisko brzegów. Głowa nieznacznie w dziób przechodzi. n. p. Sturnus Cinclus. GL.

W tym rodzaju liczymy teraz trzy gatunki. Wyżej wymieniony gatunek doznał podobnego losu jak *Płochacze*. U jednych znajdziemy go w rodzaju *Turdus*, u drugich w rodzaju *Sturnus*: a przecież ani z pierwszym ani z drugim rodzajem nie ma nic wspólnego. *Pluszcze* żyją ustawicznie nad takimi wodami, które w zimie nie zamarzają. Szukając żeru wchodzą tak daleko w wodę, dopóki nogami zgruntować mogą. Żywią się Rybkami

drobnými, Owadami i Robákami. Gnieźdzą się w norach brzegów rzek lub jezior. Głos mają dość przyjemny.

R O D Z A Y VII. (72.)

B R Z E G U W K A. G R A L L I N A.

Gralline. Fran.

Dziób mierny, prosty, gładki, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, tępo zakończony. Szczęki prawie równe. Brzegi słabo wgięte, bardzo drobno nasiekane: u wierzchniej szczęki przy końcu wycięte. Broda zaokrąglona większe pół szczęki zajmuje. Otwory nosdrzy w osadzie, podługno okrągławe, z tytu błonką w pół zakryte. Wąsy przy otworze dzioba szczeciaste, położysto-sterczące. Nogi czworopalczaste. Goleń blisko dwa razy tak długą jak palec szrodkowy. Palce wolne, skrajny równa się przy szrodkowemu. Pazur tylny największy. n. p. Grallina melanoleuca. VIEILLOT.

Dotąd znamy dwa gatunki, które są mieszkańcami Nowej Hollandyi. Obadwa są czysto-biało i ciemno-czarno pięknie upstrzone. Jeden przechodzi wielkością ciała *Drozda dużego*, a drugi cokolwiek jest mniejszy. Wysokie jch nogi każą się domyślać, że powinny mieć podobny sposób życia jak *Plucze*, z którymi także nasiekane brzegi dzioba mają wspólne. Nic jednak pewnego dotąd o nich nie wiemy. Jch postać i jch ubarwienie czynią je powabnemi dla oka.

Dziwić się potrzeba: dla czego CUVIER żadney o nich nie uczynił wzmianki w dziele swoim (Le

Régne Animal). Znáydownyly się bowiem przed wydaniem dzieła wymienionego obadwa w zbiorze zoologicznym Paryzkim w bardzo pięknych exemplarzach pod napisem: „*Gralline noire et blanche de la Nouvelle-Hollande.*” Z tychże samych dwóch sztuk ułożyłem wierzytelnie powyższą cechę rodzajową.

R O D Z A Y VIII. (73.)

W R O N K A. P Y R R H O C O R A X.

Chocard. *Fran.* Alpenkrähe. *Niem.*

Dziób mierny, kolorowy, przyszczypty, okrągławy, słabo-łukowato-nożykowaty, cokolwiek ściśniony. Szczęka wierzchnią gładką, wypukłą, słabo-spadzistą. Brzegi gładkie: przy końcu szczęki górnej wycięte. Nosdrza piórkami szczeciastymi, położystymi zakryte. n. p. Corvus Pyrrhocorax. GL.

Dotąd znány dwa gatunki. Wyżey wspomniany mieszka w kraiach górzystych Europy. Gnieździ się w szparach náywyższych skał. Żywi się owocami i ziarnem roślin, tudzież Owadami, Robakami, Slimakami, a nawet i ściérwem. W zimie spuszcza się z gór w niziny znacznymi stadami. Mięso má wyborne, głos chrapliwy i nieprzyjemny. Drugi gatunek (*Le Sicrin* VAILL. *Afr. pl.* LXXXII.) mieszka w Indyach wschodnich. Ten szczególnię z tego względu zasługuje na uwagę, iż nad káżdym uchem má po trzy szcuple pręciki rogowe, które wyrównywają długości ciała.

Tablica XX. (66.)

P O K R E W I E Ń S T W A Ś G O O D D Z I A Ł E B.

Płaki Skączące, Wcięgodzioba maigce dzióły mierne lub długie, unniéy więcéy
ściśnione, nożykowate, ogrubnie.

R O D Z A I E. G E N E R A.

D z i ó b	mierny	przy osadzie zaokrąglony, przy końcu ściśniony, daszkowato nożykowały	1. W ilga.	<i>Oriolus.</i>
			2. Spiewák.	<i>Philedon.</i>
	ściśniony galy	lukowato nożykowały, ostro kończysty	3. Dróól.	<i>Turdus.</i>
			4. Mrówkołóów.	<i>Myiolicera.</i>
	prosty,	nożykowato klinowały; równe, proste	5. Szczebiot.	<i>Gracula.</i>
			6. Dzierzba.	<i>Lanius.</i>
		nożykowato haczykowwały, silny	7. Dzierzbonos.	<i>Barita.</i>

UWĄGI DO TABLICY XX. (66.)

Gdy o Ptákach tego oddziału nie ogólnego powiedzieć nie można, coby niebyło powtórzeniem powyższy cechy oddziałowey; albo czegobyśmy późniéj powtórzyć nie musieli: przystąpimy więc wprost do uwąg nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (74.)

W I L G A. O R I O L U S.

Loriot. *Fran.* Pirol. *albo* Widewall. *albo*
Pfingstvogel. *Niem.*

Dziób mierny, słabo okrągławy, przy osadzie równie wysoki jak szeroki, przy końcu cokolwiek ściśniony, prosty, daszkowato nożykowaty, kolorową błoną pokryty. Szczęka wierzchnią dłuższą niż spodnią, z szczytem ostrym, z brzegami przy końcu wyciętymi. Nosdrza odstonione na bokach w osadzie dzioba. n. p. Oriolus Galbula. LANN.

Liczymy sześć gatunków *Wilg*, które są rozrzucone po różnych częściach świata. Na wszystkich maść żółta, czarna i maiowo zielona są prze-magającemi. Wszystkie odmiieniają kilka razy maść ubarwienia. Gatunek za przykład podany mieszka w Europie. Jest u nas Ptakiem przelotnym. Na wiosnę przybywa on w nasze okolice parami. Gniedzi się w lasach zawieszając swe sztuczne, workowate gniazdo u widełkowatych gałęzek na drzewach. Żywi się Owadami, Robákami i miękkimi owocami roślin, jako to: wiśniami, malinami i t. p. w. Głos jego donośny podobny jest grubemu, wesołemu, przerywanemu gwizdaniu. A że z tym głosem

najczęściej w wilią dni dzdzystych słyszeć się da-
ie: z tąd w niektórych okolicach Polski nazywają
go także *Wywilgą*. Mięso má smaczne. Jego ubar-
wienie mieści go w rzędzie najpiękniejszych Ptaków
Europy. Na początku jesieni ciągną po kilka w je-
dnym stadzie do krajów cieplejszych.

Ten rodzaj w dziele LETHAM (*Latham*) obę-
muie czterdzieści ośm gatunków. Co z tąd pocho-
dzi; że do niego wniósł *Zóltaczki, Ziarnojady i*
Tegostery.

Pod wyrazem maści przemagający (n. p. *maść*
czarną przemagającą) rozumiemy to, że maść czar-
ną większą część pokrycia záymuie.

R O D Z A Y II. (75.)

S P I E W Á K. P H I L E D O N.

Phile don. Fran.

*Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż gło-
wa, ściśniony, łukowato nożykowaty, ku końcowi
zesczuplony, ostro kończysty. Szczęka wierzchnią
dłuższą niż spodnią, ostro bez haczyka zakończoną,
z szczytem ostrym. Szczęka spodnią wgiętą, brzegi
szczęki wierzchniej przy końcu słabo wycięte. Otwory
nosdrzy podłużne, okrągławe, z błoną osady dzioba
aż ku szrodkowi jego wysunione, odstonione. Piórka
wypustek czoła daleko na boki dzioba sięgają. Język
na końcu roztrzepany, penzelkowaty. n. p. *Merops*
carunculata. SHAW.*

Do tego rodzaju należy teraz znanych przeszło
dwadzieścia gatunków, które w dawniejszych sy-
stematach znaydujemy rozprószone po różnych ro-
dzaiach. Mianowicie w rodzajach: *Merops, Corvus,*
Sturnus, Gracula, Certhia i Turdus. Zaiste! słu-

sznie dziwić się potrzeba, że tak charakterystyczne, i na pierwszy prawie rzut oka od wszystkich jnnych różniące się Ptaki, mogły podobnego doświadczyć losu. Oprócz powyższych wyraźnych cech rodzajowych, każdy prawie gatunek má coś szczególniejszego albo w sposobie pokrycia, albo w budowie ciała. Jedne z pomiędzy nich mają mniéj więcéj wyraźne wyrosty na dziobie: takim jest n. p. *Merops corniculatus*. LATH. — Drugie ozdobione są pod dziobem nagiemi, różnomaścistemi, skorzaniami płatkami: jak n. p. *Corvus paradoxus*. LATH. — Inne mają pewną część głowy nagą: n. p. *Certhia lunata*. VIEILL. — Na jnnych nakoniec postrzegamy w pokryciu osobliwszą budowę czyli ukształcenie piór: jak to n. p. *Merops Novae Hollandiae*. GL. i t. p. w.

Niemal wszystkie *Spiéwaki* mają głos bardzo przyjemny. Są mieszkańcami różnych części świata; żaden jednakże nie należy do Europy. Żywią się one Owadami, Robákami i miękkimi owocami roślin.

R O D Z A Y III. (76.)

D R Ó Z D. T U R D U S.

Merle. albo Grive. Fran. Drossel. Niem.

Dziób mierny, prosty, ściśniony, nożykowaty, tępo kończysty. Szczyt na końcu lekko spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu wycięte. Nosdrza z otworami okrągławemi w osadzie na bokach dzioba, nagie, z góry błonką ruchomą zakryte. Ogon mierny lub długi. n. p. Turdus pilaris. GL. —

W tym rodzaju mieścimy blisko *sto pięćdziesiąt* gatunków, z których w saméy Europie znamy trzynastie. Wszystkie prawie są Ptákami tułająciami

się. W czasie wiosny i lata żyją parami w lasach, i w zaroślach. Gnieźdzą się w gęstwinach budując gniazda na gałązkach drzew. Żywią się Owadami, Robakami i jagodami. W jesieni zbierają się w wielkie stada, a tulając się z miejsca na miejsce, objadają winne grona, kaliny, jałowce i t. p. Wszystkie mają mięso wyborne. Niektóre przyozdobione są powabnym ubarwieniem; a wiele między niemi jest takich, które śpiewają bardzo przyjemnie. Między ostatniemi *Drózd Zartowniś* (*Turdus polyglottus*) mieszkający w Ameryce zasługuje na szczególniejszą uwagę: jest on prawda szary i niepozorny, ale przyjemnością głosu przechodzi nawet *Słowika rudego* tém bardziéj; gdyż umie naśladować głosy wszystkich niemal Ptaków.

R O D Z A Y IV. (77.)

M R Ó W K O Ł Ó W. *MYIOTHERA*.

Fourmilier. *Fran.* Ameisenjäger. *Niem.*

Dziób mierny, nożykowato-klinowaty, prosty, jednostaynie ściśniony, tępo kończysty, przy osadzie wyższy niż szerszy z szczytem prostym. Brzegi szczęki wierzchnie proste, niewywinione, przy końcu wycięte. Wąsy przy pasczy szczeciaste sterczące. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami okrągławemi. Ogon krótki. Nogi wysokie. n. p. Turdus Coraya. GL. —

Do tego rodzaju liczymy blisko *dwadzieścia* gatunków, które w dawniejszych dziełach rozrzucone są częścią w rodzaju *Corvus*, częścią w rodzaju *Turdus*. Każdą prawie część świata má sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyją pojedynczo w gęstych lasach i zaroślach. Latają bardzo mało. Biegają prawie ustawicznie po ziemi. Żywią się jago-

dami, Robákami i Owadami. Nade wszystko náybardziéy lubią Mrówki. Jedne z pomiędzy nich przyozdobione są powabném ubarwieniem, drugie obdarzone przyjemnym głosem. Należą do Ptaków pomniejszych. Nogi (w stosunku do ciała) mają w tym rzędzie tak wysokie, że na piérwszy rzut oka zdają się nálezec do rzędu Ptaków *Brodzących*; lecz nogi aż do kolanek piórami pokryte, i palce zupełnie wolne kążą je tu zostawić.

R O D Z A Y V. (78.)

S C Z E B I O T. G R A C U L A E A.

Martin. Fran.

Dziób mierny, klinowato nożykowaty, ściśniony, prosty z szczytem ku końcowi spadzistym. Brzeżki szczęki wierzchniéy przy osadzie na wierzch wywinione, daléy proste, przy końcu wycięte. Na głowie blizny lub płatki nagie. — Nosdrza w osadzie dzioba, z otworami podłużno okrągławémi. Ogon i nogi mierne. n. p. Gracula tristis. LATH.

Ten rodzaj obeymuie przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd (niewiedzieć dla jakich przyczyn) błakaia się u dawniéjszych Systematyków w rodzajach *Gracula*, *Paradisea*, *Sturnus*, *Turdus*, a nawet i w rodzaju *Certhia*.

Szczebioty są mieszkańcami południowych krajów i wysp: żaden więc nie należy do Europy. — Wszystkie żywią się Owadami, Robákami i owocami roślin. Szczególniéy zaś lubią Szarańczę i liszki Chrzaszczów, których pilnie w swięrzzych rolach szukają. Są bardzo żarłoczne, swięgotliwo wrzaskliwe, i śmiałe aż do zuchwałości. Młodo złowione

łatwo się ugłaskać daia; a nauczywszy się gadać, szcobiocą ustawicznie. W jesieni lataia wielkiemi stadami. —

R O D Z A Y VI. (79.)

D Z I E R Ż B A. L A N I U S.

Pie-Grièche. Fran. Würger. Niem.

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosto nożykowaty, przy osadzie wyższy niż szerszy. Szczyt dzioba na czole niezastaiący, ostry, prosty, przy końcu łukowato spadzisty, ostrym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu głęboko w ząb wycięte; u spodniey zaś na końcu ścięte. Otwory nosdrzy okrągławe na bokach w osadzie dzioba. Przy pasczy wasy szczeciaste, sterczące. n. p. Lanius Excubitor. GL.

Dzierzb liczymy blisko pięćdziesiąt gatunków. Każdą prawie część ziemi má z nich sobie właściwe. W saméy Europie gości jch cztery gatunki; a te są u nás Ptakami przelotnemi. Na początku wiosny przybywają parami w nasze okolice. Gnieźdzą się na gałązkach w gęstych krzakach. Na widok zbliżającego się Człowieka lub zwierzęcia jakiego do jch gniazda, wydają głos podobny mlaskaniu. Są śmiałe, zuchwałe i natarczywe. Żádnemu Ptákowi do swych gniazd zbliżyć się nie pozwalają. Lubo náleżą do liczby Ptaków pomniejszych: z podziwienią godną odwagą uderzają one na Sroki i Wrony; a cisnąć się jm w locie z zajadłością pod skrzydła odpędzają je dokuczniém szczypaniem daleko od posady swojey. Téń podobne napowietrzne jch walki godne są widzenia. *Dzierzby* żywią się prawie wyłącznie Owadami i Robákami. Niektórzy Badacze twierdzą, że pożeraia także Ptaki drobniejsze.

To podanie było przyczyną, że je dawniejsi Naturaliści (w brew niezgodności cech) do rzędu Ptaków *Drapieżnych* liczyli. Niektóre między niemi mają głos dość przyjemny.

R O D Z A Y VII. (80.)

D Z I E R Ż B O N O S. *B A R I T A.*

Cassican. *Fran.*

Dziób długi, gruby, prosty, tęp, potężny, okrągławo czworograniasty, ku końcowi coraz mocniej ściśniony. Szczyt szeroko na czoło zastaiący, prosty, słabo spłaszczony; na końcu dzioba nagle spadzisty, ostrym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu w ząb wycięte. Broda większe pół szczęki spodniej zajmuje. Otwory nosdrzy podłużne blisko osady na bokach dzioba wydłubane, niczem niezastłonięte. n. p. *Coracias varia.* LATH.

Tu należy sześć gatunków, których większą część zamieszkuje wyspy morza Indyjskiego. Żaden nie znayduje się w Europie. Opisy jch czytamy w dziełach dawniejszych rozrzucone po rodzajach *Coracias*, *Gracula*, *Corvus*, i *Paradisea*; chociaż z cechami tych rodzajów náymnieszego nie mają podobieństwa. Niektóre między niemi dorastają wielkości *Wrony*. Obyczaje jch mają być podobne obyczajom *Dzierzb*.

Ta-

Tablica XXI. (67.)

P O R N E W I E Ś T W A 560 O D D Z I A Ł C.

Piłki Skaczące, Wcięgodziobe mające dziób gruby, krótszy niż głowa.

RODZAJE.

GENERA.

D z i ó b

{	zaokrąglony	{	prawie walcowaty, tępy, pojęzny	1. Gryzichrzęszcz.	<i>Psaris.</i>
			stoszkowaty, ostro kończysty; skrzydła długie	2. Sinodziób.	<i>Ocypterus.</i>
{	daskowato	{	wypukło daskowaty z szczytem łukowatym	3. Wdzięczka.	<i>Bethylus.</i>
			krótszy niż głowa; zuchwy grube	4. Tanagra.	<i>Tanagra.</i>
			polowie głowy równiający	5. Wzlotozmián.	<i>Euphonia.</i>
			bardzo krótki trójgraniasto daskowaty	6. Krótkodziób.	<i>Spizella.</i>
			wypukły, przy nasadzie przynięciony	7. Siwopiór.	<i>Granululus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXI. (67.)

O ptákach tego oddziału tyle tylko można powiedzieć w ogólności, że prawie wszystkie nie mają wola wyraźnego.

R O D Z A Y I. (81.)

G R Y Z I C H R Z A S C Z. P S A R I S.

Bécarde. Fran.

Dziób długości głowy równaiący, prosty, bardzo gruby, prawie walcowaty, przy końcu cokolwiek zeszuplony i lekko ściśniony, tępy. Szczyt dzioba na czoło niezastaiący, zaokrąglony, prosty, na końcu nagle spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu słabo wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe, duże, na bokach dzioba blisko osady wydrażone, odstonione. Głowa duża, lekko spłaszczona. Palce przednie przy nasadzie zroste. n. p. *Lanius Cayanus*. GL.

Znamy trzy gatunki, które dotąd mieszano do rodzaju *Lanius*. Prawie wszystkie są mieszkańcami południowey Ameryki. Obyczaje jch są nam dotąd nie wiadome. Zrosłemi przy nasadzie palcami czynią one ważny wyjątek w tém pokrewieństwie, gdyż w wszystkich jnych rodzajach palce są zupełnie wolne.

R O D Z A Y II. (82.)

S I N O D Z I Ó B. O C Y P T E R U S.

Langrayen. *albo* Piegrièche-Hirondede. *Fran.*Krähenjäger. *Niem.*

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, prawie mierny, gładki, silny, stożkowaty, na końcu lekko ściśniony, ostro kończysty. Szczyt dzioba zaokrąglony, prosty, przy końcu słabo spadzisty. Szczęka wierzchnią dłuższą niż spodnią. Brzegi szczęki wierzchniej cokolwiek wycięte. Broda dwie trzecie części szczęki dolnej zajmując. Otwory nosdrzy na dziobie blisko osady małe, niby wydłubane, rzadkie, potożystymi wąsami w pół zastonione. Ogon mierny, zaokrąglony lub słabo wycięty. Skrzydła złożone dłuższe niż ogon, lub jemu równe. n. p. *Lanius leucorhynchos.* GL.

W tym rodzaju liczymy pięć gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami wysp morza Indyjskiego; mianowicie wysp Manilli, Timoru i t. p. Návwiększy między niemi nieprzechodzi wielkością *Dzierżby czarnoczelnej*. Wszystkie więc należą do liczby Ptaków pomniejszych. Mimo swą małość są one aż do zuchwałości śmiałe. Nierównie większe, do ich gniazd zbliżające się Ptaki odpędzają z najwyższą zapalczywością. Mając skrzydła długie latają bardzo szybko i zwinnie. Żywią się wyłącznie Owadami i Robakami. Wszystkie dotąd znane mają dzioby błękitne. Ten szczególniejszy charakter różniący je od wszystkich jnnych na pierwszy rzut oka, posłużył nam za źródło do ich nazwiska rodzajowego.

R O D Z A Y III. (83.)

W D Z I E C Z K A. B E T H Y L U S.

Béthyle. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, silny, gładki, daszkowato wypukły. Szczyt łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Broda lekko wypukła, zaokrąglona, większe pół szczęki dolnej ząbmuie. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach dzioba blisko szczytu i osady, odśtonione. Skrzydła mierne. Ogon długi. n. p. Lanius Leverianus. GL.

Znamy tylko jeden gatunek, który jest mieszkańcem Ameryki południowej. Jego obyczaje są nam dotąd niewiadome.

R O D Z A Y IV. (84.)

T A N A G R A. T A N A G R A.

Tangara. Fran. Spatz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nożykowato klinowaty, przy nasadzie prawie tak szeroki jak wysoki. Szczyt tępy, przy końcu spadzisty. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Zuchwy szczęki spodniej przy nasadzie mniej więcej zgrubiałe. Nosdrza w osadzie dzioba z otworami okrągłymi.

Ten rodzaj obéymuie blisko dwadzieścia gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i nasionami roślin. Wszystkie są z liczby Ptaków drobnych. Zręczność niektórych w budowaniu gniazd zasługuie na uwagę. Cuvier dzieli je na następujące cztery podrodzaie.

a. TANAGRA. TANAGRA.

Tangara Gros-Bec. albo Tangara proprement dit.

Dziób silny, wypukły, z szczytem zaokrąglonym. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie mało co zgrubiałe. n. p. Tanagra magna. GL.

b. TANGARZYK. CARDINALIS.

Tangara - Cardinal. Fran.

Dziób prawie stożkowaty z szczytem zaokrąglonym. Brzegi szczęki wierzchniéy przy końcu w tępy ząb wycięte. n. p. Tanagra rubra. GL.

c. LORYIOT. LORIOTUS.

Tangara-Loriot. Fran.

Dziób ostro kończysty, cokolwiek zgięty. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie bardzo mało zgrubiałe. n. p. Tanagra cristata. GL.

d. ZUCHWIĄK. RAMPHOCELUS.

Tangara-Ramphocèle. Fran.

Dziób daszkowato klinowaty. Zuchwy szczęki spodniéy przy nasadzie potężnie zgrubiałe. n. p. Tanagra Jacapa. GL.

R O D Z A Y V. (85.)

W Z Ł O T O Z M I A N. E U P H O N E.

Euphone. albo Tangara-Bouvreuril. Fran.

Dziób prosty, krótki, połowie długości głowy równaiący, gruby, tróygraniasty, daszkowato klinowaty: przy nasadzie szerszy niż wyższy, na bokach wgnieciony; przy końcu ściśniony. Szczyt ostry, nożykowato łukowaty. Brzegi szczęki wierzchniéy

przy końcu lekko wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba. n. p. *Tanagra tricolor*. GL.

W tym rodzaju mieści się przeszło dwadzieścia gatunków. Wszystkie zamieszkują gorące kraje Ameryki. Żywią się Owadami, Robakami i ziarnem. Są to same drobne, ale bardzo powabnie ubarwione ptaszki. Niektóre między niemi obrócone ukośnie do słońca zmieniają całe ubarwienie w żółtość i połysk czystego złota. Takim jest n. p. *Tanagra flava*. GL.

Ta podziwienią godną zmienność maści w jch ubarwieniu posłużyła za zasadę do jch nazwiska rodzajowego. Są także między niemi i takie, które śpiewają przyjemnie.

R O D Z A Y VI. (86.)

K R O T K O D Z I Ó B. S P I Z I T E S.

Lanielle. Fran. Kurz-Schnabel. Niem.

Dziób bardzo krótki, silny, prosty, tróyrzaniasty. Szczyt ostry, nożykowaty, małym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba wąskie, z wierzchu błoną zakryte, piórami położystemi w pół zastonione. n. p. *Pipra punctata*. LATH.

Znamy dotąd dwa gatunki, które mimo różnic w budowie dzioba i nóg wmięszano do rodzaju *Pipra*. Obadwa żyją na Nowej Hollandyi. Obadwa mają postać i ubarwienie przyjemne. Należą do liczby Ptaków najmniejszych; bo ledwie wyrównywią *Sikorze modréy*. O jch obyczajach nic jeszcze pewnego nie wiemy.

Ten rodzaj utworzył LICHTENSTEIN *Profesor Zoologii w Król. Berlińskim Uniwersytecie*.

R O D Z A Y VII. (87.)

S I W O P I Ó R. G R A U C A L U S.

Choucari. albo Échenilleur. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, daszkowato wypukły, w pół haczykowaty: przy nasadzie pod wąsami mniey więcéy przygnieciony i prawie tak wysoki jak szeroki; daléy wzniesiony, wypukły, słabo ściśniony. Szczyt tępy, łukowato spadzisty. Szczeka wierzchnia cokolwiek dłuższą niż spodnia. Broda cokolwiek wypukła. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu słabowycięte. Otwory nosdrzy gęstemi położystemi, szczeciastemi wąsami zakryte. n. p. *Corvus papuensis*. GL.

Liczba gatunków tu należących dochodzi do dwudziestu. Są one mieszkańcami południowéy Afryki, Indyy wschodnich i wysp jm przyległych. U dawniejszych Systematyków znaydujemy opisy jch częścią w rodzaju *Corvus*, a częścią w rodzaju *Muscicapa*; lecz trudno pozornego nawet upatrzyć w nich podobieństwa, któreby takie jch pomieszczenie usprawiedliwić mogło.

CUVIER utworzył z nich dwa osobne podrodzaie 1. *Craucalus*. n. p. *Corvus novæ Guineæ*. LATH. — i 2. *Ceblepyris*. n. p. *Muscicapa cana*. GL. — Widziałem sám, i opisałem szczegółowo wszystkie te Ptaki; ale mimo náyściślejszego porównywania, nie mogłem dostrzedz w nich takich różnic na którychby powyższy jch podział oprzeć można.

Nazwisko tego rodzaju zastósowano do maści jch ubarwienia; gdyż gatunki dotąd znane albo są siwe albo popielate, i różnią się między sobą tylko upstrzeniem i wielkością.

Tablica XXII. (68.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ D.

Ptaki Skączące, Wciętodziobe mające dziób mierny lub dłuższy niż głowa, przy nasadzie szerszy niż wyższy.

RODZAJE. GENERA.

Wąsy przy pasczy	{	żądne; głowa	{	mierną	1. Mucholówka. <i>Muscicapa</i> .	
				nagą . . .	2. Łysak. <i>Gymnocephalus</i> .	
				czubatą . .	3. Stroynoczub. <i>Cephalopterus</i> .	
				dużą, piórami pokrytą	4. Jedwabnik. <i>Ampelis</i> .	

UWĄGI DO TABLICY XXII. (68.)

Przejdźmy odrazu do uwąg nad każdym z dopiero wymienionych rodzajów.

RODZAJ I. (83.)

MUCHOŁOWKA. *MUSCICAPA*.Gobe-Mouche. *Fran.* Fliegenschnäpper. *Niem.*

Dziób mierny, silny, nizko daszkowaty, przy nasadzie szerszy niż wyższy. Szczęka wierzchnią małym haczykiem zakończoną, z brzegami przy końcu wyciętymi. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie na bokach dzioba wąsami szczeciastymi zasłonięte. Wąsy przy pasczy szczeciaste, sterczące.

Ten rodzaj zawiera przeszło sto gatunków różnej wielkości. Każdą część świata, a nawet każdą prawie większą wyspę ma między temi sobie właściwe gatunki. W Europie znamy jch trzy. Wszystkie żyją niemal wyłącznie Owadami i Robakami, za którymi się ustawicznie uganiają. Wszystkie okazują w oczach pewien wyraz zuchwałości. Niektóre są dosyć powabnie ubarwione. CUVIER dzieli ten rodzaj na cztery następujące podrodzaje.

a. MUCHOŁÓWKA. MUSCICAPA.

Gobe Mouche. *Fran.*

Dziób prosty, cokolwiek tylko szerszy, niż wyższy. n. p. Muscicapa grisola. GL.

Do tego oddziału należą wszystkie Europejskie i niektóre mniejsze zamorskie gatunki.

b. DŁAWIMUSZKA. MUSCIPETA.

Moucherole. *Fran.*

Dziób prosty, dwa razy tak szeroki jak wysoki. n. p. Muscicapa paradisi. GL.

Tu należą drobniejsze, ale z całego rodzaju náyozdobniejsze gatunki. Między niemi pomieścić potrzeba i te, które w dawniejszych systematach mylnie do rodzaju *Todus* policzono. Wszystkie są zamorskie (*exoticus*).

c. TYRAN. TYRANNUS.

Tyran. *Fran.*

Dziób potężny, cokolwiek szerszy niż wyższy przegięto prosty, wyraźnie daszkowaty. n. p. Lanius sulfuraceus. GL.

Do tego oddziału należą gatunki okazalsze, których większą część (niewiedzieć z jakiego powodu) policzoną była do rodzajów *Lanius* i *Corvus*. — Resztę znáydujemy w rodzaju *Muscicapa*. Zdarzą

Tablica XXII. (68.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ D.

Ptaki Skączące, Wciętodziobe mające dziób' mierny lub dłuższy niż głowa, przy nasadzie szerszy niż wyższy.

RODZAJE. GENERA.

Wąsy przy pasczy	{	długie, szczeciaste, sterczące .	1. Mucholówka. <i>Muscicapa.</i>
	{	żądne; { mierną {	
		nagą . . .	2. Łysak. <i>Gymnocephalus.</i>
		czubatą . .	3. Stroynoczub. <i>Cephalopterus.</i>
		dużą, piórami pokrytą	4. Jedwabnik. <i>Ampelis.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXII. (68.)

Przejdźmy odrazu do uwag nad każdym z dopiero wymienionych rodzajów.

RODZAJ I. (88.)

MUCHOŁÓWKA. *MUSCICAPA.*Gobe-Mouche. *Fran.* Fliegenschnäpper. *Niem.*

Dziób mierny, silny, nizko daszkowaty, przy nasadzie szerszy niż wyższy. Szczęka wierzchnią małym haczykiem zakończoną, z brzegami przy końcu wyciętymi. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie na bokach dzioba wąsami szczeciastymi zastłonięte. Wąsy przy pasczy szczeciaste, sterczące.

Ten rodzaj zawiera przeszło sto gatunków różnej wielkości. Każdą część świata, a nawet każdą prawie większą wyspa ma między temi sobie właściwe gatunki. W Europie znamy jch trzy. Wszystkie żyją niemal wyłącznie Owadami i Robákami, za któremi się ustawicznie uganiają. Wszystkie okazują w oczach pewien wyraz zuchwałości. Niektóre są dosyć powabnie ubarwione. CUVIER dzieli ten rodzaj na cztery następujące podrodzaje.

a. MUCHOŁÓWKA. MUSCICAPA.

Gobe Mouche. Fran.

Dziób prosty, cokolwiek tylko szerszy, niż wyższy. n. p. *Muscicapa grisola.* GL.

Do tego oddziału należą wszystkie Europejskie i niektóre mniejsze zamorskie gatunki.

b. DŁAWIMUSZKA. MUSCIPETA.

Moucherole. Fran.

Dziób prosty, dwa razy tak szeroki jak wysoki. n. p. *Muscicapa paradisi.* GL.

Tu należą drobniejsze, ale z całego rodzaju náyozdobniejsze gatunki. Między niemi pomieścić potrzeba i te, które w dawniejszych systematach mylnie do rodzaju *Todus* policzono. Wszystkie są zamorskie (*exoticus*).

c. TYRAN. TYRANNUS.

Tyran. Fran.

Dziób potężny, cokolwiek szerszy niż wyższy przegięto prosty, wyraźnie daszkowaty. n. p. *Lanius sulfuraceus.* GL.

Do tego oddziału należą gatunki okazalsze, których większą część (niewiedzieć z jakiego powodu) policzoną była do rodzajów *Lanius* i *Corvus*. — Resztę znáydujemy w rodzaju *Muscicapa*. Zdarzą

się także, że niektórych gatunków samice w jnnym, a samców w jnnym z tych trzech rodzajów napoty-
kamy opisane. Wszystkie są zamorskie. Postać
ich okazuje nąwzięcý wyrazu zuchwałości.

d. ŻUKODEAW. EDOLIUS.

Drongo. Fran.

Dziób potężny, cokolwiek szerszy niż wyższy, daszkowato nożykowaty, cały słabo łukowato zgięty.
n. p. *Lanius forficatus*. GL.

W tym oddziale mieścimy same okazałe gatunki, które tyle mają w sobie charakterystyczności, iżby z nich osobny rodzaj utworzyć można. Doznały one podobnego losu jak przeszłe; znaydujemy bowiem opisy ich rozrzucone w rodzajach *Corvus*, *Lanius*, *Muscicapa*: co górsza? nawet i w rodzaju *Cuculus*. Prawie wszystkie żyją na wyspach Wschodnio-Indyjskich.

R O D Z A Y II. (89.)

Ł Y S A K. G Y M N O C E P H A L U S.

Gymnocephale. albo Tyran-Chauve. albo
Choucas-Chauve. Fran.

Dziób mierny, gruby, potężny, daszkowaty, prosty: przy osadzie przeszło dwarazy tak szeroki jak wysoki; ku końcowi zwolna ściśniony. Szczyt wzniesiony słabo nożykowato spadzisty, małym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu wycięte. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzioba. Ptasz Obszerna. Głowa naga, miernéy wielkości.

Tu należą dwa gatunki; a i te potrzeba na dwa osobne podrodzaie rozdzielić.

a. ŁYSÁK. GYMNOCEPHALUS.
Tyran-Chauve. Fran.

Sczyt dzioba ostry. Głowa cała nagą. Szyja pokryta gęsto piórami dużemi. n. p. Gymnocephalus Capucinus. GEOFF.

Gatunek za przykład dopiero wymieniony cały oliwkowo tabaczkowaty jest wielkości *Kawki*. Mieszka w Kaiennie. W ostatniem wydaniu dzieł LINNEUSZA znayduie się opisany pod nazwiskiem *Corvus calvus*. Trudno zgadnąć powodów takiego pomieszczenia. Kształt dzioba jego i głowa nagą, którą z pomiędzy gęstych i dużych piór szyi podobnie jak z kaptura wygląda: rozróżniaia go zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich dotąd znanych Ptaków. — Sposób życia jego jest jeszcze nie wiadomy.

b. ŁYSOWRON. GYMNODERUS.
Gymnodère. Fran.

Sczyt dzioba tępy. Głowa i szyja mieyscami nagie, a mieyscami pokryte piórkami kutnerowatemi. n. p. Gracula nudicollis. SH.

Gatunek za przykład tu podany opisany jest w ostatniem wydaniu dzieł LINNEUSZA pod dwiema następującemi nazwiskami: *Corvus nudus* i *Gracula foetida*. A przecież ani z pierwszym ani z drugim rodzajem nie má cech wspólnych. Mieszka w Ameryce południowey.

R O D Z À Y III. (90.)

STROYNOCZUB. CEPHALOPTERUS.

Cephaloptère. Fran. Schopfvogel. Niem.

Dziób mierny, potężny, gruby, daszkowato nożykowaty: przy osadzie prawie tak wysoki jak szé-

roki. Brzęgi szczęki wierzchnie przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza piórami czuba zastonięta. Na głowie i na osadzie dzioba pióra gęste, pionowe, wysokie, u wierzchu rozszerzone i na bok poschylane tworzą czub wielki w kształcie wypukłej muszli, którą cały dziób zastania. Boki szyi nagie. Na przodzie szyi pióra długie, szerokie, w jeden kłęb zwinione, i na kształt worka przed pierśmi wiszące. n. p. *Cephalopterus ornatus*. GEOFF.

Znamy tylko jeden gatunek. Jest on wielkości Wrony. Mieszka w Ameryce. Jego obyczaje i sposób życia są jeszcze nie znaiome. Stroynoczub jest Ptakiem tak osobliwszym z kształtu czuba i z piór przed pierśmi wiszącymi, że między dotąd znanymi Ptakami nic jemu podobnego nieznajdujemy.

RODZĄY IV. (gr.)

JEDWABNIK. *AMPELIS*.

Piauhou. Fran.

Dziób cokolwiek krótszy niż głowa, gruby, prosty, silny, okrągławo daszkowaty, przy osadzie prawie tak wysoki jak szeroki, lub cokolwiek szerszy. Szczyt zaokrąglony, przy końcu spadzisty. Brzęgi szczęki wierzchnie przy końcu wycięte. Płaszcz obszerne. Nosdrza w osadzie dzioba piórami zastonięta. Głowa duża, bez czuba, suto piórami pokryta. n. p. *Muscicapa rubricollis*. GL.

Ten rodzaj składa się z czterech gatunków, które mieszkają w Ameryce. Należą one do okazalszych i powabnie ubarwionych Ptaków. Opisy ich czytamy w dziełach dawniejszych przy rodzajach *Muscicapa*, *Coracias*, i *Ampelis*. Wszystkich ulubionym pokarmem są Owady. Głos mają nie przyjemny, wrzaskliwy.

Tablica XXIII. (69.)

POKREWIEŃSTWA 5go. ODDZIAŁ E.

Ptaki Skączące, Wciętodzióbe mające dziób krótszy niż głowa,
nizki, przy nasadzie rozszerzony: pascz obszerna.

RODZAJ. GENERA.

Dziób	{	nizko daszkowaty	1. Szkarłatówka. <i>Cotinga.</i>
		z wierzchu i ze spodu wypukły	2. Jemiolucha. <i>Bombycivora.</i>
		bardzo nizki i rozszerzony . . .	3. Wielkopasz. <i>Procnias,</i>

UWĄGI DO TABLICY XXIII. (69.)

O Ptakach tego oddziału tylko to można powiedzieć w ogólności, że mają pascz bardzo obszerną, i że tą czynią piękny przechód do pokrewieństwa następującego.

RODZAJ I. (92.)

SZKARŁATUWKA. *COTINGA.*

Cotinga. Fran. Schmukkvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, nizki, przy osadzie znacznie szerszy niż wyższy, daszkowaty, z szczytem słabo nożykowato spadzistym. Szczęki prawie trójkątne: wierzchnią małym haczykiem zakończoną. Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu

wycięte. *Paszc obszerna. Nosdrza w osadzie piórami zastonione. Głowa mierna. n. p. Ampelis Pompadora. GL.*

Szkarłatówki są mieszkańcami Ameryki. Żywią się Owadami, Robákami i miękkimi owocami drzew. Samce stare niemal w wszystkich gatunkach w porze párzenia się przyozdobione są ubarwieniem przepyszném. Náyżywszy błękit lazuru i náypiękniejszą purpura obok náyczystszy białości, są to maści w tym rodzaju náywzyczajniejsze, które ożywia świetny połysk. Samice zaś i młode jednoroczne samce bywają pospolicie niepozorne, szarawe, i nie okazują na sobie ani śladu téj piękności barwy, jaką w roku trzecim otrzymać mają. Dobrze rozróżnionych znamy pięć gatunków. — Budowa piór w jch pokroju zasługuje na uwagę.

R O D Z A Y II. (93.)

JÉMIOLUCHA. *BOMBYCIVORA.*

Jaseur. Fran. Seidenschwanz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty: przy osadzie mocno przygnieciony, znacznie szerszy niż wyższy; przy końcu zeszuplony, z wierzchu i ze spodu słabo wypukły, zaokrąglony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu słabo w ząb wycięte. Nosdrza z osadą ku szrodkowi dzioba posunione, gęstymi szczeciastymi, położystymi wąsami pokryte. Paszc obszerna. Szypułki lotek krótszych rogowymi, jasno maścistymi płatkami zakończone. n. p. Ampelis garulus. GL.

Tu liczymy z pewnością dwa gatunki, które mieszkają w północnych krajach Europy i Ameryki. Żyją gromadnie. Są Ptákami tułającymi się. — Bez względu na porę roku przelatuja stadami z miejsca na miejsce. Objadają winne grona, owoce Ka-

liny, Jarzębiny, Jémioły, Jałowce i jagody wszelkiego gatunku. Są niezmiernie żarłoczne, świegotliwe i głupie. Łapią się w náyprostsze sidła. Złowione łatwo się oswajaiają, i jedzą wszystko. Ubarwienie mają dosyć powabne, a mięso wyborne.

R O D Z A Y III. (94.)

W I E L K O P A S C Z. P R O C N I A S.

Procnias. *Fran.* Schnapper. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, płaski, przy osadzie potężnie rozszerzony, prawie trójkątny. Szczyt przy końcu słabo spadzisty, małym ściśnionym haczykiem zakończony. Brzegi szczęki wierzchniey przy końcu wycięte. Broda krótka, zadarta, płytka. Otwory nosdrzy okrągławe, na przód zwrócone, z osadą aż ku szrodkowi dzioba posunione. Pąszcz bardzo obszerna z otworem aż popod oczy zastaiącym. Język bardzo krótki, szupły, na końcu rozdwojony, kończysty. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. n. p. *Ampelis carunculata.* GL.

Ten rodzaj obeymuie pięć gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki południowey. Żywią się owocami miękkimi roślin, Owadami i Robákami. Nie wiele znaydziemy między niemi takich gatunków, któreby na sobie nie miały nic osobliwego. U jednych postrzegamy mięsiste wyrosty na głowie; u drugich widzimy pod dzióbem wiszące u podgardla wąskie, długie, nagie skorzane strzępki; na jnnych zastanawia przyjemná zmienność maści ubarwienia. Większą część dotąd znanych będąc białe lub siwe są z pokryciá swego nie pozorne. Znayduia się między niemi i takie, które mają do tego stopnia piękne ubarwienie, że do ozdobniejszych Ptaków policzone bydz mogą.

Tablica XXIV. (70.)

P O K R E W I E Ń S T W O VI. (15.)

P A S C Z A S T E. H I A N T E S.

Ptáki Skączące mające pascz bardzo obszerną: dziób krótki, niski, przy osadzie potężnie rozszerzony: brzegi szczęk gładkie, wgięte: nogi krótkie.

R O D Z À Y.

G E N U S.

Jaskółka.

Hirundo.

UWĄGI DO TABLICY XXIV. (70.)

Ponieważ to pokrewieństwo zawiera tylko jeden rodzaj: przystąpmy więc wprost do uwag rodzajowych.

R O D Z À Y I. (95.)

J A S K Ó Ł K A. H I R U N D O.

Hirondelle. *Fran.* Schwalbe. *Niem.*

Dziób krótki, daszkowaty, tróygraniasty: przy nasadzie mocno przygnieciony i rozszerzony: na końcu ściśniony, słabo haczykowaty. Brzegi szczęk wgięte, niewycięte. Broda prosta. Pascz obszerna. Wąsy przy pasczy drobne, rzadkie. Otwory nosdrzy okrągławe w osadzie dzioba piórami zastonione.
Je-

Jezyk krótki szeroki, skrzydła długie. Nogi krótkie słabe, kosmate lub nagie, czworo palczaste. Palec tylny u niektórych dowolnie na bok zwrotny. n. p. Hirundo urbica. GL.

Jaskółek znamy przeszło trzydzieści gatunków; a te są mieszkańcami różnych części świata. Europa liczy jch trzy; i te są Ptakami przelotnemi. Przybywają one do nas w połowie wiosny; a na początku jesieni odlatują stadami do krajów cieplejszych. Z tych dwa gatunki (*Dymówka* i *Oknówka*) budują sobie gniazda z błota przyczepiając je do domów ludzkich w miejscach zabezpieczonych przed dęszem. Błoto na gniazda noszą w dziobie i w części gardła, i urabiają go z śliną swoją; a ta nadaie mu tę wistą tęgość, jaką po wyschnięciu okazuje w jch gniazdach. Gospodarze rządni niepozwalaiajm przyczepiać gniazd do domów swoich z dwóch następujących przyczyn: naprzód, że szpecą domy błotem i gnoiem swoim; a powtórę ponieważ się w jch gniazdach *Pluskwy* bardzo mnożą, które po odlocie *Jaskółek* do mieszkań ludzkich przechodzą. Powyższe dwa gatunki *Jaskółek* europejskich są dotąd u pospólstwa przedmiotem nąyniedorzeczniejszych baśni i powieści. Trzeci gatunek *Jaskółek* europejskich (*Grzebielucha*) gnieździ się w nórach podziemnych.

Wszystkie *Jaskółki* mają lot bardzo bystry. Na wszystkich maść czarna jest przemagająca. Żyją gromadnie latając licznemi stadami bardzo wysoko. Są śmiałe aż do zuchwałości. Z Ptakami drapieżnemi lubią się drażnić: skoro którego spostrzegą, krążą około niego z przeraźliwym krzykiem. Żywią się prawie wyłącznie drobnemi wysoko latającemi Owadami: dla tego też uganiaia się za niemi ustawicznie w powietrzu. Wszystkie prawie świergoczą dość przyjemnie. Wszystkie będąc Ptakami kochającemi wol-

ność nieograniczoną, nie pozwalają się trzymać w klątkach; bo dla niedostatku przyzwoitego ruchu i świeżych Owadów, wkrótce w nich zdychają. Wszystkie prawie okazują w lepieniu swych gniazd bardzo wiele zręczności. Gniazdo *Jaskółki Salangany* (*Hirundo esculenta*. GL.) mieszkającej w Indyach na brzegach Kochinchiny, jest bardzo kosztowne; liczą go bowiem między náywiększe przysmaczki na stołach pańskich.

To pokrewieństwo jest pięknym ogniwem między rzędami Ptaków *Skaczących* i *Przyczepnych*.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków *Skaczących*.

Tablica XXV. (71.)

R Z Ę D C Z W Á R T Y. (20.)

PRZYCZEPNE. ADHAMANTES.

Ptaki mające nogi krótkie, czworopalczaste: palce *albo* wolne i wszystkie na przód zwrócone; *albo* cokolwiek przy nasadzie błoną spięte, a palec czwarty dowolnie zwrotny: dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

P a l c e	{	wolne, wszystkie na przód zwrócone; skrzydła . . .	{	przedłużone 1. Jérzyk. <i>Cypselus</i> .
				mierne . . . 2. Czepiga. <i>Colius</i> .
	{ spięte cokolwiek przy osadzie; palec tylny zwrotny			

UWAGI DO TABLICY XXV. (71.)

Jdąc tu za przykładem sławnego *Ornitologa* BRISSONA, odważam się na utworzenie rzędu osobnego z rodzajów dopiero w tablicy wyrażonych. Oczywiście cech w uporządkowaniu jch palców u nóg zdaie się dostatecznie usprawiedliwiać krok niniejszy. Jakoż jedne z policzonych tu Ptaków mają u nóg palce wolne i wszystkie cztery stale na przód zwrócone, u drugich zaś palec czwarty umieszczony jest na przyszkodkowy stronie nogi, i może się dowolnie na przód lub na bok zwracać, nigdy jednakże zupełnie w tył przekreść się niepozwoili. Ostatnie mają palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte. —

Wszystkie prawie tu policzone Ptaki okazują szczególniejszą zręczność w przyczepianiu się do ciał gładkich. Większą jch połowa ma skrzydła długie, a lot bardzo bystry. Niektóre (mimo innego ukształcenia nóg) łążą zręcznie po drzewach. Wszystkie nie mają wola wyraźnego.

R O D Z A Y I. (96.)

J É R Z Y K. C Y P S E L U S.

Martinet. *Fran.* Häkkler. *albo* Segler. *Niem.*

Dziób bardzo krótki, tróyraniasty, słaby: przy osadzie przygnieciony, potężnie rozszerzony i tak piórami pokryty, iż ledwie koniec jego widoczny. Koniec ściśnięty, haczykowaty. Brzegi szczęk gładkie, słabo wgięte. Płaszcz obszerna bez wąsów. — Nosdrza w osadzie piórami zakryte. Skrzydła bardzo długie. Nogi bardzo krótkie, kosmate, przyczepne. Palce wolne, wszystkie cztery na przód zwrócone. n. p. Hirundo Apus. GL.

*Jérzyków liczymy z pewnością sześć gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Europa żywi z nich dwa gatunki. Obadwa są Ptakami przelotnemi. Przybywają do nas w drugi połowie wiosny. Gnieźdzą się w szparach skał i murów wysokich. W jesieni wracają do krajów cieplejszych. Wszystkie Jérzyki żywią się wyłącznie drobnemi wysoko latającemi Owadami. Z przyczyny bardzo krótkich nóg rzadko siadają na równy ziemi; ale ustawicznie prawie buiają wysoko w powietrzu. Należą do liczby náyzwinniéy i náybystrzéy latających Ptaków; gdyż jedna tylko *Fregeta* może mieć przed niemi pierwszeństwo. Wszystkie przyłączano dawniéj do rodzaju *Hirundo*.*

R O D Z A Y II. (97.)

C Z E P I G A. C O L I U S.

Coliou. *Fran.* Klammervogel. *Niem.*

Dziób krótki, gruby, tępy, lekko ściśniony. — Szczęka wierzchnią przy końcu wypukłą, spadziłą, krzyżuje się cokolwiek z spodnią. Brzegi gładkie, Pascz mierna. Nosdrza naboczne, w osadzie dzioba, piórami pokryte. Język krótki, na końcu rozdarty. Skrzydła mierne. Ogon bardzo długi, wąski. Nogi prawie miernie wysokie z goleniami nagiemi. Wszystkie cztery palce wolne, na przód zwrócone. n. p. Colius erythropus. LATH.

W ornitologii *Letema* rodzaj ten zawiera wzmiankę o siedmiu gatunkach; rzeczywiście zaś znanych tylko cztery. Trzy przeto nadliczone, są może tylko odmianami ubarwienia płci lub wieku. Wszystkie *Czepigi* są mieszkańcami południowych krajów Azji, Afryki i wysp jm przyległych. Żyją gromadnie. Żywią się Owadami, Robakami i owocami roślin. Koniec szczęki wierzchniej (przy zamkniętym dziobie) ma do połowy skrzyżowany z końcem szczęki spodniej. Żyją gromadnie. Gnieźdzą się w gęstych krzewach. Gniazda budują blisko jedno drugiego: z tąd często kilka a czasem i kilkanaście na jednym krzaku można je znaleźć. Latają dość szybko. Łazą zrećźnie po drzewach. Wszystkie należą do liczby Ptaków drobnych; ciało bowiem największego z dotąd znanych, zaledwie wyrównywa ciału *Dzierłatki*.

CUVIER twierdzi, że *Czepigi* śpią w nocy, wisząc blisko siebie u gałęzi drzew na dół głowami, podobnie jak *Nietoperze*. To podanie będzie podobno

potrzebować potwierdzenia; gdyż z przyczyny zbyt długich ogonów, położenie takie byłoby dla Czepig bardzo niewygodne.

RODZAJ III. (98.)

KOZODOY. CAPRIMULGUS.

Tête-Chèvre. albo Crapaud-Volant. albo Engoulevant. *Fran.* Geismelker. albo Nachtschatten. albo Schnurrer. *Niem.* Goatsucker. *Angl.* Lelek. *Rossy.* Aegothelas. *Grec.*

Dziób krótki, słaby nożykowaty: przy osadzie mocno przygnieciony, potężnie rozszerzony i tak piórami pokryty, iż tylko sam koniec widoczny. — Koniec ściśniony, wraz z brodą haczykowato podgięty. Paszczyca najobszérniejsza. Język długi, kończysty. Wąsy przy paszczy szczeciaste, długie, sterczące. Nosdrza w osadzie piórami pokryte. Oczy duże, naboczne. Skrzydła długie. Nogi krótkie, słabe, mniej więcej kosmate. Palce wszystkie przy osadzie cokolwiek błoną spięte. Palec tylny mały, na stronie przysrodkowej umieszczony, dowolnie naprzód zwrotny. Pazur palca szredniego grzebykowaty. n. p. *Caprimulgus europaeus*. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie blisko dwadzieścia gatunków: które rozrzucone są po różnych częściach świata. W Europie znany tylko jeden gatunek: ten jest u nas Ptakiem przelotnym. Wszystkie do-
tąd znane Kozodoje, mając na sobie pióra ciemne

i bledziéy rudo drobno nakrapiane, są sobie wielce podobne. Różnice zatém jch gatunków stanowią: wielkość ciała, długość i kształt ogona, i nakoniec obecność plam białych lub płowych w pokryciu. O tych plamach to w ogólności można powiedzieć, że samce mają zwykle plamy białe; a na tychże samych miejscach znaydujemy u samic plamy płowe. Wszystkie *Kozodoie* żyją wyłącznie Owadami; szczególniéy zaś lubią *Zuki* i *Zmierzchnice*, które żywe połykają. Zdarza się więc często, że w żołądku świeżo zabitego *Kozodoia*, żyjące jeszcze *Zuki* znaleźć można. To mają wspólne z *Ropuchami*.

Kozodoie są Ptakami nocnemi. Sypiają w dzień na drzewach przytulone do gałęzi; a będąc tak rude, jak kora drzew: trudno jch wysledzić; gdyż popolicie poczytuie się je zdaleka za sęki tychże gałęzi. Wieczorem wylatują na żér. Lot mają lekki, zwinnie, i bardzo szybki. Latając wydaia słaby, mrukliwy głos podobny poniekađ mruczeniu Kota w cieple leżacego. Mieszkają w lasach. Gnieźdzą się na gołéy ziemi pod krzakami. Niektórzy Pisarze twierdzą, że wysledzone przenoszą swe jaja w dzióbach na inne miejsce.

Ptáki tego rodzaju należą takżé do liczby owych, o których mnóstwo niedorzecznych baśni między pospółstwem upowszechniono. Szczególniéy zaś posądzano je náyniestuszniei o ssanie Owiec i Kóz: o czém świadczą odwieczne jednoznaczne nazwiska, które prawie w wszystkich językach dostały. —

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Przyczepnych.

Tablica XXVI. (72.)

R Z E D P I A T Y. (21.)

D R A P I E Z N E. R A P T A T O R E S.

Ptąki mające nogi silne, chwytne: mierne lub wysokie, z jednym palcem w tył a z trzema na przód zwróconemi: palce przednie albo wolne, albo po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte: u palców szpony silne, łukowate, mnięj więcej ostrokończyste: podeszwę chropowatą: dziób silny, haczysty.

P O K R E W I E D S T W A. F A M I L I A E.

N o g i	{ mierne; głowa mierna	wielką, napuszysto upiérzoną 1. Nocne.	<i>Nocturni.</i>
		piórami pokrytą . . . 2. Orlikowate.	<i>Accipitrini.</i>
		całą lub w części nagą 3. Sciérwożérne.	<i>Fulturini.</i>
		bardzo wysokie; palce przykrótkie 4. Długonogie.	<i>Grallatorii.</i>

UWAGI DO TABLICY XXVI. (72.)

W całej gromadzie Ptaków nie znamy dotąd takiego gatunku, któryby się żywił wyłącznie ciałami roślinnemi. Wszystkie obok ciał roślinnych pożeraia mnięj więcej także i ciała zwierzęce. Wszakże żaden Pták nieprzepuści napótkanego Owada i Robąka; a wiele nawet jest takich między żywiciemi się ziarnem, które Gady, Płazy i jinne drobne zwierzęta grzbietne z chciwością pożeraia. Stósownie do

tego, wszystkie Ptaki można uważać za jstoty drapieżne. Z tąd wynika, że (biorąc ściśle) nazwisko tego rzędu jest tylko nazwiskiem względném, które dla tego jedynie jest użyte, ażeby nas ostrzegało, że Ptaki pod niego wcielone, żywią się wyłącznie ciałami zwierząt, a mianowicie zwierząt Grzbietnych. Ta wyłączność pożywienia posuniętą jest u nich do tego stopnia, że náywiększy nawet głód niezdolna zniewolić dziko żyjące do jedzenia ciał roślinnych. Stosownie do nabywania takiéj żywności dostały one od Przyrodzenia uposażenie, godne bliższéj uwagi naszéj. Poświęćmy jm chwilę czasu.

Ptaki Drapieżne różnią się od wszystkich jnnych haczystością dzioba i łukowatością szponów. Mają bowiem dziób albo mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, potężny, ostro haczysto zakończony.

Większą jch jłość má nogi miernie wysokie, opatrzone potężnemi muszkulami i uzbroione wielkiemi łukowatemi szponami. Lubo w tém uzbrojeniu znaydziemy (względnie do rodzajów), stopniowanie wyraźne; u wszystkich atoli dzioby i nogi okazują nám na piérwszy rzut oką tę moc i siłę, jakich jm potrzeba do chwytania, trzymania i rozdzierania zdobyczy. Szpon srzedni i tylny są u nich zwykle náypotężniejsze.

U wszystkich napotykamy podeszwę palców chropowatą, i pod káżdym członkiem grubym półkulistym muszkulem opatrzoną: z tąd pod káżdym jch palcem znaydujemy tyle wgórków czyli wypukłości, jle w nim członków liczą. W skrzydłach mają lotki bardzo tęgie i grube.

Kość piersiową znaydujemy w nich grubą i szeroką: oboyczyki grube i mocno rozwiedzione; a to

dlą pomieszczenia tak wielkich muszkułów, jakich potrzeba było do silnego i bystrego jch lotu.

Żołądek jest w nich prosty, workowaty, błonowy; trzewia krótkie: kiszka grubą małą, a wole u jednych mniej niż u drugich wyraźne.

Jch sposób życia oznaczony jest zewnętrzną jch budową ciała. U tych albowiem, które żerują w nocy, postrzegamy głowę wielką, napuszystą: oczy bardziej niż u jnnych Ptaków naprzód zwrócone; przeciwnie u dziennych głowa jest mierną wielkości. Tym więc sposobem Ptaki Drapieżne dzielą się na *Nocne* i *Dzienne*.

Miedzy *Dziennymi* uważamy znowu, że te, które się żywią połowem zwierząt żywych, mają głowę i szyję pokryte przywoicie piórami; u tych zaś, które żyją ścięrwem, głowa i szyja są albo zupełnie nagie, albo tylko drobnym puchem pokryte. Na koniec te, które się żywią wyłącznie Gadami i Płazami, mają nogi soszkowate, bardzo wysokie; u wszystkich zaś jnnych Drapieżnych widzimy je miernie wysokie. Podług tego, rząd Ptaków Drapieżnych podzielony został na cztery zupełnie naturalne pokrewieństwa, między którymi jedno jest nocnych, a trzy dziennych.

W całym rzędzie samice są znacznie większe i potężniejsze, a w ubarwieniu okazalsze niż samce; czém odznaczają się Drapieżne od wszystkich jnnych rządów w téj gromadzie; bo właśnie w wszystkich jnnych rzędach Ptaków, samce trzymają pierwszeństwo przed samicami.

Tablica XXVII. (73.)

P O K R E W I E Ń S T W O I. (16.)

N O C N E. N O C T U R N I.

Ptaki Drapieżne mające głowę wielką miękkimi piórami gęsto pokrytą; nogi mierne; palce u nóg wolne błoną nie spięte.

RODZAJE. G E N E R A.

Dziób	{	krótki, przy osadzie rozszérzony; oczy na bokach głowy	1. Morąg. <i>Celuro.</i>
		mierny, ściśniony, oczy na przodzie głowy	2. Sowa. <i>Strix.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXVII. (73.)

Ptaki *Nocne Drapieżne* mają (jak się już wyżej nadmienilo) głowy duże, wietkiemi piórami gęsto pokryte, napuszyste. Pióra na całym ich ciele są wietkie i oblite. Skrzydła ich mierne opatrzone są lotkami z chorągiewkami wietkiemi; a te są przyczyną bardzo cichego ich lotu.

W ich wielkiej głowie znaydujemy mózg dosyć mały: większą albowiem część ich czaszki zajęta jest przez cztery komórki, które służą do powiększenia bystrości słuchu.

Muszkulę, któremi skrzydła poruszają, tudzież oboyczyki i kość piersiową, postrzegamy u nich znacznie słabsze niż w innych pokrewieństwach tego rzędu: dla tego też i lotu nie mają tak rączego.

Ich żołądek zbliża się jeszcze tegością muszkulów i ukształceniem do takich żołądków, jakieśmy znaydowali w Ptakach rzędów poprzedzających. Wole jest u nich dość wyraźne; a kiszka grubą długą, na końcu rozszérzoną.

R O D Z Á Y I. (99.)
M O R A G. C E L U R O.

Podarge. Fran.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, potężnie silny, daszkowaty, z pomiędzy piór szczeciastych, położystych ledwie widoczny: przy osadzie bardzo rozszerzony, po bokach przygnieciony, wklęsły. Szczyt ostro wzniesiony, łukowato spadzisty, przy końcu zaokrąglony. Szczęka wierzchnią dłuższą ostro haczystą; dolną prostą z zuchwami grubemi. Broda krótka, mocna. Brzegi szczek gładkie. Paszcza bardzo obszerna bez wąsów sterczących. Nosdrza gęstemi szczeciastemi, piórami pokryte. Głowa wielką płaską. Oczy duże na bokach głowy. Skrzydła mierne. Nogi mierne, silne, czworopalczaste, z gołeniami nagiemi. Palce wolne: tylny niezwrotny, w tył obrocony, silny. Szpony ściśnione, gładkie, łukowate, ostro kończyste.

Do tego rodzaju znamy tylko jeden świerzo na Nowej Hollandyi odkryty gatunek. Exemplarz jego bardzo dobrze zachowany widziałem 1817 r. w zbiorze Zoologicznym Paryżkim pod napisem „*Podarge Bulock de la Nouvelle Hollande.*” Z tegoż exemplarza ułożyłem wiernie powyższą cechę rodzajową. CUVIER uczynił o tym rodzaju w dziele swoim między przypisami (*) tak krótką i wątpliwą wzmiankę, jak gdyby go jedynie za podrodzaj *Kozodoiów* uważał. To prawda, że Ptak dopiero wymieniony ma w ubarwieniu swoim bardzo wiele podobieństwa z *Kozodoiami*; ale budową dzióbą i nóg różni się

(*) Patrz: *Le Règne Animal*, Tom IV, strona 172. — Przy tymże tomie znaydujemy na Pl. IV, fig. 1. dobre wyobrażenie Ptaka tego, o którym właśnie mówimy.

od nich zupełnie. Tym sposobem stanowi on piękny przechód z poprzedzającego rzędu do tego.

Obyczaje i sposób życia *Morągów* są jeszcze niewiadome; silny jednakże jch dziób i szponami uzbroione palce u nóg kążą się domyślać, że są Ptakami Drapieżnemi; a duże oczy i obfite wietkie pióra w całym pokryciu dają powód do wnioskowania, że muszą należeć do liczby takich, które po nocach latają. Gatunek wyżey wymieniony większy jest niż *Sowa Lelek*.

R O D Z A Y II. (100.)

S O W A. S T R I X.

Hibou. Fran. Eule. Niem.

Dziób mierny, silny, ściśniony, ostro haczykowaty, piórami szczeciastemi tak zastoniony, że koniec jego tylko widoczny; przy osadzie woskuwką pokryty. Brzegi szczęk gładkie. Pascz obszerna. Otwory nosdrzy okrągławe, na przednim brzegu woskuwki piórami zastonione. Oczy duże na przodzie głowy, kołami promienistemi piór otoczone. Głowa duża, gęstemi piorami pokryta, napuszysta. Nogi mierne, silne, mnięj więcę kosmate, czworo palczaste, z trzema palcami na przodzie a z jednym w tyle. Palce wolne: przedni skrajny dowolnie na bok zwrotny. Szpony zaokrąglone, nayostrzeysze. n. p. Strix Aluco. LIN.

Liczymy blisko sześćdziesiąt gatunków w tym rodzaju. Każdą część świata má między niemi sobie właściwe. Sama Europa żywi dobrze znanych dwanaście. CUVIER podzielił je na następujące siedm podrodzaiów:

1. *Les Ducs* (Bubo). — 2. *Les Hibous* (Otus). —
3. *Les Scops* (Scops). — 4. *Les Chouettes* (Ulula). —
5. *Les Efrayes* (Strix). — 6. *Les Chats-Huans* (Syrnium). — 7. *Les Chevèches* (Noctua).

Tak rozdrobniony podział tego rodzaju jest niepotrzebny; bo do wykonania przyzwoitego nie podobny. Zasadza się on po większą część na wielkości i kształcie konchy uchowéy, o której w krótkce obszerniey mówić niezaniebamy. Koncha ta za życia Sów jest zawsze pod piórami ukryta. Po jej śmierci, gdy się zeschnie na sztukach wypchanych, staie się tém bardziey niewyraźną. A tak zawsze jest niewidoczną. Ażeby więc tę cechę uczynić tak wyraźną, ażeby się o jakości jej każdy mógł przekonać na wzorach chowanych w gabinetach: potrzebaby (w brew przyrodzeniu) porobić z Sów potwory z pootwieraniami konchami uchowémi.

Nie równie stósowniejszym jest podział Sów przez MEYERA; a ten jest następujący.

a. Sowy uszate. (Puchacze). OHREN EULEN.

Kepka piór dłuższych nad każdym okiem podniesioną i w górę sterczącą. Ogon przykrótki n. p. Strix Bubo. GL.

b. Sowy nieuszate krótko ogoniaste. KAUZE.

Bez piór sterczących w górę nad oczami. Ogon krótki. n. p. Strix Nyctea. GL.

c. Sowy nieuszate długo-ogoniaste. LANGSCHWÄNZIGE EULEN. n. p. Strix nisoria. BECH.

Na tak widocznych cechach wsparty podział ma oraz tę zaletę, że nam okazuje stopniowy przechód do pokrewieństwa następującego; Sowy albowiem należące do oddziału trzeciego obok dłuższych ogonów, mają także głowę w stósunku do ciała znacznie mniejszą niż te, które do dwóch pierwszych oddziałów policzone być muszą.

W ogólności wszystkie Sowy pokryte są bardzo gęstym i wietkłym piérzem. Látaią w nocy, mianowicie gdy księżyc świeci. Pod czas dnia rzadko się pokazuią, i to tylko w dni pochmórne ale nie dżdżyste. — Pospolicie dzień przepędzaią one w dziuplach drzew wypruchniatych, w ciemnych zakątkach domów lub w szparach skół i murów. Obudzone jakim przedmiotem, podnoszą się na końce palców, i czynią dziwaczne a śmieszne poruszenia. Jeżeli zaś którą wyleci przypadkiem na świat pod czas dnia pogodnego: natychmiast ją Wróble i Jaskółki dopóty z krzykiem prześladiuią, dopóki jéy w ciemny zakątek jaki niezapędzą.

Sowy żywią się żywo złowionými zwierzętami. Większe między niemi gatunki czynią znaczne szkody w zwierzynie wszelkiego gatunku; mniejsze zaś zasługuią na względy gospodarzów, bo czyszcą lasy z Owadów, a pola i domy z Myszy, Kretów i t. p. Mniejsze przeto Sowy powinny byđz wysoko cenióne, i każdy dobry gospodarz powinien zabíjania jch przestrzégac.

Jedne Sowy maią nogi włoskowatými piórami aż do samych szponów gęsto pokryte; u drugich zaś tylko golenie są kosmate, a palce albo zupełnie nagie, albo tylko rzadkiými włoskami upstrzone. — Przechód téy kosmatości jch nóg jest między gatunkami bardzo nieznaczny.

Jch wielká, napuszystá głowa: jch prawie zupełnie w piérzu ukryty dziób: nakoniec jch wielkie, bystre, na przód zwrócone oczy: wszystko to nadaię Sowom wyráz powagi i rostopności; a te były przyczyną, że je w starożytności za Ptáki poświęcone Bogini Mądrości (*Minerwie Palladzie*) uważano. Późniéy, straciwszy poszanowanie religijne, stały się przedmiotem zabobonnych powieści, które się dotąd między pospółstwem utrzymuią.

Budowa ucha Sowy zasługuie na szczególniejszą uwagę. W całéy gromadzie Ptaków znány tylko

ten jeden rodzaj, którego gatunki okazują wyraźny ślad konchy uchowey. Jest to mnięcy więcéy dół fald nagięty i bardzo czulęć skóry na bokach głowy, który otacza otwór słuchowy, a który bęć pod piórami ukryty, może się dowolnie rozsuwać składać. Dobre wyobrażenie ucha Sowiego znajdujemy w dziele BRISSONA (*). Należy pięć wykształtowaną taką konchę uchową okazuje nam Sowa uszasta (Strix Otus), gdy jęć pióra na boku głowy odniemy. — W szród tęć nagięć konchy spostrzegamy obszerny otwór słuchowy. Jch wielką i prawie kulistą czaszką, którą wiele má podobieństwo z czaszką Kota, mieści w sobie duże komórki. Te przybyszowe komórki mają związek z właściwą komorą ucha, i są wysłane błoną nerwu słuchowego. Tak więc całe to urządzenie ucha Sowiego dowodzi, że zmysł słuchu jest u nich na bardzo wysokim stopniu doskonałości. Káże się domyślać, że w czasie ciemnęć nocy bystrość słuchu więcéy jń czyni przysługi niż oczy.

(*) Patrz: Ornithologie etc. par M. BRISSON. Tome I. Pl. XXXVII. Fig. 5.

Tablica XXVIII. (74.)

POKREWIEŃSTWO II. (17.)

ORLIKOWATE. ACCIPITRINI.

Ptaki Drapieżne mające głowę mierną, piórami przyzwoicie pokrytą: palce u nóg po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte (rzadko wolne): woskuwkę przy nasadzie dzioba wyraźną.

RODZAJE. GENERA.

Dziob	{	mierny; słukowato wypukły	1. Sokół.	<i>Falco.</i>
		szczyt { prosty, przy końcu nagle spadzisty	2. Orzeł.	<i>Aquila.</i>
		dłuższy niż głowa, szczeciną otoczony, prosty, z końcem haczykowym	3. Gryf.	<i>Gypaëtos.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXVIII. (74.)

To pokrewieństwo składa się z najsłabszych, a razem najszkodniejszych Ptaków Drapieżnych.— Wszystkie są Ptakami dziennymi. Wszystkie żywią się żywo złowionymi zwierzętami: największą tylko potrzeba przymuszać je czasem do jedzenia ściernu zwierząt zdechłych. Wszystkie mają wzrok bardzo bystry. Wszystkie latają szybko i zwinnie. Krążąc wysoko w powietrzu szukają żeru; a gdy zdobycz dla siebie upatrzą: z szybkością strzały spuszcza się na nią; a uderzywszy ją naprzód pierśmi, chwytają w szpony, i albo na miejscu rozdzierają dziobem i pożerają, albo też unoszą z sobą w powietrze. To gwałtowne spuszczenie się jch na

upatrzoną zdobycz staie się dla nich częstokroć zbytek; gdyż ptasznicy stawiają w polu Ptaki wypchanne, w których tkwi ostry strzałkowy żeleź. Jeżeli się więc który na tak zwodniczą zdobycz spodzi: zostaje na nię przebity.

Trzy w powyższej tablicy wymienione rodzaje stanowią w dziełach LINNEUSZA tylko jeden rodzaj *Falco*. Zastanówmy się nad każdym z osobna i przekonania się o potrzebie tego podziału.

RODZAY I. (101.)

SOKOŁ. *FALCO*.

Faucon. Fran. Falk. Niem.

Dziób mierny, gruby, silny, ostro haczykowaty, mnięj więcéj ściśniony, woskuwką przy osadzone pokryty. Szczyt szczęki wierzchnięj zaraz przy głowie łukowato zginać się zaczyna. Brzegi szczęki wierzchnięj albo gładkie, albo na bokach w dół lub w więcéj zębów wycięte. Otwory nosowe w woskuwce okrągławe. Wierzch głowy pospolito wypukły, zaokrągłony, piórami wietkiemi, okrągłymi przyciętymi pokryty. Palce u nóg po pierwsz członek przy nasadzie błoną spięte, rzadko wolne. Szpony ostro kończyste, lekko ściśnione.

Do tego rodzaju liczą niektórzy Pisarze przesz półtora gatunków. Troskliwsze jednakże dostrzegania przekonały Badaczów, że niektóre gatunki (w tym rodzaju) aż do dziewiątego roku corocznie barwę swoją stopniami tak dalece odmieniają, że pięćwsoletnie zupełnie są niepodobne dziewięcioletnim a przeto, że więcéj naliczono gatunków, niż jest w istocie. Jeżeli zwrócimy uwagę na to, coś

przed dwiema laty o *Sokołach Europejskich* nawiasowym sposobem okazali (*) wnosić potrzeba, że powyższą liczbę gatunków przynajmniej o trzecią część zmniejszoną zostanie.

Sokoły są mieszkańcami wszystkich części świata, lecz tak, że każda ma sobie właściwe gatunki. Sama Europa żywi dobrze rozróżnionych ośmnastie. Większa ich liczba ma u nóg po dwa przednie skrajne palce po pierwszy członek przy osadzie błoną spięte, a trzeci przedni wolny; rzadko zaś znajdziemy między niemi takie gatunki, u których albo wszystkie palce są zupełnie wolne, albo trzy przednie równo przy osadzie błoną spięte.

Tego cześni Naturaliści dzielą ten rodzaj na następujące ośm podrodzaiów.

a. BŁOTNIAK. CIRCUS.

Busard. Fran. Weihe. Niem.

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, rzadkiemi położystymi włosami upstrzone. Owroźka z piór odmiennych na bokach głowy. Golenie szczupłe, nagie, wysokie. Ogon zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco cyaneus. GL.

Do tego oddziału znamy w Europie dwa gatunki, które tak odmieniają barwę, że z nich mylnie pięć osobnych gatunków utworzono. Inne części świata mają także swoje tu należące gatunki. — Wspomnianą w cesze owroźką i kształtem głowy, czynią one piękny przechód z rodzaju *Sów* do rodzaju *Sokołów*. Wszystkie żyją w bliskości wód i bagien, i żywią się niemal wyłącznie drobnymi Gadami i Płazami. Z tego powodu gatunki żyjące w Egipcie były dawniej w poszanowaniu religij-

(*) Patrz: Spis Ptaków w Gabinetie Kr. Warsz. Uniwersytetu etc. przez Jarockiego. w Warszawie 1819. na Stronie 33. i t. d. Kto chce do rodzajów tej gromady mieć wskazaną większą liczbę gatunków: znajdzie ją w tymże Spisie.

ném. Ciała zdechłych zbierano i balsamowane w mumieie, chowano w piramidach. W gabinecie Zoologicznym Paryzkim znáyduie się mumia z jednego *Błotniaka*, którą przywieziono z *Tebów* Egipskich, a którą podług wyrazu hieroglifów má przeszło cztery tysiące lát.

b. KROGULEC. NISUS.

Epervier. Fran. Sperber. Niem.

Brzezi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem a oczami nagie, włosami upstrzone. Boki głowy (podobnie jak u wszystkich następnych) bez owrózki. Golenie znacznie dłuższe niż palec sredni, szupłe, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco Nisus. GL.

W Europie mieszka z tego oddziału tylko jeden gatunek; a ten żywi się ptastwem drobniejszém. Odmienianie barwy kilkakrotne w życiu jest mu wspólne z poprzedzającými. W jnnych częściach świata znáyduie się więcéy tu należących gatunków. Wszystkie prawie są z liczby náydrobniejszych, ale oraz náysmielszych Ptaków Drapieżnych.

c. JASTRZĄB. ASTUR.

Autour. Fran. Habicht. Niem.

Brzezi szczęki wierzchniey na bokach łuskowato wycięte. Wstawy między dzióbem i oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, nagie, łuskowato pokryte. Ogon słabo zaokrąglony. Skrzydła złożone znacznie krótsze niż ogon. n. p. Falco palumbarius. GL.

Do tego oddziału má także Europa tylko jeden gatunek, który żywiąc się Ptakami czyni w mniejszém ptastwie domowém znaczne szkody. Jnne czę-

ści ziemi mają więcej sobie właściwych gatunków. SAVIGNY umieścił ten podrodzaj w dziele swoim pod nazwiskiem *Dædalion*.

d. RÁRÓG. HIEROFALCO.

Gerfault. Fran. Edelfalk. Niem.

Brzezi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami nagie, włosami upstrzone. Golenie przykrótkie, mniéj niż do połowy upiérzone; dalej nagie, półczoszkowato pokryte. Palce długie. Szpony bardzo silne. Ogon klinowato zaokrąglony. — Skrzydła bardzo długie; lecz złożone krótsze niż ogon: w nich lotka drugą najdłuższą. n. p. Falco islandicus. GL.

Rárovów známy dotąd tylko jeden gatunek; a ten jest mieszkańcem Polski i krajów bardziéj ku północy i ku wschodowi leżących. Częstém odmienianiem barwy dał powód, iż uważany w różnych porach wieku, został pod pięcioma osobnemi nazwiskami (jako pięć osobnych gatunków) opisany.

Rárov należy do liczby pomiernych Ptaków drapieżnych; lecz w stanie dzikości będąc najodważniejszym, jest oraz najszkodliwszym między Sokołami; gdyż psuie zwiérzynę wszelkiego gatunku. Przeciwnie oswoiony należy do liczby kosztownych zdobyczy. Łaczy on do swéj odwági wielką pojętność: z tąd łatwo do łowów wszelkiego rodzaju ptastwa i zaięcy ułożyć się daie. Dawniéj Rárovgi były bardzo wysoko cenione, i po całej Europie rozsyłane; a dotąd jeszcze Tatarzy zabicie tego Ptaka poczytują za zbrodnię.

Ponieważ ten Pták w wieku podeszłym staie się coráz czysciéj białym: z tąd w starości nazywá się *Białozór*; w młodszym zaś wieku zowią go pospolicie *Rárovgiem*. Upowszechnione w mowie naszéj przysłowie („*Krzyczą jak na Rároga*„) najlepší jest dowodem drapieżności i zuchwałości jego.

e. Sokół. FALCO.

Faucon. Fran. Falk. Niem.

Brzezi szczeki wiérzchniëy na bokach jednym lub dwiema kończystëmi zëbami uzbroione. Wstawy między oczami a dzióbem nagie, włosami upstrzone. Golenie mierne, cokolwiek przy kolanku upiérzone, z resztą nagie, pończoszkwato pokryte. Palce mierne. Ogon zaokrąglony. Skrzydła długie: w nich lotka drugą náydluższą. n. p. Falco peregrinus. GL.

W samëy Europie liczymy sześć gatunków, które tu należą. W jnnych częściah świata żyje jch nie równie wiecey. Wszystkie są podobnie śmiałe, i poietne jak *Rárogi*; ale od nich słabsze i mnieysze. Większe z pomiędzy nich układają Myśliwi do łowów Kuropatw i jnnych tém podobnych Ptaków.

Tylko w oddziale *Rároga* i *Sokoła* znáyduiemy w skrzydłach drugą lotkę náydluższą; w wszystkich zaś jnnych oddziałach tego wielkiego rodzaju lotka czwártą jest pospolicie náydluższą.

f. MYSZOŁÓW. BUTEO.

Buse. Fran. Bussard. Niem.

Brzezi dzióba gładkie. Wstawy między dzióbem a oczami i powieki nagie, włosami upstrzone. Nogi mierne, silne. Golenie albo do połowy, albo aż do palców upiérzone. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. n. p. Falco Buteo. GL.

Rzeczywiście żyje w Europie tylko trzy gatunki z tego oddziału; lecz zmienność jch ubarwienia jest przyczyną, że jch wiecey niż dziewięć naliczono. Jakkolwiek *Myszołowy* są Ptakami dosyć okazałëmi, tak dlá braku odwági żywią się prawie wyłącznie Kretami i Myszymi polnëmi. Są więc z tego względu bardzo użyteczne gospodarstwu wiejskiemu, i zasługują u rolników na wzglëdy.

g. PSCZOŁOJĄD. PERNIS.

Bondrée. *Fran.* Sommermauser. *Niem.*

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem a oczami pokryte gęstymi piórami. Golenie mierne, do pół upiérzone. Ogon długi zaokrąglony. Skrzydła długie. n. p. Falco apirovus. GL.

Z tego oddziału znamy w Europie tylko jeden gatunek, który pomimo swéy okazałości żywi się najwięcéy Owadami. Szczególniey zaś wyszukuje gniazda Trzmielów, i pożérá jch liszki wraz z miodem. Obok tych łowi także Krety, i Myszy polne i jinne drobne zwierzątka.

h. KANIA. MILVUS.

Milan. *Fran.* Milan. *Niem.*

Brzegi dzioba gładkie. Wstawy między dziobem i oczami nagie, włosami upstrzone. Nogi krótkie. Golenie do połowy upiérzone. Ogon długi, widlasto wycięty. Skrzydła bardzo długie. n. p. Falco Milvus. GL.

Sama Europa má jch dwa gatunki, w jnnych częściach świata znáydujemy jch więcéy. Wszystkie mają lot bystry; a będąc bardzo śmiałe, czynią znaczne szkody w ptastwie domowém.

R O D Z Á Y II. (102.)

O R Z E Ł. A Q U I L A.

Aigle. *Fran.* Adler. *Niem.*

Dziób mierny, silny, prosty, ostro háczysty, ściśniony, woskuwką przy osadzie opatrzony. Szczyt dzioba prosty, przy końcu nágle spadzisty. Brze-

gi szczęk gładkie. Wierzch głowy płaski, szeroko nad oczy wystający. Na głowie i na znaczney części szyi pióra gęste, tegie, ostrojęzyczkowate. Otwory nosdrzy w woskuwce podłużno okrągławe, na przelot przebite. Nogi mierne, silne. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte.

Zmienność maści w ubarwieniu uwiodła i tu Naturalistów, iż więcéy naliczyli gatunków, niż jch jest w istocie. Dobrze rozróżnionych liczymy dwadzieścia gatunków, z których w saméy Europie mieści się siedm. Wszystkie były dawniéy wcielone do rodzaju *Falco*. Tegocześni Naturaliści dzielą je na trzy następujące podrodzaie.

a. RYBOŁÓW. PANDION.

Balbusard. *Fran.*

Dziób bardzo ostro haczysty. Szpony zaokrąglone, bardzo ostro kończyste. Goleń pod kolan-kiem tylko trochę upiérzony, z resztą nagi, półczoszkowato pokryty. Skrzydła długie: w nich lotka druga náydluższą.

Do tego oddziału liczyć można ośm gatunków. Z tych jedne mają głowę i szyję całą przyzwoicie piórami pokryte. n. p. *Falco Haliaetus*. GL.

U drugich boki głowy, a czasem i szyi miejscami nagie. n. p. *Falco brasiliensis*. GL.

Te wszystkie żyją pospolicie nad wodami, i żywią się powiększéy części ptastwem pływającym i Rybami. Lot mają bardzo bystry.

b. ORLIK. HALIAETOS.

Aigle-Pêcheur. albo Orfraye. *Fran.*

Skrzydła mniéy więcéy długie: w nich lotka czwarta náydluższą. Goleń do połowy upiérzony.

Szpony pod spodem wydrażone. n. p. Falco ossifragus. GL.

c. ORZEL. AQUILA.

Aigle. Fran.

Skrzydła i szpony jak u Orlików. Golenie aż do palców upierzone. n. p. Falco Chrysaetos. GL.

Do dwóch ostatnich oddziałów należą największe i náypotężniejsze Ptaki drapieżne. Żywią się większemi Ptakami i mniejszemi zwierzętami Śsącemi. Jedne gnieźdzą się na náywyższych drzewach, drugie na szczytach náywyższych niedostępnych skał. Wszystkie są bardzo zuchwałe, i rzadko można który do łowów usposobić. Wszystkie okazują w oczach wyraz bystrości i wysoki stopień drapieżności.

R O D Z A Y III. (103.)

G R Y F. G Y P A Ë T O S.

Griffon. Fran. Greif albo Geyeradler. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, potężny, ściśniony, ostro haczysty. Szczyt jego od nasady przeszedł do połowy płaski, wklęsły; przy końcu nagle tukowato w górę podniesiony, zaokrąglony, hakiem potężnym zakończony. Boki nasady dzioba długimi, tegiemi, szczeciastemi, położystemi włosami pokryte. Pod brodą pęk duży podobnych szeczin. Nosdrza pod włosami ukryte. Głowa mała, miękkimi piórkami pokryta, nieznacznie w dziób przechodzi. — Oczy bardzo ku tyłowi i pod wierzch głowy posunięte. Otwór paszczy bardzo obszerny aż po za oczy zastaie. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy-

krótkie aż do palców suto upiérzone. Palce przednie popiérwszy członek przy nasadzie błoną spięte.
n. p. *Gypaëtos leucocephalus.* Mex.

Naprzód ostrzedz musimy, że nie mówimy o owych Gryfach, o których nám starodawná łatwo-wierność krocie pociesznych a razem niedoręcznych baśni zostawiła. Tamte nieistnęły nigdy na ziemi. —

Gryfy nasze są Ptákami w ścisłym znaczeniu. Znány jch *dwa* gatunki. Obadwa są mieszkańcami pasm náywyższych gór w trzech dawniëy znanych częściach świata. Gnieздzą się na wierzchołkach niedostępnych skał. — Są one náywiększemi w rzędzie Ptaków drapieżnych, i czynią wielkie szkody wzwierzynie wszelkiego rodzaju. Co większa? Podług świadectwa niektórych Pisarzów mają byđ tak śmiałe, i drapieżne, że nawet dzieci ludzkie porywają. Ścierwa nieświerzego nigdy nie jadaią.

Jch potężny, wygięto hączysty, długiemu szczciastému włosami otoczony dziób: jch duże, jaskrawe, blisko wierzchu głowy umieszczone oczy, i jch bardzo obszérna pascz, nadaią jm postać strachem przerażającą. Wole wielkie wystaie przed piersiami u najedzonych podobnie jak u Sępów. Jch skrzydła rozsunięte mają przeszło dziesięć stóp długości: dla tego téż unoszą z łatwością w powietrze zaiące, jagnięta, kozłeta i sarny młode. W locie dopomagą jm jch długi rozsuwalny ogon. Nogi mają przykrótkie, aż do palców dużemi piórami pokryte. Szpony znacznie krótsze i tępsze niż w rodzaju Orła. SAVIGNY opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Phène*. —

Tablica XXIX. (75.)

POKREWIEŃSTWO III. (18.)

ŚCIÉRWOŻÉRNE. *VULTURINI.*

Ptáki Drapieżne mające głowę mierną, nagą lub tylko drobnym puchem pokrytą, z wyrostami skórzanými lub bez wyrostów: woskuwkę przy nasadzie dzioba wyraźną; nogi mierne: palce przednie przy osadzie błoną spięte.

RODZAJE. GENERA.

głowa z szyną	puchem pokryte lub nagie, bez zmarszczków i nadrostów.	1. Sęp. <i>Vultur.</i>
	nagie, nadrostami lub zmarszczkami opatrzone	2. Ścierwojád. <i>Cathartes.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXIX. (75.)

Ptáki tego pokrewieństwa nie mają ani téy bystrości lotu, ani téy śmiałości, ani téż téy wesołości i żeźwości, jakie nás zastanawiały w ptákach pokrewieństwa przeszłego. Wszystko to znaydujemy u tych przeciwnie. Ptáki *Ścierwożérne* mają skrzydła tak długie, że jch nigdy zupełnie złożyć i do ciała przytulić nie mogą: zawsze więc trzymają je od ciała odsunione i w pół opuszczone. Takie położenie złożonych skrzydeł obok smutnéy i głupiowatéy postaci nadaie jm wyráz schorzałości. Lot jch jest ciężki i opieszaly. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Na żywe zwierzęta w ten czas tylko uderzają, gdy jm głód do żywego dokuczy. U najedzonych wole wielkie stérozą przed piersiami.

Dziób mierny, mnięć więcéy gruby, silny, prosty, blisko do połowy woskuwką pokryty; na końcu ściśniony, z szczytem nagle spadzystym, haczykowaty. Otwory nosdrzy na bokach dzioba w przednim brzegu woskuwki podłużno okrągławe, na przelocie nie przebite. Głowa i większą część szyi drobnym puchem pokryte, (u niektórych) z dużemi miejscami nagiemi. Nizko na szyi kołnierż z piór długich, gęstych. Goleń nagi, krótszy niż palec szwedni. Szpony silne, kończyste. n. p. Vultur cinereus. GL.

Sępy zmieniając kilka razy maść ubarwienia w swém życiu, uwiodły Naturalistów, że więcéy gatunków naliczyli, niż jch jest w istocie. Dobrze rozróżnionych znamy dotąd tylko cztery gatunki. LATHAM naliczył jch dwadzieścia pięć; lecz to dziwić nas nie powinno; gdyż on wmięszał tu jeszcze *Gryfy* i *Ścierwojady*, i nadto większą liczbę odmian wiekowego ubarwienia (na wzór swych poprzedników) opisał jak osobne gatunki.

Oprócz pory párzenia się i pielęgnowania piskląt resztę roku przepędzają Sępy gromadnie. Latają w znacznych stadami. Żywią się ściérwem, które wietrzą z daleka. Wórzok a jeszcze więcéy węch mają bardzo bystry. Gnieźdzą się albo na cyplach niedostępnych skał, albo na wierzechach gładkich i wysokich drzew. Gniazda jch są bardzo niedbale zbudowane z suchych gałęzi i z mchu leśnego. Między samcem a samicą nie postrzegamy zewnątrz żadnej różnicy. Mięso nawet świeżo zabitego Sępa śmierdzi nieznosnie ściérwem, i zupełnie jest niezdatnem do jedzenia. Sępy tak mają postać smutną, że ta poszła w mowie naszej w przysłowie „Smutny jak Sęp.”

R O D Z A Y II. (105.)

Ś C I E R W O J À D. C A T H A R T E S.

Sarcoramphē. albo Neophron. *Fran.* Aasvogel. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny lub przyszczypty, na końcu wypukły, haczysty. Woskuwka (u niektórych pozmarzczana) większe pół szczęki wierzchniej pokrywają. Otwory nosdrzy podługno okrągławe, przy samym szczycie, na przelot przebite. Język rowkowaty, na bokach ząbkowany. Głowa i początek szyi nagie, mięsistymi nadrostami lub zmarszczkami opatrzone. U niektórych owróżka z piór długich na dole szyi. Goleń nagi, palcowi średniemu prawie równy. Palce przednie długie. Palec tylny przy krótki. Szpony długie, słabo łukowate, kończyste. n. p. Vultur Gryphus. GL.

Do tego rodzaju liczą blisko *dziesięć* gatunków. Wszystkie żyją w gorących krajach Azji, Afryki, i Ameryki. Latają znacznemi stadami. Węch okazują jeszcze bystrzejszy niż Sępy. Żywią się prawie wyłącznie ściérwem. Mądre Przyrodzenie chcąc zapobiedz wsczynaniu się zarazy powietrza w krajach bliżej równika położonych, przeznaczyło (że tak powiem) Ptaki tego rodzaju do uprzątania gnijących ciał zwierzęcych. Stósownie do takiego celu wydoskonaliło w nich zmysł powonienia do náywyższego stopnia, i obdarzyło je wielką odwagą. Jakoż Ściérwojady ciągną gromadnie blisko za karawanami kupców i jnnych pielgrzymów, i pożerają wszystkie szczątki ciał zwierzęcych, które na miejscu jch wypoczynków zostaną.

Gatunek za przykład wymieniony, który żyje w górach Ameryki południowej, a który w tym rodzaju jest náywiększy, znany jest powszechnie pod nazwiskiem *Kondora*. Wierne wyobrażenie jego załączamy na *Fig. 1.* — Wielkość jego była od niektórych Pisarzy bardzo przesadzoną. Rzeczywiście zaś podług świadectwa sławnego *Humboldta* ma on wyrównywać Gryfowi białogłowemu.

R O D Z A Y II. (107.)

D W U C Z U B. *D I C H O L O P H U S*.

Cariama. albo Microdactyle. Fran. Schreyvogel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, silny, okrągławo daszkowaty, prosty; na końcu haczykowaty; przy nasadzie cienką woskuwką pokryty. Otwory nosdrzy podługne blisko środka dzioba, w woskuwce. Brzegi gładkie. Pyszcz obszerna, aż po podoczy zastająca. Obwódki oczów nagie. Czub podwójny: jeden jest z piór wąskich, długich na osadzie dzioba na przód zwieszony; drugi na tyle głowy i na początku karku w postaci grzywy. Skrzydła mierne. Ogon prawie mierny, zaokrąglony. Nogi bardzo wysokie, znacznie nad kolankami nagie. — Stosunek palców przednich taki, jak u *Zórawiosępa*. Palec tylny bardzo krótki. Szpony u wszystkich palców grube. n. p. *Palamedea cristata*. GL.

J w tym rodzaju mieści się tylko jeden gatunek; a ten znaydujemy w Ameryce południowej. Jest on blisko trzy stopy wysoki. Żywi się Gadami i Płazami podobnie jak *Zórawiosępa*. Głos jego mocny Indycznemu podobny. Mięso ma smaczne. Rzadko lata. Na drzewach nigdy nie siada. Młodo złowiony łatwo się przyswaja. — Widziałem tego Ptaka w bardzo dobrym exemplarzu w zbiorze zoologicznym Paryżkim. Na tem kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Drapieżnych.

Tablica XXXI. (77.)

Rzęd Szósty (22.) GRZEBIĄCE. RASORES.

Półki mające nogi do grzebania: mierne lub przykroke, czworopalczate, z trzema palcami na przodzie a jednym w tyle; palce przykrotkie; przelniecie przy osadzie błoną, spłute; palec tylny krótki, pospolicie bezwładny; pazury grube, paznogi ciowe lub łukowate, tępe; żądło konczyste.

RODZALE. GENERA.

bardzo długie, ślisko łukowate, zaokrąglone, tępe: ogon bardzo długi, osoblizszy i. Dziwogon.

3. Styluczn. *Opisthocentrus*.
nagie; tył głowy czubaty

o grubny
z brzegami

Ładkiemi;
nadrosly

(wyrażne

(m) *consiste*

rowe

{ za dzióbem na czole
na dziobie przy czole

- • • 4. Perlica
- • • 5. Szyszkoc

Numida.
Onos. Crax.

Gnad nosdrzami, albo

6. Czubak

Penelope.

nad i pod { brodaw
dziobem {

7. Indyk.

Meleagris
Gallus.

(piatkow

0. Pažant

Plasianus.

zauzdu; bli
zauzdu; bli

...nad i pod oczami wąskie; og

on wielki 10. Paw.

Pavo.
Turco.

mierne lub krótkie;
dziób

przyszczyły

prawie mierny; blona na nosdrzach

nie nabrzmiała

14. Kusák.

Crypturus.

{ przykrótki; zamiast

palca rylnego tylko śączek . . .

• • • 15. Stepuw

Pierocles.

UWAGI DO TABLICY XXXI. (77.)

Ptáki *Grzebiące* różnią się od wszystkich jnych równie budową ciała, jako téż i sposobem życia. Zaczniemy od uwąg nad jch ciałem.

Wszystkie niemal Ptáki *Grzebiące* mają dzióby mierne, mniéy więcéy wypukłe, w półhaczykowate: wole pod szyją duże, wystające: odwilżacz obszérny: trawieniec gruby muszkułowy, a trzewia długie.

Kość piersiową znáydujemy w nich w stosunku do ciała węższą niż w Ptákach rzędów poprzedzających. Nadto kość tu piersiową jest u nich na bokach powycinaną, z wystawą szrodkową niską, ukośnie ściętą; a oboyczki znacznie zeszuplone. Takie ściśnienie kości piersiowych pociągnęło za sobą zmnieyszenie muszkułów skrzydłowych. Aże przy tém mają skrzydła przykrótkie, zaokrąglone: ztąd téż i lot *Grzebiących* jest słaby i ociężały.

Krztań *Grzebiących* jest bardzo pojedynczo ukształconá: dla tego téż żaden w tym rzędzie przyiemnie śpiewać nie umié.

U wielu napotykámy w tyle u golenia osobny, w górę zagięty, okrągławy szpon, który *ostrogą* (*calcar*) nazywamy.

Lubo Ptáki tu należące pożeraia Owady i Robáki; náygłównieyszém jednakże jch pożywieniem są nasiona roślin, których szukaiac (mianowicie domowe) rozgrzebuia nogami śmieoi i ziemię. Od tego zwyczaiu dostały nazwisko rzędowe. Wszystkie lubia się grzać na słońcu, przy czém rozgrzebuia ziemię nogami, i tarzaia się w mialkich jéy prochach.

Wszystkie są bardzo mnożne, i mają mięso wyborne; a większą jch liczba należy do rzędu Ptá-

ków dużych. Są między niemi i takie, które nie dbając o wolność nieograniczoną zostały od niepa-miętnych czasów przyswoione, i należą do pożyte-cznych zwierząt domowych. Co większą? — Niektóre między niemi stanowią ważne źródło dochodów chłopka naszego.

Ptaki pięciu rzędów poprzedzających żyją przez czas weselnych godów w jednożeństwie. Samica i samiec ścielą wspólnie dla przyszłego potomstwa swego mnięć więcéy sztuczną gniazdo, i oboje sie-dzą na przemian na zniesionych jaiach dopóty, do-póki się z nich pisklęta nie wyklują. Pisklęta w po-wyższych pięciu rzędach lęgną się słabe, gołe, i zu-pelnie ślepe z oczami zakrytými: słowem niedołążne. Potrzebują zatem wielkiéy staranności i pieczołowitości swych rodziców przez znaczny przeciąg czasu. Dopiero po piątym dniu zaczyna się jm oczy otwie-rać; a gniazd swoich dopóty nie opuszczają, dopóki się zupełnie piórami nie pokryją. Przez cały ten czas, a nawet jeszcze i po wyleczeniu z gniazd są tak głupie, że same jeść nie umieją. W tym więc cza-sie jch niedoleżności rodzice muszą je karmić, i powoli do starania się o pożywienie przyzwyczaić.

W rzędzie *Grzebiących* wszystko to znaydujemy przeciwnie. Większą część tu należących Ptaków żyje w wielożeństwie. Każdy samiec mając po kilka samic, nie troszczy się bynáymniej ani o budowanie gniazd, ani o wysiadywanie jaj, ani na koniec o pie-lęgowanie dzieci. Co gorszą? — Są nawet między niemi i takie, których samice zniewolone są do ukrywania swych gniazd przed samcem; ponieważby jm jaja powypili. W wszystkich więc tych rodza-iach samica zniosłszy jaja albo na gołej ziemi, albo w prostém na ziemi usłaném gniaździe: sama wysia-duie swe dzieci. Pisklęta jch lęgną się pokryte gę-stym puchem, z oczami otwartými, i tak silne, że

zaraz po wylęgnięciu się z gniazda uciekaia, i same na tych miast żywności dla siebie szukaia. Zdarza się nawet, że się jeszcze łupina z jaja za niemi włoczy; a te już znacznie oddaliły się od gniazda swego. Od téy ogólney reguły mała tylko liczba tu policzonych rodzajów czyni wyjątek; o tych dowiemy się w szczególnych uwagach nad rodzajami.

R O D Z A Y I. (108.)

D Z I W O G O N. M E N U R A.

Lyre. albo Menure. *Fran.* Schweifhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, słabo wypukły, przy osadzie daszkowaty. Szczęka wierzchnia dłuższa, nożykowato spadzista, z brzegami przy końcu wyciętemi. Nosdrza wklęsłe, błoną pokryte, z otworami podłużno okrągławemi, blisko środka dzioba. Głowa gęsto piórami pokryta. Obwódki oczów nagie: Ogon bardzo długi z szesnastu stérówek: u samca w kształcie lutni (z chorągiewkami stérówek rzadkiemi) rozwiialny; u samicy klinowaty, zwyczajny. Nogi mierne, czworopalczaste. Goleni nagi bez ostrogi. Palce przednie mniéy niż po piérwszy członek błoną spięte. Palec tylny przykrótki. Pazury u wszystkich palców bardzo długie, słabo łukowate, zaokrąglone, tępe: tylny najdłuższy. n. p. Menura superba. LATH.

Do tego rodzaju wiemy tylko o jednym gatunku, który mieszka w krzemienistych okolicach na Nowéy-Hollandyi. Pták ten jest wielkości *Bazanta szarego*. Zasłużył on godnie na nazwisko *przepyszne* (*superba*); bo ogon jego nie má sobie podobnego w całej gromadzie Ptaków. Składa się on u samca z szesnastu stérówek troistego kształtu;

a naprzód z dwanastu stérówek bardzo długich z chorągiewkami bardzo szerokiemi, rzadkiemi i tak strzępiastemi, że każdy włos jch chorągiewki má kształt osobnego wązkiego piórka: powtóre z dwóch cokolwiek krótszych, na boki słabo łukowato wywinionych z chorągiewkami gęstemi tylko po jednéj stronie: na koniec z dwóch drugiem równych, esowato wygiętych, mających po jednéj stronie chorągiewkę wąską gęstą, a po drugięj chorągiewkę szeroką miejscami symetrycznie gęstszą i rzadszą, nihy powystrzyganą, w poprzek różno maścisto przegowaną. Te cztery stérówki naśladowiają postać lutni wydaia się w ogonie rozwinionym jak cztery wstążki na tle gazowym. W czasie pogodnym samiec wznosi ogon w górę, rozwia go, i obraca się tyłem do słońca. Promienie słoneczne spadają na niego przez rzadkie chorągiewki ogona podobnie jak przez zasłonę gazową.

Samica jego má ogon długi, klinowaty z piór zwyczajnego kształtu bez wszstkich tych ozdób. *Dziwogony* żywią się Owadami i Robákami, tudzież owocami i nasionami roślin. O jch sposobie życia nic więcéy pewnego dotąd nie mámy.

R O D Z À Y II. (109.)

G R Z Y W I À K. C R I N I F E R.

Crinifère. Fran.

Dziób mierny, gruby, przy osadzie wyższy niż szerszy, przy głowie równo zakończony, ku końcowi ściśniony, gładki. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia mało co dłuższa od spodniéj. Broda ukośnie ściętą. Brzegi szczęk ząbkowane. Otwory nosdrzy okrągłe na bokach blisko

sczytu dzioba wydrążone, niczém nie zastłone. Półeczki piórami pokryte. Tył głowy i kark długimi wązkiemi piórami (na kształt grzywy) przystroione. Ogon długi, zaokrąglony, rozsuwalny. Nogi przykrótkie. Goleń nagi, bez ostrogi równa się palcowi szredniemu. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni szredni największy. n. p. *Phasianus africanus*. LATH.

W tym rodzaju znamy tylko jeden gatunek, który mieszka w Afryce. Został on niedawno odkryty; a już kilku doznał przenosin w systematach. U jednych czytamy opis jego w rodzaju *Phasianus* (jak wyżej); u drugich w rodzaju *Columba* (*Colum. cristata* var. s. GL); jnni nakoniec wcieliłi go do rodzaju *Corythaix*. Widziałem tego Ptaka exemplarz bardzo dobrze zachowany w zbiorze zoologicznym Paryzkim, i śmiało zaręczyć mogę, że do żadnego z trzech dopiero wymienionych rodzajów należeć nie może. Dowodem tego jest powyższa cecha rodzajowa, którą wiernie podług tegoż exemplarza ułożyłem.

Obyczaje i sposób życia *Grzywiaka* są nam jeszcze nie znaiome.

R O D Z A Y III. (110.)

STYŁUCZUB. *OPISTHOCOMUS*.

Hoazin. albo Sasa. *Fran.* Schopfhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, przy osadzie bez woskuwki, przy końcu ściśniony, nożykowato klinowaty. Szczęk zaokrąglony, łukowato spadzisty. Szczęka wierzchnia dłuższa niż spodnia, w pół haczykowata. Broda ukośnie ścięta, przy zuchwach wystająca. Brzegi

szerek od osady do połowy ząbkowane; dalej zaś ku końcowi nasiekane. Nosdrza naboczne, wklęsłe, niezastosowane, z otworami okrągławymi. Policzki nagie. Tył głowy grzywiasto czubaty. Ogon długi, płaski, zaokrąglony, z dziesięciu sterców. Nogi przykrótkie, czworopalczaste. Goleń nagi bez ostrogi, krótszy niż palec środkowy. Palce wolne. Pazury mierne, ściśnione, łukowate, kończyste: przedni średni największy. n. p. *Phasianus cristatus*. GL.

Rodzaj ten ma tylko ten jeden gatunek, który za przykład wymieniony został. Mieszka on w Ameryce, a mianowicie w prowincjach Guiany i Nowej-Hispanii. Żywi się liśćmi, owocami i nasionami roślin; szczególniej zaś lubi ziele zwane *Obrazki* (*Arum*). Pożera także młode Gady i Płazy. Żyje w bliskości wód. Gnieździ się na drzewach: czyni więc wyjątek z ogólnej reguły w tym rzędzie. Młodo złowiony łatwo się oswaja. Głos ma przyjemny, wykrzykujący. Mięso jego jest nie jadalne; ponieważ wonieie bardzo mocno stroiem bobrowym: używa się jedynie za ponętę dla Ryb.—

Trudno zgadnąć przyczyny, dla której ten Ptak włączony był do rodzaju *Phasianus*.

RODZAJ IV. (III.)

PERLICA. NUMIDA.

Peintade. *Fran.* Perlhuhn. *Niem.*

Dziób przykrótki, ogrubny, okrągławo daszkowaty, w poł haczykowaty, przy osadzie woskuwką pokryty. Woskuwka po obu stronach dzioba płaskim zwisłym zakończona. Nosdrza w woskuwce na bokach. Głowa i wierzchnia część szyi nagie. Na głowie nadrost rogowy; rzadko wierzch głowy bez nad-

rostu. Ogon krótki, na dół pochyły. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury grube, paznogciowate, tępe. n. p. Numida Meleagris. LINN.

Do tego rodzaju należą cztery gatunki. Niektóre z pomiędzy nich znaydują się przyswoione w wszystkich niemal częściach świata. Właściwą jednakże jch Oyczyzną jest Afryka. Wszystkie dotąd znane gatunki mają tło ubarwienia ciemne kropkami białemi niby perłami mnięcy więcéy gęsto upstrzone. Te kropki zjednały im nazwisko rodzajowe prawie w wszystkich językach. Mięso mają wyborne; ale jch wrzaskliwość czyni je nieznośnemi. Są bardzo mnożne. Nawet te, które od dawna żyją u nas przyswoione, przekradaia się z jaiami w trawy i w krzaki, i tam na gołej ziemi wysiadują swe dzieci, które zaraz po wylęgnienu się prowadzą przed dom Pana swojego. Náyulubieńszym jch pokarmem jest zboże.

RODZĄY V. (112.)

SZYSZKONOS. C R A X.

Hocco. albo Mitou. Fran. Hökkerhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, bez woskuwki; przy końcu okrągławo daszkowaty, w pół haczykowaty. Szczęka wierzchnia przechodzi przy czole w nadrost rogowy, duży, rozmaitego kształtu. Nosdrza w osadzie dzioba przy czole pod nadrostem. Głowa i szyja gęsto piórami pokryte. Ogon mierny, płaski, zaokrąglony, z dwanastu stérówek. Nogi mierne. Golenie nagie bez ostróg. Palce przednie przy nasadzie błoną spięte. Pazury mier-

ne, ściśnione, grube, kończyste. n. p. *Crax globicera.* LINN.

Tu liczymy *trzy* gatunki. Oczywista jest Ameryka. Należą do liczby Ptaków większych. Żyją dziko w lasach. Żywią się pączkami drzew, liśćmi, owocami i nasionami roślin. Gnieźdzą się na ziemi pod gęstymi krzakami. Dorosłe wlatują na drzewa. Młodo złowione łatwo się oswajają. Mięso mają wyborne. U większej liczby pióra na głowie są kutnerowate.

RODZĄY VI. (113.)

CZUBATKA. PENELOPE.

Alector. Fran. Jaku. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, w pół haczykowaty; przy osadzie ściśniony, wyższy niż szerszy. Szczyt przy końcu okrągławo daszkowaty, spadzisty. Nosdrza na bokach dzioba w woskuwce. Woskuwka u niektórych przechodzi nad nosdrzami w nadrost płatkowaty, sterczący. Policzki i podgardle nagie, (rzadko piórami pokryte). Na głowie czub z piór w górę sterczących, z końcami zwykle pozwiłanemi. Ogon mierny albo długi, płaski, zaokrąglony, z dwunastu stercułek. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie przy osadzie błoną spiętą. Pazury mierne, grube, ściśnione.

Oprócz bardzo licznych odmian ubarwienia, liczymy dobrze rozróżnionych *pięć* gatunków. Wszystkie są mieszkańcami Ameryki. Sposób życia postrzegamy u nich podobny jak w rodzaju *Szyszkonosza*. Mięso mają wyborne. Niektóre z pomiędzy nich dorastają wielkości Indyka. — CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaje.

a. CZUBATKA. PENOLOPE.

Guan. albo Jacou. Fran.

Nadrost nad nosdrzami wyraźny. n. p. Penelope cristata. LINN.

b. PARAKA. ORTALIDA.

Parqua. Fran.

Nosdrza bez nadrostu. n. p. Phasianus Parraqua. LATR.

U samców tego rodzaju na szczególniejszą uwagę zasługuje urządzenie *gardzieli* (trachea, *Luft-röhre.*); gdyż ta nie idzie prosto w piersi dla połączenia się z płucami; ale przybywszy do początku piersi skręca się na bok przy lewym oboyczku, i idzie pod skórą aż blisko końca kości piersiowej. Tu zwraca się łukowato ku prawemu bokowi, idzie napowrót pod skórą do góry, a przegiąwszy się przez prawy oboczyk, wstępuje dopiero do komory piersiowej, i łączy się z płucami. U samic gardziel przechodzi prosto do płuc nie czyniąc tych nadszychnych zwrotów.

RODZAJ VII. (114.)

JNDYK. MELEAGRIS.

Dindon. Fran. Truthuhn. Niem.

Dziób przykrótki, ograbny, okrągło daszkowaty, w pół haczykowaty z woskuwką przy osadzie. Na czole brodawka kończysta, mianowicie u samców dowolnie przedłużalna, zwisła. Nosdrza naboczne w woskuwce. Głowa i początek szyi nagie, kolorowymi, wypukłymi, gąbczastymi brodawkami pokryte.

Na wolu u samców kutás duży z szeczin długich. Ogon prawie mierny, szeroki, rozwiałny, z ośmnaśtu stérówek. Nogi mierne. Goleń nagi, u samców ostrogą tępą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury paznogciowate, grube, tępe. n. p. Meleagris Gallopavo. GL.

Známy tylko jeden gatunek *Indyków*. Należy on teraz w Europie do Ptaków domowych. Właściwą zaś Ojczyzną jego są lasy Wirginiyskie w Ameryce, gdzie go jeszcze i teraz (lubo rzadko) w stanie dzikości znáydują. Jezuici sprowadzili go do nás w wieku szesnastym. Przez domowe chowanie stracił on wiele z piękności swoihey. — Mianowicie z świetnego metalicznego połysku piór tylko mu śląd pozostał, i to jedynie w tych sztukach, które jeszcze zachowały maść czarną. Wielkość jego ciała, jego mnożliwość i smak mięsa wyborny, czynią *Indyka* bardzo szacownym Ptakiem. To tylko szkoda, że wychowanie jego połączone jest z wielu trudnościami; pisklętá bowiem jego są bardzo delikatne, potrzebują u nás wielkich wygod i pieczołowitości; a mimo to zdychá jch w tenczas bardzo wiele, gdy jm na głowie i na szyi brodawki wyrastać zaczynają.

W stanie dzikości samica gnieździ się na gołey ziemi pod gęstými krzákami. *Indyki* żywią się liśćmi, owocami i zjarnem roślin. Na drzewach lubią siadać. Samce młode są między sobą swarliwe i bitne. Dorosłe czerwony maści niecierpia. Samiec stary (*Indor*) w chwili wesolości wypełnia krwią koralowate brodawki na szyi, przedłużá owisty na czole wyrost, nadymá wole i całą szyję, opuszczá skrzydła, i rozwiiá w górę podniesiony ogon. W tak napuszony postawie wydając pszykające sapanie, i orząc końcami lotek po ziemi, przechodzi się z powagą.

Głos samic jest labiédzący; samców zaś hurgotliwo bełkocący.

R O D Z À Y VIII. (115.)

K U R A. G A L L U S.

Coq albo Poule. Fran. Haushuhn. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, wypukło daszkowaty, w pół haczykowaty. Woskuwka przy osadzie dzioba wznosi się na czole w nadrost mięsisty, grzebykowaty; a po obu bokach szczęki spodniéy kończy się płótkiem kolorowym. Policzki nagie. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba naboczne, z wierzchu łuską błonową w pół zakryte. Ogon prawie mierny, szeroki z czternastu stérówek. Nogi mierne. Goleń u samców ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury mierne, grube, tępe.

Ten rodzaj mieści w sobie dobrze rozróżnionych ośm gatunków, które tegocześni Naturaliści dzielą na cztery następujące podrodzaie.

a. K U R A. G A L L U S.

Coq. Fran.

Nad i pod dziobem nadrosty mięsiste. Ogon szeroki, ściśniony, w górę podniesiony, lub żaden. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus Gallus. GL.

Oprócz kilkunastu odmian *Kury domowéy*, różniących się tak dalece wielkością, że słusznie za osobne gatunki mogłyby być poczytane, znamy nadto cztery gatunki, które żyją dziko w Indiach wschodnich i na wyspach jm przyległych.

Kury przyswoione należą do liczby náypożyteczniejszych Ptaków w gospodarstwie. Ich jaja sta-

nowią prawie náywężniejsze źródło dochodów chłopka naszego. Samiec (*Kogut*) zaraz po północy zaczyna śpiewać. To śpiewanie jego, które *pianiem* nazywamy, jest tak regularne, że (mianowicie w jesieni i w zimie) służy wieśniakom zamiast zegara. To pewnoczasowe po północy jch pićnie dało powód, że Koguty brane są za symbol czuności, i że jch w starożytności uważano za Ptaki poświęcone *Marsowi* Bózkowi wojny.

b. KUROGON. L'HOUPIFÈRE. *Fran.*

Policzki nagie jak u Kur. Nadrosty płatkowate tylko pod dzióbem. Czub jak u Pawia. Ogon Kury. Ostroga u golenia potężna. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus ignitus. LATH.

Tu należy tylko jeden gatunek. Oczywiście jego jest wyspa Jawa.

c. PAWIOCZUB. LOPHOPHORUS.

Lophophore. Fran.

Sczeka wiérzchnia znacznie dłuższa niż spodnia. Nadrosty przy dziobie żadne. Obwódki oczów nagie. Czub jak u Pawia. Ogon długi, płaski, szeroki, klinowato zaokrąglony. Ostroga u golenia potężna. Pazury u wszystkich palców. n. p. Phasianus impeyanus. LATH.

W tym oddziale mieści się jeden gatunek, który żyje dziko w Indyach wschodnich. Jest on wielkości dużego Koguta domowego. Ubarwienie na nim jest bardzo ozdobne.

d. BEZSZPON. CRYPTONYX.

Cryptonyx. Fran.

Dziób bez nadrostów. Obwódki oczów nagie. Ogon mierny, płaski, szeroki, zaokrąglony. Goleń bez ostrogi. Palec tylny bez pazura.

Gdyby cechy dzioba ściśléy były opisane: od-
dział ten zasłużyłby pewnie na to, ażeby był oso-
bnym rodzajem. Wiemy do niego o *jednym* gatun-
ku, który jest wielkości *Gołębia Grzywacza*. Mie-
szka on na wyspie Malaka.

Pták ten daie nám nowy dowód dwuwykładno-
ści dawnéy charakterystyki rodzajów, podług któ-
réy można było bez zaplonienia się postawić samca
w jednym a samicę w drugim jakim rodzaju. Wsza-
kże w dziełach GMELINA i LATHAMA samiec gatunku
tu należącego znáyduie się pod nazwiskiem *Colum-
ba cristata* var. „.—; a samica pod napisem *Tetrao
viridis*. (?) —

RODZAJ IX. (116.)

BAŻANT. PHASIANUS.

Faisan. Fran. Fasan. Niem.

*Dziób i nosdrza jak u Kury. Czoło i podbro-
dek bez nadrostów płatkowatych. Policzki nagie
drobnémi, gęstémi brodawkami najęzone. Ogon
długi, wązki, ściśniony, ostro klinowaty, z ośmná-
stu stérówek złożony. Nogi mierne. Goleń nagi,
pospolicie ostrogą uzbroiony. Palce przednie przy
osadzie błoną spięte. Pazury u wszystkich palców
grube, tępe.*

Do tego rodzaju liczymy dobrze rozróżnionych
cztery gatunki. Tegocześni Naturaliści dzielą je
na dwa następujące podrodzaje.

a. BAŻANT. PHASIANUS.

Faisan. Fran.

*Skrzydła mierne, zwyczajne bez ozdób. Goleń
ostrogą uzbroiony. n. p. Phasianus pictus. GL.*

Tu należą z powyższéj liczby trzy gatunki, które równie są znakomite z pięknego ubarwienia, jak z mięsa wybornego. Wszystkie są od dawna w Europie przyswoione. Właściwą jednakże ich Oyczyzną są południowe kraie Azji i wyspy jéy przyległe. Wychowanie Bażantów potrzebuje u nas znaczney troskliwości. Zakładają osobne sady pod nazwiskiem *bażantarni*: w tych chowają się Bażanty przez lato na wpół dziko. Na zimę zamykają je do domów umyślnie dla nich zbudowanych, i przez czas mrozów przyzwoicie opalanych.

Bażanty są Ptaki bardzo piérzchliwe. Gniedzą się na gołéj ziemi pod gęstemi krzákami.

b. ARGUS. ARGUS.

Luen. albo l'Argus. Fran.

Skrzydła bardzo szerokie, serduszkowato listkowane: w nich lotki szrodkowe nadzwyczaj przedłużone i rozszerzone, ozdobnie wzduż oczkowane. Goleń bez ostrogi. n. p. Phasianus Argus. GL.

Liczymy tu jeden gatunek. Oyczyzną jego jest wyspa Sumatra. Wielkością ciała przechodzi on *Bażanta srebrnego*. Jest bardzo piérzchliwy i bardzo trudny do ułáskaniá. Już dla samego kształtu skrzydeł *Argus* powinienby stanowić rodzaj udzielny; gdyż w całéj gromadzie Ptaków nieznádziemy jím podobnych. — Skráyná jego lotka má *iedenaście* calów długości: następne są stopniami coráz dłuższe. Ośmnástá (szrodkowá) lotka jest przeszło *dwadzieścia siedm* calów długá. Dziesięć piérwsze lotki są niepozorne zwyczajnego kształtu; następne zaś nadzwyczaj szerokie i na zewnątrzný chorągiewce rzędem powabnych, oczkowatych, mieniących plám przyozdobione. Liczba takich oczek na jednéj lotce (stósownie do jéy długości) przechodzi od dziewięciu do ósmnástu. Ogon *Argusa* podobny jest ogonowi *Bażanta*, lecz rozwiialny i bardzo

długi; bo blisko cztery stóp miary reńskiéj wynoszący. Samice mają skrzydła zwyozayne bez wszelkich ozdób.

Samiec *Argus* w chwilach wesołości stojąc na gałęzi drzewa zniżá swe piersi, podnosi rozwiniony ogon w górę, i rozstacza przepyszne skrzydła swoje. W takiéj postawie obracając się przodem do słońca, cieszy się jgrzyskiem świetnie mieniących i połyskujących maści ubarwienia swojego.

R O D Z À Y X. (117.)

P A W. P A V O.

Paon. *Fran.* Pfau. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, przy osadzie bez woskuwki. Szczeka wierzchnią przy końcu wypukłą, w pół haczykowatą. Nosdrza na bokach dzióba odstosowane. Głowa bardzo drobnemi piórkami upstrzoną. Na czole czub z piór pęczkowatych, w górę sterujących. U starych na policzkach smugi nagie. U samca pióra nadogonowe bardzo przedłużone, liczne, na końcach pięknie oczkowate. — Stérówki właściwe miernie długie, w liczbie ośmnáście. Ogon z stérówek i z piór nadogonowych złożony, bardzo przedłużony, rozwiałny. Nogi mierne. Goleń nagi, jedną lub więcej ostrogami uzbroiony. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury krótkie, grube, tępe. n. p. Pavo cristatus. GL.

Znány trzy gatunki Pawów. Oyczyzną jch są południowe kraie i wyspy Azyi. Samce wszystkich náležą do liczby Ptaków náyozdobniejszych. Gatunek za przykład wymieniony pochodzi piérwiástkowo z wysp Japońskich. Sprowadzony podobno za czasów *Alexandra Wielkiego* do Europy; został
nie-

niemał w wszystkich jéy częściach przyswoionym. — Samiec tego gatunku jest w tym rodzaju náyokazalszym, a w całym téy gromadzie náywspanialszym Ptakiem. Świetność i mieniacość maści w piórach jego szyi i pleców jedná mu pierwsze po *Kolibrach* miejsce; ogon zaś jego przystroiony przepysznie różnomaścislémi oczkowatými palmami czyni między nimi a Kolibrami wątpliwém pierwszeństwo.

Wesoły *Paw* w dniu pogodnym roztacza swój bardzo długi i obszérny, kolisty, w górę podniesiony ogon; a zwracając się przodem w różnych kierunkach do słońca, zdaie się, że zna zachwycającą piękność swoję, i że w świetnie mieniących oczach ogona chluby swoięy upatruie. Tak piękny Pták má głos wrzaskliwy i nieprzyjemny. Samice mniéy są powabne. Ich pióra nadogonowe są krótkie i bez wszelkich ozdób. Gnieźdzą się w gęstych krzewach i zaroślach. Gniazda swoie ukrywaią z náywiększą troskliwością przed samcem; gdyżby jm jaia potłukł i powypiiął. Samce młode zdychaią náywięcéy w roku drugim; t. j. w ten czas, gdy jm świetne pióra nadogonowe wyrastać zaczynaią; do wydania albowiem z siebie tylu i tak wielkich piór, potrzeba niezmiernéy siły wewnętrznyéy. Mięso *Pawiów* jest smaczne.

R O D Z A Y XI. (118.)

G Ł U S Z E C. T E T R A O.

Coq-de-Bruyère. albo Tetras. Fran.

Waldhuhn. Niem.

Dziób krótszy niż głowa bez woskuwki przy osadzie, ogрубny, okrągło daszkowaty, wypukły, w pół há-
Tom II. 15

czykowaty. Policzki piórami pokryte. Nad okiem blizna księżycowatą nagą, pospolicie drobnemi, gęstemi brodawkami najężoną. Skrzydła mierne. — Ogon zwyczajny mierny z ośmnastu sterców złotych. Nogi przykrótkie, całe kosmate. Goleń bez szpona. Błona (przy osadzie spinająca palce) ząbkowana. Palec tylny bardzo krótki. Pazury krótkie, ściśnione, łukowate. n. p. Tetrao Urogallus. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie blisko *dziesięć* gatunków, z których w samém Europie znamy pięć. Wszystkie żyją dziko w lasach i na polach. Żywią się liśćmi i pączkami drzew, tudzież owocami i nasionami roślin, Owadami i Robakami. Mięso mają wyborne. Wszystkie gnieźdzą się w gęstwinach pod krzakami albo zupełnie na gołej ziemi, albo na prostym z suchej trawy usłanem gniaździe.

Gatunek za przykład podany jest z wszystkich największy. Samiec w chwilach porankowych daie słyszeć swój szczególniejszy, donośny krzyk, który Myśliwi *graniem* nazywają. W czasie tego grania tak się zapominają, że traci słuch i wzrok: i to jest jedyną chwilą, w której go podęyszyć i zastrzelić można; gdyż z resztą jest on Ptakiem bardzo ostrożnym i pierzchliwym.

R O D Z A Y XII. (119.)

K U R O P A T W A. P E R D I X.

Perdrix. Fran. Feldhuhn. Niem.

Dziób krótki, ogrubny, ściśniony, wypukło daszkowaty, w pół haczykowaty, bez woskuwki przy osadzie. Głowa cała piórami pokryta, u niektórych tylko powieki nagie. Skrzydła mierne. Ogon krótki. Nogi mierne. Golenie nagie, u niektórych

ostrogami lub sęczkami uzbroione. Palce przednie przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury u wszystkich palców krótkie, ściśnione, końcowe. —

W tym rodzaju liczymy przeszło czterdzieści gatunków, z których w samą Europie mieści się sześć. Wszystkie żyją w polach w bliskości gęstych krzaków. Żywią się liśćmi i nasionami roślin, tudzież Owadami i Robakami. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Są bardzo mnożne. Pisklęta ich zaledwie się wydobyły z jaja, zaraz z gniazda uciekają, chociaż się jeszcze skorupa za niemi włóczy. Wszystkie mają mięso wyborne. Dawniejsi Systematycy włączali je do rodzaju *Tetrao*; tegocześni zaś dzielą je na trzy następujące podrodzaje.

a. FRANKOLIN. FRANCOLINUS.

Francolin. *Fran.*

Goleń samca jedną lub więcej ostrogami uzbroiony. n. p. Tetrao Francolinus. GL.

Takich liczymy w powyższej liczbie blisko dziesięć gatunków, które znaydujemy w różnych częściach świata. Z tych w Europie żyje tylko ten gatunek, który właśnie za przykład wymieniony został. —

b. KUROPATWA. PERDIX.

Perdrix. *Fran.*

Goleń Samca tępym sęczkiem uzbroiony. n. p. Tetrao Perdix. GL.

Tych opisują Naturalści przeszło dziesięć gatunków. W samą Europie znamy ich cztery: mianowicie gatunek za przykład podany znayduje się niemal w wszystkich krajach, i zimuje stale w miejscu urodzenia.

C. PRZEPIÓRKA. COTURNIX.

Caille. Fran.

Goleń bez ostrogi i bez sęczka w obu płciach.
n. p. Tetrao Coturnix. GL.

Do tego oddziału należy blisko dwadzieścia gatunków. Z pomiędzy tych, gatunek za przykład podany żyje przez lato w wszystkich okolicach Europy; na początku zaś jesieni ciągnie do krajów cieplejszych; a że tę podróż odbywa w czasie pogodnych nocy: dał przeto powód do niedorzecznych powieści, które się dotąd między ciemnem pospółstwem utrzymują.

CUVIER oddziela od tego oddziału *Przepiórki Amerykańskie* pod napisem *Les Colins, ou les Cailles d'Amerique*. Oddział ten uważamy za zbyteczny; bo nie má stałej zasady.

R O D Z A Y XIII. (120.)

G O Ł A B. C O L U M B A.

Pigeon. Fran. Taube. Niem.

Dziób mierny, szczupły, słabo ściśniony. Szczyłka wierzchnia przy końcu słabo wypukła, spadziśta, od spodniej mało co dłuższa. Nosdrza w osadzie dzioba w błonie za życia nabrzmiała, wzgórki na bokach dzioba tworzące. Skrzydła mierne. Nogi przykrótkie. Goleń bez ostrogi krótszy niż palec szredni. Palce rozsunięte, bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny krótki. Pazury mierne, łukowate, ściśnione kończyste. n. p. Columba Palumbus. GL.

Známy dobrze rozróżnionych przeszło *sto* gatunków Gołębi. Z tych przeszło dwadzieścia przyswoionych należą do ptactwa domowego. Reszta żyje dziko w lasach. Każdą część świata, a nawet każdą niemal większą wyspa ma z ostatnich sobie właściwe gatunki. Wszystkie mają mięso wyborne. Żywią się owocami i nasionami roślin. Podług kształtu ogona dzielimy je na dwa następujące oddziały.

a. Równno-ogoniaste.

Ogon mierny, równo przycięty. n. p. Columba Oenas. GL.

b. Długo-ogoniaste.

Ogon długi lub przedłużony, wązki, stopniowany, ostro klinowaty. n. p. Columba migratoria. GL.

Gołębie czynią ważny wyjątek w rzędzie *Grzebiących*. — Wszystkie lubią latać gromadnie; lecz żyją w jednożeństwie. Dzikie gnieźdzą się na drzewach lub w dziurach niedostępnych skał. Samiec z samicą trudnią się usłaniem gniazda. Samica znosi dwa jaja, i te wysiaduje na przemian z samcem. Piskleta legną się ślepe i niedołężne: rodzice muszą je przez znaczny czas karmić: czém różnią się od większój liczby *Grzebiących*.

Gołębie przyswoione, czyli domowe należą do liczby Ptaków náyмноżniejszych. Znoszą one wprawdzie podobnie jak dzikie tylko po dwa jaja; lecz wysiadywanie jáy odbywają dziewięć razy do roku. Młode po skończonych sześciu miesiącach przy miernej wygodzie już się pąrzą. Podług obrachunku wspartego na doświadczeniach, można się z jednéj pąry dochować w dziewięciu latach przeszło ośmnaście tysięcy sztuk Gołębi.

R O D Z Á Y XIV. (121.)
K U S Á K. C R Y P T U R U S.

Tinamou. albo Ynambus. Fran. Steissvogel. Niem.

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szczyty, prosty, trochę spłaszczony, na końcu tępy, przy osadzie woskuwki opatrzony. Szczyt szeroki, prosty, przy końcu spadzisty, począwszy od woskuwki aż do końca od boków dzioba odznaczony. Broda od zuchw odznaczona. Brzegi szczęki wiérzchnię pokrywają dolne. Pieszcz obszerna. Otwory nosdrzy wklęsłe, naboczne, blisko szrodka dzioba przy brzegu woskuwki. Język bardzo krótki, trójkątny. Skrzydła krótkie, lotne. Ogon bardzo krótki, lub żaden. Nogi mierne. Goleń nagi bez ostrogi. Palce przednie bardzo mało przy osadzie błoną spięte. Palec tylny bardzo krótki, od ziemi odsunięty. Pazury krótkie, tępe: sredni rozwinięty. n. p. Tetrao cinereus. GL.

Jakkolwiek *Kusaki* różnią się od wszystkich Ptaków tego rzędu: mimo to wmieszane były dawniej do rodzaju *Tetrao*, z którego cechami najmniejszego nie mają podobieństwa. Liczymy ich teraz *dziewięć* gatunków. Wszystkie prawie są mieszkańcami Ameryki południowej. Żyją w lasach i w gęstych zaroślach. Żywią się liśćmi, owocami i nasionami roślin. Obok tych pożerają Owady i Robaki. W wieczór zwabiają się donośnym głosem w gromady, i przepędzają noc na gałęziach drzew blisko ziemi. Gnieźdzą się na gołej ziemi pod gęstymi krzakami. Są bardzo mnożne. Pisklęta ich zaraz po wylęgnięciu się uciekają z gniazda: same dla siebie szukają pożywienia: są bardzo ostrożne, i za usłyszeniem jakiego szelestu, chowają się w trawę.

Gatunki teraz znane przechodzą od okazałości *Bazanta* do wielkości *Przepiórki*. Wszystkie mają mięso wyborne.

R O D Z A Y XV. (122.)

S T E P U W K A. P T E R O C L E S.

Ganga. albo Gélinotte. Fran. Sandhuhn. Niem.

*Dziób krótki, przyszczypty, prosty, lekko ściśniony, daszkowato stożkowaty. Szczęka wierzchnia co-
kolwiek dłuższa. Szczyt przy końcu słabo spadzisty.
Nosdrza piórami pokryte. Głowa cała piórami po-
kryta, z przodu kończysta, nieznacznie w dziób prze-
chodzi. Skrzydła bardzo długie, pałasikowate.
Ogon mierny, klinowaty: u niektórych dwie szro-
kowe stérówki znacznie przedłużone. Nogi krótkie,
aż do palców kosmate. Palce przednie zbliżone,
wąską błoną przy osadzie spięte i obrabione. Pa-
lec tylny bardzo mały, od ziemi usunięty, w kształ-
cie sęciska. Pazury krótkie. n. p. Tetrao Alcha-
ta. GL.*

Znamy dotąd cztery gatunki. Z tych dwa mie-
szkają na Ukrainie, w małej Tartaryi i dalej ku
wschodowi za Dnieprem. Zdarza się czasem (lubo
arcy rzadko), że się pokazują także i w krajach da-
lej ku zachodowi i ku północy leżących. Jtak dnia
20. Sierpnia 1801. r. pokazała się para z gatunku
Tetrao arenarius w Xięstwie Anhaltskim w okolicy
miasta Köthen. Samiec został ubity, i przez NAUMANNA
bardzo dobrze odrysowany i opisany (*). „Ta para
» Ptaków (mówi NAUMANN) żerowała na wzgórku

(*) Patrz: Naturgeschichte der Land- und Wasservögel etc. von NAU-
MANN. Nachtrag erstes Heft. strona 41. Tabl. VII. fig. 15. iudzież:
Achtes Heft. strona 442. jest sprasowanie nazwiska.

» kwokając podobnie jak Kury przy kurczętach.
 » Były bardzo śmiałe. Widziały strzelca; mimo to
 » pozwolily blisko przystąpić do siebie. Wznosząc
 » się na powietrze klaskały skrzydłami podobnie
 » jak Gołębie. Ubity samiec miał wole napętnio-
 » ne ziarnem soczowicy, pszenicy i jęczmienia, mię-
 » dzy którymi znaydowało się kilka Owadów."

Krótkością palca tylnego czynią *Stepuwki* bardzo piękny przechód do rzędu następującego.

Wspomnieć tu musimy, że do tego rzędu liczone także pewien rodzaj Ptaków pod nazwiskiem

DRONTA. DIDUS.

Podług świadectwa niektórych Pisarzów należało do niego trzy następujące gatunki: 1. *Didus ineptus*, le Dronte. 2. *Didus solitarius*, le Solitaire 3. *Didus nazareus*, le Nazare, albo l'oiseau de Nazare. — Wszystkie miały być Ptakami bardzo dużemi. Wszakże náy mniejszy z nich wielkością ciała miał przechodzić Łabędzia. Żyły one na kilku wyspach morza wschodnio Indyjskiego; lecz że latać nie umiały, a miały mięso bardzo smaczne: ztąd przez zawiiających tam maytków tak wytępione zostały, że z nich nawet ślad niepozostał. A że ani ścisłych opisów, ani wierzytelnych obrazów tych Ptaków nie mamy: przeto o nich tylko nawiasową czynimy wzmiankę.

Tegocześni Astronomowie chcąc przynaymniej zachować pamiątkę tych tak wczesnie przez nierząd wytępionych ptaków, ochrztili ich nazwiskiem (*der Einsiedlervogel*) jedną Konstellacją, którą się znayduie na południowey pułkuli nieba przy końcu ogona *Węża wodnego* a pod znakiem *Wągi*. Tak więc *Dronty* przestawszy żyć na ziemi, nieprzestaną nigdy błyszczyć na niebie.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Grzebiących.

Tablica XXXII. (78.)

R Z Ę D S I Ó D M Y (23.)

B I E G A J Ą C E. C U R S O R E S.

Ptáki mające nogi biegowe: mniéy więcéy wysokie, rzádko krótkie, dwu lub tróypalczaste zawsze bez palca tylnego: palce przy nasadzie cokolwiek błoną spięte; pazury pospolicie grube; dzióby rozmaite.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

Dziób	{	cały rogowy; skrzydła	{	lotne . . .	1. Polne. <i>Campestres.</i>
				nie lotne . . .	2. Nielátające. <i>Proceri.</i>
		przy nasadzie błoną pokryty, skrzydła lotne			3. Nabrzeżne. <i>Littorales.</i>

UWAGI DO TABLICY XXXII. (78.)

Rzęd Ptaków *Biegających* jest prawdziwie rzędem poszrodkowym między *Grzebiącemi* i *Brodzącemi*. Jedna bowiem część Ptaków tu należących żyje prawie wyłącznie nasionami i owocami roślin, okazuje obszérne wole i całe urządzenie żołądka podobne jak w rzędzie *Grzebiących*, i mają mięso wyborne. Drugie przeciwnie tak sposobem życia jak całą budową ciała bardziéy zbliżają się do Ptaków *Brodzących*. Jedne między niemi mają skrzydła za krótkie, i nie mogą latać; drugie lubo są opatrzone

skrzydłami zdatnemi do lądania, mają lot ciężki, i tylko w náywiększém potrzebie wznoszą się na powietrze; mała tylko liczba uposarzona jest skrzydłami długimi. U tych postrzegamy nogi krótkie, u owych mierne, u jnnych wysokie. Są nawet między niemi i takie, które mają nogi w stósunku do ciała náywyższe w całej téj gromadzie. Wszystkie atoli w tém się zgadzają, że nie mają palca tylnego; przednich zaś palców liczą u káżdém nogi po trzy lub po dwa. U żadnego nie znaydujemy ostróg u goleni.

Tablica XXXIII. (79.)

POKREWIEŃSTWO I. (20.)

POLNE. CAMPESTRES.

Ptaki Biegające mające dziób cały rogowy: skrzydła
lotne: nogi krótkie lub miernie wysokie, trój-
palczaste.

RODZAJE. GENERA.

Columba	{	wrząz z palcami kosmate	1. Stepnik.	<i>Syrnhaptes.</i>
		{	2. Przepiórzyk.	<i>Ortygis.</i>
		nagie; nogi {	3. Drop.	<i>Otis.</i>
		{		
		miernie		
		wysokie		

UWĄGI DO TABLICY XXXIII. (79.)

W tém pokrewieństwie zniewoleni jesteśmy przystąpić wprost do uwąg nad każdym rodzajem w szczególności.

RODZAJ I. (123.)

STEPNIK. SYRRHAPTES.

Syrnhapte. Fran. Steppenhuhn. Niem.

Dziób prawie mierny, przyszczupty, ściśniony,
prosty, kończysty. Szczyt przy końcu słabo spadzi-
sty. Broda ukośnie w górę ściętą. Nosdrza pió-

rami pokryte. Skrzydła długie, palasikowate. — (Ogon mierny—?). Nogi krótkie aż do pazurów kosmate, tróypalczaste. Palce krótkie, zbliżone, błoną wystrzyżoną znacznie spięte. Pazury krótkie. n. p. *Tetrao paradoxus*. GL.

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku; lecz i ten nie wiele jest znany. Má mieszkać w stepach Tatarskich. Należy jeszcze pomiędzy náywiększe osobliwości w zbiorach zoologicznych. Lubo zwiedziłem náyznakomitsze tego rodzaju gabinety: nigdzie go jednakże nie widziałem. Za zupełną więc wiarytelnością powyższey cechy rodzajowey zaręczyć niemogę; w opisanu atoli nóg wszyscy się Naturaliści zgadzają. Obyczaje i sposób życia *Stepnika* są nam nieznaioime.

R O D Z A Y II. (124.)

P R Z E P I Ó R Z Y K. O R T Y G I S.

Turnix. albo Tridactile. *Fran.* Laufhuhn. *Niem.*

*Dziób mierny, przyszczypty, prosty, ściśniony, kończysty, daszkowaty z szczytem przy końcu spadzistym. Broda słabo ukośnie ściętą. Nosdrza błoną nagą pokryte, z otworami aż blisko szrodka dzioba. Głowa piórami pokrytą. Skrzydła mierne, lotne. Ogon krótki. Nogi mierne. Golenia nagie. Palce prawie wolne. Pazury krótkie. n. p. *Tetrao Gibraltarius*. GL.*

Známy dotąd sześć gatunków. Z tych dwa znáyduiemy w zachodnio południowych kraich Europy; reszta zaś mieszká w jnszych częściach świata, jako to: na wyspie Madagaskar, w Ázyi południowey i na wyspach jéy przyległych. Przepiórzyki żyją na polach i w gęstych krzákach. Żywią się ziar-

nem roślin, Owadami i Robákami. Gnieżdżą się na gołej ziemi w gestym chwąście lub pod krzákami. Mięso maia jadalne.

R O D Z Ä Y III. (125.)

D R O P. O T I S.

Outarde. Fran. Trape. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, w pół klinowaty. Szczęka wierzchnia przy końcu daszkowato wypukła, spadzysta. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe, na bokach blisko szczytu dzioba. — Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon mierny. Nogi potężne, wysokie. Palce krótkie, na bokach błoną obrabione, a przy nasadzie równo spięte. Pazury grube, krótkie, tępe. n. p. Otis tarda. GL.

W tym rodzaju liczymy przeszło ośm gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie postrzegamy z nich dwa następujące: *Otis tarda* i *Otis tetrao*. Obadwa są Ptákami przelotnymi. Przybywają do nas w połowie wiosny. Gnieżdżą się parami w równinach między zbożem na gołej ziemi. Żywią się ziarnem, liśćmi ziół, Owadami i Robákami. W jesieni zbierają się w znaczne stada i ciągną do krajów cieplejszych. Mięso młodych jest wyborne; starych zaś cokolwiek przytwardzie; lecz jeżeli skruszeje przez parę dni, staie się zwierzyną wysmienitą.

Wybrawszy się na Dropie przede dniem: można je brać za pomocą Hartów; gdyż z przyczyny krótkich skrzydeł nie mogą się wznieść od razu na powietrze.

Czasem (lubo arcy rzadko) przybywają do nas z Afryki gatunek trzeci: *Otis Houbara*. Dowodem

tego jest piękny exemplarz samca z tego gatunku, który się znajduje w zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu, a który ubito w okolicy Wrocławia na początku Października 1800 roku. NAUMANN, BECHSTEIN i jnni tego-cześni Niemieccy Naturaliści brali z tegoż samego exemplarza wzory do dzieł swoich; dotąd albowiem niewidziano go w Europie.

Gatunek za przykład wymieniony (*Otis tarda*) jest z wszystkich dotąd znanych największy; a z przyczyny szczególniejszego worka podjęzykowego, zasługuje na osobną uwagę. Pod językiem jego napotykamy otwór ściągalny do worka błonowego, jakiego dotąd u żadnego jnnego Ptaka nieodkryto. Worek ten jest tak długi jak szyja. Przy dziobie jest on największy: potem zwęża się stożkowato aż do dwóch trzecich części długości swojej: odtąd znowu zaczyna się rozszerzać i przybiera na końcu kształt podłużny chemicznej kolbeczki. — Przeznaczenie tego osobliwszego worka jest jeszcze nieznaione; jest bowiem u dołu zaokrąglony: ma tylko jeden otwór pod językiem: nie można go więc poczytać za wole, gdyż to jest obok niego dosyć wyraźne. Niektórzy Badacze ośmielili się twierdzić: że *Dropie* noszą w tych workach wodę dla swych dzieci; jnni zaś utrzymują, że ten worek podjęzykowy służy jnn do ułatwienia lotu, i dodają to postrzeżenie, że *Dropie* podnosząc się z ziemi otwierają dzioby dla wpuszczania powietrza do wspomnianego worka, który wypełniwszy się powietrzem czyni lżejszym jch ciało. Obadwa te twierdzenia są prawda tylko przypuszczeniami; ostatnie atoli przedsię się usprawiedliwić pozwoli; gdyż zbyt słabe, i ledwie widoczne muszkuly przy tym worku, użycie jego do noszenia wody okazują nie możnem. — Nie mając jednakże postrzeżeń niewątpliwych: rozstrzygnięcie tego punktu potrzeba zostawić czasowi.

Tablica XXXIV. (8o.)

P O K R E W I E Ń S T W O II. (21.)

N I E L Á T A I Ą C E. P R O C E R I.

Ptáki Biegające mające dziób cały rogowy: skrzydła bardzo krótkie, do lądania nie zdadne: nogi wysokie dwu lub tróypalczaste.

RODZAJE. GENERA.

{ - - o Z	tróypalcza- ste; pazury	przysrodnkowe náydluższe . .	1. Kazuar. <i>Casuarus.</i>
		wszystkie prawie równe . .	2. Rea. <i>Rhea.</i>
	dwupalczaste; palec skráyny bez pazura		3. Struś. <i>Struthio.</i>

UWÁGI DO TABLICY XXXIV. (8o.)

To pokrewieństwo zawiera w sobie náywiększe i náyokazalsze jstoty w caléy téy gromadzie; lecz obok jch olbrzymiey wielkości zaraz na piérwszy rzut oka krótkość skrzydeł, a w nich wietkość i małość lotek zapowiadają nám, że Ptáki tego pokrewieństwa pozbawione są korzyści jnném Ptákom właściwey t. j. że latać nie umieją, i że (podobnie jak zwierzęta niemające skrzydeł) ciągle na ziemi zostawać muszą. O téy jch niezdolności do lądania przekonywamy się jeszcze mocniéy przy rozcłonkowaniu jch ciała.

Kość piersiową, jak wiadomo, jest u Ptaków podstawą dla tych muszkułów, które służą do poruszania skrzydeł; a wysokość jéy wystawy szrodnkowéy obok szerokości saméyże kości piersiowéy, będąc miarą wielkości muszkułów skrzydłowych, są oraz oznaką mocy lotu káżdego Ptáka. O téy prawdzie przekonałismy się dostatecznie na tych Ptá-

kach, któreśmy dotąd poznali; szczególniej zaś porównyując kość piersiową Ptaków *Drapieżnych* z tą kością u *Grzebiących*. Lecz że w wszystkich dotąd rozważanych rzędach i pokrewieństwach szrodkową wystawą kości piersiowej była wyraźna, wszystkie też znaleźliśmy obdarzone zdolnością do latańia. W tém pokrewieństwie następczą się nám widok zupełnie nowy. — Kość piersiową w Ptakach *Nielatających* jest płaską bez szrodkowej wystawy i naśladowie kształt słabo wypukłego pancérza: a tém samém niepodobna zwykłej kości piersiowej w Ptakach, zbliżają się podobieństwem do *mostka* zwierząt *Ssących*. Stosownie do takiego ukształcenia kości piersiowej znaydujemy u nich muszkuły skrzydłowe bardzo cienkie i słabe: a przeto do dźwigania i utrzymania w powietrzu ciała tak wielkich Ptaków zupełnie nie zdolne. Do tak małych i słabych muszkułów na piersiach, łączy się niestosowna krótkość i szczupłość kości w ich skrzydłach: a tak przyczyna zupełnej niemożności latania już w samém wewnętrznym ich urządzeniu jest oczywista. Cóż dopiero, gdy do téj dodamy jeszcze wietkość i krótkość piór w ich małych skrzydłach?

Uymę mocy w skrzydłach wynagrodziło im Przyrodzenie siłą w nogach. Jakoż nogi ich opatrzone są tak potężnymi muszkułami i wsparte tak dużymi kośćmi, że się aż za wielkie w stosunku do ciała wydaia. Z takim uposażeniem nóg postrzegamy w nich zgodne zdolności. Wszakże niektóre między niemi gatunki biegaia rączyj niż najszybsze Konie. —

U wszystkich znaydujemy wole wyraźne; reszta zaś wnetrzości jest różną w różnych rodzajach. — Wszystkie szukają dla siebie pożywienia w płodach Królestwa Roślin. Wszystkie gnieźdzą się na gołej ziemi. —

R O D Z A Y I. (126.)

K A Z U A R. C A S U A R I U S.

Casoar. *Fran.* Kasoar. *Niem.*

Dziób mierny, ściśniony, prosty z szczytem słabo nożykowato spadzistym. Otwory nosdrzy okrągławe, na bokach blisko szrodka dzioba. Skrzydła náykrótsze, bez piór, u niektórych długiem i rogowemi prętami zamiast lotek opatrzone. Pióra na ciele wiełkie, szczeciasto strzepiaste. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce przy osadzie bardzo małe błoną spięte. Palec każdy má cztery członki. U wszystkich pazury grube, długie, kończyste: pazur szrodkowy náydluższy. n. p. Struthio Casuarius. GL.

Známy dotąd dwa gatunki *Kazuarów*. Jeden z pomiędzy nich mieszka w południowey Azyi, drugi w Nowey Hollandyi. Azyiatycki jest czárny i má na głowie duży wyrast rogowy w kształcie szyszaka w tył zwróconego; Nowohollandski zaś jest rudy i bez nadrostu na głowie. Obadwa żywią się soczystemi owocami roślin, tudzież Owadami i Robákami. Zboża nie jadaia. Są bardzo mnożne. Biegaia bardzo szybko. Są prawda w tém pokrewieństwie náyniższe; ale wielkością ciała trzymaia pierwsze miejsce po *Strusiu*. Jch jaia i mięso młodych maia bydz bardzo smaczne. Skrzydła jch są tak małe, że jm nawet w biegu nic niepomagaia.

Rozczlonkuiac *Kazuara* postrzegamy tę osobliwość, że má język bardzo krótki na bokach ząbkowany, wole duże, trawieniec muszkułowy potężny; a niedostaie mu *odwilżacza*. Mądre Przyrodzenie wskazawszy dla niego miękkie owoce roślin na pożywienie: uieło mu zaraz tę część wnętrzości, która służy do odwilżania twardych ziarn roślinnych nasion. Nadto kiskę grubą znáyduiemy w nim bardzo krótką; kanał zaś odchodowy i trzewia podobne jak w jnych Ptákach.

R O D Z A Y II. (127.)

R E A. R H E A.

Touyou. albo Churi. Fran. Nandu.

albo Rhea Niem.

Dziób mierny, prosty, spłaszczony, tępy, woskuwką przy osadzie pokryty. Szczeka wierzchnią dłuższą niż spodnią, tępym haczykiem zakończoną. Szczyt i broda odznaczone. Otwory nosdrzy jętkowate, na bokach przy szrodku dzioba. Skrzydła krótkie, nie lotne, długimi wietkami piórami pokryte, bez szponów przy zgięciu. Głowa, szyja, boki ciała i nogi aż do goleniów położystymi puchowatymi piórkami pokryte. Na plecach pióra większe strzępiaste. Kuper bez stérówek pokryty krótkimi piórkami. Nogi wysokie, potężne, tróypalczaste. Palce wolne, wszystkie pazurami tępymi, grubymi, prawie równymi zakończone. n. p. Struthio Rhea. GL.

Rodzay *Rei* obéymuie dotąd jeden gatunek. Oczyzną jego są południowe kraie Ameryki, a mianowicie pasmo gór Andyjskich. *Rea* żyje gromadnie po kilka samic z jednym samcem. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Są bardzo mnożne. Żywią się liśćmi, owocami i nasionami roślin. Jch jaia i mięso młodych mają smak wyborny. Pióra z jch skrzydeł używá tylko pospólstwo Amerykańskie do ozdób ubioru swojego. Náywyższe między niemi nie przechodzą sześciu stóp miary reńskiéy. Młodo złowione łatwo się oswiaiają. O jch wewnętrzney budowie ciała nic jeszcze stanowczego nie wiemy.

R O D Z A Y III. (128.)

S T R U Ś. S T R U T H I O.

Autruche. Fran. Strauss. Niem.

Dziób mierny, prosty, płaski, na końcu zaokrąglony, tępy. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy na dziobie podłużne. Głowa i większa część szyi nagie, rzadkiemi tylko włoskami upstrzone. Skrzydła nie lotne, wietkiemi kędzierzawemi piórami pokryte, dwoma szponami przy zgięciu uzbroione. Na piersiach guz duży, nagi, twardy. Boki ciała i nogi całe zupełnie nagie; reszta ciała miernemi piórami pokryta. Stérówki w ogonie podobne piórom w skrzydłach. Nogi bardzo wysokie, potężne, dwu palczaste. Każdy palec ma cztery członki. Na palcu przyszkodkowym pazur gruby, podłużny, kopytkowaty. Palec skráyny przez pół krótszy bez pazura. n. p. Struthio Camelus. GL.

Do tego rodzaju liczymy tylko jeden gatunek; a ten jest náyogromniejszém zwierzęciem w gromadzie Ptaków. Dorosły samiec przechodzi ośm stóp wysokości, samice zawsze są niższe, i rzadko siedm stóp przenoszą. Oyczyzną jego są piąsczyste pustynie Afryki. *Strusie* żyją w wielożenstwie znaczniemi stadami. Żywią się liśćmi i nasionami roślin. Są bardzo mnożne. Jaja składają na gołym piąsku. Samice mieszkające między zwrotnikami blisko równika siedzą na jaiach tylko w nocy, przez cały zaś dzień zostawiają je ciepłu słońca; przeciwnie te, które mieszkają zewnątrz zwrotników, muszą ciągle siedzieć na jaiach, i tylko je w czasie południa opuszczają. Samiec zawsze się bawi w bliskości gniazd samic swoich, i broni je przeciw napadom zwierząt drapieżnych z taką zaciekłością, że się go nawet *Szakale* boją.

Trawienie kamieni i kawałków żelaza, które przypisywano Strusiowi, należy pomiędzy niedorzeczne twierdzenia. Wszystkie Ptaki (jak wiadomo) dla ułatwienia trawienia polykają piasek tém grubszy jm są większe; a że *Strus* jest największym z Ptaków: przeto on zamiast piasku polykając małe kamyki, zdarzyć się może, że połknie czasem i mały kawałek żelaza; lecz to czyni mu w żołądku podobną przysługę jak każdy jnnny kamyk dopóki się nie zetrze. Jeżeli podobne użycie kamyków może się nazwać jch trawieniem: wszystkie więc Ptaki trawią kamyki; bo je wszystkie polykają.

Wole, odwilżacz i trawieniec znaydujemy w *Strusiu* podobne jak w Ptakach Grzebiących. Trzewia są w nim wielkie, kiszka grubą znaczney długości; kanał zaś odchodowy tak obszerny, że się w nim uryna podobnie jak w pęcherzu zbierać może. Z téy przyczyny jeden tylko *Strus* (między Ptakami) może osobno oddawać urynę a osobno odchód gruby.

Co CUVIER za osobliwość w téy gromadzie podaje, że żyła zastępująca miejsce członka płodnego u Strusia má być tak długą, iż ją często z kanału odchodowego wypuszcza: to bynajmniéy osobliwością nazwać się nie może; gdyż podobne dowolne wypuszczanie téy żyły uważałem na wiosnę u starych *Kaczorów domowych*; a przecież te wielkością ciała nie mogą jśdź w porównanie z Strusiami.

Strus uciekając rzucić za siebie piasek z znaczną siłą; bieg zaś má pewnie najszybszy z wszystkich dotąd znanych zwierząt. W biegu trzymá się kierunku weżykowatego, i robi ustawicznie skrzydłami. Pióra z jego skrzydeł i z ogona, będąc używane do stroiów damskich, są ważnym przedmiotem handlu. Jaio *Strusia* wáży blisko trzy funty, i má być bardzo smaczne. Mięso, mianowicie młodych, jest wysoko cenione od Narodów Afrykańskich.

Tablica XXXV. (81.)

POKREWIEŃSTWO III. (22.) NABRZEŻNE. LITTORALES.

Rdki Biegające mające dziób przy nasadzie mniej więcej błoną pokryty: skrzydła lotne:
pale u nóg pospolicie nie równo spicte.

RODZAJE. GENERA.

D z i ó b

prosty	mierny, cały błoną pokryty	1. Samotnik.	<i>Arenaria.</i>
	krótszy niż głowa, na końcu rogowy	2. Siewka.	<i>Charadrius.</i>
przedłużony	gruby, od spodu nożykowaty	3. Klimodziób.	<i>Burhinus.</i>
	przyszczipły, ściśnięty	4. Ostregośd.	<i>Haematopus.</i>
szczyły, walcowaty	5. Cienkonóg.	<i>Limnopus.</i>	
	krótszy niż głowa, kończysty	6. Ściga.	<i>Tachydromus.</i>
hakowaty	przedłużony, tępy	7. Łukodziób.	<i>Falcinellus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XXXV. (81.)

Ptąki do tego pokrewieństwa należące, żyją prawie wyłącznie Owadami i Robákami. Z przyczyny więc szukania żywności jedne zatrzymują się na polach świeżo zoranych i na brzegach wód; drugie zaś uwiiają się jedynie przy wodach, i wchodzą w nie dopóty, dopóki bez zmaczania piór na brzuchu zgruntować mogą. Wszystkie są Ptákami wędrowno przelotnemi. Oprócz czasu, którego potrzebują na wysiedzenie jaj i na wychowanie dzieci, rzadko na jednem mieyscu długo zabawiają. Wysokość nóg znáydziemy u nich bardzo różną względnie do różnych rodzajów; zobaczymy je bowiem u jednych prawie mierne, u drugich wysokie, u jnnych náywyższe. Długość szyi i dzioba spostrzegamy odpowiadającą wysokości nóg. Palec skrajny z szrednim jest u nich pospolicie daléy od nasady błoną spięty, niż szredni z przyszrodkowym: tak spięte palce nazywamy *palcami nierówno spiętymi*. U większój ich liczby nieznáydujemy między wnętrzościami ani wola ani odwilżacza; trawieniec zaś jest w nich zwykle cienki woreczkowaty. Słowem, to pokrewieństwo jest piękném ogniwem, które daie nieznaczny przechód od Ptaków żyjących na suchym lądzie do Ptaków brodzących. Dalsze uwagi lepiéy rzecz tę wyjaśnią.

R O D Z A Y I. (129.)

S A M O T N I K. *A R E N A R I A.*

Sanderling. *Fran.* Sandläufer. *albo* Sonderling. *Niem.*

Dziób mierny, błoną pokryty, szczupły, prosty, walcowaty, przy końcu zgrubiały. Szczęka wiérz-

chnią ostro kończystą. Otwory nosdrzy na bokach dzioba, podłużno okrągławe, (na przelot przebite?) Skrzydła mierne, lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy nasadzie bardzo mało błoną spięte. n. p. Arenaria Calidris. BECH.

Znamy dwa gatunki *Samotników*. Z tych za przykład podany żyje w Europie; drugi zaś w Ameryce. Europejski przepędza wiosnę i lato w Anglii i w innych krajach północnych; a w jesieni posuwa się coraz dalej ku południowi. GMELIN opisał go pod dwiema następującemi nazwiskami: *Tringa arenaria* i *Charadrius calidris*. Samotniki należą do liczby Ptaków mniejszych; nieprzechodzą bowiem wielkością Przepiórki. Żyją na brzegach rzek i jezior. Żywią się Dżdżownikami, Piiawkami i t. p. ILLIGER opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Calidris*. — Myjdziemy w tym punkcie za większą liczbą Autorów.

R O D Z A Y II. (130.)

S I É W K A. C H A R A D R I U S.

Pluvier. *Fran.* Regenpfeifer. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, szupły, okrągławy, prosty, przy osadzie błonką pokryty; na końcu rogowy zgrubniały, ściśniony, klinowato zakończony. Nosdrza wklęsłe, błonką pokryte, z otworami w błonce podłużnemi. Skrzydła lotne. Nogi mierne wysokie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. Charadrius Morinellus. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie blisko trzydzieści gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. W samej Europie znamy jch sześć. Wszystkie są Ptakami przelotnemi. Gnieźdzą się na ziemi w trawie blisko wody. Żyją w jednożeństwie.

Latają znacznemi stadami. Zatrzymują się na brzegach rzek i jezior, i na polach świeżo zoranych. Jch podziwienią godną ciekawość staie się dla nich zgubną; bo skoro się który w sidła zlapie lub zastrzelony zostanie: drugie zbiegają się do niego gromadnie. Mięso *Siówek* jest smaczne. — Rodzaj *Charadrius* był dawniey przytulkiem wszystkich drobniejszych Ptaków Biegających bez żadnego względu na kształt dzioba.

R O D Z A Y III. (131.)

K L I N O D Z I Ó B. *B U R H I N U S.*

Oedicneme. Fran. Keilschnabel. Niem.

Dziób długi, prosty, gruby, silny: przy osadzie wyższy niż szerszy, błoną pokryty: przy końcu rogowy, ściśniony, klinowaty, od spodu nożykowaty. Szczyt rogowy przy osadzie prosty, płaski, słabo zaokrąglony; przy końcu lekko spadzisty. Broda większe pół szczeki zajmuie, przy zuchwach wystaiąc, dalej nożykowato zadartą. Brzegi szczek ukośnie nasiekane. Nosdrza wklęsłe, z tytu błonką wyciągniętą pokryte, na przelot przebite, z otworami podłużnemi blisko środka dzioba. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, dłuższe niż ciało, ogrubnie. Palce przy osadzie nierówno błoną spięte. n. p. *Charadrius magnirostris*. LATII.

Do tego rodzaju należy tylko jeden gatunek. Oczyznją jego jest Nowa Hollandyia. Na pierwszy rzut oka dziób jego má cokolwiek podobieństwa z dziobem *Siówka Grubonoga* (*Charadrius Oedicnemus*); lecz stósunkowá długość jch dzióbów rozróżnia je dostatecznie. A cóż dopiero, gdy na

jne cechy zwrócimy uwagę? Powyższą cechę rodzajową ułożyłem podług pięknego exemplarza będącego w zbiorze zoologicznym Paryzkim.

R O D Z A Y IV. (132.)

O S T R Y G O J A D. *H A E M A T O P U S.*

Pie-de-mer. albo Huitrier. Fran. Austernfischer. Niem.

Dziób przedłużony, przyszcupły, silny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. — Nosdrza w rowkach na bokach dzioba z otworami wązkiemi. Skrzydła lotne. Nogi miernie wysokie, silne. n. p. Hematopus ostralegus. GL.

Znamy jch trzy gatunki. Z tych jeden mieszka w Europie, drugi na Przylątku Dobréj Nadziei, trzeci w Nowej Hollandyi. Wszystkie żyją na brzegach mórz, jezior i rzek dużych. Żywią się Robakami, tudzież wyrzuconemi na brzeg drobnemi Rybkami i Mięczakami; szczególni zaś zręcznie otwierają dziobem Ostrygi, i pożerają jch zwierzątka. Gnieźdzą się w trawie na małych, ale wysokich, wodą oblanych kępach czyli wyspach.

R O D Z A Y V. (133.)

C I E N K O N Ó G. *H I M A N T O P U S.*

Échasse. Fran. Stelzenläufer. albo Strandreuter. Niem.

Dziób przedłużony, szczupły, prosty, walcowaty, ostro kończysty, cały błoną pokryty. Szczyt od

osady aż do połowy rowkami odznaczony. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach na bokach dzioba. Skrzydła lotne. Nogi szczupłe, w stosunku do ciała najsłabsze. n. p. Charadrius Himantopus. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku Cienkonogów. Jest on w Europie ptakiem przelotnym. Żyje Robakami. Gnieździ się w trawie na miejscach bagnistych. Należy do Ptaków mniejszych rzadko się u nas pokazujących. Chociaż jego nad miarę wysokie i szczupłe nogi obok szczupłego i przedłużonego dzioba nie mają w całej gromadzie Ptaków sobie podobnych: mimo to wmieszali go dawniejsi Systematycy do rodzaju *Charadrius*, z którym on najmniejszego nie ma podobieństwa.

RODZAJ VI. (134.)

ŚCIGA. TACHYDROMUS.

Coupe-vite. *Fran.* Läufer. albo Rennvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, przyszcupły, okrągławy, przy końcu łukowaty, kończysty. Otwory nosdrzy jętkowate. Skrzydła lotne. Nogi wysokie, szczupłe. Palce przy nasadzie prawie równo spięte. n. p. Charadrius gallicus. GL.

W tym rodzaju liczymy dobrze znanych dwa gatunki. Obadwa były dawniej wmieszane do rodzaju *Charadrius*. LATHAM odosobnił je pod nazwiskiem *Cursorius*.

Ścigi żywią się prawie wyłącznie Robakami. — Gnieźdzą się na kępach wodą lub bagnami otoczonych. Są z liczby Ptaków mniejszych.

R O D Z A Y VII. (135.)

ŁUKODZIÓB. *FALCINELLUS*.Falcinelle. *Fran.*

Dziób przedłużony, szczupły, okrągławo czworograniasty, łukowaty, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone. — Otwory nosdrzy wąskie w rowkach na bokach dzioba. Głowa cała piórami pokryta, z przodu kończysta, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi mierne wysokie, tróypalczaste jak u wszystkich tego pokrewieństwa. Palce przy nasadzie nierówno błoną spięte. n. p. Scolopax pygmaea. GL.

Do tego rodzaju znamy jeden gatunek. Jest on mieszkańcem Europy południowey. Żywi się Robakami. Gnieździ się na ziemi w trawie na miejscach bagnistych. Wielkością ciała wyrównywa Skowronkowi. Na pierwszy rzut oka má wiele podobieństwa z Kuligami. Należy do liczby Ptaków rzadkich: widziałem tylko jednego w zbiorze Paryskim, i z tego ułożyłem powyższą wierzytelną cechę rodzajową.

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Biegających.

R z e d Ō s m y. (24) B R O D Z Ā ņ c e. G R A L L A T O R E S.

Palčki mainge nogi mniěy wiěćy wysokie, soszrowate, znacznie nad kolankiem nagie, czworopalcasce; z trzema palcami na przodzie, a z jednym w tyle: palce przednie mniěy lub wiěćy niż do połowy błonę spięte; a jeźli wolne, to bardzo długie błonę na bokach rozszerzone: dzioby rozmaite, mniěy wiěćy długie.

[illegible]

UWAGI DO TABLICY XXXVI. (82.)

Nazwisko tego rzędu wzięte jest od sposobu życia Ptaków do niego policzonych. Jedne albowiem szukając pożywienia w wodach, drugie w bagnach, brodzą po nich dopóty, dopóki im długość nóg wystarczą; czyli dopóki bez zamaczania piór na spodzie ciała zgruntować mogą.

Jedne z *Brodzących* żywią się Gadami, Płazami i Rybami, drugie Robakami, Owadami i jch liszkami. Mała tylko liczba znayduje się między niemi takich które jadaia nasiona roślin. Stosownie do takiej żywności, większa jch część ma trawieniec cienki woreczkowaty; a nie ma ani wola, ani odwilżacza. — U wielu niedostaie także i kiszki grubey.

Jch soszkowato wysokie, czworopalczaste, znacznie nad kolankiem z piór obnażone nogi są bardzo wyraźną cechą. Skrzydła spostrzegamy u nich albo mierne albo długie. Większą część ma lot dosyć lekki, lecz rzadko szybki. Te z pomiędzy nich, które mają nogi bardzo wysokie, wyciągaia je w locie za siebie; jne zaś (podobnie jak większą liczba Ptaków) skurczaia je pod brzuchem. Wszystkie niemal *Brodzące* należą do Ptaków przelotnych.

Sposób gnieźdzenia się i pielęgnowania dzieci znaydziemy w tym rzędzie bardzo rozmaity; więcę jednakże poznamy takich, które się gnieźdzą na ziemi, i których dzieci zaraz po wydobyciu się z jay same dla siebie pożywienia szukaia. To wszystko wykaze się w miejscu swoim.

UWĄGI DO TABLICY XXXVII. (83.)

O Ptákach tego pokrewieństwa tyle tylko można napomknąć w ogólności, że mają palce u nóg nierówno spięte: t. j. że błona między palcem *skrajnym* a *szrednim* застаie od osady dalej niż po pierwszy członek; przeciwnie między palcem *szrednim* a *przy-srodkowym* jest ona ledwie znaczną.

R O D Z Á Y I. (136.)

P I Ą S K O W I E C. G L A R E O L A.

Giarole. *albo* Perdrix-de-mer. *Fran.*

Giarol. *albo* Schwalbenwader. *Niem.*

Dziób krótki, ogrubny, na końcu ściśniony, nożykowaty, kończysty. Nosdrza w osadzie dzioba, z otworami podłużnemi. Pyszcz obszerna. Skrzydła bardzo długie. Ogon albo widlasty, albo zaokrąglony. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. — Palce przednie prawie mierne, tylny krótki. Pazury krótkie, łukowate, kończyste. n. p. Glareola austriaca. GL.

Tu należą *cztery* gatunki. Wszystkie żyją Owadami i Robákami. Gnieźdzą się w trawie blisko wód i bagien. Lot mają niemal tak bystry jak Jaskółki. Szczególniey lubią się zatrzymywać na pobrzeżach piaszczystych i na świeżych rolach. Gatunek za przykład wymieniony, jest mieszkańcem południowych krajów Europy, do nas rzadko przybywa.

R O D Z A Y II. (137.)

W R Z A S K O T. P S O P H I A.

Agami. Fran. Trompettenvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, przy końcu słabo ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczeka wierzchnia wypukła z szczytem spadzistym. Nosdrza w osadzie dzioba błonką zakryte, z otworami podłużno okrągławymi, na przelot przebite. Głowa i szyja pokryte wietkami kutnerowatymi piórkami. Obwódki oczów nagie. Skrzydła mierne, seczkami przy zgięciu uzbroione. Lotki ostatnie przy ciele przedłużone, strzępiaste, wietkie. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. Psophia crepitans. GL.

Znany do tego rodzaju *jeden* gatunek. Oczywiście jego jest Ameryka południowa. *Wrzaskot* dorosły ma blisko dwie stopy wysokości. Należy do liczby Ptaków ozdobnych. Lata bardzo mało. Biega bardzo szybko. Gnieździ się na ziemi pod wysokimi drzewami między gestymi krzakami. Żywi się równie nasionami i owocami roślin jak Owadami i Robakami. Młodo złowiony łatwo się ugłaskać daie, i jak pies przywiezuie się do Pana swojego. Co większa? — Niektórzy Podróżopisarze twierdzą, że tamteysi mieszkańcy wyuczą go pilnować inne Ptactwo domowe. Głos jego mocny a razem głęboki, mający podobieństwo z głosem waltorni, zjednął mu blizkoznaczone nazwiska w językach żyjących. Głos *Wrzaskota* zdaie się, że się wydobywa z głębi brzucha jego. Mięso jego ma smak bardzo przyjemny.

R O D Z A Y III. (138.)

K A P T U R N I K. C E R E O P S I S.

Céreopse. *Fran.* Kappenvogel. *Niem.*

Dziób krótszy niż głowa, gruby, wypukły. Szczeka wierzchnia daszkowatą z szczytem przy końcu spadzistym. Nosdrza w osadzie dzioba. Głowa całą skórą nagą, grubą zmarszczkowatą pokrytą. Skrzydła mierne, przy zgięciu sekąm tępy uzbrowione. Ogon zaokrąglony. Nogi miernie wysokie. Palce przednie mierne; tylny bardzo mały od ziemi usunięty. Pazury krótkie, kończyste. n. p. *Cereopsis Novae Hollandiae. LATH.*

Gatunek dopiero za przykład podany jest jedynie w tym rodzaju, i należy dotąd pomiędzy osobliwości w zbiorach zoologicznych; żaden albowiem (je nam wiadomo) na stałym lądzie Europy poszczyć się nim nie może. Zbiór *Leveryiański* w Londynie ma go pomiędzy wielu innymi rzadkimi przedmiotami.

Oczywistą *Kapturnika* jest Nowa *Hollandia*, gdzie niedawno odkrytym został. O obyczajach i sposobie życia jego nie dotąd pewnego nie wiemy. W dziele *Cuviera* nieznajdujemy żadnej wzmianki o tym rodzaju.

R O D Z A Y IV. (139.)

Z W R O T N I K. S T R E P S I L A S.

Tourne-pierre. *Fran.* Steindreher. *Niem.*

Dziób mierny, szczupły, prosty, rogowy, ku końcowi coraz szczuplejszy, klinowaty. Szczyt płaski, róż-
Tom II. 16

wny, prosty. Broda ostrá, nożykowato w górę zadartá. Nosdrza na boku dzióba z otworami wązkiemi. Skrzydła długie, sęczkami przy zgięciu uzbroione. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Palce przednie wolne, prawie mierne; tylny krótki, końcem ziemi dotyká. Pazury mierne, kończyste: szredni z brzegami roztwartými. n. p. Tringa Interpres. GL.

W tym rodzaju mieści się dwa gatunki. Z tych gatunek za przykład podany znáyduie się w wszystkich trzech dawniéj znanych częściach świata. Drugi jest mieszkańcem Ameryki. Obadwa należą do Ptaków małych. Obadwa są wędrowno przelotnemi. Żywią się Owadami i Robákami, których szukając na brzegach wód, poruszają dzióbem z mieysc kamyki: od tego więc jch zwyczajui dostały swe nazwisko rodzajowe w wszystkich prawie językach. Zwrotniki biegają bardzo szybko. Gnieżdżą się na gołym piasku w bliskości wody. Mięso mają smaczne.

RODZAJ V. (140.)

CZAYKA. VANELLUS.

Vanneau. Fran. Kiebitz. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, prosty, szczupły: przy osadzie walcowaty, błonką pokryty; przy końcu zgrubiały, rogowy, słabo ściśniony, klinowaty. Szczyt prosty, łukowato przy końcu podniesiony, nożykowato spadzisty. Broda przy zuchwach wystaiącá. Otwory nosdrzy wązkie w błonce przy osadzie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, lub przykrótkie, nie

równo spięte. Palec tylny bardzo mały, od ziemi usunięty. Pazury krótkie, kończyste. n. p. *Tringa* Vanellus. GL.

Liczymy w tym rodzaju *dziewięć* gatunków, które GMELIN rozrzucił częścią w rodzaju *Tringa*, częścią w rodzaju *Parra*. (?)

Z powyższey liczby dwa gatunki żyją w Europie; reszta rozrzuconą jest po różnych częściach świata. *Czayki* żywią się Owadami i Robakami. Biegają bardzo szybko. Latają lekko i zwinnie. Gnieźdzą się na miejscach bagnistych w trawie. Na widok Człowieka lub jakiego zwierzęcia w bliskości swych gniazd wyczynają krzyk piskliwy, którym zwabione towarzyszki zlatują się w gromadę, i krzyczac podobnie, krążą z wielką szybkością około podeyżrzanego im przedmiotu. W jesieni zbierają się w wielkie stada i ciągną na zimę do ciepłych krajów. Mięso mają smaczne. —

JLLIGER opisał ten rodzaj pod nazwiskiem *Tringa*, a Biegusom dał imię *Actitis*: przez co to tylko jedno zamieszanie wkradło się do szanownego dzieła jego. —

RODZAJ VI. (141.)

BIEGUS. *TRINGA*.

Maubèche. *Fran.* Strandläufer. *Niem.*

Dziób mierny lub cokolwiek dłuższy niż głowa, szczypty, prosty, walcowaty, błonką pokryty, słaby; przy końcu cokolwiek zgrubiały, nagle w ostry koniec przechodzi. Otwory nosdrzy wąskie, w rowku blisko głowy. Głowa mała, okrągła. (U niektórych samców policzki drobnymi brodawkami najęzione, a przód szyi i piersi dużemi piórami w kształcie tar-

czy pokryte). *Nogi miernie wysokie. Palce przednie prawie mierne, przy osadzie bardzo mało i nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyká. Pazury krótkie, kończyste.* n. p. *Tringa pugnax.* GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju czterdzieści ósm gatunków; lecz odłączywszy od nich *Czayki*, *Zwrotniki* i *Londziki*, które razem pomięszál: zostanie się może *dwadzieścia kilka* takich, które jstotnie tu náleżeć powinny. Nadto do zmnieyszenia opisanéy przez Autorów liczby gatunków tego rodzaju przyczyni się i to nie pomału, że wiele odmian wiekowego ubarwienia za osobne gatunki poczytano i opisano (*) Wiedzieć bowiem potrzeba, że niektóre *Biegusy* odmieniaią kilka krotnie w życiu maść ubarwienia swego. Co większa? — Z gatunku za przykład podanego trudno jest dobrać dwóch sztuk, któreby miały barwę zupełnie podobną.

Biegusy żyją Owadami i Robákami. W potrzebie jadaią także nasiona roślin. Gnieźdzą się w trawie na mieyscach bagnistych. Látaią gromadnie. — Są Ptákami przelotnemi. Mięso mają smaczne.

CUVIER dzieli ten rodzaj na trzy następujące podrodzaie: 1. *Les Maubèches.* (*Calidris*). — 2. *Les Alouettes-de-mer.* (*Pelidna*). — 3. *Les Combattans.* (*Machetes*).

Ten podział uważamy za mniéy potrzebny; bo nie má stałéy zasady.

(*) Patrz: *Spis Ptaków.*

Tablica XXXVIII. (84.)

P O K R E W I E Ń S T W O II. (24.)

PROSTODZIÓBE. RECTIROSTRES.

Ptáki Brodzące, mające u nóg palce przednie mierne, przy osadzie nierówno spięte: rzádko wolne: dzióby przedłużone, szczupłe, prawie proste, błoną pokryte.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{	przedłużony, bardzo szczupły, na samym końcu haczykowany . . .	1. Londzik.	<i>Totanus.</i>
		bardzo przedłużony, na końcu tępy	2. Nabłotnik.	<i>Limosa.</i>
		slabo w górę zagięty	3. Bekas.	<i>Scolopax.</i>
		zupelnie prosty . . .	4. Długodziób.	<i>Rhynchoea.</i>

UWÁGI DO TABLICY XXXVIII. (84.)

Ptáki tego pokrewieństwa są z liczby tych nie-szczęśliwych jstót, w których dawnieysi Systematycy niegodziwego dopuścili się zamieszania. Ale niedziw; bo wszystkie należą do Ptaków pomniejszych. — Wszystkie żywią się wyłącznie Robákami i Owadami w bagnach mieszkającemi: dla tego téż brodzą prawie ustawicznie po płytkich stojących wodach i po miejscach bagnistych. Wszystkie gnieźdzą się w trawie na miejscach otoczonych wodą lub błotem. Na drzewach rzádko który usiadá. Wszystkich mięso jest jadalne; a niektórych nawet wyborne. U wszystkich palce zakończone są krótkiemi, kończy-stémi pazurami.

R O D Z A Y I. (142.)

L O N D Z I K. T O T A N U S.

Chevalier. Fran. Wasserläufer. Niem.

Dziób przedłużony, prosty, bardzo szupły, walcowaty, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęka wierzchnią dłuższą, na samym końcu słabo haczykowatą, kończystą. Obiedwie szczęki na bokach blisko połowy rowkami odznaczone. Otwory nosdrz wazkie w rowkach. Nogi wysokie, szupłe. Palce przednie przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, od ziemi usunięty. n. p. Scolopax Totanus. GL.

O ilości gatunków, które do tego rodzaju należą, nic pewnego wyrzec nie umiemy. Są to Ptaki, w których Naturaliści największego dopuścili się zamieszania. Naprzód wmieszali je do rodzajów *Tringa* i *Scolopax*; a powtóre jeden i ten sam gatunek poopisywali pod kilkoma nazwiskami. I tak: w Europie znamy z pewnością cztery gatunki Londzików; a w Autorach czytamy ich opisy pod dwięcioma osobnemi nazwiskami, jako tyleż osobnych gatunków. Do takiej pomyłki przyczyniło się szczególnie częste zmienianie maści w ubarwieniu tych Ptaków. Wyjaśnienie tego winniśmy niespracowanemu tegocześnie Badaczom: mianowicie MEYEROWI, BECHSTEINOWI, WOLFOWI i t. p. w.

O tych Londzikach, które żyją w jnnych częściach świata, nic pewnego nie wiemy. Wszystkie mają mięso wyborne.

R O D Z Ä Y II. (143.)

N A B Ł O T N I K. L I M O S A.

Barge. *Fran.* Pfuhlläuffer. albo Pfuhlschnepfe. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, szczupły, prawie prosty, słabo łukowato końcem w górę podany; przy osadzie ogrubny, wyższy niż szerszy, czworograniasty; dalej coraz szuplejszy; na samym końcu cokolwiek zgrubiały, tępy. Szczyt płaski, łukowato wklęsły. Szczęki tyżeczkwato zakończone, na bokach aż do końca rowkami oznaczone: wierzchnią cokolwiek dłuższą. Otwory nosdrzy wąskie w rowkach. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie. Palce przednie, mierne przy osadzie nierówno spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. n. p. *Scolopax Limosa.* GL.

Równie i w tym rodzaju oznaczenie całkowitej liczby gatunków jest rzeczą dotąd niepodobną. To jednakże pewną, że w Europie dobrze rozróżnionych znamy trzy gatunki. Opisy jch czytamy u dawniejszych Systematyków w rodzaju *Scolopax*.

R O D Z Ä Y III. (144.)

B E K A S. S C O L O P A X.

Bécasse. *Fran.* Schnepfe. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, zupełnie prosty szczupły, walcowaty, miękki, u nieżywych marszczący się, na końcu zgrubiały, tępy. Szczęki na bokach rowkami odznaczone: wierzchnią dłuższą, sęczkiem u spodu zakończoną. Otwory nosdrzy w rowkach, podłużne. Przód głowy kończysty nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy duże, pod wierzchem przy tyle głowy. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce przednie nadmierne, pra-

wie zupełnie wolne. Palec tylny przykrótki, dobrze ziemi dotyka. n. p. *Scolopax Rusticola*. GL.

Liczymy w tym rodzaju *dziewięć* gatunków, z których w samej Europie żyje dobrze znanych cztery. Wszystkie mają lot bystry i zwinny. Niektóre z pomiędzy nich zatrzymują się na drzewach. Wszystkie atoli żyją ciągle na miejscach bagnistych. Ich duże, pod wierzchem przy tyle głowy umieszczone oczy, nadają im wyraz głupiości. Ich sposób życia i obyczaje odpowiadają tej postaci. Mieso *Bekasów* należy do liczby nąwyborniejszych zwierzyny.

RODZAJ IV. (145.)

DŁUGODZIÓB. RHYNCHOE A.

Rhynchée. *Fran.* Pfuhlvogel. *Niem.*

Dziób bardzo przedłużony, szupły, walcowaty, prosty; przy końcu słabo łukowato na dół zgięty; na końcu zgrubiały, tępy: cały miękki, u nieżywych marszczący się. Szczęki prawie równe: wierzchnia bez sęczka na końcu. Nosdrza, głowa i oczy jak w rodzaju *Bekasa*. Nogi wysokie z palcami wolnymi. n. p. *Scolopax capensis*. GL.

Do tego rodzaju liczymy cztery gatunki, które GMELIN i LATHAM jako odmiany gatunku za przykład przytoczonego opisali. Tak więc uważano często kroc to za gatunek osobny, co w istocie jest tylko odmianą ubarwienia; a przeciwnie dla naciągnięć podług potrzeby dwuwykładowych cech dawnych rodzajów zbierano takie istoty pod pozorem odmian gatunkowych, które rzeczywiście osobnymi są gatunkami.

Oczywista *Długodziobów* są południowe kraje Azji i Afryki. Sposobem życia zbliżają się najbliżej do *Bekasów*. Kształtem dzioba czynią nieznaczny przechód do pokrewieństwa następującego

Tablica XXXIX. (85.)

POKREWIEŃSTWO III. (25.)

ZGIEȚTODZIOBE. FALCATI.

Ptaki Brodzące, mające u nóg palce mierne, przy osadzie mniej niż do połowy błoną spięte: dzioby przedłużone, łukowate.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	{ przyszczuły; policzki	{ piórami pokryte	1. Kulig.	<i>Numenius.</i>
			2. Jbis.	<i>Ibis.</i>
			3. Dławigąd.	<i>Tantalus.</i>
	{ gruby; cały przód głowy nagi . . .			

UWĄGI DO TABLICY XXXIX. (85.)

W tém pokrewieństwie przystąpimy wprost do uwąg nad rodzajami.

RODZAJY I. (146.)

KULIG. NUMENIUS.

Courlis. albo Courlieu. Fran. Brachvogel. Niem.

Dziób przedłużony lub bardzo długi, przyszczu-
pły, okrągławo czworograniasty, łukowato zgięty,
na końcu tępy. Szczęki na bokach rowkami ozna-
czone. Szczeka wierzchnia cokolwiek dłuższa. Otwo-
ry nosdrzy w rowkach wąskie, (na przelot przebite?)
Głowa cała piórami pokryta, z przodu kończąca,

nieznacznie w dziób przechodzi. Nogi wysokie, czworopalczaste. Palce przednie przy osadzie nie równo błoną spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. n. p. Scolopax Arquata. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju dwanaście gatunków; ale rzeczywiście nie wiem, czy się z pomiędzy nich *ośm* takich wybierze, których cechy są zgodne z powyższymi cechami rodzaju; gdyż jeszcze w dziele jego panuje wielkie zamieszanie, mianowicie w rodzajach tego rzędu.

W Europie znamy trzy gatunki *Kuligów*. Wszystkie mają mięso smaczne. W przelotach lubią się zatrzymywać na świeżych rolach, na bagnach i na niskich brzegach wód. Żywią się Owadami, Robakami i Mięczakami drobnymi. Gnieźdzą się w wysokiej trawie na miejscach bagnistych.

R O D Z A Y II. (147.)

J B I S. J B I S.

Jbis. Fran. Jbis. albo Sichler. albo Nimmersatt. Niem.

Dziób przedłużony, przyszcupły, łukowato zgięty, czworograniasty, tępy: przy osadzie ogrubny, ku końcowi coraz szuplejszy. Szczęki równe, rowkami na bokach odznaczone. Szczyt płaski, łukowato spadzisty. Brzegi wgięte: u wierzchniej szczęki w środku drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wązkie w rowkach. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi wysokie. Palce przy osadzie błoną spięte. Palec tylny mierny. Pazury krótkie, tępe. n. p. Tantalus Falcinellus. GL.

Do tego rodzaju należy przeszło *dziesięć* gatunków, które dotąd wcielano do rodzaju *Tantalus*. Z tych jedynie gatunek za przykład podany znajduje się w krajach południowych Europy; inne zaś są mieszkańcami gorących okolic Azji, Afryki i Ameryki. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie drobniejszemi Gadami i Płazami, szczególniej zaś Wężami; a że są bardzo żarłoczne: wytepiają więc bardzo wiele istot niebezpiecznych. Dla téj przyczyny *Ibisy* Afrykańskie były dawniej u Egipcyan w poszanowaniu religijném. Kapłani wychowywali je przy świątyniach z náywiększą pieczołowitością. Ciała zdechłych zbierano troskliwie, robiono z nich mumie, i chowano w pieczarach piramid. Gabinet Zoologiczny Paryżki posiada z *Ibisy biółej* (*Tantalus aethiopicus*. GL.) trzy bardzo dobrze zachowane mumie, z których jedną przywieziono z Tebów Egipskich, a dwie z Memfis. Niektóre tu należące gatunki mają ubarwienie bardzo powabne. Wszystkie gnieźdzą się na ziemi w bliskości wód i wielkich bagien.

R O D Z A Y III. (148.)

D Ł A W I G À D. T A N T A L U S.

Tantale. *Fran.* Schlukker. *Niem.*

Dziób przedłużony, potężny, gruby, okrągławy, do samych oczów zastający, całe policzki osadą swoją zajmujący, lekko ściśniony: ku końcowi coraż szupleyszy, łukowato zgięty, tępy. Szczęka wiérzchnia przy osadzie okrągławo daszkowatą, daley zaokrągloną. Brzegi wgięte: u szczęki wiérzchniej przy końcu wycięte; u dolnej rowkowate, i tak ku sobie zbliżone, że szczęka dolna ma postać wą-

zkiego, głębokiego rowu. Otwory nosdrzy przy osadzie blisko szczytu dzioba, jąkowate, na przelot przebite. Język bardzo krótki. Wierzch głowy niby ze skóry obdarty, rogowy, wraz z policzkami i z podgardłem nagi. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie przy osadzie równo spięte. Palec tylny mierny. n. p. Tantalus Loculator. GL.

Z pewnością liczymy w tym rodzaju cztery gatunki. Wszystkie są mieszkańcami krajów gorących Afryki, Ameryki i wysp jm przyległych tak atoli, że każda z tych części ziemi má sobie właściwe gatunki. Postać jch wyrażá znaczny stopień głupiości i obłąkania. Chodzą powoli. Żywią się Gadam i Płazami wszelkiego rodzaju. Należą do liczby Ptaków dużych i żarłocznych. Gnieźdzą się w wysokich trawach na miejscach bagnistych.

Tablica XL. (86.)

P O K R E W I E Ń S T W O IV. (26.) C Z A P L O W A T E. H E R O D I I.

Palce Brodzące, mające palce u nóg mierne, przy osadzie mniej niż do połowy błonę spiętą:
 dzioby długie, ograbione, proste, klinowate.

RODZAJE. GENERA.

przedłużony, potężny, od spodu słabo nożykowaty 1. Bocian. *Ciconia*.

kończysty; policzki { nagie 2. Czapl. *Ardea*.

kończysty; policzki { upierzone 3. Wozniczka. *Eurypyga*.

bezszpary { typy, z szczytem zaokrąglonym 4. Zórów. *Gruis*.

dluższy niż głowa, w środku { z szparą dużą między szczękami 5. Kłeszczyk. *Anastomus*.

D z i ó b

UWĄGI DO TABLICY XL. (86.)

Ptáki *Czaplowate* náležą do liczby náywiększych w tym rzedzie; a wszystkie jch rodzaie, które widzimy w dopióro odczytanéy tablicy, składały w dziele LINNEUSZA jeden tylko rodzaj *Ardea*. Ten tak ogólny rodzaj znáydujemy prawdą u niego podzielony na pięć oddziałów; lecz tym podziałem jeszcze bardziéy rzecz zabálamucono. Ptáki tu náležące brodząc po wodach dość głębokich pożeraią Gady, Plázy i Ryby. Budowa i dziwne pokręcenie gardzieli u samców większýy liczby tu náležących gatunków, są godne uwági Badacza. Przystápnymy do uwág nad rodzajami zapowiedzianými dla bliższego poznania się z niémi. —

R O D Z Á Y I. (149.)

B O C I A N. C I C O N I A.

Cigogne. *Fran.* Storch. *Niem.*

Dziób przedłużony, gruby, potężny, prosty, podłużno klinowaty, ostro kończysty, z brodą nożykowato w górę zadartą. Szczyt albo zupełnie prosty, albo w środku cokolwiek wklęsły. Nosdrza przy osadzie, blisko szczytu z otworami długimi, bardzo wąskimi. Obwódki oczów i podbrodek, (u niektórych nawet cały przód głowy) nagie. Nogi soszkowate, wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie równo spięte. Pazury krótkie, tępe z brzegami gładkimi.

Ten rodzaj obeymuie blisko dwanaście gatunków, które są mieszkańcami różnych części świata. Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaie.

a. WGIĘTODZIÓB. MYCTERIA.

Jabiru. Fran.

Sczyt dzioba słabo łukowato wklęsły. Język bardzo mały, niewyraźny. n. p. Mycteria americana. GL.

Do tego podrodzaju należą z powyższej liczby cztery gatunki, które znaydujemy w Azji południowej, w Nowej Hollandyi i w Ameryce. Wszystkie są z liczby Ptaków wielkich. Język mają tak mały i niewyraźny, że go jm niektórzy Naturaliści zupełnie zaprzeczają.

b. BOCIÁN. CICONIA.

Cigogne. Fran.

Sczyt dzioba zupełnie prosty. Język wyraźny, kończysty. n. p. Ardea Nigra. GL.

Tu potrzeba policzyć resztę z powyższej liczby, której jednakże z pewnością oznaczyć nie umiemy; a to z przyczyny zbytnie oszczędnych opisów w systematach. To rzecz pewną, że sama Europa żywi jch dwa gatunki, które co lato u nas goscą. Przybывают one do nas na wiosnę, a odlatują w jesieni wielkimi stadami do krajów cieplejszych.

Bociany są Ptakami dużemi; a niektóre nawet do náywiekszych policzone być mogą. Wszystkie żywią się niemal wyłącznie Gadami i Płazami. Z tego powodu w miejscach bagnistych są wielce poważane. — Co większą? Po dziś dzień zostają one w Hollandyi pod opieką ustów. Tém podobne opiekowanie się z *Bocianami* w niektórych krajach zrodziły o nich między pospółstwem mnóstwo rozmaitych powieści i dziwacznych przesądów. Dziś jeszcze uważają *Bociana* w wielu okolicach za Ptaka przynoszącego szczęście; a spoczynek jego na dachu, za wróżbę pomyślności. *Bociany* latają gromadnie. Żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się na drzewach

wysokich i na szczytach domów. Ostatniego powinni dobrzy gospodarze zabraniać; bo karmiąc pisklęta węzami żywymi, wpuszczają je częstokroć do domów. Nierównie rostopnięj postępują ci, którzy jm w bliskości domów koła od wozu na drzewach pod gniazda zawdziębiają.

R O D Z A Y II. (150.)

C Z A P L A. *ARDEA.*

Héron. Fran. Reiher. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa lub długi, gruby, prosty, ściśniony, podłużno klinowaty, ostro kończysty. Szczęki równe. Na boku szczęki wierzchniey rowek przed końcem znikający. Szczyt ku końcowi wolno spadzisty. Nosdrza blisko osady w rowku z otworami bardzo wąskimi. Brzegi u wielu drobno nasiekane: u wierzchniey szczęki przy końcu wycięte. Policzki nagie. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Goleń mało co dłuższy niż palec szredni. Palce nadmierne: przednie przy osadzie spięte. Pazury długie, ostro kończyste: u szredniego brzeg przyszkodkowy grzebykowaty.

Mieścimy w tym rodzaju blisko ośmdziesiąt gatunków. Każdą część świata, a nawet każdą niemal wyspa wielką ma między niemi sobie właściwe gatunki. Wszystkie żyją w bliskości jezior i bagien. Nie tylko brodzą z ręcznie po miejscach przepaści-
stych bagnisk; ale nadto wchodzą w wody stojące do znacznej głębokości. Pożerają Gady, Plazy, a nadewszystko Ryby. Są Ptakami bardzo szkodli-
wymi dla jezior rybnych. Jedne gnieźdzą się na wysokich drzewach, drugie w miejscach bagnistych zawieszają swe gniazda na gęstej trzinie i szasz-
wiiu.

wiu. Żołądek znáydujemy w nich błonowy workowaty, a kışkę grubą bardzo małą. — Tegocześni Naturaliści dzielą je na dwa następujące podrodzaie.

a. CZAPLA. ARDEA.

Héron. Fran. Reiher. Niem.

Szyia szczupła, z boków ściśnioną. Dziób ostro kończysty. n. p. Ardea cinerea. GL.

Takich znamy w saméy Europie cztery gatunki, między którými *Czapla Suttańska* czyli *białaduzą* jest sławną z kosztownych piór, które ma w skrzydłach przy ciele; a nie w ogonie, jak pospółstwo utrzymuie. *Czaple* z tego oddziału żywią się náywięcéy Rybami.

b. BĄK. BOTAURUS.

Butor. albo Bihoreau. Fran. Rohrdommel. Niem.

Szyia grubą, na przodzie dużými piórami gęsto pokrytą, w tyle pospolicie nagą. Dziób grubszy i tęższy niż w przeszłym oddziale. n. p. Ardea Stellaris. GL.

Sama Europa żywi tu należących cztery gatunki, z których mylnie sześć zrobiono. Powodem do téy pomyłki była zmienność maści ubarwienia w gatunku *Ardea ralloides*. Wszystkie *Bąki* są znakomitými z donośnego ryczącego głosu. Mianowicie samiec gatunku *Ardea Stellaris* odzywa się w wieczór i w porankach tak mocnym głosem, że go o pół mile dobrze słyszeć można. Jescze urządzenie *gardzieli* jego dobrze nie znány: nie wiemy także przyczyny podziwienią godnéy mocy głosu jego.

Wszystkie Ptaki tego wielkiego rodzaju mają lot powolny, lekki, płynieniu podobny. W locie trzymają szyję wężykowato zwinioną, a nogi w tył wysunione.

R O D Z A Y III. (151.)

W O Ź N I C Z K A. E U R Y P Y G A.

Caurale. albo Paon-des-roses. Fran. Schweif-
stelze. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, podłużno klinowaty, ostro kończysty, ściśniony. Szczęki prawie równe. Na bokach szczęki wierzchniey rowki głębokie i szerokie, przy końcu znikające. Szczyt odznaczony, przy końcu słabo spadzisty. Otwory nosdrzy w rowkach, wąskie, na przelot przebite, z wierzchu błoną zakryte. Głowa cała piórami pokryta. Skrzydła sęczkami uzbroione. Ogon miernie długi, szeroki, w górę podnosić i rozstaczać się mogący. Stérówki szerokie, na końcach zaokrąglone. Nogi miernie wysokie. Goleń równą się palcowi szredniemu. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotyka. Pazury krótkie, kończyste z brzegami gładkiemi. n. p. Ardea Helias. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku, który jest wielkości Kuropatwy. Ojczyzną jego jest Guiana w Ameryce. Żyje pojedynczo na brzegach rzék. Żywi się Robákami, Owadami i Rybkami. Ten osobliwszy Pták má ogon podobnie rozwiałny jak Indyk. Pokrycie jego jest powabnie upstrzone.

R O D Z A Y IV. (152.)

Ź O R A W. G R U S.

Grue. Fran. Kranich. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, prosty, ściśniony, na końcu podłużno klinowaty. Szczęki równe.

Na bokach wierzchniej rowki szerokie, przed szrodkiem znikające. Szczyt przy końcu słabo zaokrąglony. Otwory nosdrzy jaykowate, na przelot przebite, w rowku blisko szrodka dzioba. Wierzch głowy albo nagi, albo czubaty. Nogi wysokie, soszkowate. Goleń przeszło dwa razy dłuższy od palca szredniego. Palce przednie mierne, przy osadzie spięte. Palec tylny krótki, końcem ziemi dotykający. Pazury krótkie, tępe. n. p. Ardea Grus. GL.

Znamy pięć gatunków Zórawiów; a te są mieszkańcami różnych części świata. Za przykład podany jest mieszkańcem Europy, w której corocznie odbywają porządnie swe pielgrzymki, ciągnąc wielkimi stadami na początku wiosny od południa ku północy; a w jesieni od północy ku południowi. Głos ich jest głęboki i przenikliwy. Budowa gardzieli i kości piersiowej u samców tego gatunku zasługuje na uwagę Badacza.

Zórawie żywią się ziarnem, Robakami, Owadami i Mięczakami. Gnieźdzą się wśród gęstych krzaków na kępach otoczonych wodą lub przepaścistymi bagnami. Latają lekko i bardzo wysoko. Są bardzo ostrożne i trudne do podejścia. Młodo złowione łatwo się oswaiają i stają się bardzo pieszczotliwe.

R O D Z À Y V. (153.)

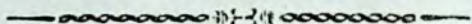
K L É S C Z À K. A N A S T O M U S.

Ilians. albo Bec-ouvert. Fran. Klaffschnabel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, ściśniony. Szczęki tylko się na końcach stykają z sobą; w szrodku zaś zostawiają między sobą dużą podłużną szparę. Końce szczęk u jednych ostro kończyste, u dru-

gich tępe: na kształt kleszczy schodzące się. Brzegi u jednych gładkie, u drugich ząbkowane. Otwory nosdrzy na bokach blisko nasady dzioba. Policzki u jednych piórami pokryte, u drugich nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie przy osadzie błoną spięte. Pazury kończyste z brzegami gładkimi.
n. p. *Ardea pondiceriana.* GL.

Tu należą dwa gatunki. Indyje wschodnie są obudwóch Ojczyzną. Obadwa należą do Ptaków pomiernych. Żyją nad brzegami rzek i jezior. Żywią się Rybami, Gadami i Płazami. Trudno domyśleć się przyczyny; dla której w dawnych systematach do rodzaju *Ardea* zostały policzone.

Tablica XLI. (87.)

P O K R E W I E Ń S T W O V. (27.)

D Z I W O D Z I O B E. M I R I R O S T R E S.

Ptaki Brodzące mające u nóg palce mierne, przy osadzie
mniejszy niż do połowy błonę spięte: dzioby mierne,
grube, osobliwszych kształtów.

	RODZAJE.	GENERA.
Dziób {	bardzo szeroki, kształtu łodzi przewrócony 1. Łódkodziób.	<i>Cancroma.</i>
	gruby, z ruchomą rogową pokrywą przy osadzie 2. Pochwodziób.	<i>Chionis.</i>

UWĄGI DO TABLICY XLI. (87.)

W każdym prawie rzędzie znaleźliśmy zbiór rozmaicie ukształconych dzióbów: z czego mogliśmy się dostatecznie przekonać, że postać dzioba jedynie za cechę rodzajową może być użytą. Rzeczność tej uwagi potwierdza to pokrewieństwo. — Nieprzebrane w wzorach dzieł swoich Przyrodzenie, nowy widok stawia nam tu przed oczy w takiej postaci dzióbów, jakich w żadnym innem pokrewieństwie niepostrzegamy. Zwróćmy na nie uwagę naszą.

RODZAY I. (154.)

ŁÓDKODZIOB. *CANCROMA*.

Cuillier. albo Savacou. Fran. Kahnschnabel.
albo Hohlschnabel. Niem.

Dziób kształtu łodzi do góry dnem przewrócony, daszkowaty, miernie długi, bardzo szeroki, na bokach przygnieciony, z przodu jajowato zakończony. Szczyt odznaczony, przy końcu spadzisty, małym haczykiem szczękę wierzchnią kończący. Broda bardzo krótka. Zuchwy dolne łączą się z brodą w kształcie paraboli. Otwory nosdrzy w rowkach przy szczycie dzioba, wąskie, z wierzchu błoną w pół zakryte. Pasaż obszerne. Język mały. Podbrodek nagi workowato rozciągalny. Nogi wysokie. Palce nadmierne: przednie przy osadzie bardzo mało spięte. Pazury łukowate, mierne, kończyste: u szredniego brzeg przyszkodkowy grzebykowaty. n. p. Cancroma cochlearia. GL.

Dwa gatunki żyjące w Ameryce południowej składają ten rodzaj. Obadwa żyją w bliskości wód rybnych. Siedząc nad wodą na gałęziach drzew, czatują na przepływające Ryby: na spostrzeżone rzucają się szybko jak strzały: schwytane polykają. Oprócz Ryb pożerają także Gady, Płazy i Skorupiaki. Niektórzy Naturaliści utrzymują, że nie ma tylko jeden gatunek Łódkodzioba; lecz że ten zmienia w życiu kilka razy ubarwienie swoje.

Jakkolwiek dziób tych Ptaków na pozór jest ogromny; tak na swą wielkość jest on za słaby.

R O D Z A Y II. (155.)

P O C H W O D Z I Ó B. C H I O N I S.

Vaginal. Fran. Scheidenvogel. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, wysoki, klinowaty. Szczyt ku końcowi spadzisty. Broda w górę ściętą. Przy osadzie szczęki wierzchniey pokrywa rogową, ruchomą, na bokach wyciętą, aż do połowy długości dzioba zastaie, i w tęj części szczękę wierzchnią niby pochwa otacza. Otwory nosdrzy podługne, ukośnie położone, pochwa w części zastonione. Policzki nagie, brodawkami najęzione. Skrzydła sęczkami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce mierne, błoną obrabione: przednie przy osadzie cokolwiek spięte. Pazury mierne, łukowate, pod spodem wydrążone. n. p. Vaginalis alba. GL.

Znamy tylko jeden gatunek *Pochwodzioba*; a ten żyje znacznemi stadami na Nowey Zelandyi i na jnnych wyspach przyległych. Żywi się Rybami, Gadami i Płazami. Pochwę na dziobie może dowolnie podnosić i opuszczać. Má bydz wielkości dużego Gołębia. Według twierdzenia niektórych Pisarzy, zmienia kilka razy w życiu nie tylko maść piór, ale nawet nóg i dzioba. Mięso jego z przyczyny odrážaiący woni jest nie jadalne.

Pochwodziób należy dotąd pomiędzy náywiększe osobliwości w zbiorach zoologicznych Europejskich. CUVIER nie czyni o nim żadney wzmianki w dziele swoiem; ponieważ go nie miał w Gabinecie Paryzkim.

UWĄGI DO TABLICY XLII. (88.)

Większą część Ptaków do tego pokrewieństwa należących má palce u nóg bardzo długie, skórą na bokach znacznie obrabione: już wolne, już tylko bardzo mało przy osadzie spięte. Maiąc tak zbudowane nogi, nie mogą prawda pływać; ale w pewnym względzie możnaby o nich powiedzieć, że umieją chodzić po wodzie. Chodzenie to odbywają szczególniejszym sposobem: zapadają wprawdzie za każdym stąpieniem głęboko nogą w wodę; ale że bardzo szybko zbieraia nogi: trudno więc dostrzedz tego jch zapadania. Słowem, patrząc się na nie, zdaie się, że te Ptaki tak wygodnie biegają po powierzchni wody jak po ziemi. Dla téy przyczyny ILLIGER nazywá je w języku niemieckim *Wassertretter*. Większą jch liczba má na ciele piérze bardzo gęste.

R O D Z À Y I. (156.)

W O D N I K. *R A L L U S*.

Rale. *Fran.* Ralle. *Niem.*

Dziób długi, lub tylko dłuższy niż głowa, przyszczypty, równy, ściśniony, pałasikowato prosty, z szczytem przy końcu spadziстым. Szczęki prawie równe. Na boku szczęki wierzchniey rowek głęboki, przed końcem znikający. Nosdrza w rowkach z tyłu błoną zakryte, blisko osady, z otworami jáykowatými. Głowa całą piórami pokryta. Palce długie, wolne. Pazury mierne. n. p. Rallus aquaticus. GL.

Tu należy przeszło *dziesięć* gatunków. Z tych gatunek za przykład wymieniony żyje w Europie: reszta rozprószoną jest po jnnych częściach świata. Wszystkie żyją na wodach stojących i na bagnach

w gęstý trzcinie i szászywiu. Gniazda swe zawieszają sztucznie nad wodą na tychże roślinach. Żywią się Owadami, Robákami i Rybkami drobnými. Mięso mają smaczne.

R O D Z Á Y II. (157.)

C H R O Ś C I E L. C R E X.

Roi-des-cailles. *Fran.* Schnarrer. *albo*
Knarrer. *Niem.*

Dziób mierny, lub krótszy niż głowa, prosty, ściśniony, klinowato zakończony. Szczyt prosty, ostrym klinem na czoło zachodzący, na końcu ścięto spadzisty. Broda podobnie jak szczyt przycięta. Szczęki prawie równe: na boku wierzchniów rowek głęboki, przed końcem znikający. Skrzydła sęczkiem uzbroione. Palce nie obrabione: przednie miernie długie, przy nasadzie cokolwiek spięte. Palec tylny krótki. Pazury krótkie, kończyste. n. p. Rallus Crex. GL.

Do tego rodzajuu liczymy blisko *dziesięć* gatunków. Wszystkie mieszano dawniów do rodzajuu *Rallus*. Gatunek za przykład wymieniony gości co lato w całej prawie Europie. Przebywa na wilgotnych, lecz wodą nie zalanych łąkach. Gnieździ się na ziemi w trawie. Látá bardzo mało. Biega bardzo szybko. Po wodach nigdy nie brodzi. Żywi się Owadami i Robákami. W czasie pogodnych wieczorów wiosny i látá odzywa się donośnym rechcącym głosem. Mięso má smaczne; mianowicie przy końcu lata bywa bardzo tłusty. Na początku jesieni ciągnie nocami do krajów cieplejszych. Inne gatunki tego rodzajuu mieszkają w jnszych częściach świata.

R O D Z A Y III. (158.)

KURKA. *GALLINULA*.

Poule-d'-au. *Fran.* Rohrhuhn. albo Was-
serhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ściśniony, klinowato zakończony, kolorową błoną pokryty. Szczyt prosty, mnięcy więcéy szeroko kolorową woskową na czole zastaiący; przy końcu słabo spadzisty. Broda słabo wgóré zadartá. Rowki na bokach szczeki wiérzchniëy od połowy znikaiące. Szczeka wiérzchniá cokolwiek dłuższá. Nosdrza w rowkach, z otworami podłużno okrągławémi, na przelot przebite. Skrzydła sęczkiem uzbroione. Palce u nóg długie, wolne, obrábione. Pazury mierne, łukowate, ostro kończy-ste. n. p. *Fulica chloropus.* GL.

W tym rodzaju mieścimy przeszło dwadzieścia gatunków, które dotąd znáydujemy w systematach rozrzucone częścią w rodzaju *Rallus*, a częścią w rodzaju *Fulica*. Europa żywi jch trzy, z których dla zmienności barwy mylnie sześć zrobiono.

Wszystkie *Kurki* żyją ustawicznie na wodach stojących i na bagnach w trzcinie lub szászywiu. Żywią się Owadami, Robákami, Rybkami drobnémi i roślinami wodnémi, a mianowicie rzasá. Gniazda budują sobie bardzo sztucznie, i zawieszają je na trzcinie tak nad wodą, że jch przybiérającá woda zalác nie może; bo je w miarę przybywania sobá w górę podnosi. Wszystkie mają mięso smaczne.

R O D Z A Y IV. (159.)

M O D R Z Y K. P O R P H Y R I O.

Talève. albo Poule-Sultane. Fran. Meerhuhn. Niem.

Dziób mierny, gruby, ściśniony, z boku widziany wysoki, błoną kolorową pokryty, nożykowato klinowaty, gładki. Szczyt zaokrąglony, łukowato spadzisty, szeroko woskuwką na czole zastaiący. Broda zaokrąglona, niemal prosta. Szczęki równe. Otwory nosdrzy na bokach blisko szczytu i osady dzioba, okrągławe, na przelot przebite. Wierzch głowy grubą, kolorową woskuwką pokryty. Palce u nóg długie, wolne, obrabione. Pazury mierne: tylny największy. n. p. Fulica Porphyrio. GL.

Znamy dotąd trzy gatunki *Modrzyków*, które dawniey mieszano do rodzaju *Fulica*. Są to nąpięknieysze Ptaki w tém pokrewieństwie. Jch mniey więcéy modre, pięknie zielone i siałkowo lazurowe maści w ubarwieniu, zjednały jm jch nazwiska rodzajowe. Oyczyzną jch są wyspy pod strefą umiarkowanie ciepłą równie na południowéj jak na północnéj półkuli ziemi. Żywią się Rybami drobnými, Owadami, Robákami i roślinami wodnými. Gnieżdzą się tak nad wodami jak Kurki. Maści ubarwienia swego zmieniają kilka razy w życiu. Mięso maia smaczne. Niektórzy naturalisci twierdzą, że *Modrzyki* tak sobie żer do dzioba nogą podaią jak *Papugi*.

R O D Z A Y V. (160.)

S K R Z Y D Ł O S Z P O N. P A L A M E D E A.

Kamichi. Fran. Wehrvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, w pół łukowaty. Szczeka wierzchnia wypukła, przy koń-

cu spadzistá, háczykowato zakończoná. Otwory nosdrzy podłużno okrągławe blisko szrodka dzióba. Na głowie rożek prosty, szupły, walcowaty, dłuższy niż dziób, ruchomy. Skrzydła długie. Każde skrzydło przy zgięciu dwiema potężnemi szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce u nóg długie, prawie zupełnie wolne, obrábione. Pazury mierne, słabo łukowate, kończyste: tylny náydluższy. n. p. *Palamedea cornuta*. GL.

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku, który żyje na bagnach Ameryki południowey. Wielkością ciała przechodzi on Gęś dużá. Żywi się Owadami, Robákami, roślinami wodnemi i jch nasionami. Głos má podobny głosowi Sroki; ale nierównie mocniejszy. *Skrzydłoszpony* są Ptákami bardzo ostróžnemi. Spostrzegłszy taki przedmiot, po którym domyslaia się niebezpieczeństwa, wznoszą się z krzykiem na powietrze: czém pobudzaią jinne w bliskości bawiące Ptáki do wcześnéy ucieczki. Wzrok mają bardzo bystry. Żyją zawsze párami, i podług twierdzenia Podróžopisarzów śmierć jednego má za sobą pociągáć wkrótce zgon drugiego. Mięso jch, lubo czárne, má byđz bardzo smaczne, i jest od tamtejszych mieszkańców wielce ulubione. O sposobie gnieźdzenia się *Skrzydłoszponów* każdy prawie Autor pisze jnaczej: nic więc o tém pewnego dotąd nie wiemy.

R O D Z Á Y VI. (161.)

P A S T U S Z K A. C H A U N A.

Chaia. Fran. Hirtvogel. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, ogrubny, daszkowato klinowaty. Szczeka wierzchnia daszkowato wypukła, przy końcu spadzistá. Otwory nosdrzy podłużne,

na przelot przebite. Głowa i szyja gestem kutnerowatém piérzém pokrytá, z tyłu czubatá. Policzki nagie. Skrzydła bardzo długie: każde dwiema lub trzema potężnemi szponami uzbroione. Ogon z czter-nastu stérówek. Nogi wysokie. Palce bardzo długie, cokolwiek przy nasadzie spięte. Pazury przedłużone, słabo zgięte: tylny prosty. n. p. Parra Charvaria. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie tylko jeden gatunek, który mieszka w południowey Ameryce na bagnach i jeziorach; a mianowicie w okolicach Kartagieny. Wielkością ciała wyrównywa dużemu Kogutowi; lecz z przyczyny długich nóg má blisko dwie stopy wysokości. Maść czarna jest na nim przemagająca. Kolanka má tak grube, jak gdyby były napuchłe; palce zaś tak długie, że się mu w chodzeniu plątaią.

Pastuszká chodzi powoli i poważnie. Latá szybko i zwinnie. Żyje w zgodzie z jnnými Ptákami wodnemi. Na widok Ptáka drapieżnego zręwa się zaraz na powietrze, a biłac go silnie swými długými, szponowatými skrzydłami, odpędzá go daleko od towarzyszków swoich. Z przyczyny takich przymiotów, Amerykanie staraia się o młode *Pastuszki*, i wychowuią je między ptastwem domowém. Tak przyswoioná wyprowadzá ptastwo domowe codziennie rano na pastwisko, strzeże je troskliwie: wieczorem wracá z wszystkiými bez szkody do domu. *Pastuszki* przyswoione a mianowicie samce lubią się pieścić z ludźmi dorosłymi: dzieci nie ciérpią, i zaczępióne ustawicznie się na nich srożą.

Te Ptáki mają głos mocny, czysty, ale nieprzyjemny. Żywią się Robákami, Owadami, roślinami wodnemi i jch nasionami. Między jego wnetrznosciami nie má wola, a żóładek jest cienki błonowy.

Na szczególniejszą uwagę zasługuje ich skóra: jest ona wszędzie od ciała odstająca, powietrzem oddętą; a za dotknięciem palca wydaje szelest podobny szelestowi suchego pęcherza.

R O D Z A Y VII. (162.)

D Ł U G O S Z P O N. P A R R A.

Jacana. albo Jahana. Fran. Klauenspreizer. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, prosty, ściśniony, równy, klinowato zakończony. Na boku szczęki wierzchniej rowek szeroki, przed końcem znikający. Przy osadzie dzioba woskuwka mała, na czole (a u niektórych i na bokach dzioba) płatkami zakończona. Otwory nosdrzy w rowkach blisko środka dzioba podłużno okrągławe, na przelot przebite. Skrzydła mierne: każde jednym lub dwiema szponami uzbroione. Nogi miernie wysokie. Palce bardzo długie, szczupłe, wolne. Pazury przedłużone, szczupłe, ściśnione, proste, kończyste: tylny najdłuższy. n. p. Parra Jacana. GL.

Tu należy blisko dziesięć gatunków, z których większą część mieszka w Ameryce południowej; reszta żyje w Afryce i w Azji południowej. Długoszpony bawią na przepaścistych bagnach i na jeziorach zarostych ziołami. Żywią się Robakami, Owadami i Rybkami drobnymi. Należą do liczby Ptaków ozdobnie ubarwionych. Ich nadzwyczaj długie pazury u palców, różnią je od innych Ptaków zaraz na pierwszy rzut oka. W budowie gniazd okazują podobny przemysł jak Kurki.

Tablica LXIII. (89.)

POKREWIEŃSTWO VII. (29.)

SPIĘTOPALCZASTE. HYGROBATAE.

Ptaki Brodzące, mające nogi wysokie lub bardzo wysokie:
palce u nóg mierne lub przykrótkie, błoną do połowy
lub więcej niż do połowy spięte: dzioby rozmaite,
osobliwszych kształtów.

RODZAJE. GENERA.

Dziób	przedłużony	{	szupły, wązki, płaski, esowato zgięty . . .	1. Szablodziób. <i>Recurvirostra.</i>
			ściśniony, obo- sieczny . . .	2. Rudopiór. <i>Scopus.</i>
	ogrubny	{	płaski, okrągło łopatkowaty	3. Warzęcha. <i>Platalea.</i>
			dłuższy niż głowa, gruby, ko- lankowato zgięty	4. Czerwonak. <i>Phoenicopterus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XLIII. (89.)

Uważając rozmaite, a prawdziwie zadziwiające kształty dzióbów tu należących Ptaków, przyznać potrzeba, iż słusznie należałoby się je z tego względu pomieścić w pokrewieństwie *Dziwodziobych*; lecz z drugiej strony ilość błony spinającej palce káže z nich osobne utworzyć pokrewieństwo; a to daie náybliższy przechód do rzędu *Pływających*.

R O-

R O D Z Á Y I. (163.)

SZABLÓDZIOB. *RECURVIROSTRA*.

Avocette. Fran. Säbler. albo Säbelschnäbler. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, wązki, cienki, płaski, słabo esowato w górę zagięty, ku końcowi coraz szczuplejszy, na końcu wietki. Na szczęce wierzchnie dwa rowki przy połowie znikające. Brzegi wewnątrz rowkowane. Nosdrza w rowku blisko osady z otworami wązkiemi. Nogi bardzo wysokie. Palce przednie mierne, błoną prawie całkiem spięte; lecz taż błona łukowato wycięta. Palec tylny wolny, mały, usunięty. Pazury krótkie. n. p. *Recurvirostra Avocetta*. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie trzy gatunki, z których jeden żyje w Europie, drugi w Ameryce, a trzeci w Nowej Hollandyi. Żyją w bliskości jezior i bagien. Brodzą zręcznie, a nawet i pływają dość dobrze. Cienkim i długim dziobem swoim wydobywają z mułu Dżdżowniki, Piiawki i liszki Owadów; gdyż te stanowią prawie wyłączne jch pożywienie. Gnieźdzą się na ziemi w wysokiey trawie. Głosu jch lotad nieznamy. Jch dziób różni je zaraz na pierwszy rzut oka od wszystkich junych dotąd znanych ptaków.

R O D Z Á Y II. (164.)

R U D O P I Ó R. *SCOPUS*.

Ombrette. Fran. Braunvogel. Niem.

Dziób długi, prosty, gruby, ściśniony, z wierz-
i ze spodu ostry; przy osadzie wysoki, dalej
Tom II.

ku końcowi coraz niższy. Szczyt odznaczony, prosty, na końcu haczykowato zakończony. Otwory nosdrzy wąskie, długie, blisko szczytu i osady. Policzki piórami pokryte. Nogi miernie wysokie. Palce przednie mierne, dalej niż do połowy spięte: tylny krótki, na ziemi wspierający się, z przyszkodkowym cokolwiek spięty. Pazury małe, łukowate, kończyście. n. p. *Scopus Umbretta*. GL.

Do tego rodzaju należy dotąd tylko jeden gatunek. Żyje on w Afryce nad rzeką Senegal. Jednostaynie rudą maść jego pokrycia zjednała mu nazwisko rodzajowe prawie w wszystkich językach. Wielkością ciała wyrównywa on Wronie.

Lubo *Rudopiór* już dosyć dawno jest znany: mimo to cechy jego rodzaju w dziełach GMELINA i LATHAMA są niedokładne. Mianowicie zastanawia uwaga ostatniego względem błony między palcami przedniemi, jakoby ta między niemi była bardzo małą i tylko przy samém jch nasadzie wyraźną. Widziałem bardzo dobry exemplarz tego Ptaka w zbiorze zoologicznym Paryzkim: podług niego ułożyłem powyższą cechę: za ścisłość jej zaręczam.

R O D Z A Y III. (165.)

W A R Z Ę C H A. P L A T A L E A.

Spatule. albo Pallette. Fran. Löffler. albo
Löffelgans. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, prosty, gruby, zupełnie płaski, ku końcowi coraz szerszy, na końcu rozszerzony, w kształcie warzechy zaokrąglony; przy osadzie cokolwiek wyższy, chropowaty. Na szczęce wierzchniemy rowek do koła brzezi odznacza. Otwo-

ry nosdrzy podłużne w rowku blisko osady. Policzki i podgardle nagie. Nogi wysokie. Palce mierne: przednie blisko do połowy spięte. Pazury krótkie, grube. n. p. Platalea Leucorodia. GL.

Ten rodzaj zawiera w sobie *trzy* gatunki, które są mieszkańcami różnych części świata. W Europie pokazuje się czasem gatunek za przykład wymieniony. Żywi się Gadami, Plazami, Rybami drobnymi i Robakami. Według świadectwa LINNEUSZA *Warzęchy* gnieźdzą się na wysokich drzewach. Przez czas parzenia się i pielęgnowania dzieci są bardzo krzykliwe. Mięso mają smaczne, gęsiemu podobne.

R O D Z A Y IV. (166.)

CZERWONAK. *PHOENICOPTERUS*.

Flammant. *Fran.* Hochstelze. *albo* Flammant. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby, wyższy niż szerszy, kolankowato czyli złamano zgięty. Szczeka wierzchnią szupleyszą niż spodnią, przy osadzie trójkątniastą, a po zgięciu na wierzchu płaską, z podniebieniem ostro wystającym. Brzegi (mianowicie szczeki wierzchniey) ostro karbowane. Policzki i podbródek nagie. Nogi soszkowate, bardzo wysokie. Palce przednie przykrótkie, prawie całe błoną spięte. Palec tylny bardzo mały. Pazury grube, krótkie. n. p. Phoenicopterus ruber. GL.

Dotąd znany *dwa* gatunki Czerwonaków. Z tych gatunków za przykład podany znayduie się w czterech dawniey znanych częściach ziemi, i w czasie upałów lata posuwają się w Europie czasem dalej niż do czterdziestego stopnia szerokości jeograficzney. Do-

wodem tego jest piękny exemplarz w *Zbiorze Zoologicznym Królewsko Warszawskiego Uniwersytetu*, który zastrzelono 1811 r. w okolicy Strasburga. Gatunek drugi żyje wyłącznie w Azji południowej.

Czerwonaki rosną do trzeciego roku; a w piątym dopiero dostają náypiękniejszą ponsową barwę. Zmieniaią więc kilka razy w życiu maści ubarwienia w ten sposób: w pierwszý młodości są one niemal zupełnie białe z słabo różowými skrzydłami: późniéj stają się blado różowe z ponsowými skrzydłami: daley przybierając po káżdém wypierzeniu coráz czerwien-sze pióra, stają się na koniec całe ponsowe. W ostatniém ubarwieniu są one bardzo rzádkie.

Czerwonaki żywią się Robákami, Owadami, tudzież drobnými Gadami, Płazami i Rybkami, które z głębi wód wydobywają. Niektórzy Pisarze twierdzą, że *Czerwonák* chcąc połknąć jaką zdobycz, musi dziób do góry brodą przekręcić. O kształcie jch gniazd i o sposobie wysiadywania jáy czytamy wiele zadziwiających podań, które podług wszelkiego podobieństwa są zbytnie przesadzone: a tém samém potrzebują potwórdzenia. Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Brodzących.

Tablica XLIV. (90.)

R Z E D D Z I E W I A T Y. (25.) P Ł Y W A I A C E. N A T A T O R E S.

Piski mające nogi krótkie (rzadko niernie wysokie) cztero lub trzy palczaste z palcami aż do pazurów spiętemi, już płatkowate, już płetwowe, już wiosłowe: dzioby rozmaite.

POKREWIEŃSTWA. FAMILIAE.

1. 2. 3. 4.	cztero palczaste	{	płatkowate	1. Płatkonogie.	<i>Lobipedes.</i>
			płetwowe	2. Płetwonogie.	<i>Pinnipedes.</i>
			{	listkowato zębate	3. Listkozębne.
			wiosłowe; brzegi dzioba	4. Wiosłonogie.	<i>Rennipedes.</i>
			{	gładkie	
				5. Rurkonosy.	<i>Tubinares.</i>
				6. Tróypalczaste.	<i>Tridactyli.</i>

tróypalczaste; otwory nosdłrzy { w rurkach sterczących na dziobie
na dziobie bez rurek

UWĄGI DO TABLICY XLIV. (90.)

Ptaki *Pływające* równie zewnętrzną jak wewnętrzną budową ciała rozróżnione są dostatecznie od rzędów poprzedzających. — Zaczniemy od zewnętrzności, a mianowicie od nóg, jako od punktu stanowczego.

Wyjawszy parę rodzajów, które mają nogi miernie wysokie: w wszystkich innych rodzajach tego wielkiego rzędu znajdziemy nogi krótkie, mniej więcej w tył posunięte. Golenia zwykle ściśnione w tyle i na przodzie ostre. Palce błoną aż do pazurów spięte. Podług jakości spięcia palców rozróżniamy u nich nogi na następujące:

Nogi płatkowate, są nogi czworopalczaste, mające trzy przednie palce błoną spięte, a czwarty w tyle wolny; lecz między palcami przedniemi błona powycinana jest w płatki.

Nogi pletwowate, są nogi czworopalczaste, mające wszystkie cztery palce błoną całą spięte.

Nogi wiosłowate czworopalczaste, mające trzy przednie palce błoną całą spięte, a czwarty wolny.

Nogi wiosłowate tróypalczaste mające tylko po trzy na przód zwrócone i błoną całą spięte palce.

Wszystkie te cztery gatunki nóg zastosowane są do pływania, czyli do przenoszenia się z łatwością z miejsca na miejsce po tym żywiole, na którym Ptaki tego rzędu większą część życia swego przepędzać muszą.

U większej liczby Ptaków *Pływających* postrzegamy szyję (w stosunku do wysokości nóg) za długą. Powód takiego ich ukształcenia łatwym jest do wysledzenia. Ptaki tego rzędu pływając po powierzchni wody, muszą w głębi ję szukać dla siebie pożywienia; ażeby więc tego bez ustawicznego nurzania się wygodnie dopiąć mogły, nadmierną długość szyi była dla nich niezbędnie potrzebną.

Piérze znáydujemy na nich bardzo geste, i pewnym gatunkiem tłuszczu tak powleczone, że się jch woda nie chwytá. Nadto pod piórami właściwemi mają one na sobie puch bardzo gęsty. Takie pokrycie zabezpieczając jch ciało przeciw szkodliwém wpływowi ustawicznéj wilgoci, powiększá oraz znacznie jch objęcie; a tém samém czyni je lżeysze i zdalniejsze do pływania po powierzchni wody.

Rozczłonkując jch ciało, postrzegamy u większéj liczby przed piersiami wole duże: daléj odwilżacz obszérny, trawieniec gruby muszkułowy, kiskę grubą dużą: co wszystko káże się domyślać, że te Ptáki muszą byđ zwiérzętami wszystko żérnémi. Doświadczenie potwierdza ten domysł: jakóž widzimy, że równie chętnie pożeraia nasiona roślin jak Gady, Płazy i Ryby.

Kość jch piersiową okazuje nie mniéj usposobienia do pływania jak jne części jch ciała. Znáydujemy ją bowiem w nich zwężoną a przedłużoną, głęboką, na bokach powycinaną, a w szrodku wysoką wystawą opatrzoną.

Jch krztań jest bardzo prosto urządzoną; a gardziel u niektórych dziwnie u dołu rozszerzoną: dla tego též prawie wszystkie wydaia głos wrzaskliwy i nieprzyjemny.

Większá liczba Ptaków *Pływających* gnieździ się na ziemi; a piskłeta tychże legnąc się pokryte puchem i z oczami otwartémi, zaraz po wyściu z jáy uchodzą z gniazd, i same szukaią dla siebie pożywienia; pospolicie naprzód w młodej trawie, daléj w nasionach roślin, a wreszcie w gromadach Gadów, Płazów i Ryb drobnych. — Większá jch liczba náleży do Ptaków przelotnych.

Tablica XLV. (91.)

P O K R E W I E Ń S T W O I. (30.)

P Ł A T K O N O G I E. L O B I P E D E S.

Ptáki Pływające, mające nogi czworopalczaste, miernie wysokie, lub krótkie, płatkowate: dzioby rozmaite.

R O D Z A I E. G E N E R A.

miernie sokie; dziób N	{	wy- szupły, płaski, prosty .	1. Płatkonóg.	<i>Phalaropus.</i>
			2. Łyska.	<i>Fulica.</i>
		ogrubny, nożykowaty . . .	3. Cyranik.	<i>Podoc.</i>
			4. Nurek.	<i>Colymbus.</i>

UWĄGI DO TABLICY XLV. (91.)

Ptáki *Płatkonogie* składają jedno z náypiękniejszych pokrewieństw w téy gromadzie, które czyni nieznaczny przechód z rzędu *Brodzących* do rzędu *Pływających* Ptaków. Pomimo jednakże oczywistości cech, Ptáki tu policzone znaydujemy w dawniejszych systematach tak rozrzucone, i częścią z *Brodzącemi* a częścią z *Pływającemi* tak pomieszane, że (ściśle biorąc) osobnych nawet nie mają dla siebie rodzajów. Czytamy prąda w dziele LINNEUSZA rodzaje *Fulica* i *Colymbus*; ale te napelnione są u niego tak różnorodnemi gatunkami, że z nich teraz kilka osobnych rodzajów utworzyć musiano. Resztę wcielono częścią do rodzaju *Tringa*, a częścią do rodzaju *Plotus*, o którym późniéj mówić będziemy.

W zbliżeniu tych Ptaków do siebie idę przykładem BRISSONA i MEYERA, a podobne ukształcenie nóg i podobny sposób życia tych zwierząt krok ten dostatecznie usprawiedliwia.

RODZAJ I. (167.)

PLĄTKONOG. PHALAROPUS.

Lobipède. albo Phalarope. Fran. Franzenfusser. albo Wassertretter. Niem.

Dziób mierny, prosty, szczupły, wązko płaski lub zaokrąglony. Szczyt rowkami odznaczony, prosty, małym haczykiem zakończony. Otwory nosdrzy w rowkach wąskie. Głowa całą piórami pokryta. Nogi miernie wysokie, czworopalczaste. Błona między palcami przedniemi w płátky powycinana.

Do tego rodzaju należą same drobne, a w ubarwieniu niepozorne ptaszki, dla tego też Naturaliści, idąc za zwykłym tonem świata, mniéj na nie zważali, i takiego między niemi dopuścili się zablamucenia, że teraz z jch skąpych i niedokładnych opisów trudno nawet odgadnąć, o którym gatunku mówią; a tém samém niepodobnem jest oznaczenie liczby dotąd znanych. W dziele LATHAMA czytamy opisy pięciu; ściśléj biorący rzecz Badacze liczą jch w saméj Europie trzy gatunki.

Wszystkie Ptaki tego rodzaju żywią się Robakami i Rybkami drobnemi. Brodzą i pływają dość zręcznie. Gnieźdzą się w trawie na miejscach otoczonych wodą lub bagnami. CUVIER dzieli je na dwa następujące podrodzaie.

a. PŁATKONÓG. PHALAROPUS.

Phalarope. *Fran.* Franzenfüsser. *Niem.**Dziób równoległo boczny, wązki, płaski. n. p.*
Tringa fulicaria. GL.

b. ŁAPIEĆ. LOBIPES.

Lobipède. *Fran.* Wassertretter. *Niem.**Dziób szczyty, okrągławy. n. p. Tringa hyper-*
*borea. GL.*Te dwa oddziały mają tyle cech wyraźnych,
że je potrzeba raczyé uważać za dwa osobne rodzaje.

R O D Z A Y II. (168.)

Ł Y S K A. F U L I C A.

Foulque. albo Morelle. *Fran.* Blässe. *Niem.**Dziób mierny, prosty, gruby, ściśniony, klino-*
wato zakończony. Szczęki prawie równe. Szczyt pro-
sty, szeroką łysiną daleko na głowę zastaiący, przy
końcu nożykowato spadzisty. Broda w górę zadar-
tá. Na boku szczęki wierzchniey rowek szeroki, przy-
szrodku znikaiący. Otwory nosdrzy w rowkach jáy-
kowate, na przelot przebite. Nogi mierne. Palce
u nóg długie. Błona między palcami w płatki po-
wycinaná. Pazury mierne, łukowate, ostro kończy-
*ste. n. p. Fulica atra. GL.*Dobrze rozróżnionych známy cztery gatunki.
Z tych gatunek za przykład podany żyje w Europie.
Kilkokrotném zmienianiem maści ubarwienia uwiódł
on Naturalistów, że z niego mylnie trzy osobne ga-
tunki w systematach utworzono.

Łyski żyją ustawicznie na wielkich stawach i na jeziorach porośłych trzciną, tatarakiem lub sząszywiem. Pływają i nurzają się wybornie. Na ląd rzadko wychodzą. Żywią się Owadami, Robákami, Rybkami drobnými i roślinami wodnými. Gnieźdzą się nad wodą podobnie jak *Kurki*. Są bardzo piérzchliwe i do ugłaskania trudne. Mięso mają czarniawe, smaczne.

R O D Z A Y III. (169.)

C Y R A N I K. P O D O A.

Oiseau-de-soleil. albo Grébe-foulque. Fran.

Saumfuss. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, prosto nożykowaty. Szczyt lekko spadzisty. Broda słabo w górę zadartą. Na boku szczęki wiérzchnięy rowek szeroki przy końcu znikający. Otwory nosdrzy w rowku blisko szrodka dzioba, wąskie, na przelot przebite. Głowa całą piórami pokrytą. Skrzydła mierne, sęczkami uzbroione. Ogon szeroki, płaski, mierny. Nogi krótkie, przy szrodku ciała. Palce długie. Błona między palcami przedniemi w płatki powycinana. Pazury mierne, łukowate, kończyste. n. p. Plotus surinamensis. GL.

Liczymy do tego rodzaju dwa gatunki, które pomimo náyoczywistszych różnic w całej budowie ciała wmiészano do rodzaju *Plotus*. Obadwa znaydują się na stojących wodach w Ameryce południowey. Żywią się Rybami drobnými, Owadami i Robákami. Młodo złowione łatwo się ugłaskać daia. — Lubo Zbiór Zoologiczny Paryzki posiada

obadwa tu należące gatunki w bardzo dobrych exemplarzach: mimo to CUVIER nie czyni o tym rodzaju żadnej wzmianki w dziele swoim.

RODZAJ IV. (170.)

NUREK. COLYMBUS.

Grèbe. *Fran.* Lappentaucher. *albo*

Steissfuss. *Niem.*

Dziób mierny, szupły, prosty, słabo ściśniony, klinowaty, ostro kończysty. Szczyt przy końcu słabo spadzisty. Broda cokolwiek w górę zadartą. Brzegi wgięte. Nosdrza w osadzie dzioba wklęsła, na przelot przebite, z otworami wąskimi. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi krótkie, bardzo w tył posunięte, z goleniami mocno ściśnionymi. Błona między palcami poprzecinana. Paznogie płaskie, cienkie. n. p. Colymbus cristatus. GL.

Ten rodzaj mieści w sobie przeszło *dziesięć* gatunków, z których w samej Europie żyje cztery. Wszystkie przebywają na wielkich stawach i na jeziorach zarosłych trzciną i innymi ziołami wodnymi. Gnieźdzą się w trzcinie budując sobie z niej gniazda pływające. Na ląd wychodzą bardzo rzadko; gdyż z przyczyny bardzo krótkich i ku tyłowi posuniętych nóg mają chód bardzo niedołężny. Wyszedszy na brzeg pełzają piersiami po ziemi, albo podskakują w postawie pionowej. Pożywieniem ich są Ryby drobne, Gady, Płazy i Robaki. Pióra na nich gęste i wietkie mają piękny srebrny połysk; a ten stał się powodem, że skóry niektórych *Nurków* wygarbowane przyzwoicie, bywają używane od

maiętnych Pań naszych na wyłogi do sukien zimowych. W krajach północnych skóry jch należą do liczby pospolitych zimowych ubiorów. Mięso jch má zapach rybi, a smak przyjemny. Kameduli i Kartuzi, którym twarde zakonu ustawy niepozwalają jeść mięsa zwierząt ciepłą krew mających, jadają mięso *Nurków* nawet w náywiększe posty; a przecież one są także z liczby takich zwierząt, które mają krew czerwoną ciepłą. — *Nurki* pływają i nurzają się wybornie. Są bardzo pierzchliwe, ostrożne i do ustrzelenia trudne. Mimo krótkość skrzydeł latają dosyć szybko. — LATHAM i MEYER opisali ten rodzaj pod nazwiskiem *Podiceps*.

Tablica XLVI. (92.)

POKREWIEŃSTWO II. (31.) PLETONOGIE PINNIPEDS.

Paki Pływające, mające nogi krótkie, czworo palczaste, pletwowate: skrzydła długie; dzioby rozmaite.

RODZAJE. GENERA.

okrągławy	długi; spod szyi workowaty 1. Fregata	<i>Fregata</i>
haczykowaty; dziób płaski, szeroki, przedłużony; pod dziobem torba wielka . 2. Komoran.	mierny; podbrodek słabo workowaty 2. Komoran.	<i>Carbo</i> .
haczykowaty; dziób klinowaty; dziób dłuższy niż głowa, nożykowato klinowaty 4. Głuptak.	mierny; przedłużony, prosy; szyja długa; ciało szczuple 5. Węzówka.	<i>Plorus</i> .
Koniec dzioba	klinowaty; dziób mierny, nożykowaty; szyja i ciało mierne 6. Faeton.	<i>Platyon</i> .

UWĄGI DO TABLICY XLVI. (92.)

Każdy niemal Pisarz nazywá to pokrewieństwo jnaczy. U jednych czytamy opis jego pod nazwiskiem *Podopteres*, u drugich pod napisem *Steganopedes*; ci nazwali je *Totipalmes*, owi *Pinnipedes*. Ostatnie nazwisko zdaie mi się náystósowniejszém; gdyż i náyminiéy má pietna barbaryzmu, i náywyrażniéy maluje kształt jch nóg: jakoż Ptáki tego pokrewieństwa mają u nóg wszystkie cztery palce jedną całą błoną aż do pazurów spięte: z tąd nogi jch okazują wiele podobieństwa z pletwami Ryb.

Ptáki tych sześciu dopiéro w tablicy odczytanych, a tak dalece między sobą różniących się rodzajów, zamykali dawnieysi systematycy w trzech rodzajach; mianowicie w rodzajach: *Pelecanus*, *Plotus* i *Phaëton*. O jle więc cechy rodzajowe w systematach dawniejszych były dowolnemi: nowy dowód mamy tu przed oczami.

W ogólności Ptáki *Pletwonogie* mają skrzydła bardzo długie: a przeto lot bardzo szybki i zwinny. Co większą? znáydujemy między niémi i takie, które mają skrzydła w stósunku do ciała náydluższe z wszystkich Ptaków; a następnie i lot náybystrzejszy.

U jednych sám tylko podbrodek, u drugich całe podgardle napotykaemy opatrzone nagą ciągłą torbą, którą jm służy do przechowania zbytniéy lub dlá jch piskłat przeznaczoney żywności. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami.

U wszystkich spostrzegamy język bardzo mały, żołądek pojedynczy workowato błonowy bez wola i odwilżacza, a kiskę grubą niepozorną. W wszystkich kości są do podziwieniá lekkie.

Lubo mają nogi krótkie z wszystkiemi palcami spiętymi: mimo to gnieźdzą się one albo na drzewach wysokich, albo na skałach niedostępnych. — Z tąd łatwo przewidzieć można, że piskłeta Ptaków *Pletwonogich* dopóty bez troskliwéj opieki rodziców swoich obéysdź się nie mogą, dopóki się latać nienauczą.

R O D Z Á Y I. (171.)

F R E G A T A. F R E G A T A.

Frégatte. *Fran.* Fregattvogel. *albo* Orlogschiffsvogel. *Niem.*

Dziób długi, rogowy, okrągławy, przyszcupły, prosty, haczysto zakończony, mający szczyt, boki i końce szczęk odznaczone. Szczyt okrągławo płaski, w szrodku wklęsło wgięty, ostrym hakiem zakończony. Broda krótka, haczykowato zagięta. Policzki piórami pokryte. Podbrodek i całe prawie podgardle nagie, workowate. Otwory nosdrzy bardzo wązkie na dziobie w rowkach przy osadzie. Skrzydła w stosunku do ciała náydluższe. Ogon przedłużony, nożyczkowato widlasty. Nogi krótkie, pletwowe. Błona między palcami głęboko wycięta. — Palec drugi náydluższy. Pazury krótkie, łukowate. n. p. Pelecanus Aquilus. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju cztery gatunki; lecz pewnym jest tylko ten gatunek, który tu za przykład jest przytoczony.

Fregaty mają w stosunku do ciała náydluższe skrzydła między Ptakami: z tąd téż i lot jch jest náybystrzejszy, náyzwinniejszy i tak lekki, iż zda się, że one do látania żadnego natężenia sił nie po-

potrzebują. *Jérzyki* w rzedzie Przyczepnych mają prawdą lot bardzo szybki; lecz ten nie może się równać z lotem *Fregaty*. Żeglarze widzą je prawie ustawicznie buiające po nad morzem; chociaż niekiedy o dwieście i więcej mil oddaleni są od lądów. *Fregaty* są mieszkańcami strefy gorącej. — Żywią się náywięcej Rybami latającemi, które albo same nad wodą chwytają, albo jnszém Ptákom odbieraia. Gnieźdzą się na wysokich drzewach lub na skalach niedostępnych.

R O D Z A Y II. (172.)

K O M O R A N. C A R B O.

Comoran. *Fran.* Komoran. *albo* Scharbe. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, szczupły, walcowaty, przy końcu słabo ściśniony, haczykowaty. Szczyt rowkiem odznaczony, równy, haczykiem zakończony. Nos drza w rowku przy szczycie z otworami bardzo wązkiemi. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła mierne długie. Ogon mierny, klinowato zaokrąglony. Nogi pletwowate. Błona między palcami szeroka aż do pazurów застаie. Palec skrajny náydluższy, następne coráz krótsze. Pazury mierne, łukowate. n. p. Pelecanus Carbo. GL.

Jeżeli wszystkie w dziełach opisane są rzeczywistemi gatunkami, a nie odmianami wiekowego ubarwienia, więc do tego rodzaju należy przeszło *dziesięć* gatunków, z których każda część świata má sobie właściwe. W Europie znáydujemy jch dwa. Wszystkie gnieźdzą się albo na drzewach wysokich, albo na skalach niedostępnych; lecz zawsze w bliskości morza lub wielkich rybnych jezior. Mięso starych wonieie tranem, młodych jest dosyć smaczne. Wszystkie są Ptákami ostróżnemi.

R O D Z Ä Y III. (173.)

P E L I K A N. P E L E C A N U S.

Pélican. Fran. Pelekan. albo Kröpfer. Niem.

Dziób bardzo przedłużony, płaski, prosty, gruby, szeroki. Szczęka wierzchnią przy osadzie wypukłą, lecz dalej zupełnie płaską, równoboczną, na samym końcu nagle zeszuploną, haczykiem zakończoną. Szczyt rowkiem odznaczony. Szczęka spodnią szerszą niż wierzchnią z zuchwami bardzo długimi. Broda bardzo krótka, w górę zadartą. Nosdrza w osadzie dzioba w rowku przy szczycie, z otworami tak wąskimi, że jch ledwie dostrzedz można. Policzki z piór obnażone. Worek pod dziobem bardzo wielki, nagi. Skrzydła długie. Nogi pletwowate. Palec drugi najdłuższy. Pazury tuskowate z brzegami gładkimi n. p. *Pelecanus Onocrotalus*. GL.

LATHAM naliczył w tym rodzaju trzydzieści jeden gatunków. Tak wielka jch liczba pochodzi z tąd, ponieważ on pomieszał razem bez żadnego ostrzeżenia *Fregaty*, *Komorany* i *Głuptaki*; jeżeli więc te odeymiemy, i jeżeli w pozostałych weźmiemy wzgląd na odmiany wiekowe ubarwieni: zaledwie podobno znaydziemy cztery właściwe gatunki *Pelikanów*. Z pewnością jednakże o liczbie jch nie wyrzec nie możemy; gdyż opisy jch tak są dotąd niedoleżne, że w nich stanowczych cech gatunkowych znaleźć nie podobną. Atoli to rzecz niezawodną, że jeden żyje w południowych krajach Europy na wielkich rzekach i jeziorach, który na Ukrainie znany jest pod nazwiskiem *Baba*.— Ten gatunek *Pelikanów*, który swe dzieci miał karmić krwią i mięsem piersi swoich, należy do państwa jestestw uroionych.

Pelikany gnieźdzą się pospolicie w trawie na kępach wodą otoczonych. W torbie pod dzióbem jch wiszące przynoszą one dzieciom swoim żywe Rybki wraz z wodą. Dzieci wykaia swe dzioby do jch torby i same łowią sobie w nię przyniesione Rybki. Tym sposobem karmiąc pisklęta, muszą swój wielki dziób tak na dół spuszczać, iż się zdaie, jak gdyby sobie piersi rozdziierać chciały; a to dało powód do moralnéj prawda, lecz bardzo mylnéj powieści, o której się wyży nadmienilo.

Pelikany lataią gromadnie. Chodzą powoli. Pływają wybornie. Są bardzo żarłoczne. Żyją prawie wyłącznie Rybami. Język mają bardzo mały. Gardziel znaydujemy u nich z tak niewyraźnych obrączek chrząstkowych złożoną, że ją prawie za błonową poczytać można. Mięso jch jest twarde i mocno tranem woniejące. Głos wydaia mocny, rykowi Osła podobny.

R O D Z A Y IV. (174.)

G Ł U P T A K. S U L A.

Fou. albo Boubie. Fran. Tölpel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, ogrubny, ściśniony, nożykowato klinowaty, kończysty. Szczyt rowkiem odznaczony, zaokrąglony, prosty, przy końcu ostry, nożykowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Brzęgi wgięte, ostre, drobno ukośnie nasiekane. Otworów nosdrzy widzialnych nie ma. Podbrodek i policzki nagie. Skrzydła długie, sęczkiem uzbroione. Nogi pletwowate. Palec skrajny najdłuższy. n. p. *Pelecanus Bassanus*. GL.

Oprócz odmian ubarwieniá liczymy dobrze rozróżnionych pięć gatunków, z których za przykład

podany jest náypospolitszym na wyspach i na po-brzeżach morza Bałtyckiego i Niemieckiego. Szczególniey na wyspie Bassa má jch bywać náywięcéy. LINNEUSZ pisze: »W czasie párzenia się tych Ptaków » takie mnóztwo zgromadzą się jch na tę wyspę, » że gdy siedzą na ziemi: cała jéy powierzchnia tak » się bieli, jak gdyby śniegiem pokryta była; — » gdy się wzbiją na powietrze: na kształt chmury » zaciemniają sobą słońce; — a gdy krzyczyć zaczną: » rozmawiający ludzie rozumieć się nie mogą. Ca- » ła zaś ta wyspa tak jest zasłaná jch gniazdami, iż » trudno postąpić mogą, ażeby na które z nich nie- » nadeptać.» —

Głuptaki gnieźdzą się albo na skałach, albo téż prosto na ziemi blisko wód rybnych. Są bardzo żarłoczne. Żywią się Rybami. Chińczykowie uży-wają jednego gatunku (*Pelecanus piscator*. GL) do łowienia Ryb: i to w ten sposób. Wywożą oni oswojonego a głodnego *Głuptaka* na wodę rybną, i wdziękają mu taką obrączkę na szyję, która nie tamując wolnego oddychania, nic mu połknąć nie pozwala. Tak okutego puszczają wolno. *Głuptak* naglony głodem łowi pilnie Ryby; lecz mając zamknięte gardło, przynosi każdą na łódź do pana swojego.

Prawie w wszystkich językach jedno znaczące nazwisko tego rodzaju pochodzi z tąd, że Ptaki tu należące dopóki są głodne, dopóty latają bystro i zwinnie, i okazują podziwienią godną zwrotność. Skoro się zaś nasyciły: stają się ociężałe, przybierają postać osepiałą, pozwalając się łatwo podeysdź strzelcowi, i bez oporu znoszą prześladowaniá jnnych rybożérnych Ptaków.

Mięso starych má odrážającą wónię tranu; młodych zaś jest jadalne i dosyć smaczne. Jch jaia

maią być wybornego smaku. — JLLIGER nadał temu rodzajowi nazwisko *Dysporus*; my zatrzymujemy to, pod którym go BRISSON i jnni dawniejsi Badacze opisali.

R O D Z A Y V. (175.)

W E Ż O W K A. P L O T U S.

Anhinga. Fran. Schlangenvogel. Niem.

Dziób przedłużony, prosty; przy osadzie ogrubny, dalej nieznacznie coraz szuplejszy; na końcu szupły, ściśniony, ostro kończysty. Szczęki równe. Szczyt i broda proste. Brzegi przy końcu ukośnie nasiekane: naciecia na samym końcu wyraźniejsze, zadzierzyste. Otwory nosdrzy małe, obrabione. Język mały, niewyraźny. Policzki i podgardle nagie. Skrzydła miernie długie. Szyja szupłą przedłużoną. Ciało szupłe, długie, nieznacznie w szyję przechodzi. Ogon długi, płaski, słabo klinowaty, lub równo zakończony. Nogi pletwowate, krótkie. Palec skrajny náydluższy; następne coraz krótsze. Pazury potężne, szponowato łukowate, ostro kończyste. n. p. *Plotus melanogaster*. GL.

Z pewnością znamy tylko dwa gatunki, lecz te odmieniają kilka razy w życiu maści ubarwienia swego. Oczywistą ich są południowe kraje Ameryki. Żyją na wodach. Żywią się Rybami. Pływając czynią wężykowate zwroty długą szyją swoją. Gniedzą się na drzewach wysokich w bliskości wód rybnych. Mięso *Wężówek* jest tłuste, ale nie smaczne, bo tranem mocno wonieie.

W stosunku do nóg i do wielkości ciała, *Wężówki* mają szyję náydluższą z wszystkich Ptaków;

a cała jch postać usprawiedliwia nadane im nazwisko rodzajowe. Wszakże jch długi, kończysty, nieznacznie z głową łączący się dziób: jch mała od szyi nieodznaczona głowa: jch nad miarę długą, zwinną, nieznacznie w tulub przechodzącą szyja: jch szczupły, wysmukły, długi tulub: jch nakoniec długi, wąski, w jednę linię z ciałem będący ogon: wszystko to przypomina w nich postać *Węża*.

Gatunek za przykład podany ma od końca dzioba do końca ogona trzy stopy reńskie długości; a wielkością ciała zaledwie wyrównywał *Kaczce domowej*.

R O D Z A Y VI. (176.)

F A E T O N . P H A E T O N .

Paille-en-queue. Fran. Sonnenvogel. albo
Tropikvogel. Niem.

Dziób prawie mierny, mało co dłuższy niż głowa, nożykowaty, ściśniony. Szczęki równe. Szczyt słabo łukowato spadzisty. Broda prosta. Koniec dzioba prosty, ostry. Brzegi ukośnie drobno nasiekane. Otwory nosdrzy wąskie w osadzie dzioba, naboczne, blisko szczytu wklęsłe, z wierzchu błoną do połowy zakryte. Policzki i podgardle piórami pokryte. Skrzydła bardzo długie, sęczkami uzbroione. Ogon mierny; lecz dwie środkowe, wąskie sterówki są bardzo przedłużone. Nogi pletwowate. Palec drugi najdłuższy. Pazury małe, łukowate, kończyste. n. p. Phaëton aethereus. GL.

Oprócz kilku odmian ubarwienia liczymy do tego rodzaju trzy gatunki. Wszystkie żyją tak sta-

le między zwrotnikami, iż żeglarze z pewnością twierdzić mogą, że wjechali pomiędzy zwrotniki, skoro *Factony* nad morzem spostrzegą. Przez czas pórzenia się i pielęgnowania pisklat, krążą one gromadnie niedaleko brzegów wysp blisko równika położonych; jako to: około wysp Przyścielskich, Sandwichskich i t. p. Gnieźdzą się w lasach tychże wysp na ziemi w trawie. Lubią siadać na drzewach i są tak śmiałe, że się nawet rękami chwycić pozwalają. Jak tylko dzieci swoje przyzwolicie odcho-
wają, i pierzenie się odbędą: opuszczają miejsca gnie-
źdzenia się, i oddalają się wraz z dziećmi niekie-
dy na parę set mil od lądu. Lot mają bystry, lek-
ki i zwinny. Siadają często nietylko na masztach,
ale nawet i na pokładzie okrętów przepływających.
Náyulubieńszém jch żérem są Ryby latające, które
w powietrzu chwytają. Mięso jch jest jadalne; ale
nie náysmaczniesze. Wspomniane dwie długie sté-
ruwki z jch ogonów, używają tamteysi wyspiarze za
ozdobę żałobnych ubiorów swoich.

Tablica XLVII. (95.)

POKREWIEŃSTWO III. (32.) LISTKOZĘBNE. LAMELLODENTATI.

Plaki pływające, mające nogi krótkie, (rzadko mierne) czworopalczaste, wiosłowane: dziób miękki, czulą błoną pokryty: brzeży szczek listkowatemi ząbkami uzbrojone.

RODZAJE. GENERA.

splaszczony; policzki albo piorami pokryte, albo nagie brodawkowate . . . 1. Kaczka. *Anas.*

nagie, pod kątem przy oku zakończone . . . 2. Łabędź. *Cygnus.*

piorami pokryte; rzadko cała głowa naga . . . 3. Gęś. *Anser.*

nie równoboczno czworo graniasty, nieznacznie w głowę przechodzi . . . 4. Miękkopiór. *Eider.*

szupki, okrągławy, proste, z ząbkami kończystymi . . . 5. Tłacz. *Mergus.*

D z i ó b

UWĄGI DO TABLICY XLVII. (95.)

Cztery pierwsze rodzaje tego pokrewieństwa stanowiły dawniej tylko jeden rodzaj *Anas*, w którym LATHAM stodwadzieścia jeden gatunków opisał. To prawda, że w tych trzech rodzajach znajdziemy brzegi dzioba listkowatemi zębami uzbroione; lecz inne cechy, a nadewszystko ich wewnętrzna budowa ciała i różnice w sposobie życia, są powodem do teraźniejszego ich rozłączenia.

W ogólności wszystkie Ptaki *Listkozębne*, które CUVIER *les Lamellirostres* nazywają, mają dzioby miękką, czułą, kolorową błoną pokryte. W czterech pierwszych rodzajach brzegi szczęk (jak się już powiedziało) uzbroione są ząbkami listkowatemi, w piątym zaś stożkowato ostro kończystemi. Wszystkie prawie mają wole duże, odwilżacz wyraźny, trawieniec gruby muszkułowy, a kışkę grubą długą. Takie ich wewnętrzne uposażenie jest nie mylną wskazówką, że one należą do Ptaków żywiących się zarówno ciałami roślinnemi jak zwierzęcemi. Wszystkie gnieźdzą się na ziemi; a bardzo mało znajdziemy takich pomiędzy niemi, które czasem na drzewach siadają. Oprócz przyswoionych wszystkie prawie są Ptakami przelotnemi.

R O D Z Á Y I. (177.)

K A C Z K A. A N A S.

Canard. Fran. Ente. Niem.

Dziób mierny lub dłuższy niż głowa, gruby, cały błoną pokryty; przy osadzie prawie tak wysoki jak szeroki, dalej ku końcowi spłaszczony, rozszer-

rzony, paznogciem rogowym zakończony. Szczeka wierzchnią słabo wypukłą zakrywa spodnią. Brzegi obu szczek listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jąykowate blisko osady i szczytu. — Policzki albo piórami pokryte, albo nagie brodawkami porośte. U niektórych guz przy czole. Szyja cokolwiek krótsza niż ciało lub jemu równa. Grzbiet płaski. Skrzydła mierne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunione, wiostowate. Palec tylny wolny.

Ten rodzaj obéymuie dobrze znanych i rozróżnionych przeszło *dziewięćdziesiąt* gatunków, z których w saméy Europie dziko żyjących liczą uczeni Myśliwi przeszło *dwadzieścia* gatunków. Wielkością i ubarwieniem różnią się one mniéy więcéy między sobą. Wszystkie są bardzo żarłoczne. Żywią się drobnými Rybami, Gadami i Płazami. W niedostatku jednakże tych, jadaią zboże i rośliny wodne. Są bardzo szkodliwe stawom i jeziorom rybniém; bo wytěpiaią wiele narybku. Żyją w wielożeństwie. Samiec (*Kaczór*) nietrosczy się bynamiéy ani o stanie gniazda, ani o wysiadywanie jaj. Samice gnieźdzą się w trawie na kępach otoczonych wodą. Jedna Kaczka znosi *dwadzieścia* i więcéy jaj, i sama je wysiada. Kączęta zaledwie się wyklują z jaj: zaraz uciekają z gniazd na wodę, i same szukają dla siebie pożywienia. Mięso *Kaczek* jest wyborne, puch miękki i do pościeli używany. Niektóre jch gatunki zostały od niepamiętnych czasów przyswojone, i należą do liczby użytecznego ptastwa domowego mianowicie w takich wsiach, które leżą nad rzekami.

Liczba pácierzy kościanych w szyi *Kaczek* stósownie do gatunku przechodzi od *czternastu* do *ośmnastu*. Kość piérsiową jest w nich pojedynczą zwyczajnego kształtu. Gardziel jch przechodzi prosto do płuc i kończy się jednym tylko końcem przy

plucach; u samców jednakże w niektórych gatunkach znáydujemy ją przy końcu w różnych kształtach porozszerzaną.

Dla łatwiejszego poznawania gatunków, tegocześni Naturaliści podzielili ten rodzaj na pięć oddziałów. Náywáźniejszą zasadą do tego podziału jest naprzód kształt palca tylnego, a powtóre mniéj więcéy szeroka smuga na skrzydle złożoném, którą tworzą końce lotek krótszych, a któreý maść różni się od reszty ubarwienia. — Tę smugę nazywać będziemy *Zwierciadłem* (*speculum*). — Wyżéy zapowiedziane oddziały są następujące.

a. KACZKI *bezzwierciadlne*. Les Macreuses.

Palec tylny błoną rozszerzony. Skrzydło bez zwierciadła. n. p. *Anas nigra*. GL.

b. KACZKI *szaro zwierciadlne*. Les Millouins.

Palec tylny błoną rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło popielate lub białe. n. p. *Anas Rufina*. GL.

c. KACZKI *modro zwierciadlne*. Les Arlequins.

Palec tylny błoną rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło ciemno fiałkowe. n. p. *Anas histriónica*. GL.

d. KACZKI *biało zwierciadlne*. Les Kasarkas.

Palec tylny szupły, błoną nie rozszerzony. Na skrzydle zwierciadło białe. n. p. *Anas rutila*. PALL.

e. KACZKI *zielono zwierciadlne*. Les Tadornes.

Palec tylny szupły, błoną nie rozszerzony. — Na skrzydle zwierciadło zielone. n. p. *Anas Tadorna*. GL.

W dziele CUVIERA znáydujemy bardziéy rozdrobiony, ale mniéj szczęśliwy podział tego rodzaju.

R O D Z A Y II. (178.)

Ł A B E D Ź. C Y G N U S.

Cygne. Fran. Schwan. Niem.

Dziób prawie mierny, prosty, gruby, cały błoną pokryty, półwalcowaty, wszędzie równo szeroki; przy osadzie wyższy niż szerszy, u niektórych guzem na czole opatrzony. Szczeka wierzchnią szerokiim tępym paznogciem zakończoną, na bokach brzegów szczeki spodnię niezakrywą. Brzegi listkowato ząbkowane. Otwory nosdrzy jąjkowate prawie na środku dzioba. Policzki nagie, gładkie, błoną dziobową pod kątem przy oku kończąca się pokryte. Szyja znacznie dłuższą niż ciało. Grzbiet wypukły. Nogi krótkie, znacznie ku tyłowi posunięte, bardzo szeroko wiosłowe, czworopalczaste. n. p. *Cygnus melanorhynchus*. Mex.

Wiemy tylko o trzech gatunkach Łabedzia, z których dwa mieszkają w Europie a jeden w Nowej Hollandyi. Wszystkie przebywają na jeziorach i na wielkich stawach. Żywią się wyłącznie zbożem i roślinami wodnemi. Ryb niejadają. Kaczek i junych rybożernych Ptaków w bliskości siebie nie cierpią. Są przeto bardzo użyteczne właścicielom wód rybnych. Wszystkie żyją dziko, i należą do Ptaków przelotnych; te nawet, które uważamy za przyswoione, dla tego tylko nie odlatują na zimę do krajów cieplejszych, bo jm w młodości skrzydła połamano.

Łabędzie żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się w trawie na kępach wodą otoczonych. Samiec z samicą wysiadują wspólnie swe dzieci, których potem nie odstępniemi są stróżami. Dzieci swoich bronią zapalczywie: były nawet przypadki, że w podobnej obronie białą dziobem i skrzydłami ludzi zabijały. W dwóch pierwszych latach młode Europej-

skie Łabędzie są całe szare; w późniejszym zaś wieku stają się coraz czystsiej białe. Nowo Hollandski jest ciemno czarny, połyskujący. Mięso młodych jest wyborne, starych zaś przytwarde. Puch jch z przyczyny lekkości i sprężystości jest wielce zachwalony na pościel. Tak bardzo przez Poetów uwielbiane śpiewanie Łabędziów przy jch zgonie, należy do uroionych i zupełnie báiecznych powieści.

Głos Łabędzia jest mocny, krzykliwy, głęboki, głosowi Żórawia podobny. Zgodnie z podobieństwem głosów znáydujemy w nich także podobną budowę kości piersiowej. Jakoż kość piersiowa w Łabędziu jest podwójną, czyli wewnątrz na kształt kieszeni wydrążoną. Gardziel jch wchodzi w to wydrążenie kości piersiowej po prawej stronie obojczyka, a wyszedłszy na powrót po lewej, wstępuje dopiero do komory piersiowej, i tu rozdzieliwszy się na dwa ramiona, łączy się z płucami. Tak podziwienią godne urządzenie gardzieli, spostrzegamy náyłepiej ukształcone w tym gatunku, który jest za przykład wymieniony. Szyja Łabędzia składa się z dwudziestu trzech pácierzy kościanych: má zatem náywiększą jch liczbę między dotąd znanými zwierzętami *Grzbietnemi*.

Jeżeli z jednej strony Łabędź na lądzie mając chód bardzo powolny, kolibiący się, słusznie za niedołężne stworzenie może być poczytany: tak z strony drugiej wesoło płynący po wodzie, jest náywspanialszym z Ptaków. Jego długą, wysmukłą, z wdziękiem esowato zwinioną szyją: jego poważne oko: jego w pół podniesione i z tyłu na kształt żagli w szrodku wzdęte skrzydła: jego nakoniec szybkie i na wzór okrętu ręcznie posuwanie się po powierzchni wody: wszystko to sprawia w nim widok zachwycający.

Dzikie Łabędzie zręwając się z wody, uderzają w nią tak gwałtownie skrzydłami, że łoskot tych uderzeń (mianowicie w wieczór) blisko o ćwierć

mili slyszyć można; a wzniosłszy się cokolwiek nad jęj powierzchnią, sprawiają káżdém ruszeniem skrzydeł gruby przerażający szelest, podobny chrapliwemu psów szczekaniu.

R O D Z Á Y III. (179.)

G Ę Ś. A N S E R.

Oie. *Fran. Gans. Niem.*

Dziób mierny albo krótszy niż głowa, gruby, prosty, cały błoną pokryty, prawie pół wałcowaty, przy osadzie wyższy niż szerszy, ku końcowi coráz szupleyszy i węższy. Szczyt i broda odznaczone. Brzegi stożkowato listkowatemi ząbkami uzbroione: wierzchnie nie pokrywaią spodnich. Koniec dzioba i broda wypukłe, zaokrąglone. Otwory nosdrzy jáykowe w szrodku dzioba. Policzki piórami pokryte, rzádko całá głowa nagá. S. yia równá długości ciała. Skrzydła mierne. Nogi przy szrodku ciała, wiosłowate, przykrótkie; rzádko miernie wysokie. Palec tylny bez błony. Pazury malé. n. p. Anas Anser. GL.

Gatunki tu należące mieszano dawniéy do rodzaju *Anas*; lecz sposób jch życia, budowa ciała, zręczność w chodzeniu i powyższe cecky są powodem, że z nich teraz rodzaj osobny utworzyć musiano. *Gesi* liczymy przeszło dwadzieścia gatunków różney wielkości. - Z tych w saméy Europie żyje dziko sześć, a przyswoionych dwa gatunki. Ostatnie z przyczyny pięknego pióra i puchu, tudzież z przyczyny wybornego mięsa i mnożliwości, są dla gospodarzy wiejskich wielce pożyteczne.

Gesi dzikie ciągną co wiosna w porządných rzędach od południa ku północy. W kraiach północnych

odbywszy pârzenie się, i odchowawszy dzieci: wracają z niemi w podobnych rzędach przy szrodku jesieni do kraiów cieplejszych. Żyją one w wielożeństwie. Samice same wysiadują swe jaja na kępach otoczonych wodą lub bagnami. Dzieci jch (*Gąsięta*), podobnie jak w dwóch powyższych rodzajach, zaraz po wykluciu się z jáy opuszczają gniazda swoje. Szczebocą między sobą ustawicznie, i żywią się dopóty młodą trawą, dopóki w pióra nie porosną. W ogólności Gęsi żywią się więcéy zbożem i trawą niż Rybami lub jnniemi ciałami. Są bardzo świegotliwe, krzykliwe, ostrożne i czuyné. W pływaniu mniéy są zręczne niż *Kaczki*.

R O D Z A Y IV. (180.)

M I Ę K K O P I Ó R. *E I D E R*.

Eider. Fran. Eider. albo Eiderente. albo Eidergans. albo Eidervogel. Niem.

*Dziób dłuższy niż głowa, ogrubny, nie równoboczno czworo graniasty, błoną pokryty; przy osadzie znacznie wyższy niż szerszy; ku końcowi coraz szuplejszy. Szczyt płaski, spadzisty; przy czole dwudzielny (u samców nabrzmiaty), bokami daleko na czoło zastaiący; z przodu wypukłym tępym paznogciem zakończony. Brzegi listkowato ząbkowane: wierzchnie nie zakrywają spodnich. Otwory nosdrzy podłużne blisko osady. Czoło i policzki drobnemi gęstemi, prawie kutnerowatemi piórami pokryte, daleko na dziób klinowato wypuszczone. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Oczy pod samym wierzchem głowy. Skrzydła przykrótkie, lotne. Nogi krótkie, ku tyłowi posunięte, wiotkawe. Palec tylny znacznie błoną rozszerzony. n. p. *Anas mollissima. GL.**

Známy dotąd *jeden* gatunek; a ten mieszka w kraich náybardzię ku północy posunionych, jakeimi są: Norwegia, Laponia, Nowá - Zemla, Szpicberg i północne brzegi Ameryki. *Miękkopióry* żyją w jednożeństwie. Gnieźdzą się w dziurach niedostępnych skał. W tych budnią sobie gniazda z ziół suchych; i wyścielaia je obficie swym puchem, który z siebie obskubuia. Samica zniosłszy pięć lub cztery pięknie zielonych połyskuiających się jáy, wysiaduje one na przemian z samcem. Dzieci jch dopóty z gniazd nie wychodzą, dopóki się zupełnie piórami nie pokryia: a zatém przez ten przeciąg czasu rodzice muszą się jm starać o pożywienie.

Miękkopióry żywią się Rybami drobnými, Robákami, a náywięcę *Mięczákami* morskiemi, po które się głęboko pod wodę nurzia. Niektórzy Naturalisci utrzymuia, że te Ptaki są bardzo mnożne bo powtarzia kilkarazy przez lato wysiadywanie jáy. Mięso maia smaczne.

Mieszkańcy tamtych przybiegunowych krajów wyszukuia gniazda *Miękkopiórów* z náywiększą pilnością, a często nawet i z niebezpieczeństwem życia swego, i wybieraia z nich puch i takie jaia, w których jeszcze niema zarodków rozwiniomych. Jaia jch świeże maia smak wyborny; a puch nie má sobie równego w całej gromadzie Ptaków. — Szczególniejszemi jego zaletami są: lekkość, sprężystość i złe przewodnictwo ciepłika. Ten puch znany jest w handlu pod nazwiskiem *puchu erdredunowego* (Eiderdunen), i płaci się dosyć drogo. Podług twierdzenia niektórych Pisarzów *pięć* funtów czystego puchu tego są dostateczne do poście-li na jednę osobę. Na jeden funt potrzeba náymniej sześciu gniazd.

Miękkopióry odmieniaia trzy razy maść ubarwienia, i dopiero w czwartym roku dostaią barwę sta-

stałą. CUVIER piérwszy utworzył z tych Ptaków rodzaj osobny. Dawnieysi Systematycy włączali je do rodzaju *Anas*.

R O D Z A Y V. (181.)

T R A C Z. M E R G U S.

Harle. *Fran.* Säger. *albo* Tauchente. *Niem.*

Dziób mierny albo cokolwiek dłuższy niż głowa, szczupły, przy osadzie cokolwiek grubszy, prosty, okrągławy, błoną pokryty. Szczęka wierzchnią tępy, haczykowatym paznogciem zakończoną. Brzęgi długimi, ostro stożkowatymi zębami uzbroione. Otwory nosdrzy małe, jądkowate, na bokach w środku dzioba. Skrzydła lotne. Nogi krótkie, w tył usunione, wiosłowe. Palec tylny błoną rozszerzony. n. p. Mergus Merganser. GL.

Oprócz licznych odmian ubarwienia wiekowego, liczymy dobrze rozróżnionych *dziesięć* gatunków. Z tych znamy w Europie trzy, które kilka razy w życiu maść ubarwienia zmieniają. Żyją na jeziorach i na stawach wielkich. Są bardzo żarłoczne. Żywią się prawie wyłącznie Rybami drobnymi: czynią więc w narybku wielkie szkody. Gnieźdzą się na kępach otoczonych wodą, a zarosłych wysoką trawą, wikliną, sawiną lub jnnemi gęstemi krzakami. Pływają i nurzają się bardzo zrećnie. Są bardzo ostrożne i trudne do ustrzelenia. Skoro się błysło na panewce u fuzyi: szybko jak łyskawica chowają się pod wodę; a tak uchodzą przed wymierzonym do nich wystrzałem. Mięso młodych jest dosyć smaczne; starych zaś wonieie tranem.

Tablica XLVIII. (94.)

P O K R E W I Ę S T W O IV. (55.) WIOSŁONOGIE. REMPEDES.

Piaki Pływające, mające nogi czworopalczaste wiosłowate: dzioby twarde z brzegami gładkimi.

RODZAJE. GENERA.

przy krótkie, lotne; dziób mierny, prosty, ostro kończysty : 1. Nur. *Eudytes.*

prosty, kończysty; szczeka spodnia { znacznie dłuższą 2. Nożyconos. *Rhynclops.*

{ równą wierzchnię 3. Rybikwa. *Sterna.*

{ dłuższe; dziób { ściśnięty 4. Mewa. *Larus.*

{ z szczytem przy końcu spadistym { okrągławy 5. Wydryk. *Leucis.*

Skrzydła

UWĄGI DO TABLICY XLVIII. (94.)

To pokrewieństwo zawiera takie rodzaje Ptaków Pływających, u których dziób jest twardy, nie czuły, z brzegami szczęk gładkimi. Większą jch liczba má skrzydła długie; dla tego téż niektórzy Pisarze nadali temu pokrewieństwu nazwisko *Longipennes* (Długoskrzydłne). My atoli przyymujemy dla nich takie imię, pod które wszystkie tu należące rodzaje podciągnąć się dadzą; bo wszystkie mają nogi wiosłowe, czworopalczaste. Wszystkie żywią się prawie wyłącznie Rybami, Robákami i Mięczákami. Stósownie do takiego jch pożywienia, albo wcale nie znáydujemy w nich ani wola ani odwilżacza; albo téż znáydujemy je bardzo małe. Trawienie jest w nich cieńszy niż w Ptákach pokrewieństwa poprzedzającego, kiszka gruba mała, a trzewia krótkie. — Większą część z pomiędzy tych, które mają skrzydła długie, życie ciągle na morzu; a jeżeli się czasem usuwają od morza na stały ląd: czynią prawie niemylną wróżbę blizkiéj nawalniczy lub znaczny sloty.

R O D Z A Y I. (182.)

N U R. E U D Y T E S.

Plongeon. *Fran.* Seetaucher. *Niem.*

Dziób mierny, prosty, ogrubny, ściśniony, ostro kończysty. Szczyt słabo spadzisty. Brzegi wgięte, gładkie. Broda prosta. Szczęki prawie równe. — Nosdrza wklęsła, w osadzie dzioba, z otworami wązkiemi, na przelot przebite. Głowa cała gęsto piórami pokryta, z przodu kończysta nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła przykrótkie, lotne. Ogon krótki, z dwudziestu stérówek złożony. Nogi krótkie, bar-

*dzo ku tyłowi posunione, wiosłowate, czworopalcaste. Goleń mocno ściśniony, z przodu i z tyłu ostry. Palec tylny krótki. Pazury małe, kończy-
ste. n. p. Colymbus glacialis. GL.*

Nurów liczymy ośm gatunków. Z tych trzy znaydują się w Europie. Wszystkie są mieszkańcami kraioów blisko biegunów leżących: z tąd Europejskie rzadko się u nas pokazują; i to tylko albo w twardéj jesieni, albo w pierwszych dniach wiosny. Żyją náywięcéj na morzach i na wielkich jeziorach. Żywią się Gadami, Płazami, Rybami, Mięczakami i Robákami wodnémi. Gnieźdzą się parami w trawie na kępach zatok morskich lub na jeziorach. Mimo krótkość skrzydeł latają dosyć szybko. Mięso jch lubo tranem wonieie, má smak dość przyjemny. — Norwegowie i Laponczycy robią dla siebie z jch skór odzienia zimowe.

R O D Z Á Y II. (183.)

N O Ż Y C O N O S. R H Y N C H O P S.

Bécl-en-ciseau albo Coupeur-d'eau. Fran. Verkehrtsschnabel. albo Scheerenschnabel. Niem.

Dziób dłuższy niż głowa, prosty, tegi, rogowy, bardzo ściśniony. Szczęki przy saméj osadzie tróyrzaniaste; daléj potężnie ściśnione, obosieczne. Szczeka wierzchnią od spodniéj znacznie krótszą, ostro kończystą, z szczytem ostrym słabo spadzistym: brzegi jéy gładkie, przy osadzie rozwarte, lecz daléj tak do siebie zbliżone, że się między nie ostrą kraweđż szczęki spodniéj zaledwie zmieścić może. Szczeka spodnią jeszcze mocniéj ściśnioną, na bokach słabo ukośnie karbowaną: brzegi jéy tylko przy osa-

dzie rozwarte, lecz dalej złączone tworzą jedną ostrą krawędź. Broda bardzo ostrą przez całą prawie długość szczęki spodniej przestaie. Nosdrza przy osadzie blisko brzegów wklęsłe, na przelot przebite, z otworami wązkiemi. Język bardzo krótki, wązki. Skrzydła pałasikowate, bardzo długie. Ogon nożyczkowato widelkowaty. Nogi krótkie, wiotkowate, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przedniemi cokolwiek wycięta. Pazury kończyste. n. p. Rhynchops nigra. GL.

Znany tylko jeden gatunek *Nożyconosa*. Osobliwszy ten Ptak tak ma dziwnie ukształcony dziób, że się nim zaraz na pierwszy rzut oka różni od wszystkich innych dotąd znanych Ptaków. *Nożyconos* jest wielkości dużego Gołębia. Żyje wzdłuż brzegów południowej Ameryki i na wyspach jej przyległych. Żywi się Rybami drobnemi i Robakami. W czasie burzy ucieka na ląd. Lot ma bardzo bystry. Gnieździ się na gołym piasku blisko wody. Pływa zreźnie.

R O D Z A Y III. (184.)

R Y B I T W A. S T E R N A.

*Hirondelle-de-Mer. Fran. Meerschwalbe.
albo Seeschwalbe. Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, rogowy, jednostajny, prosty, przyszcupły, ściśniony, ku końcowi coraz szuplejszy, ostro kończysty. Szczęki prawie równe. Otwory nosdrzy w osadzie dzioba blisko głowy wązkie, na przelot przebite. Skrzydła bardzo długie, pałasikowate, w górę wygięte. Ogon albo nożyczkowato widelkowaty, albo w pół księżyc wycięty.

Nogi wiosłowe, krótkie, słabe, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Błona między palcami przednimi cokolwiek wycięta. n. p. Sterna Hirundo. GL.

W tym rodzaju liczymy teraz znanych dwadzieścia pięć gatunków, z których w saméj Europie znayduie się pięć. Żywią się Mięczakami, Robákami, Skorupiákami a nadewszystko Rybami, które bardzo zręcznie łowić umieją. Pożeraia także ściérwa tych Ryb, które morza i jeziora pod czas burzy na ląd wyrzucaia. Lot maia bardzo bystry. Krążą z piskliwym krzykiem prawie bez odpoczynku nad morzami, nad jeziorami i nad rzekami dużemi. Przed nadchodzącą nawałnicą uciekaią z morza na ląd. Gnieźdzą się albo na gołym piasku albo na skałach w bliskości wód rybnych. Prawie w wszystkich gatunkach młode jednoroczne są mniéj więcéy szare, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała i niektórymi niepozornými znakami. W tym wieku przyzwoite rozgatunkowanie jch jest bardzo trudne. W trzecim dopiero roku otrzymuią barwę właściwą gatunkowi swemu. Wszystkie Rybitwy są bardzo żarłoczne. Mięso maia dość smaczne. Piérze jch niewiele jest cenione.

R O D Z Á Y IV. (185.)

M E W A. L A R U S.

Goeland. albo Mauve. albo Mouette. Fran.

Mewe. albo Meve. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, silny, gładki, nożykowaty, ściśniony. Szczyt przy końcu łukowato spadzisty. Szczęki prawie równe. Broda krótka, ukośnie w górę zadartą. Nosdrza wklęsłe z otworami podłużnemi na bokach przy szrodku dzioba, na prze-

lot przebite. Skrzydła długie. Ogon równo przycięty. Nogi przykrótkie, wiosłowe, przy szrodku ciała. Palec tylny mały. Pazury kończyste, krótkie. n. p. Larus marinus. GL.

Oprócz licznych odmian wiekowego ubarwienia, mieścimy w tym rodzaju przywoicie rozróżnionych *jedenáście* gatunków, z których w saméy Europie mieszka ósm. *Mewy* żyją gromadnie na morzach i na wielkich jeziorach. Latają szybko. Pływają wybornie. Żywią się Rybami, Owadami, Mięczakami, Robákami i Skorupiákami drobnými. Na plecach *Suchogrzbietów* lubią spoczywać. Gnieźdzą się náywięcéy w kraiach północnych na gołym piasku lub na skałach w bliskości mórz i jezior. Młode wszystkich są bledziéy i ciemniéy szaro upstrzone, i różnią się między sobą jedynie wielkością ciała. W czwartym roku dopiéro otrzymują maści przywoite gatunkowi swemu. Zmienność jch ubarwienia dała powód do utworzenia w systematach wielu mylnych gatunków, które już po części wytknięte zostały (*). Jch jaja mają bydź smaczne; ale mięso zaledwie jadalne.

R O D Z À Y V. (186.)

W Y D R Z Y K. L E S T R I S.

Labbe. albo Stercoraire. Fran. Raubmewe. Niem.

Dziób mierny, okrągławy, prosty, ogrubny, haczykowato zakończony. Szczeka wierzchnia dłuższą niż spodnią, aż blisko końca błonką pokryta, ma-

(*) Patrz: Spis Ptaków etc.

iącąc koniec i brzegi rogowe, odznaczone; na końcu ostro haczykowata. Otwory nosdzy wąskie, na bokach przy końcu dzioba. Skrzydła długie. Ogon klinowaty. Nogi wiosłowe, przykrótkie, czworopalczaste, przy szrodku ciała. Palec tylny krótki. Pazury łukowate, ostro kończyste. n. p. *Larus Catharactes*. GL.

Tu należy pięć gatunków, które dotąd wcielano do rodzaju *Larus*. Z pomiędzy tych dwa gatunki znaydują się na pobrzeżach Europy. Wszystkie *Wydrzyki* są niezmiernie żarłoczne. Żywią się Rybami; ale jch same nie łowią; lecz uganiają się ustawicznie za *Mewami* i *Rybitwami*, i te zniwalaia do upuszczania z dzióbów jch zdobyczy. Upuszczoną chwytaią chciwie w powietrzu, i pożeraia. Zdarza się często (jak twierdzą niektórzy Pisarze) że ściganą *Mewa* nie mając w dziobie Ryby, upuszcza z siebie gnóy w boiaźni. Ten chwytaią także, i połykaią oszukane *Wydrzyki*. Od tego przypadkowego połykania gnoiu Ptaków ściganych dostały one w języku francuzkim nazwisko *Stercoraire*. Ptaki tego rodzaju gnieżdza się podobnie jak *Mewy*. Mięso mają niesmaczne, a pierze dotąd na nie używane.

Tablica XLIX. (95.)

POKREWIEŃSTWO V. (34.)

RURKONOSY. TUBINARES.

Ptaki Plywające, mające nogi przy szrodku ciała krótkie, wiosłowate, czworo lub tróypalczaste: otwory nosdrzy w rurkach na dzióbie sterczących: skrzydła długie.

RODZAJE. GENERA.

- b c Z	{	czworopalczaste; rurki nosdrzy	{	złączone na szczycie dzioba 1. Petrel.	<i>Procellaria.</i>
			{	rozłączone przy szczycie . 2. Gęstopiór.	<i>Pachyptila.</i>
Z	{	tróypalczaste; rurki nosdrzy	{	przy szczycie 3. Burzyk.	<i>Haladroma.</i>
			{	na bokach dzioba. . 4. Żagłociąg.	<i>Diomedea.</i>

UWĄGI DO TABLICY XLIX. (95.)

Mówimy prawda w téj tablicy, że jedne z Ptaków tu należących mają u nóg po cztery, a drugie tylko po trzy palce: ściśle atoli biorąc w wszystkich rodzajach tego pokrewieństwa znaydujemy jedynie po trzy na przód zwrócone i całą błoną spięte palce. W dwóch albowiem pierwszych rodzajach, zamiast palca tylnego, napotykamy tylko mały sęczek z pazurem; w dwóch zaś drugich niedostaie zupełnie nawet i tego śladu palca czwartego. Tak więc pokrewieństwo *Rurkonosów* stanowi piękne ogniwo, które daie nieznaczny przechód z czworopalczastych do tróypalczastych wiosłowatych nóg.

U wszystkich widzimy dziób niby z kawałków pozlepiany: otwory nosdrzy w dwóch na dzióbie sterczących rurkach. Te rurki u jednych są do siebie zbliżone i na szczycie dzioba umieszczone; u drugich zaś na boki jego rozsunione. Wszystkie mają skrzydła bardzo długie. Latają szybko i zwinnie. — A że się nąybardziéy oddalaia od brzegów na otwarte wody morza: więc przed nadchodzącą burzą szukaia pospolicie schronienia na masztach przepływających okrętów. Krążenie zatém gromadne tych Ptaków około okrętów, jest niemal zawsze pewną oznaką wkrótce nastąpić mającéy burzy lub nawalnicy.

R O D Z A Y I. (187.)

P E T R E L. P R O C E L L A R I A.

Pétrel. albo Oiseau-de-Tempête. Fran.

Sturmvogel. albo Ungewittervogel. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, prosty, okrągławy, háczykowato zakończony. U szczeki wiérzchniéy szczyt, koniec i brzegi odznaczone. Szczeka spodniá rowkowaná, z brodą odznaczoną, przyciętą. Rurki nosdrzy na szczycie dzioba umieszczone, w jeden na przód podstawą zwrócony i do połowy dzioba zastaiący stożek złączone. Skrzydła przedłużone. Nogi przy szrodku ciała cienkie, przykrótkie, wiosłowe, tróypalczaste. Zamiast tylnego (czwártego) palca, sęcdek mały z pazurem. Pazury łukowate, kończyście. n. p. Procellaria pelagica. GL.

Ten rodzaj obéymuie blisko dwadzieścia gatunków różnéy wielkości, z których większą część żyje na morzach północnéy półkuli ziemi. *Petrele*

uwiiiaią się ponad morzem w wielkiéy odległości od lądu. Żywią się Rybami i Niegrzbietnémi zwierzętami morskimi. Przed nadchodzącą burzą krążą gromadnie około pływających okrętów, a podczas burzy szukaiają schronienia na jch masztach i na pokładach. W czasie weselnych godów zbliżaią się do lądu, i gnieźdzą się w rozpadłościach skał. — Wszystkie są bardzo śmiałe i żarłoczne. Niektóre z pomiędzy nich (mianowicie z gatunku za przykład podanego) staią się tak tłuste, że przeciągnąwszy jm knot przez ciało, całe ciało może być użyte zamiast świecy. Mięso wielu jest jadalne. — Lot jch jest szybki i lekki. Lubią latać tak blisko wody, iż здаie się, że po powierzchni jéy biegaia. Dla odpoczynku pływaią czasem po morzu. Nigdy się nienurzaia.

R O D Z A Y II. (188.)

G E S T O P I Ó R. *PACHYPTILA*.

Prion. Fran. Flaumtaucher. Niem.

Dziób mierny, ogrubny, prosty; przy osadzie szeroki, spłaszczony; na końcu mocno ściśniony, haczykowaty. Szczyt, koniec i boki szczęki wierzchniéy odznaczone. Broda krótká, ściętá. Brzegi rozdwojone: zewnętrzne gładkie, ostre; wewnętrzne listkowato ząbkowane. Rurki nosdrzowe przy czole lękowate, rozłączone, ukośnie w górę sterczące, końcami przy czole stykaiące się. Podgardle nie workowate. Skrzydła przedłużone. Pióra na ciele bardzo gęste, podwaiane. Nogi cokolwiek w tył posunięte, krótkie, wiosłowate, tróypalczaste. Zamiast czwartego w tyle palca tylko pazur stożkowaty bez sęczka. Pazury przednie łukowate, kończyste, pod spodem wydrażone. n. p. *Procellaria obscura*. GL.

Wiemy o czterech gatunkach *Gestopiórów*. Wszystkie prawie znaydują się na otwartych morzach południowey półkuli ziemi. Latają bardzo szybko. Pływają zręcznie. Nurzają się wybornie. W dziele LATHAMA czytamy jch opisy w rodzaju *Procellaria* pod napisem *Naribus discretis*.

Na ptákach tego rodzaju postrzegamy szczególnię ukształcone pióra. Oprócz lotek i stérówek zwyczajnego kształtu, przy każdéy *dutce* w pokryciu jch ciała znaydujemy po dwie szypułki chorągiewkami przyzwoicie opatrzone; czyli (mówiąc wyraźniéy) każde jch pióro składa się z dwóch osobnych, nierównych, nad sobą umieszczanych i jedną wspólną *dutką* zakończonych piór, z których większe przytwierdzone jest nad mniejszém. Tak zbudowane pióra, nazywamy piórami *podwajaniemi* (*plumae duplicatae*.)

R O D Z A Y III. (189.)

B U R Z Y K. H A L A D R O M A.

Pélécanoïde. *Fran.* Kropfstaucher. *Niem.*

Dziób mierny, silny, ściśniony, prosty z końcem haczykowatym. *Koniec*, szczyt i boki szczęki wierzchniéy odznaczone. Na bokach szczęki spodniéy rowek przy brodzie znikający. *Broda* krótka, ściętá. (*Rurki* nosdrzowe rozdwojone, przy szczycie?) *Podgardle* workowate. *Skrzydła* długie. *Nogi* krótkie, cokolwiek w tył usunięte, wiostowate, tróypalczaste bez żadnego śladu palca tylnego. *Pazury* łukowate, kończyste. n. p. *Procellaria Urinatrix*. GL.

Wiemy dotąd tylko o jednym gatunku *Burzyka*. Jest on mieszkańcem mórz południowych; szczegó-

niéy zaś w bliskości Nowéy Zelandyi krążą wielkiemi stadami ponad morzem. Pływają i nurzają się wybornie. Podług podań Podróżopisarzy, mogą aż do podziwienią długo wytrzymać pod wodą. Żywią się drobnými Rybami, Mięczákami i Robákami morskiemi. Głos *Burzyków* raz podobny jest rechaniu Żáb, drugi raz kwokaniu Kur. Mimo tylu szczegółów, które w różnych dziełach o tych Ptákach czytamy: nie mamy jednakże dotąd ani dobrego jch rysunku, ani téż prawdziwie dokładnego opisu. W zbiorach zoologicznych na stałym lądzie Europy, jeszcze się podobno nigdzie nie znáyduie. Przynajmniéy já w żadnym go nie widziałem.

R O D Z Á Y IV. (190.)

Ż A G Ł O Ś C I G. *D I O M E D E A.*

Albatrosse. *Fran.* Albatross. *albo* Schiffsvogel. *Niem.*

Dziób dłuższy niż głowa, gruby potężny. U szczęki wierzchniéy szczyt, koniec i boki odznaczone. Szczyt przy głowie i przy końcu wzniesiony; w szrodku wklęsto wgięty. Koniec ściśniony, haczykowaty. Broda odznaczona, ściśniona, z brzegami łukowato ściętými. Nosdrza blisko głowy w rurkach, na bokach dzioba sterczących. Skrzydła bardzo długie. Nogi przy szrodku ciała, krótkie, wiostowate, tróypalczaste. Pazury tępe. n. p. Diomedea exulans. GL.

Ten rodzaj zawiera náywiększe Ptaki w rzędzie *Pływaiących*. Z pewnością liczymy jch cztery gatunki; lecz te zmieniając kilka razy w życiu maść

w ubarwieniu, dały powód, że z nich w systematach dawniejszych nierównie więcej gatunków utworzono. *Zagłoscigi* żyją náywięcej na morzach południowey półkuli ziemi. Żywią się Rybami, Mięczakami i Robakami morskiemi: náybardziej jednázże lubią Ryby latające. Gnieźdzą się na wyspach bagnistych wśród gęstych zarośli. Gniazda budują sobie z błota. Są bardzo mnożne, jch mięso i jaia mają smak wyborny. Latają bardzo szybko i tak lekko, iż здаie się, że nierobiąc skrzydłami płyną po powietrzu.

Gatunek za przykład podany jest náywiększy w tym rodzaju. Ciało jego jest niemal dwa razy tak wielkie jak ciało Łabędzia. W młodości ma on ubarwienie ciemno miedziaste, późniéj miedziasto szare, a w starości czysto białe. Towarzyszy on ustawicznie płynacém okrętowi, i chciwie polyká wyrzucone z okrętu kawałki mięsa: z tąd żeglarze chwytają go często na wędę. Maytkowie francuzcy znają go pod dwiema nazwiskami albo *Vaisseau-de-Geurre* albo *Mouton-de-mer*.

UWAGI DO TABLICY L. (96.)

Ptaki tego pokrewieństwa mają nogi krótkie, w tył usunione, tróypalczaste, wiosłowate. Goleń u jch nóg jest szczupły, jak u wszystkich poprzedzających w górę podniesiony, mniej więcej z boków ściśniony. Jch skrzydła krótkie i wąskie za ledwie są dostarczającemi do utrzymania ciała jch w powietrzu: z tąd też i lot jch jest bardzo niedołężny. Są nawet i takie między niemi, które przy jednakięj budowie nóg, mają w skrzydłach lotki tak krótkie, że zupełnie latać nie mogą: te czynią przechód do rzędu Bezlotnych. Wszystkie są bardzo głupie i nieostrożne. Wszystkie prawie zamieszkuja morza blizko biegunu północnego. Jaia niosą w małej liczbie, i te składają albo na gołym piasku, albo na skałach bez gniazda, albo nakoniec w nórach podziemnych. Są niezmiernie żarłoczne, i stają się bardzo tłuste. Żywią się Rybami drobnemi, Robakami, Skorupiakami i Mięczakami morskimi. Żołądek znaydujemy w nich dość gruby muszkułowy, a trzewia znaczney długości. Wszystkie mają kształt mniej więcej niezgrabny, pękaty,

R O D Z A Y I. (191.)

N U Ż Y K. U R I A.

Guillemot. *Fran.* Lumme. *albo* Spitztaucher.
albo Täucherhuhn. *Niem.*

Dziób mierny, ogrubny, ściśniony, równy, prostonożykowaty, kończysty. Brzegi wgięte, wierzchnie

nie zakrywają spodnie. Broda słabo w górę zadartą. Szczyt wolno spadzisty. Szczęka wierzchnią cokolwiek dłuższą. Otwory nosdrzy wąskie, w osadzie dzioba, na bokach na przelot przebite, piórkami w pół zastonione. Przód głowy kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Policzki na boki dzioba kończysto zstają. Skrzydła krótkie, lotne. Nogę krótkie, tróypalczaste, ku tyłowi posunione. Pazury łukowate, kończyste. n. p. Colymbus Grylle. GL. —

Oprócz bardzo licznych odmian ubarwienia, czytamy w dziele LATHAMA opisy *czterech* gatunków w tym rodzaju. Podczas lata żyją one przy brzegach Syberyi, Ameryki północnej i około wysp przybiegunowych. W zimie napotykamy je około wysp i nadbrzeż Włoskich, tudzież przy Ameryce pod równym stopniem szerokości geograficznej. Z wiosną powracają na północ. Większą ich część gnieździ się na gołej ziemi. Jaja ich mają być bardzo smaczne; lecz mięso łykowate i tranem mocno woniące. Sybirczycy i Kamczadale białą je nąwywęcę dla skór, z których sobie robią odzienia zimowe.

Jak dawniejsza charakterystyka rodzajów była dowolną i niedokładną, dla praktycznego użycia niedogodną, a dla początkującego Naturalisty odstraszałą i nieufność wzbudzałą, możemy się także tu oczywiście przekonać; gdy zwrócimy na to uwagę w dziełach GMELINA, że te ptaki (które teraz składają trzy tak od siebie różne rodzaje, jakimi są: *Colymbus*, *Eudites* i *Uria*) zmieszane były razem, i stanowiły w wymienioném dziele jeden tylko rodzaj *Colymbus*.

R O D Z A Y II. (192.)

K A R Ł O N U R. *F R A T E R C U L A.*

Papageytaucher. albo Plattschnäbligetaucher. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, gruby, w pół haczykowaty, ostro daszkowaty. Szczyt ściśniony, wzniesiony, ostry, karbowany, przy końcu spadzisty, słabo haczykowato zakończony. Boki szczęki wierzchniej spłaszczone niemal jak u Kaczki. Szczeka wierzchnia dłuższa niż spodnia. Brzegi gładkie. Otwory nosdrzy na bokach dzioba. Przód głowy przedłużony. Policzki między dziobem a oczami drobnymi piórkami rzadko upstrzone. Skrzydła lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaju. n. p. Alca pygmaea. GL.

Do tego rodzaju liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, który żyje w licznych stadach na morzu między Azją i Ameryką, a mianowicie około wyspy *Vogel-Insel*. Jego sposób życia i przymioty są nam jeszcze nie wiadome. Ciało jego jest niezgrabne, pękate i niby nabrzmiałe.

R O D Z A Y III. (193.)

S T A R Y K. *P S I T T A C U L A.*

Parkittaucher. Niem.

Dziób właściwy krótki, mocno ściśniony, wysoki, z góry i z dołu wypukły, w pół haczykowaty. Szczeka wierzchnia dłuższa niż spodnia, małym haczykiem zakończona. Brzegi gładkie, esowate; wierzchnie pokrywają spodnie. Szczyt ostry, łukowa-

to wypukły. Broda prawie całą spodnią szczękę zajmuje, ostra, łukowato wypukła. Przód głowy znacznie przedłużony, gęstemi piórami pokryty. Otwory nosdrzy podłużne, na bokach dzioba, ku środkowi posunięte. Skrzydła krótkie, lotne. Nogi jak w przeszłym rodzaju.

Dobrze rozróżnionych należy do tego rodzaju trzy gatunki (*Alca Psittacula*, *Alca cristalla* i *Alca tetracula*. GL.) Wszystkie mieszkają na morzach północnych. Przez dzień bawią na wodzie; wieczorem szukają schronienia w rozpadlinach skał pobliskich. Są zaś tak nieostrożne i głupie, że często poczytuiać płynące okręty za zwyczajne miejsce swego noclegu, siadają na pokładach i pozwalają się brać rękami. Jeszcze lepszym dowodem ich głupiości jest sposób, jakim je mają łowić Kamczadale. Przy skale, na której zwykle nocują, staie ptasznik w obszernym (umyślnie do tego sporządzonym) korzuchu, z dużemi za pomocą obrączek rozwartemi rękawami, które na końcach pozawiezywał: Staryki powracając z wody późno wieczorem na nocleg, poczytuia rękawy wspomnianego korzucha za szpary w skale, i wlażą w nie bez obawy. Gdy jch dość weszło: ptasznik zwiia swój korzuch, i niesie wraz z żywą zdobyczą do domu.

Staryki żywią się podobnie jak wszystkie inne Ptaki tego pokrewieństwa. Gnieźdzą się na gołej ziemi. Jaia jch mają być wyborne, ale mięso nie smaczne. Łowią je dla skór, z których sobie tamtejsi mieszkańcy robią odzienia zimowe. Za polskie nazwisko rodzajowe zostawiłm jm to samo, pod którym je znają w Kamczatce.

R O D Z A Y IV. (194.)

A L K A. A L C A.

Pinguin. *Fran.* Alk. *Niem.*

Dziób właściwy krótszy niż głowa, lancetowato-nożykowaty, wysoki, dłuższy niż wyższy, mocno ściśniony, mniej więcej gładki. Szczęki prawie równe. Szczyt ostry, łukowato spadzisty. Broda ostrą, ukośnie w górę zadartą, dłuższą niż zuchwy. Brzegi równe, gładkie. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach w osadzie dzioba piórami zasłonięte. Przód głowy bardzo kończysty, nieznacznie w dziób przechodzi. Skrzydła lotne. Nogi jak w rodzaju Nużyka. n. p. Alka Torda. GL.

LATHAM liczy w tym rodzaju dwanaście gatunków, lecz ta ilość ich pochodzi ztąd, że w dziele jego pięć rodzajów tego pokrewieństwa w jeden są zmieszane. Właściwie tu należących, nie wiem, czy się wybierze cztery gatunki oprócz odmian ubarwienia. Sposób życia i miejsce pobytu mają wspólne z Nużykami. Tém się jednak różnią, że Alki przez dzień bawią na wodzie, wieczorem zaś udają się na pobliskie skały na spoczynek.

R O D Z A Y V. (195.)

P A P U G O N U R. M O R M O N.

Macareux. *Fran.* Larventaucher. *Niem.*

Dziób prawie mierny, rogowy, potężnie ściśniony, przy osadzie ogрубny i wyższy niż dłuższy, ostro

klinowato-lancetowaty, ściśle do głowy przystawiony. Szczęki prawie równe, na bokach ukośnie karbowane. Szczyt ostry, łukowato spadzisty, małym haczykiem zakończony. Brzoś ostrą, nożykowato w górę ściętą; całą długość szczęki spodnięj zajmując. Brzoś gładkie: u szczęki spodnięj na końcu (dla haczyka wiérzchnięj) wycięte. Otwory nosdrzy wąskie, podługne, blisko osady w samym brzegu szczęki wiérzchnięj umieszczone. Przód głowy nieprzedłużony, Skrzydła lotne. Nogi jak u juncych tego pokrewieństwa.

Tu należących znamy dokładnie tylko dwa gatunki (*Alca arctica* i *Alca cirrhata*. GL.) Obadwa żyją Rybami, Skorupiakami i Mięczakami morskimi. Plywają i nurzają się wybornie. Mimo krótkość skrzydeł latają dość dobrze. Weselne swe gody odbywają na pobrzeżach Wielkiey Brytanii, Kamczatki i jnych krajów pod podobną szerokością jeograficzną położonych. W czasie tym, który przypada w miesiącu Maju, żyją parami. Gnieźdzą się w nórach podziemnych, z których dzikie Króliki wygnały, albo które sobie same grzebią. Grzebaniem tych nór náywięcej trudnią się samce: nad czem z taką usilnością pracują, że się przy tém nawet rękami chwytają. Samice znoszą na gołej ziemi po jedném jaju, na którym z samcami swemi na przemian siadają. Samica tak jest do dziecka swego przywiązana, że się raczy schwytać pozwoli; a bronić przystępu do gniazda nieprzestanie. Schwytaną w podobnój obronie, i trzymaną za skrzydła, wpada w pewien rodzaj rozpacz, i sama się dzióbem aż do krwi kałeczy. Puszczona nie odlatuje; ale powraca do nory, i przystępu do dziecka na nowo bronić zaczyna. W połowie Sierpnia odlatują wszystkie stadami do krajów cieplejszych. Ten czas jch odlotu tak jest dla nich niezmiennym, że (mimo wielkie przywiązani do

dzieci) te nawet z niemi ciągną, które się spóźniły z wysiadymaniem jáy. Opuszczają więc niedorosłe pisklęta swoje, które albo z głodu zdychać muszą, albo wyszedłszy z nór, staia się pastwą Sokotów i jnnych zwierząt drapieżnych. Jaja jch mają smak wyborny; ale mięso wonieie tranem. Mimo ten zapach młode bywają od północnych narodów marynowane i za przysmaczki uważane. Skory jch wyrabiają na odzież zimową.

R O D Z A Y VI. (196.)

S K O C Z. C H E N A L O P E X.

Riesenfettgans. Niem.

Dziób właściwy cokolwiek dłuższy niż głowa, mocno ściśniony, rogowy, nożykowaty; z boku widzialny bardzo wysoki; z wierzchu i ze spodu ostry, na bokach obu szcęk ukośnie rowkowany. Szczyt ostry, nożykowato spadzisty. Broda ostrą, do góry ukośnie ściętą. Brzegi gładkie. Przy zamkniętym dziobie szczęki prawie równe. Przód głowy o tyle przedłużony, i tak ściśniony jak dziób: z tąd dziób jch zdaje się przedłużonym. Przedłużenie przodu głowy gęstemi drobnemi piórkami pokryte. Otwory nosdzy wąskie w samych brzegach przedłużenia przodu głowy, przy początku dzioba właściwego, piórkami zastonione. Oczy bardzo małe. Skrzydła bardzo krótkie, nie lotne, z krótkiemi, słabemi lotkami. Nogi wiostowate tróypalczaste jak w jnnych rodzajach tego pokrewieństwa. n. p. Alca impennis. LATH.

Do tego rodzaju wiemy tylko o jednym gatunku, który zamieszkuje północne morza. Rzadko po-

kaznie się na lądzie, wyiawszy porę weselnych godów. Pływają i nurzą się wybornie. Latać nie umie; gdyż jego zbyt krótkie skrzydła opatrzone bardzo krótkimi i słabymi lotkami są niedostarczające do podniesienia ciała jego na powietrze. Tym sposobem czyni on piękny przechód do rzędu następującego. Powyższą cechę ułożyłem wiernie z bardzo dobrze zachowanego exemplarza w Gabinecie Paryżkim. — Dość dobre wyobrażenie tego Ptaka (lecz pod mylnym nazwiskiem *Aptenodytes patagonica*) znajdujemy w dziele: *Naturgeschichte und Technologie etc. v. FUNKE. Sechste Auflage. Braunschweig. 1812. Tabl. VIII. fig. III.*

Na tém kończymy uwagi nad rzędem Ptaków Pływających.

Tablica LI. (97.)

R Z E D D Z I E S I Ą T Y (26.)

BEZLOTNE. IMPENNES.

Ptaki mające nogi przy samym kuprze bardzo krótkie, następne, czworo lub tróypalczaste: palce błoną wąską aż do pazurów spięte: skrzydła bardzo krótkie, niedołężne, w kształcie podługnych pletw, bez piór, tylko krótkimi, płaskimi szypułkami pokryte.

RODZAJE. GENERA.

K o b i	{	tróypalczaste; dziób mały, szczupły, ściśniony	1. Moliniak.	<i>Molinaea.</i>		
		{	krótszy niż głowa	2. Niclot.	<i>Catarractes.</i>	
			{	mierny, ści- śniony	3. Bezłotek.	<i>Aptenodytes.</i>
				klinowato nożykowaty, przedłużony	4. Pletwonur.	<i>Spheniscus.</i>

UWĄGI DO TABLICY LI. (97.)

Pomimo náywyraźniejsze cechy, któremi się Ptaki tu należące od wszystkich jnych Ptaków rozróżniają, stanowiły one w dawniejszych systematach tylko jeden rodzaj *Aptenodytes* w rzędzie *Pływających*. Ażeby się o potrzebie utworzenia z nich osobnego rzędu przyzwoicie przekonać, zastanówmy się nad niemi.

Naprzód skrzydła Ptaków *Bezlotnych* potrzeba uważać jedynie za szcążki tychże. Są to bowiem

przysádkki krótkie, splaszczone, rozszérzone i raczý pletwom Wieloryba niż skrzydłom Ptáka podobne. Te jch skrzydelka nie mają lotek, a zamiást piór pokryte są krótkiemi, splaszczoneými szypułkami, które na piérwszy rzut oka mają podobieństwo z łuskami. Tak zbudowane jch skrzydła niebędąc zdadne do látania, służą jm podobnie jak pletwy do przýspieszenia pływaniá pod wodą. Wiedzieć albowiem potrzeba, że Ptáki tego rzędu nietylko po powierzchni wody, ale nawet i pod jéy powierzchnią z podziwieniá godną szybkością pływają.

Wszystkie Ptáki, któreśmy dotąd poznali, mają u nóg golenie pionowo w górę podniesione, zeszcupłone, okrągławe lub z boków ściśnione, chodzą na samych tylko palcach. — Przeciwnie u Ptaków *Nielotnych* spostrzegámy goleń bardzo krótki, płaski, rozszérzony, poziomy i z palcami kształt stopy naśladowujący. Z tego względu rząd ten jest ponieważ tém między Ptákami, czém są Zwierzęta *Nastopne* między Ssącemi. U jnnych Ptaków goleń składa się z jednéy mniéy więcéy długiéy kości. — Przeciwnie w goleniu *Nielotnych* znáydziemy trzy kości, które ułożone w jednéy płaszczyźnie przy sobie, spoione są z sobą na obudwóch końcach.

Nogi Ptaków *Nielotnych* są bardzo krótkie i przy samym kuprze ustawione: z tąd téż Ptáki te widziane na suchéy ziemi náležą do liczby náyniedołężniejszych jstót; gdyż albo pełzają na brzuchu podpiérając się skrzydłami i nogami, albo téż w postawie pionowéy następując na cały stopie, a podpiérając się swym krótkim ogonem, podskakują niedołężnie z mieysca na mieysce.

U jch nóg wszystkie palce są na przód zwrócone: z tych trzy dłuższe są do siebie zbliżone, i wąską błoną aż do pazurów spięte. Czwarty jch palec albo jest bardzo mały, na przyszrodkowéy

stronie stopy przytwierdzony i przytulony; albo też zupełnie go niedostaie. Liczba ostatnich jest bardzo małą.

Pięrze na jch ciele jest krótkie, bardzo gęste i mocno do ciała przyciśnione; każde zaś pióro má na końcu szypulkę spłaszczoną i rozszerzoną: z téj przyczyny pokrycie Ptaków *Bezlotnych* wydaie szczególniejszy, sobie właściwy połysk; a za dotknięciem tak jest twarde i wstecznie szorstkie, jakgdyby na nich pióra pomieszane były z łuskami cienkiemi.

Skóra na Ptakach *Bezlotnych* jest bardzo grubá i niezmiernie ciąglá. Trudniący się wypychaniem zwierząt powinni to mieć w pamięci: jnaczej każdego z tych Ptaków można kilkanaście razy zrobić większym, niż był w jstocie. Tę niezmierną ciągłość skóry mają one wspólną z *Ssącemi Ziemnowodnemi* zwierzętami.

O wewnętrznój jch budowie nic dotąd pewnego nie wiemy. Wszystkie albowiem będąc mieszkańcami mórz ku biegunowi południowemu zbliżonych, należą do liczby náywiększych osobliwości w zbiorach Zoologicznych na stałym lądzie Europy. LATHAM opisał jch jedenaście gatunków, które zawarł w jednym rodzaju *Aptenodytes*. Z tych w wielkim zbiorze Paryzkim za moiój tam bytności (1817. r.) znáydowały się tylko z trzech gatunków exemplarze, z których każdy miał jne cechy rodzajowe. Będąc tak rzadkie, żaden dotąd niebył uczenie rozczłonkowanym.

Wszystkie żywią się Rybami, Skorupiákami, Mięczákami i Robákami morskiemi. Wszystkie większą część życia swego przepędzają częścią na wodzie częścią pod wodą. W nurzaniu się nie mają sobie równych w całój gromadzie Ptaków. Na ląd wychodzą tylko dla parzenia się i dla wysiadynia jáy.

R O D Z A Y I. (197.)

M O L I N I A K. *M O L I N A E A.*

Penguin. Niem.

Dziób krótszy niż głowa, szczupły, ściśniony, z szczytem przy końcu spadzistym. Głowa mała, ściśniona. Szyja długa. Pokrycie ciała włoskowate. Nogi tróypalczaste, następne, do pływaniá. n. p. Aptenodytes chilensis. GL.

Wiemy tylko o *jednym* gatunku, który żyje na morzach w bliskości brzegów Chili. Wyszedłszy na ląd chodzi w pionowój postawie; a chód jego jest náyżręczniejszy w tym rzędzie. Włoskowato strzępiaste piérze na ciele jego różni go od wszystkich jnych rodzajów rzędu tego. Skóra jego gruba łatwo oddziela się od ciała. Mięso má mieć smaczne. Samice znoszą po sześć lub po siedm jaj na gołym piásku.

Moliniaki pływają i nurzają się bardzo zręcznie: mimo to wiele jch podczas burzy utracá życie, i martwe zostają od fal morza na brzegi wyrzucane. Należą one do liczby wielkich osobliwości w zbiorach Zoologicznych w Europie: wyznać więc muszę, że jch nigdzie niewidziałem. Z zbyt oszczędnego opisu jego, który czytamy w Autorach, załedwie powyższá cecha rodzajowá zebrać się dała. Jakkolwiek ta jest niedokładná, tyle jednakże wyczytuemy z niéy, że *Moliniaków* w żadnym z następnych rodzajów przyzwoicie pomieścić nie podobná. *MOLINA* piérwszy opisał gatunek za przykład podany: na cześć przeto temu Badaczowi przerobiliśmy nazwisko jego na nazwisko tego rodzaju, tym albowiem sposobem uwieczniając się náypiękniéj jmiona Mężów sławy godnych.

R O D Z A Y II. (198.)

N I E L O T. C A T A R R A C T E S.

Gorfou. Fran. Springhans. Niem.

Dziób prawie mierny, trochę tylko krótszy niż głowa, prosty, silny, nożykowato w pół haczykowaty, niby z walcowatych kawałków poskładany, na końcu ściśniony. Szczyt zaokrąglony, gładki; przy czole kończysty; w środku wypukły; na końcu ściśniony, spadzisty, haczykiem zakończony. Bok przygniecione z brzegami w środku zgrubiałemi i zaokrąglonemi. Między szczytem a brzegami wypustek głęboki, ostro klinowato aż blisko końca dzioba sięgający, piórami pokryty: w środku tego wypustka otwory nosdrzy okrągławe, małe. Szczeka spodnia prosta: zuchwy ję przy brodzie szerokie, a ku głowie klinowato coraz węższe. Broda łukowato zadartą, na końcu uciętą równą się połowie zuchwy. Pokrycie ciała z piór z szypułkami na końcu spłaszczonemi. Nogi czworopalczaste następne. n. p. Aptenodytes chrysocome. GL.

Z pewnością mieścimy w tym rodzaju tylko ten gatunek, który dopiero za przykład został wymieniony. Widziałem bardzo piękny jego exemplarz w zbiorze Zoologicznym Paryzkim, i z niego ułożyłem powyższą cechę rodzajową. Ten *Nielot* mieszka na morzach około Nowej Hollandyi i w bliskości wysp ję przyległych. Wśród najszybszego pływania, odskakuje on często od wody na kilka stóp wysoko. Od tego skakania ponad wodą pochodzi nazwisko rodzajowe. Wszystkie nurzają się wybornie. Párzą się w miesiącu Listopadzie; ten albowiem miesiąc na południowej półkuli ziemi od-

powiada porą roku Maiowi na północny. Samica składa jaja swoje na góły ziemi w dołku, który dziobem wygrzebuje. O jch użyteczności nic pewnego nie wiemy.

R O D Z A Y III. (199.)

BEZŁOTEK. *APTENODYTES*.

Manchot. *Fran.* Flossentaucher. *Niem.*

Dziób mierny, gruby, prosty, ściśniony, nożykowaty. Szczęka wierzchnia jednostayna, twarda, wzdłuż niby drobno pozmarszczana. Szczyt prosty, przy końcu spadzisty, haczykowato zakończony. — Brzegi szczęki wierzchniej przy końcu wycięte. Broda na końcu ucięta. Otwory nosdrzy wąskie, na bokach szrodku dzioba. Nogi następne czworopalczaste. n. p. Aptenodytes demersa. GL.

Wiemy tylko o jednym gatunku, który z pewnością do tego rodzaju policzyć można. Gabinet zoologiczny Król. Warsz. Uniwersytetu posiada jego dobry exemplarz. Ten *Bezłotek* mieszka na morzach około przylądku Dobréy-Nadziei. Gnieździ się na skałach, na które wylazi z zręcznością podziwiania godną. Lézac na skałę podpiérá się skrzydłami, dziobem i nogami. Po równym lądzie skacze w bardzo śmieszný pionowý postawie, albo téż chodzi na czterech podobnie jak czworonożne zwierze: t. j. na skrzydłach i na nogach. Mięso i jaja *Bezłotków* mają mieć smak wyborny.

R O D Z A Y IV. (200.)

PLETWONUR. SPHENISCUS.

Sphénisque. Fran.

Dziób przedłużony, prosty, ściśniony; przy głowie ogrubny, dalej coraz szupleyszy, klinowato nożykowaty. Szczyt od boków rowkiem odznaczony, wolno przy końcu spadzisty. Broda krótsza niż zuchwy, słabo w górę zadarta, na końcu ucięta. Zuchwy szczęki dolnej ku osadzie coraz szersze i grubsze; przy osadzie owalowo zakończone, mocno nabrzmiałe, miękkie, po śmierci wysychające. Czoło drobnymi gęstymi piórkami pokryte, daleko na boki szczęki wierzchniej zastaie. Otwory nosdrzy na bokach dzioba piórami wypustek czoła zastonięte. Nogi następne, czworopalczaste. n. p. Aptenodytes patachonica. GL.

Do tego rodzaju liczymy z pewnością tylko jeden gatunek, który się znayduje na morzach w bliskości wysp Falklandzkich (*Falk Lands-Inseln*) przy Ameryce południowej. Jest on podobno największym Ptakiem w rzędzie *Bezlotnych*. Wyprostowany dochodzi blisko trzy stopy Reńskich wysokości, i má wazyć czterdzieści i więcej funtów. Pán BOUGAINVILLE pisze, że złapał starego, który nie tylko się w krótkce dał ugłaskać, ale nadto jak Pies przwwiązał się do niego. Zawołany, czołgając się na brzuchu szedł do ręki. Jadał mięso, Ryby i chléb. Nie długo jednakże cieszył się BOUGAINVILLE tą zdobyczą; gdyż po niejakiem czasie ów *Pletwonur* oddalony od żywiołu sobie właściwego, t. j. od morza, z tęsknoty zaczął smutnieć, schnąć i zdechł wkrótce.

Pletwonury wolno żyjące są bardzo tłuste, a szczególniej w czasie jch pierzenia się, które przy-

padą w miesiącu Styczniu. Żyją gromadnie. Párzą się w miesiącu Październiku, Nazwisko rodzajowe *Spheniscus* wzięte jest od wyrazu greckiego σφην (klin) dla oznaczenia klinowatości jch dzioba.

Podług powyższych wyszczególnień tylko cztery gatunki zostały w tym rzędzie przyzwoicie pomieszczone; siedm zaś z dotąd opisanych Ptaków Bezlotnych, zostawiamy w niepewności czasowi dalszemu; gdyż dotąd ani przyzwoitych opisów, ani dobrych obrazów tych Ptaków nie mamy; a na chybitrafi wyrokować o nich nie chcemy.

Rzecz dziwna, że dotąd między ciałami kopalnemi nigdzie kości Ptaków nie znaleziono. —

Na tém kończymy uwagi nasze nad gromadą Ptaków; a z nią uwagi nad Działem zwierząt takich, które mają krew czerwoną ciepłą.

Koniec Tomu Drugiego.

S P I S N A Z W I S K,
R Z E D Ó W, P O K R E W I E Ń S T W

i

RODZAJÓW

w Tomie drugim zawartych.

Confussis nominibus, omnia confundi necesse est.

CAESALPINUS.

A.

Strong.

Alca	-	-	-	-	-	<i>Jun.</i>	-	Alca	-	-	-	-	-	<i>Lin.</i>	-	307.
Ara	-	-	-	-	-	<i>Kl.</i>	-	Ara	-	-	-	-	-	<i>Briss.</i>	-	19.
Argus	-	-	-	-	-	<i>n.</i>	-	Argus	-	-	-	-	-	<i>Tem.</i>	-	191.

B.

Bažant	-	-	-	-	Rzq.	-	Phasianus	-	-	-	Lin.	-	190.
Bak	-	-	-	-	Rzq.	-	Botaurus	-	-	-	Rzq.	-	241.
Bąkojád	-	-	-	-	Jun.	-	Buphaga	-	-	-	Lin.	-	108.
Bekas	-	-	-	-	Rzq.	-	Scolopax	-	-	-	Lin.	-	231.
Bezlotek	-	-	-	-	Jun.	-	Aptenodytes	-	-	-	Lin.	-	317.
BEZLOTNE	-	-	-	-	-	-	IMPENNES	-	-	-	-	-	312.
Bezszypon	-	-	-	-	n.	-	Cryptonyx	-	-	-	Tem.	-	189.
BIEGAJĄCE	-	-	-	-	-	-	CURSORES	-	-	-	-	-	201.
Biegus	-	-	-	-	Kl.	-	Tringa	-	-	-	Lin.	-	227.
Blotniák	-	-	-	-	n.	-	Circus	-	-	-	Bech.	-	163.
Bocián	-	-	-	-	Rzq.	-	Ciconia	-	-	-	Rzq.	-	238.
Brodacz	-	-	-	-	Jun.	-	Bucco	-	-	-	Lin.	-	32.
BRODZĄCE	-	-	-	-	-	-	GRALLATORES	-	-	-	-	-	220.
Brzeguwka	-	-	-	-	n.	-	Grallina	-	-	-	Vicil.	-	119.
Burzyk	-	-	-	-	n.	-	Haladroma	-	-	-	Jll.	-	300.

Tom II.

21

C.

Strona

Chrapiák	- - - - n.	- - Pogonias	- - - - Jll.	- - 29.
Chróściel	- - - - Rza.	- - Crex	- - - - Bech.	- 250.
Cienkonóg	- - - - Jun.	- - Himantopus	- - - - Briss.	- 217.
Czapla	- - - - Rza.	- - Ardea	- - - - Lin.	- 240.
Czaplowate	- - - - -	- - Herodii	- - - - -	- 237.
Czayka	- - - - Rza.	- - Vanellus	- - - - Rza.	- 226.
Czeczotka	- - - - Rza.	- - Linaria	- - - - Rza.	- 102.
Czepiga	- - - - n.	- - Colius	- - - - Briss.	- 149.
Czerwonák	- - - - Jun.	- - Phoenicopterus	- - Lin.	- 259.
Czubatka	- - - - n.	- - Penelope	- - - - Lath.	- 185.
Cyranik	- - - - n.	- - Podoa	- - - - Jll.	- 267.

D.

Daknis	- - - - n.	- - Dacnis	- - - - Cuv.	- 96.
Daszkonos	- - - - n.	- - Cromba	- - - - n.	- 42.
Dławigád	- - - - n.	- - Tantalus	- - - - Lin.	- 235.
Dławimuszka	- - - - n.	- - Muscipeta	- - - - Cuv.	- 137.
Długodziób	- - - - n.	- - Rhynchoea	- - - - Cuv.	- 232.
Długonogie	- - - - -	- - Grallatorii	- - - - -	- 174.
Długopalczaste	- - - - -	- - Macroductyli	- - - - -	- 248.
Długoszpón	- - - - n.	- - Parra	- - - - Lin.	- 255.
DRAPIEŻNE	- - - - -	- - RAPTATORES	- - - - -	- 152.
Dronta	- - - - Kusz.	- - Didus	- - - - Lin.	- 200.
Drop	- - - - Rza.	- - Otis	- - - - Lin.	- 205.
Drózd	- - - - Rza.	- - Turdus	- - - - Lin.	- 124.
Drzym	- - - - n.	- - Tamatia	- - - - Cuv.	- 35.
Dudek	- - - - Rza.	- - Upupa	- - - - Lin.	- 78.
Dwuczub	- - - - n.	- - Dicholophus	- - - - Jll.	- 176.
Dziergacz	- - - - n.	- - Ploceus	- - - - Cuv.	- 95.
Dzierżba	- - - - Rza.	- - Lanius	- - - - Lin.	- 127.
Dzierzbonos	- - - - n.	- - Barita	- - - - Cuv.	- 128.
Dzięciół	- - - - Rza.	- - Picus	- - - - Lin.	- 46.
Dzięciuk	- - - - n.	- - Picoides	- - - - Lacép.	- 47.
Dzióborożec	- - - - n.	- - Buceros	- - - - Lin.	- 59.
Dziwodziobe	- - - - -	- - Miriostres	- - - - -	- 245.

				Strona	
Dziwogon	- - - -	n.	- -	Menura	- - - - Lath. - 180.
Dziwokrzyki	- - - -	-	- -	Coraces	- - - - - - 84.

F.

Faeton	- - - -	Jun.	-	Phaëton	- - - - Lin. - 278.
Frankolin	- - - -	n.	-	Francolinus	- - - - Tem. - 195.
Fregata	- - - -	n.	-	Fregata	- - - - Briss. - 272.
Fruczek	- - - -	n.	-	Orthorhynchus	- - - - Lacép. - 76.

G.

Gęś	- - - -	Rzq.	-	Anser	- - - - Rzq. - 286.
Gęstopiór	- - - -	n.	-	Pachyptila	- - - - Jll. - 299.
Gil	- - - -	Kl.	-	Pyrrhula	- - - - Briss. - 105.
Głupták	- - - -	n.	-	Sula	- - - - Briss. - 275.
Głuszec	- - - -	Rzq.	-	Tetrao	- - - - Lin. - 193.
Goląb	- - - -	Rzq.	-	Columba	- - - - Lin. - 196.
Górzyk	- - - -	n.	-	Pipra	- - - - Lin. - 57.
Graniastodziobe	- - - -	-	-	Angulirostres	- - - - - - 53.
Gryf	- - - -	n.	-	Gypaëtos	- - - - Becki. - 169.
Grubodziób	- - - -	Jun.	-	Coccothraustes	- - - - Briss. - 104.
Gryzichrzęszcz	- - - -	n.	-	Psaris	- - - - Cuv. - 130.
GRZEBIĄCE	- - - -	-	-	RASOREs	- - - - - - 177.
Grzywiak	- - - -	n.	-	Crinifer	- - - - n. - 181.
Gwarek	- - - -	Kub.	-	Gracula	- - - - Lin. - 85.

J.

Jaskółka	- - - -	Rzq.	-	Hirundo	- - - - Lin. - 144.
Jastrząb	- - - -	Rzq.	-	Astur	- - - - Bech. - 164.
Jbis	- - - -	n.	-	Ibis	- - - - Lacép. - 234.
Jedwabnik	- - - -	n.	-	Ampelis	- - - - Lin. - 140.
Jémiołucha	- - - -	Rzq.	-	Bombycivora	- - - - Tem. - 142.
Jérzyk	- - - -	Rzq.	-	Cypselus	- - - - Rzq. - 148.
Judyk	- - - -	Rzq.	-	Meleagris	- - - - Lin. - 186.

K.

Kaczka	- - - -	Rzq.	-	Anas	- - - - Lin. - 281.
Kakado	- - - -	n.	-	Cacatua	- - - - Briss. - 19.

Kania - - - - -	Rza.	Milvus - - - - -	Rza.	167.
Kapturzik - - - - -	n.	Cereopsis - - - - -	Lath.	225.
Karłowicz - - - - -	n.	Fratercula - - - - -	Briss.	306.
Kazuar - - - - -	Kl.	Casuarus - - - - -	Briss.	209.
Klęczak - - - - -	n.	Anastomus - - - - -	Lacép.	243.
Klęczak - - - - -	Jun.	Crotophaga - - - - -	Lin.	41.
Klinodziób - - - - -	n.	Burhinus - - - - -	Jll.	216.
Klinodziobe - - - - -	-	Conirostres - - - - -	-	92.
Kolibr - - - - -	Kl.	Trochilus - - - - -	Lin.	75.
Komoran - - - - -	Rza.	Carbo - - - - -	Lacép.	273.
Kowalik - - - - -	Jun.	Sitta - - - - -	Lin.	92.
Kozodój - - - - -	Rza.	Caprimulgus - - - - -	Lin.	150.
Kraska - - - - -	Rza.	Coracias - - - - -	Lin.	88.
Kraskopiór - - - - -	n.	Colaris - - - - -	Cuv.	89.
Krętogłów - - - - -	Jun.	Yunx - - - - -	Lin.	45.
Krogulec - - - - -	Rza.	Nisus - - - - -	Gesn.	164.
Krótkodziób - - - - -	n.	Spizites - - - - -	Licht.	134.
Kruk - - - - -	Rza.	Corvus - - - - -	Lin.	86.
Krwawoléc - - - - -	n.	Malcoha - - - - -	Vaill.	40.
Krzyżczek - - - - -	n.	Troglodytes - - - - -	Cuv.	116.
Krzywonos - - - - -	Rza.	Loxia - - - - -	Briss.	106.
Kukutka - - - - -	Rza.	Cuculus - - - - -	Lin.	37.
Kulig - - - - -	n.	Numenius - - - - -	Briss.	233.
Kura - - - - -	Rza.	Gallus - - - - -	Rza.	188.
Kurka - - - - -	Rza.	Gallinula - - - - -	Rza.	251.
Kurobród - - - - -	n.	Glaucoptis - - - - -	Forst.	107.
Kurogon - - - - -	n.	L'Hippifère - - - - -	Tem.	189.
Kuropatwa - - - - -	Rza.	Perdix - - - - -	Briss.	194.
Kusák - - - - -	n.	Crypturus - - - - -	Jll.	198.

L.

Látawiec - - - - -	Jun.	Paradisea - - - - -	Lin.	80.
Listkozębuc - - - - -	-	Lamellosodontati - - - - -	-	280.
Londzik - - - - -	n.	Totanus - - - - -	Bech.	230.
Loryiot - - - - -	n.	Loriotus - - - - -	Cuv.	133.

Ł.

												Strona.
Łabędź	-	-	-	-	Rzq.	-	Cygnus	-	-	-	-	Rzq. - 284.
Łapieć	-	-	-	-	n.	-	Lobipes	-	-	-	-	Cuv. - 266.
Łażące	-	-	-	-	-	-	SCANSORES	-	-	-	-	- 12.
Łódkodziób	-	-	-	-	n.	-	Cancroma	-	-	-	-	Lin. - 246.
Łukodziób	-	-	-	-	n.	-	Falcinellus	-	-	-	-	Cuv. - 219.
Łukodziobe	-	-	-	-	-	-	Arcuati	-	-	-	-	- 62.
Łusczák	-	-	-	-	n.	-	Corythus	-	-	-	-	Cuv. - 106.
Łysák	-	-	-	-	n.	-	Gymnocephalus	-	-	-	-	Geoff. - 138.
Łyska	-	-	-	-	Rzq.	-	Fulica	-	-	-	-	Lin. - 266.
Łysowron	-	-	-	-	n.	-	Gymnoderus	-	-	-	-	Geoff. - 139.

M.

Mewa	-	-	-	-	Jun.	-	Larus	-	-	-	-	Lin. - 294.
Miernodziobe	-	-	-	-	-	-	Alectorides	-	-	-	-	- 222.
Miękkopiór	-	-	-	-	Kub.	-	Eider	-	-	-	-	Cuv. - 287.
Miodojád	-	-	-	-	n.	-	Nectarinia	-	-	-	-	Jll. - 73.
Miodowiód	-	-	-	-	n.	-	Indicator	-	-	-	-	Cuv. - 42.
Mniszka	-	-	-	-	n.	-	Monacula	-	-	-	-	n. - 55.
Modrzyk	-	-	-	-	n.	-	Porphyrio	-	-	-	-	Briss. - 252.
Moliniák	-	-	-	-	n.	-	Molinaca	-	-	-	-	n. - 315.
Morąg	-	-	-	-	n.	-	Celuro	-	-	-	-	n. - 156.
Mrówkolów	-	-	-	-	n.	-	Myiothera	-	-	-	-	Jll. - 125.
Mucholówka	-	-	-	-	Kl.	-	Muscicapa	-	-	-	-	Lin. - 136.
Mysikról	-	-	-	-	Rzq.	-	Regulus	-	-	-	-	Cuv. - 115.
Myszolów	-	-	-	-	Jun.	-	Buteo	-	-	-	-	Bech. - 166.

N.

Nabłotnik	-	-	-	-	n.	-	Limosa	-	-	-	-	Briss. - 231.
Nabrzeżne	-	-	-	-	-	-	Littorales	-	-	-	-	- 213.
Nielatające	-	-	-	-	-	-	Proceri	-	-	-	-	- 207.
Nielot	-	-	-	-	n.	-	Catarractes	-	-	-	-	Briss. - 316.
Nocne	-	-	-	-	-	-	Nocturni	-	-	-	-	- 155.
Nożyconos	-	-	-	-	Jun.	-	Rhynchops	-	-	-	-	Lin. - 291.
Nur	-	-	-	-	n.	-	Eudites	-	-	-	-	Jll. - 291.

Nurek	Rzq.	Colymbus	Lin.	268.
Nuzyk	n.	Uria	Briss.	304.

O.

Orlik	n.	Haliaeetus	Sav.	168.
Orlikowate	.	Accipitrini	.	161.
Orzechówka	Rzq.	Caryocatactes	Cuv.	91.
Orzeł	Rzq.	Aquila	Rzq.	167.
Ostrodziób	n.	Toenia	Vail.	88.
Ostrodziobe	.	Acutirostres	.	48.
Ostrygojád	Jun.	Haematopus	Lin.	217.
Owadościg	n.	le Martin-Chasseur	Cuv.	54.
Ozdobnik	n.	Epimachus	Cuv.	79.

P.

Papuga	Kl.	Psittacus	Lin.	18.
Papugonur	n.	Mormon	Jll.	308.
Papugowate	.	Psittacini	.	15.
Papuzik	n.	Psittaca	Briss.	20.
Paraka	n.	Ortalia	Merr.	186.
Pasczaste	.	Hiantes	.	144.
Pastérka	n.	Bodytes	Cuv.	113.
Pastuszka	n.	Chauna	Jll.	253.
Paw	Rzq.	Pavo	Lin.	192.
Pawioćzub	n.	Lophophorus	Tem.	189.
Pelikan	Rzq.	Pelecanus	Lin.	274.
Pelzacz	Jun.	Certhia	Lin.	72.
Perlica	n.	Numida	Lin.	183.
Petrel	Jun.	Procellaria	Lin.	298.
Piaskowiec	n.	Glareola	Briss.	223.
Pieprzójád	n.	Pteroglossus	Jll.	25.
Pieszka	n.	Pezoporus	Jll.	21.
Pilik	n.	Trogon	Lin.	28.
Pletwonogie	.	Pinnipedes	.	270.
Pletwonur	n.	Spheniscus	Briss.	318.
Pliszka	Rzq.	Motacilla	Lin.	113.

Pluscz	n.	Cinclus	Bech.	118.
Plaskodziób	n.	Todus	Lin.	55.
Plátkonóg	n.	Phalaropus	Briss.	265.
Plátkonogie		Lobipedes		264.
Płochacz	n.	Accentur	Bech.	114.
PEYWAŁACZ		NATATORES		261.
Pochwodziób	n.	Chionis	Forst.	247.
Pokrzówka	n.	Sylvia	Mey.	115.
Polne		Campostres		203.
Pomórnik	n.	Tichodroma	Jll.	77.
Ponsuwka	n.	Xanthornus	Briss.	96.
Poświęrka	Jun.	Emberiza	Lin.	100.
Prostodziobe		Rectirostres		229.
Prostoszpon	n.	Centropus	Jll.	37.
Przepiórka	Rzq.	Coturnix	Rzq.	196.
Przepiórzyk	n.	Ortygis	Jll.	204.
Przybysz	n.	Xenops	Hofing.	67.
PRZYCZÉPNE		ADHAMANTES		147.
Psczołojád	Kl.	Pernis	Cuv.	167.

R.

Raróg	Rzq.	Hierofalco	Rzq.	165.
Rea	n.	Rhea	Briss.	210.
Remiz	Rzq.	Remiz	Cuv.	99.
Rudopiór	n.	Scopus	Briss.	257.
Rudzik	n.	Saxicola	Mey.	117.
Rurkonosy		Tubinares		297.
Rybáczek	n.	Ceyx	Lacép.	49.
Rybitwa	n.	Sterna	Lin.	293.
Rybołów	n.	Pandion	Sav.	168.

S.

Samotnik	n.	Arenaria	Mey.	214.
Sciérwojád	n.	Cathartes	Jll.	173.
Sciérwożérne		Vulturini		171.
Sciga	n.	Tachydromus	Jll.	218.

				Strona.
Szczebiot	n.	Graculaea	n.	126.
Szczupłodziobe		Tenuirostres		70.
Sęp	Rzq.	Vultur	Lin.	172.
Siówka	Jun.	Charadrius	Lin.	215.
Sikora	Rzq.	Parus	Lin.	98.
Sinodziób	n.	Ocypterus	Cuv.	130.
Siwopiór	n.	Graucalus	Cuv.	135.
Skączące		AMBULATORES		68.
Skalokur	n.	Rupicola	Briss.	58.
Skocz	n.	Chenalopex	Moehr.	310.
Skowronek	Rzq.	Alauda	Lin.	109.
Skrzydłoszpon	n.	Palamedea	Lin.	252.
Słownik	Rzq.	Curruca	Bech.	116.
Sokół	Rzq.	Falco	Lin.	162.
Soyka	Rzq.	Garrulus	Cuv.	90.
Sowa	Rzq.	Strix	Lin.	157.
Spiętopalczaste		Hygrobatae		256.
Spiewák	n.	Philedon	Cuv.	125.
Sroka	Rzq.	Pica	Rzq.	87.
Ssiekwiat	n.	Cinnyris	Cuv.	74.
Staryk	n.	Psittacula	Pall.	306.
Stepnik	n.	Syrhaptēs	Jll.	203.
Stepuwka	n.	Pterocles	Tem.	199.
Stroynoczub	n.	Cephalopterus	Geoff.	139.
Strus	Klu.	Struthio	Lin.	211.
Strzałojęzykie		Sagittilingues		44.
Styluczub	n.	Opisthocomus	Hofmg.	182.
Swieńgotek	n.	Anthus	Bech.	112.
Swietnoczub	n.	Corythaix	Jll.	27.
Szablodziób	n.	Recurvirostra	Lin.	257.
Szczygieł	Rzq.	Carduelis	Rzq.	102.
Szkarłatuwka	n.	Cotinga	Vail.	141.
Szmérka	n.	Dicaeum	Cuv.	66.
Szpák	Rzq.	Sturnus	Lin.	93.
Szyszak	n.	Musophaga	Jsert.	26.
Szyszkonos	n.	Crax	Lin.	184.

T.

Strona.

Tanagra	n.	Tanagra	Lin.	132.
Tangarzyk	n.	Cardinalis	Cuv.	133.
Tegostér	n.	Dendrocolaptes	Herm.	71.
Tracz	Jun.	Mergus	Lin.	289.
Tróypalczaste	.	Tridactyli	.	303.
Tukan	Jun.	Ramphastos	Lin.	24.
Tyran	n.	Tyrannus	Cuv.	137.

W.

Warzęcha	Kl.	Platalea	Lin.	258.
Wąsate	.	Barbati	.	31.
Wąsatek	n.	Barbaculus	n.	33.
Wężówka	n.	Plotus	Lin.	277.
Węgotodziohc	.	Jucisirostres	.	110.
Wdówka	n.	Vidua	Briss.	103.
Wdzięczka	n.	Bethylus	Cuv.	132.
Wgietodziób	n.	Mycteria	Lin.	239.
Wielkopaszcz	n.	Procnias	Hofmg.	143.
Wieszczek	n.	Fregilus	Cuv.	83.
Wilga	Rzq.	Oriolus	Lin.	122.
Wiosłonogie	.	Remipedes	.	290.
Wodnik	n.	Rallus	Lin.	249.
Woźniczka	n.	Eurypyga	Jll.	242.
Wróbel	Rzq.	Pyrgita	Cuv.	103.
Wróblowate	.	Passeres	.	97.
Wronka	n.	Pyrhocorax	Cuv.	120.
Wróżyk	n.	Vetula	n.	36.
Wrzaskot	n.	Psophia	Lin.	224.
Wydrzyk	n.	Lestris	Jll.	295.
Wyłotozmián	n.	Euphone	Cuv.	133.

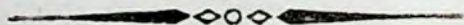
Z.

Zębate	.	Dentirostres	.	57.
Zębatka	n.	Prionites	Jll.	60.

					Strona
Zębatodziobe			<i>Serrati</i>		23.
Zgiętodziób	<i>n.</i>		<i>Vestiaria</i>	<i>Sh.</i>	75.
Zgiętodziób			<i>Falcati</i>		233.
Ziarnojad	<i>n.</i>		<i>Cassicus</i>	<i>Cuv.</i>	94.
Zjawka	<i>n.</i>		<i>Phoeniculus</i>	<i>n.</i>	63.
Ziewacz	<i>n.</i>		<i>Chaeneirhynchus</i>	<i>n.</i>	17.
Zięba	<i>Rzq.</i>		<i>Fringilla</i>	<i>Lin.</i>	101.
Zimorodek	<i>Rzq.</i>		<i>Alcedo</i>	<i>Lin.</i>	53.
Złotka	<i>n.</i>		<i>Galbula</i>	<i>Briss.</i>	49.
ZROŚŁOPALCZASTE			<i>SYNDACTYLI</i>		51.
Zuchwiak	<i>n.</i>		<i>Ramphocelus</i>	<i>Cuv.</i>	133.
Zwrotnik	<i>n.</i>		<i>Strepsilas</i>	<i>Jll.</i>	225.
Zwrotnopalczaste			<i>Amphiboli</i>		35.

Ż.

Żagłościg	<i>n.</i>		<i>Diomedea</i>	<i>Lin.</i>	301.
Żłóbkodziób	<i>n.</i>		<i>Scythrops</i>	<i>Lath.</i>	40.
Żołna	<i>Rzq.</i>		<i>Merops</i>	<i>Lin.</i>	65.
Żółtaczek	<i>Jun.</i>		<i>Jeterus</i>	<i>Cuv.</i>	95.
Żóraw	<i>Rzq.</i>		<i>Grus</i>	<i>Rzq.</i>	242.
Żórawiosęp	<i>n.</i>		<i>Gypogeranus</i>	<i>Jll.</i>	175.
Żukodław	<i>n.</i>		<i>Edolius</i>	<i>Cuv.</i>	138.

INDEX NOMINUM ORDINUM, FAMILIARUM et GENERUM *in secundo volumine contentorum.*

A.

				Pagina.
Accentor	Bech.	Płochacz	n.	114.
Accipitrini		Orlikowate		161.
Acutirostres		Ostrodziobe		48.
ADHAMANTES		PRZYCZEPNE		147.
Alauda	Lin.	Skowronek	Rzq.	109.
Alca	Lin.	Alka	Jun.	307.
Alcedo	Lin.	Zimorodek	Rzq.	53.
Alectorides		Miernodziobe		222.
AMBULATORES		SKĄCZĄCE		68.
Ampelis	Lin.	Jedwabnik	n.	149.
Amphiboli		Zwrotnopalczaste		35.
Anas	Lin.	Kaczka	Rzq.	281.
Anastomus	Lacep.	Klęczák	n.	243.
Angulirostres		Graniastodziobe		53.
Anser	Rzq.	Gęś	Rzq.	286.
Anthus	Bech.	Swiergotek	n.	112.
Aptenodytes	Lin.	Bezłotek	Jun.	317.
Aquila	Rzq.	Orzeł	Rzq.	167.
Ara	Briss.	Ara	Kl.	19.
Arcuati		Łukodziobe		62.
Ardea	Lin.	Czapla	Rzq.	240.
Arenaria	Mey.	Samotnik	n.	214.
Argus	Tem.	Argus	n.	191.
Astur	Bech.	Jastrząb	Rzq.	164.

B.

Pagina.

Barbaculus	n.	Wasatek	n.	33.
Birbati	.	Wasate	.	31.
Barita	Cuv.	Dzierzbonos	n.	128.
Bethylus	Cuv.	Wdzięczka	n.	152.
Bodytes	Cuv.	Pastórka	n.	113.
Bombycivora	Tem.	Jémiołucha	Rzq.	142.
Botaurus	Rzq.	Bąk	Rzq.	241.
Bucco	Lin.	Brodacz	Jun.	32.
Buceros	Lin.	Dzióborożec	n.	59.
Buphaga	Lin.	Bąkojád	Jun.	108.
Burhinus	Jll.	Klinodziób	n.	216.
Buteo	Beck.	Myszołódw	Jan.	166.

C.

Cacatua	Briss.	Kakado	n.	19.
Campestres	.	Polne	.	203.
Cancroma	Lin.	Lódkodziób	n.	246.
Caprimulgus	Lin.	Kozodóy	Rzq.	150.
Carbo	Lacép.	Komorán	Rzq.	273.
Cardinalis	Cuv.	Tangarzyk	n.	133.
Carduelis	Rzq.	Szczygieł	Rzq.	102.
Caryocatactes	Cuv.	Orzechówka	Rzq.	91.
Cassicus	Cuv.	Ziarnojád	n.	94.
Casuarus	Briss.	Kazuar	Kl.	209.
Catarractes	Briss.	Nielot	n.	316.
Cathartes	Jll.	Ściérwojád	n.	173.
Celuro	n.	Morąg	n.	156.
Centropus	Jll.	Prostoszypon	n.	37.
Cephalopterus	Geoff.	Stroynoczub	n.	159.
Cereopsis	Lath.	Kapturzik	n.	225.
Certhia	Lin.	Pelzacz	Jun.	72.
Ceyx	Lacép.	Rybáczek	n.	49.
Chaeneirhynchus	n.	Ziówacz	n.	17.
Charadrius	Lin.	Siówka	Jun.	215.
Chauna	Jll.	Pastuszká	n.	253.

Chenalopex	Mochr.	Skocz	n.	310.
Chionis	Forst.	Pochwodziób	n.	247.
Ciconia	Rzq.	Bocián	Rzq.	238.
Cinclus	Bech.	Pluscz	n.	118.
Cinnyris	Cuv.	Ssiekwiat	n.	74.
Circus	Bech.	Błotniak	n.	163.
Coccothraustes	Briss.	Grubodziób	Jun.	104.
Colaris	Cuv.	Kraskopiór	n.	89.
Colius	Briss.	Czepiga	n.	149.
Columba	Lin.	Gołąb	Rzq.	196.
Colymbus	Lin.	Nurek	Rzq.	268.
Conirostres	.	Klinodziobe	.	92.
Coraces	.	Dziwokrzyki	.	84.
Coracias	Lin.	Kraska	Rzq.	88.
Corvus	Lin.	Kruk	Rzq.	86.
Corythaix	Jll.	Świstnoczub	n.	27.
Corythus	Cuv.	Łuszczał	n.	106.
Cotinga	Vail.	Szkarlatuwka	n.	141.
Coturnix	Rzq.	Przepiórka	Rzq.	196.
Crax	Lin.	Szyszkonos	n.	184.
Crex	Bech.	Chróściel	Rzq.	250.
Crinifer	n.	Grzywiak	n.	181.
Cromba	n.	Daszkonos	n.	42.
Crotophaga	GL.	Klészczójad	Jun.	41.
Cryptonyx	Tem.	Bezszone	n.	189.
Crypturus	Jll.	Kusák	n.	198.
Cuculus	Lin.	Kukulka	Rzq.	37.
Curruca	Bech.	Słowik	Rzq.	116.
CUNSORES	.	BIEGAJĄCE	.	201.
Cygnus	Rzq.	Łabędź	Rzq.	284.
Cypselus	Rzq.	Jérzyk	Rzq.	148.

D.

Dacnis	Cuv.	Daknis	n.	96.
Dendrocolaptes	Herm.	Tęgostér	n.	71.
Dentirostres	.	Zębate	.	57.

						Pagina.
Dicholophus	- - -	Jll.	- -	Dwucznub	- - -	n. - 176.
Dicaeum	- - -	Cuv.	-	Szmerka	- - -	n. - 66.
Didus	- - -	Lin.	-	Dronta	- - -	Kusz. - 200.
Diomedea	- - -	Lin.	-	Żagłoscig	- - -	n. - 301.

E.

Edolius	- - -	Cuv.	-	Żukodław	- - -	n. - 138.
Eider	- - -	Cuv.	-	Miękkopiór	- - -	Kub. - 287.
Emberiza	- - -	Lin.	-	Poświęrka	- - -	Jun. - 100.
Epimachus	- - -	Cuv.	-	Ozdobnik	- - -	n. - 79.
Eudites	- - -	Jll.	-	Nur	- - -	n. - 291.
Euphone	- - -	Cuv.	-	Wzłotozmián	- - -	n. - 133.
Eurypyga	- - -	Jll.	-	Woźniczka	- - -	n. - 242.

F.

Falcati	- - -	-	-	Zgiętodziobe	- - -	- - 233.
Falcinellus	- - -	Cuv.	-	Łukodziób	- - -	n. - 219.
Falco	- - -	Lin.	-	Sokół	- - -	Rzq. - 162.
Ficedula	- - -	Becht.	-	patrz Sylvia	- - -	- - -
Francolinus	- - -	Lin.	-	Frankolin	- - -	n. - 278.
Fratercula	- - -	Rzq.	-	Karlonur	- - -	n. - 167.
Fregata	- - -	Briss.	-	Fregata	- - -	n. - 272.
Fregilus	- - -	Cuv.	-	Wieszczek	- - -	n. - 83.
Fringilla	- - -	Lin.	-	Zięba	- - -	Rzq. - 101.
Fulica	- - -	Lin.	-	Łyska	- - -	Rzq. - 266.

G.

Galbula	- - -	Briss	-	Złotka	- - -	n. - 49.
Gallinula	- - -	Rzq.	-	Kurka	- - -	Rzq. - 251.
Gallus	- - -	Rzq.	-	Kura	- - -	Rzq. - 188.
Garrulus	- - -	Cuv.	-	Soyka	- - -	Rzq. - 90.
Glareola	- - -	Briss.	-	Piaskowiec	- - -	n. - 223.
Glaucopis	- - -	Forst.	-	Kurobród	- - -	n. - 107.
Gracula	- - -	Lin.	-	Gwarek	- - -	Kub. - 85.
Graculaea	- - -	n.	-	Sezebiot	- - -	n. - 126.

GRALLATORES - - - - -	BRODZĄCE - - - - -	220.
<i>Grallatorii</i> - - - - -	<i>Długonogie</i> - - - - -	174.
<i>Grallina</i> - - - - -	<i>Vieil.</i> - Brzeguwka - - - - -	<i>n.</i> - 119.
<i>Graucalus</i> - - - - -	<i>Cuv.</i> - Siwopiór - - - - -	<i>n.</i> - 155.
<i>Grus</i> - - - - -	<i>Rzq.</i> - Żóraw - - - - -	<i>Rzq.</i> - 242.
<i>Gymnocephalus</i> - - - - -	<i>Geoff.</i> - Łysák - - - - -	<i>n.</i> - 158.
<i>Gymnoderus</i> - - - - -	<i>Geoff.</i> - Łysowron - - - - -	<i>n.</i> - 159.
<i>Gypaetos</i> - - - - -	<i>Bech.</i> - Gryf - - - - -	<i>n.</i> - 169.
<i>Gypogeranus</i> - - - - -	<i>Jll.</i> - Żórawiosęp - - - - -	<i>n.</i> - 175.

H.

<i>Haladroma</i> - - - - -	<i>Jll.</i> - Burzyk - - - - -	<i>n.</i> - 300.
<i>Haliaetos</i> - - - - -	<i>Sav.</i> - Orlik - - - - -	<i>n.</i> - 168.
<i>Haematopus</i> - - - - -	<i>Lin.</i> - Ostrygojád - - - - -	<i>Jun.</i> - 217.
<i>Herodii</i> - - - - -	- - - - -	<i>Czaplowate</i> - - - - -
<i>Hiantes</i> - - - - -	- - - - -	<i>Paszaste</i> - - - - -
<i>Hierofalco</i> - - - - -	<i>Rzq.</i> - Raróg - - - - -	<i>Rzq.</i> - 165.
<i>Himantopus</i> - - - - -	<i>Briss.</i> - Cienkonóg - - - - -	<i>Jun.</i> - 217.
<i>Hirundo</i> - - - - -	<i>Lin.</i> - Jaskółka - - - - -	<i>Rzq.</i> - 144.
<i>Hygrobatae</i> - - - - -	- - - - -	<i>Spiętopalczaste</i> - - - - -

J.

<i>Ibis</i> - - - - -	<i>Lacép.</i> - Jbis - - - - -	<i>n.</i> - 234.
<i>Jcterus</i> - - - - -	<i>Cuv.</i> - Żółtaczek - - - - -	<i>Jun.</i> - 95.
<i>JMPENNES</i> - - - - -	- - - - -	<i>BEZŁOTNE</i> - - - - -
<i>Jncisirostres</i> - - - - -	- - - - -	<i>Wcięgodziobe</i> - - - - -
<i>Indicator</i> - - - - -	<i>Cuv.</i> - Miodowiód - - - - -	<i>n.</i> - 42.

L.

<i>Lamellosodentati</i> - - - - -	- - - - -	<i>Listkozębne</i> - - - - -
<i>Lanius</i> - - - - -	<i>Lin.</i> - Dzierzba - - - - -	<i>Rzq.</i> - 127.
<i>Larus</i> - - - - -	<i>Lin.</i> - Mewa - - - - -	<i>Jun.</i> - 294.
<i>Lestris</i> - - - - -	<i>Jll.</i> - Wydrzyk - - - - -	<i>n.</i> - 295.
<i>Limosa</i> - - - - -	<i>Briss.</i> - Nabłotnik - - - - -	<i>n.</i> - 231.
<i>Linaria</i> - - - - -	<i>Rzq.</i> - Czeczotka - - - - -	<i>Rzq.</i> - 102.
<i>Littorales</i> - - - - -	- - - - -	<i>Nabrzeżne</i> - - - - -

			Pagina
<i>Lobipedes</i>		<i>Plątkonogie</i>	264.
<i>Lobipes</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Łapieć</i>	<i>n.</i> 266.
<i>Lophophorus</i>	<i>Tem.</i>	<i>Pawloczub</i>	<i>n.</i> 189.
<i>Loriotus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Loryior</i>	<i>n.</i> 133.
<i>Loxia</i>	<i>Briss.</i>	<i>Krzywonos</i>	<i>Rzq.</i> 106.

M.

<i>Macroductyli</i>		<i>Długopalczaste</i>	248.
<i>Malcoha</i>	<i>Vaill.</i>	<i>Krwawoléc</i>	<i>n.</i> 40.
<i>Meleagris</i>	<i>Lin.</i>	<i>Judyk</i>	<i>Rzq.</i> 186.
<i>Menura</i>	<i>Lath.</i>	<i>Dziwogon</i>	<i>n.</i> 180.
<i>Mergus</i>	<i>Lin.</i>	<i>Tracz</i>	<i>Jun.</i> 289.
<i>Merops</i>	<i>Lin.</i>	<i>Żołna</i>	<i>Rzq.</i> 65.
<i>Milvus</i>	<i>Rzq.</i>	<i>Kania</i>	<i>Rzq.</i> 167.
<i>Mirostres</i>		<i>Dziwodziobe</i>	245.
<i>Molinaea</i>	<i>n.</i>	<i>Moliniák</i>	<i>n.</i> 315.
<i>Monacula</i>	<i>n.</i>	<i>Mniszka</i>	<i>n.</i> 55.
<i>Mormon</i>	<i>Jll.</i>	<i>Papugonur</i>	<i>n.</i> 308.
<i>Motacilla</i>	<i>Lin.</i>	<i>Pliszka</i>	<i>Rzq.</i> 115.
<i>Muscicapa</i>	<i>Lin.</i>	<i>Muchołówka</i>	<i>Kl.</i> 156.
<i>Muscipeta</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Dławimuszka</i>	<i>u.</i> 157.
<i>Musophaga</i>	<i>Jsert.</i>	<i>Szyszak</i>	<i>n.</i> 26.
<i>Mycteria</i>	<i>Lin.</i>	<i>Wgietodziób</i>	<i>n.</i> 259.
<i>Myiothera</i>	<i>Jll.</i>	<i>Mrówkołów</i>	<i>n.</i> 125.

N.

<i>NATATORES</i>		<i>PEYWAIAŁCE</i>	261.
<i>Nectarinia</i>	<i>Jll.</i>	<i>Miodojád</i>	<i>n.</i> 73.
<i>Nisus</i>	<i>Gesn.</i>	<i>Kroguléc</i>	<i>Rzq.</i> 164.
<i>Nocturni</i>		<i>Nocne</i>	155.
<i>Numenius</i>	<i>Briss.</i>	<i>Kulig</i>	<i>n.</i> 253.
<i>Numida</i>	<i>Lin.</i>	<i>Perlica</i>	<i>n.</i> 183.

O.

<i>Ocypterus</i>	<i>Cuv.</i>	<i>Sinodziób</i>	<i>n.</i> 151.
<i>Opisthocomus</i>	<i>Hofing.</i>	<i>Styluczub</i>	<i>n.</i> 182.

Ori-

			Pagina.
Oriolus	Lin.	Wilga	Rzq. . 122.
Ortalida	Merr.	Paraka	n. . . 186.
Orthorhynchus	Lacép.	Fruczek	n. . . 76.
Ortygis	Jll.	Przepiórzyk	n. . . 204.
Otis	Lin.	Drop	Rzq. . 205.

P.

Pachyptila	Jll.	Gęstopiór	n. . . 299.
Palamedea	Lin.	Skrzydłoszpon	n. . . 252.
Pandion	Sav.	Rybołów	n. . . 168.
Paradisea	Lin.	Látawiec	Jun. . 80.
Parra	Lin.	Długoszon	n. . . 255.
Parus	Lin.	Sikora	Rzq. . 98.
Passeres		Wróblowate	. . . 97.
Pavo	Lin.	Paw	Rzq. . 192.
Pelecanus	Lin.	Pelikan	Rzq. . 274.
Penelope	Lath.	Czubatka	n. . . 185.
Perdix	Briss.	Kuropatwa	Rzq. . 194.
Pernis	Cuv.	Pszczolajad	Kl. . . 167.
Pezoporus	Jll.	Pieszka	n. . . 21.
Phaëthon	Lin.	Faeton	Jun. . 278.
Phalaropus	Briss.	Plátkonóg	n. . . 265.
Phasianus	Lin.	Bazant	Rzq. . 190.
Philedon	Cuv.	Spiéwák	n. . . 123.
Phœnicopterus	Lin.	Czerwónák	Jun. . 259.
Phœniculus	n.	Zjawka	n. . . 63.
Pica	Gesn.	Sroka	Rzq. . 87.
Picoides	Lacép.	Dzięciuk	n. . . 47.
Picus	Lin.	Dzięciól	Rzq. . 46.
Pinnipedes		Pletwonogie	. . . 270.
Pipra	Lin.	Górzyk	n. . . 67.
Platalea	Lin.	Warzęcha	Kl. . . 258.
Ploceus	Cuv.	Dziergacz	n. . . 95.
Plotus	Lin.	Węzówka	n. . . 277.
Podaa	Jll.	Cyranik	n. . . 267.

				Pagina.
Pogonias	Jll.	Chrupiąk	n.	29.
Porphyrio	Briss.	Modrzyk	n.	252.
Prionites	Jll.	Zębatka	n.	60.
Procellaria	Lin.	Petrel	Jun.	298.
Proceri	-	Nielátaiące	-	207.
Procnias	Hofmg.	Wielkopasecz	n.	143.
Psaris	Cuv.	Gryzichrzaszcz	n.	130.
Psittaca	Briss.	Papuzik	n.	20.
Psittacini	-	Papugowate	-	15.
Psittacla	Pall.	Staryk	n.	306.
Psittacus	Lin.	Papuga	Kl.	18.
Psophia	Lin.	Wrzaskot	n.	224.
Pterocles	Tem.	Stepuwka	n.	199.
Pteroglossus	Jll.	Pieprzójad	n.	25.
Pyrrhocorax	Cuv.	Wronka	n.	120.
Pyrgita	Cuv.	Wróbel	Rzq.	103.
Pyrrhula	Briss.	Gil	Kl.	105.

R.

Rallus	Lin.	Wodnik	n.	249.
Ramphastos	Lin.	Tukan	Jun.	24.
Ramphocelus	Cuv.	Zuchwiak	n.	135.
RAPTATORES	-	DRAPIEŻNE	-	152.
RASORES	-	GRZEBIĄCE	-	177.
Rectirostres	-	Prostodziobe	-	229.
Recurvirostra	Lin.	Szablodziób	n.	257.
Regulus	Cuv.	Mysikról	Rzq.	115.
Remipedes	-	Wiosłonogie	-	290.
Remiz	Cuv.	Remiz	Rzq.	99.
Rhea	Briss.	Rea	n.	210.
Rhynchoea	Cuv.	Długodziób	n.	232.
Rhynchops	Lin.	Nożyconos	Jun.	292.
Rupicola	Briss.	Skalokur	n.	53.

S.

Sagittilingves	-	Strzałojezykie	-	4.
Saxicola	Mey.	Rudzik	n.	117.

					Pagina.
SCANSORES	- - - -	-	-	ŁĄŻĄCE	- - - - - 12.
Scolopax	- - - -	Lin.	-	Bekas	- - - - - Rza. - 231.
Scopus	- - - -	Briss.	-	Rudopiór	- - - - - n. - 257.
Scythrops	- - - -	Lath.	-	Żłóbkodziób	- - - - - n. - 40.
Serratí	- - - -	-	-	Zębatodziobe	- - - - - 23.
Sitta	- - - -	Lin.	-	Kowalik	- - - - - Jun. - 92.
Spheniscus	- - - -	Briss.	-	Pletwonur	- - - - - n. - 318.
Spizites	- - - -	Licht.	-	Krótkodziób	- - - - - n. - 134.
Sterna	- - - -	Lin.	-	Rybitwa	- - - - - n. - 295.
Strepsilas	- - - -	Jll.	-	Zwrotnik	- - - - - n. - 225.
Strix	- - - -	Lin.	-	Sowa	- - - - - Rza. - 157.
Struthio	- - - -	Lin.	-	Struś	- - - - - Klu. - 211.
Sturnus	- - - -	Lin.	-	Szapak	- - - - - Rza. - 93.
Sula	- - - -	Briss.	-	Głupták	- - - - - n. - 275.
Sylvia	- - - -	Mey.	-	Pokrzówka	- - - - - n. - 115.
SYNDACTYLI	- - - -	-	-	ZROŚOPALCZASTE	- - - - - 51.
Syrhaptēs	- - - -	Jll.	-	Stepnik	- - - - - u. - 203.

T.

Tachydromus	- - -	Jll.	-	Sciga	- - - - - n. - 218.
Tamatia	- - -	Cuv.	-	Drzym	- - - - - n. - 33.
Tanagra	- - -	Lin.	-	Tanagra	- - - - - n. - 132.
Tantalus	- - -	Lin.	-	Dławigád	- - - - - u. - 235.
Tenuirostres	- - -	-	-	Szczupłodziobe	- - - - - 70.
Tetrao	- - -	Lin.	-	Głuszec	- - - - - Rza. - 195.
Tichodroma	- - -	Jll.	-	Pomórnik	- - - - - n. - 77.
Todus	- - -	Lin.	-	Płaskodziób	- - - - - n. - 55.
Toenia	- - -	Vail.	-	Ostrodziób	- - - - - n. - 88.
Totanus	- - -	Bech.	-	Londzik	- - - - - n. - 230.
Tridactyli	- - -	-	-	Tróypalczaste	- - - - - 303.
Tringa	- - -	Lin.	-	Biegus	- - - - - Kl. - 227.
Trochilus	- - -	Lin.	-	Kolibr	- - - - - Kl. - 75.
Troglodytes	- - -	Cuv.	-	Krzciuczek	- - - - - n. - 110.
Trogon	- - -	Lin.	-	Pilik	- - - - - n. - 28.
Tubinares	- - -	-	-	Rurkonosy	- - - - - 297.

				Pagina.
Turdus	Lin.	Drózd	Rzq.	124.
Tyrannus	Cuv.	Tyran	n.	157.

U.

Upupa	Lin.	Dudek	Rzq.	78.
Uria	Briss.	Nużyk	n.	304.

V.

Vanellus	Rzq.	Czayka	Rzq.	226.
Vestiaria	Sh.	Zgietodziób	n.	75.
Vetula	n.	Wróżyk	n.	36.
Vidua	Briss.	Wdówka	n.	103.
Vultur	Lin.	Sęp	Rzq.	172.
Vulturini		Ścierwożerne		171.

X.

Xanthornus	Briss.	Ponsuwka	n.	96.
Xenops	Hofmg.	Przybysz	n.	67.

Y.

Yunx	Lin.	Krętogłów	Jun.	45.
----------------	------	---------------------	------	-----

W Y J A Ś N I E N I E,

W y r a z ó w S k r ó c o n y c h.

BECH.	znaczy	Bechstein.
FORST.	— —	Forster.
GESN.	— —	Gesner.
Grec.	— —	po Grecku.
HOFG.	— —	Hoffmannsegg.
Js.	— —	Jsert.
KUSZ.	— —	Kuszański.
LATH.	— —	Latham (czytáy <i>Letem</i>).
LICHT.	— —	Lichtenstein w Muzeum zoolo: Ber- lińskiem.
MEY.	— —	Meyer.
MERR.	— —	Merrem.
MOEH.	— —	Moehring.
Rossy.	— —	po Rossyysku.
SAV.	— —	Savigny.
TEM.	— —	Temminck.
VAILL.	— —	Le Vaillant.
VIEIL.	— —	Vieillot.

Reszta wyrazów skróconych wyjaśnioną już została przy
Tomie pierwszym.

OBJASNIENIE

R y c i n.

Na Fig. I. wyobrażony jest *Ściérwojád Kondór* (*Cathartes Gryphus. n.*) Patrz na stronie 175.

Na Fig. II. w naturalnéj wielkości głowa *Ziewacza Czárnegó* (*Chaeneirhynchus aterrimus. n.*). Patrz na stronie 17.

Na Fig. III. wyobrażoną jest głowa *Papugi*, jako wzór do tegoż rodzaju. Patrz na stronie 18.

DO JNTROLIGATORA

Ryciny trzeba przy oprawianiu przełożyć czystym papierem; bo by się popłamiły.

Fig. I.

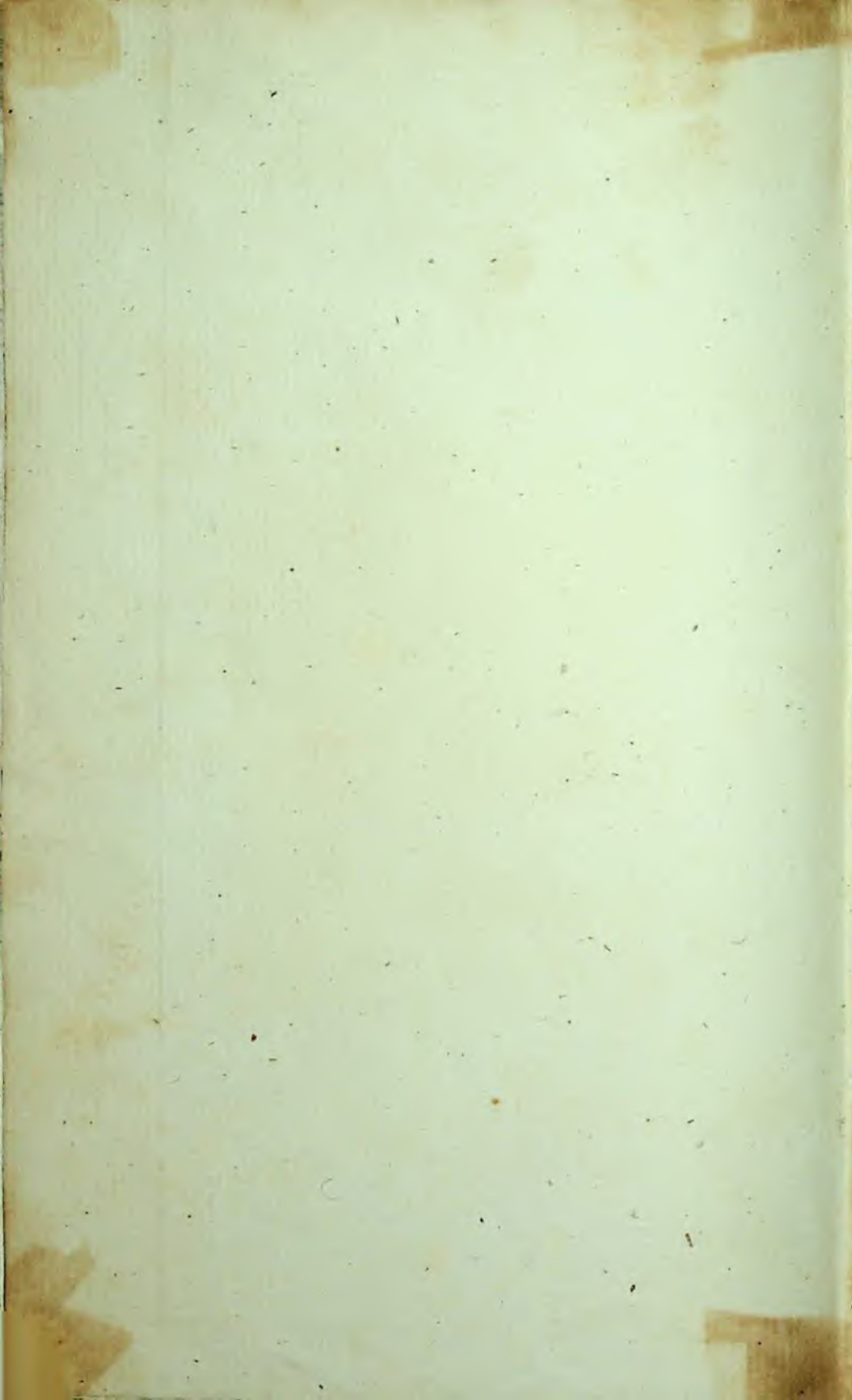

Fig. 3.

Fig. 2.

Biblioteka Muzeum im. Dzieduszyckich
we Lwowie.